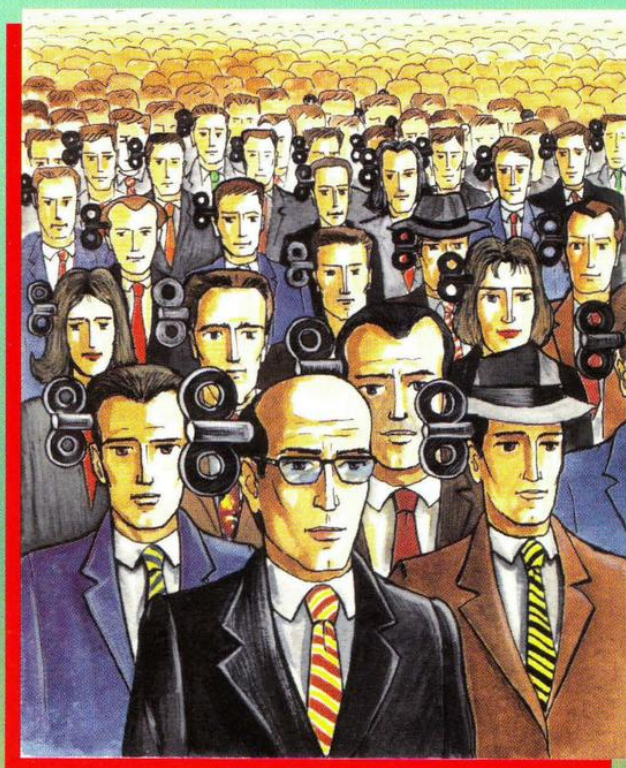

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

3η ΕΚΔΟΣΙΣ

ΝΕΑ
ΘΕΣΙΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

1η έκδοσις: 1968

2α έκδοσις: 1995, από τόν έκδοτικό οίκο «ΝΕΑ ΘΕΣΙΣ»

Ίπποκράτους 69α, ΑΘΗΝΑΙ

Τηλ. 3634932 - FAX: 3617592

Τήν επιμέλεια καί τήν έποπτεία
γιά τήν παρούσα έκδοσι
είχε ό εκδότης
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΧΟΙΝΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΕΥΡΗΣ

**ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ**

ΑΘΗΝΑΙ 1995

2α ΕΚΔΟΣΙΣ

**ΝΕΑ
ΘΕΣΙΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.....	9
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	13
1. Ο ΠΟΛΕΜΟΣ.....	17
2. Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ.....	25
• Προσαρμογή τοῦ σκοποῦ πρὸς τὰ μέσα (26) • Ἀποφυγή ἐπαναλήψεως ἀποτυχόντος σχεδίου (27) • Προσπάθεια διεισδύσεως εἰς τὴν ἐχθρικήν σκέψιν (27) • Εὐελιξία πρὸς νέα δεδομένα (27) • Ἀντιμετώπισις τῶν ἀπροβλέπτων (27) • Ψυχραιμία κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν (28) • Τό πλήρες προπαγανδιστικόν σχέδιον περιλαμβάνει τρία μέρη (28)	
3. Η ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ	
ΕΛΛΗΝΑΣ.....	37
• Ἡ σχολικὴ ἀγωγή (37) • Ἡ μουσικὴ (38) • Οἱ Ἐθνικοὶ λόγοι (38) • Αἱ Ἐθνικαὶ ἐορταὶ (39) • Αἱ οικονομικαὶ παραχωρήσεις (39) • Ἡ ποίησις (40) • Τό θέατρον (40) • Αἱ ἐρμαϊκαὶ στήλαι (41)	
4. ΟΧΛΟΣ.....	43
5. ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ.....	51
• Κίνητρον δράσεως (51) • Κίνητρον εὐζωΐας (52) • Κίνητρον φιλανθρωπίας (52)	
6. ΤΑ ΙΔΑΝΙΚΑ.....	55
• Νά δύνουν τὴν βεβαιότητα πραγματοποιήσεώς των (55) • Νά εἶναι οὐσιαστικῶς ἀφθαρτα (55) • Νά περικλείουν γόητρον (56) • Νά ἐκφράζονται ἐπαξίως (56) • Νά μεταφράζονται εἰς δράσιν (57) • Νά περιέχουν μυστήριον (57)	

- Νά είναι σκληρά (58) ● Νά είναι απόλυτα (58)
- 7. Η ΔΙΑΦΩΤΙΣΙΣ ΚΑΙ Η ΖΥΜΩΣΙΣ 59
 - 'Η διαφώτισις (59) ● 'Η ζύμωσις (60)
- 8. ΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ 63
 - Πηγή προελεύσεως (63) ● Μέθοδος προβολής (67) ● Τρόπος έπαφής (68) ● Τρόπος χειρισμού (69) ● Γνώσις πλήθους (70)
- 9. ΑΙ ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ 71
 - 'Αρχή τής καθολικότητας (71) ● 'Αρχή τής απομονώσεως (72) ● 'Αρχή τής θέσεως (73) ● 'Αρχή τής έξειδικεύσεως (73) ● 'Αρχή τής έπικαιρότητας (74) ● 'Αρχή τής έπαναλήψεως (74) ● 'Αρχή τής διαδόσεως (75) ● 'Αρχή τής έπαληθεύσεως (75) ● 'Αρχή τής συγκεντρώσεως (76) ● 'Αρχή τής μονιμότητας (76) ● 'Αρχή του περιορισμού (77) ● 'Αρχή τής διαβεβαιώσεως (77)
- 10. Η ΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ 79
- 11. Η ΑΝΤΙΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ 85
 - Προληπτική έπέμβασις (85) ● 'Επιθετική έπιστροφή (86) ● Πλαγία έξουδετέρωσις (86) ● Μείωσις σημασίας (87) ● Σκόπιμος άποσιώπησις (87) ● 'Αντιπερισπασμός (87) ● 'Αμεσος αντιμετώπισις (88)
- 12. ΤΑ ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑΤΑ 89
 - Μισή αλήθεια (91) ● 'Εναλλασσόμενος σκοπός (92) ● Προσεταιρισμός του έχθρου (92) ● Κλωνισμός τής διανοητικής ίσορροπίας (93) ● Πρόκλησις πανικού (94) ● 'Ανατροπή τής ψυχολογίας (94) ● Διάσπασις τής ένότητας (95) ● Προσχηματική παρασπονδία (97) ● 'Ασθενέστερον σημείον (97) ● Κλίμα δυνάμεως (98) ● Πλεονεκτική άναμέτρησις (99) ● Αιφνιδιασμός (100) ● Σταδιακή πρόοδος (101) ● Κατάτμησις (101)
- 13. ΤΑ ΜΕΣΑ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ 103
 - Τό ραδιοφωνικόν σχόλιον (103) ● Τό φυλλάδιον (107) ● Αί ύπομνήσεις (110) ● Συγκέντρωσις (112) ● 'Η προκήρυξις

(116) • 'Η έφημερίς του τοίχου (120) • 'Η γελοιοποιήσις (122) • 'Η συζήτησις (125) • Τό χιούμορ (130) • Τό τοιχοκόλλημα (133) • 'Ο ψίθυρος (136) • Τό σύνθημα (140) • Τό βιβλίον (143) • 'Η μάχη (146) • Τό πολύπτυχον (148) • 'Ο κινηματογράφος (149) • 'Η πινακίς (152) • Τό γεγονός (153) • 'Η προσωπικότης (156) • 'Η έφημερίς (157) • Τό σύμβολον (159) • 'Η έπιστολή (160) • 'Η διάλεξις (161) • Τό φροντιστήριον (162) • 'Ο ιδιωτικός βίος (163) • Τό περιοδικόν (165) • 'Ο έορτασμός (166) • 'Η άποσιώπησις (167) • 'Η τέχνη (169) • 'Η άποκάλυψις (171) • 'Η τελετή (173) • Τό χρώμα (174) • 'Η ύπόσχεσις (175) • 'Η ρητορική (177) • Τό παράδειγμα (184) • 'Η τηλεόρασις (186) • 'Η άπεργία (188) • 'Η πορεία (190) • 'Η κατάληψις (192) • 'Η διαδήλωσις (195) • 'Η άναγραφή (197) • 'Η άνακοίνωσις (199) • 'Η πρόκλησις (201) • Τό ψήφισμα (202) • 'Η συνέντευξις (204) • 'Η διακήρυξις (205) • 'Η ποινικοποιήσις (207) • Τό συνέδριον (210) • 'Η ήμερίς (212) • 'Η συκοφαντία-ψεύδος (213)

14. ΤΑ ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΑ ΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΑ.....	217
15. Η ΠΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΕΓΚΕΦΑΛΟΥ.....	223
16. Η ΗΤΤΟΠΑΘΕΙΑ.....	231
17. Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΜΕΙΟΨΗΦΙΩΝ.....	235
18. Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ	241

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Τό βιβλίον αὐτό ἐκυκλοφόρησε διά πρώτην φοράν τό 1968 καί ἀπετέλει βοήθημα τῶν σπουδαζόντων στήν Σχολήν Ἀξιωματικῶν τῆς Ἀστυνομίας—Χωροφυλακῆς καί στήν Σχολήν Γενικῆς Μορφώσεως Ἀξιωματικῶν τοῦ Γ.Ε.Σ., ὅπου ἐδίδασκα τό μάθημα τῆς πολιτικῆς προπαγάνδας.

Ἐκτοτε συνέβησαν πολλά καί ποικίλα γεγονότα στό ἐσωτερικόν τῆς χώρας, τά ὅποια ἀπέδειξαν τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς προπαγάνδας στήν διαμόρφωσιν τῆς κοινῆς γνώμης. Ὡστόσο δέν ἔχουν συγγραφῆ σχετικά βιβλία, διότι στήν Ἑλλάδα δέν ὑπάρχουν εἰδικοί σά θέματα τῆς πολιτικῆς προπαγάνδας. Μέ τήν ἐξαίρεσιν τοῦ κ. Γεωργίου Γεωργαλά, ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε ἀξιόλογον μελέτην, ἡ πολιτικῆ προπαγάνδα παραμένει «ἀγνωστος γῆ» καί ἐπαφίεται ἡ ἀσκησίς της εἰς διαφημιστάς ἢ εἰς μετακαλουμένους ξένους, κυρίως ἐταιρείας δημοσίων σχέσεων.

Ἄλλο πράγμα ὁμως ἡ διαφήμισις καί αἱ δημόσιαι σχέσεις καί ἄλλο πράγμα ἡ πολιτικῆ προπαγάνδα. Οἱ εἰδήμονες γνωρίζουν τάς διαφοράς, ἐνῶ οἱ πολλοί συγγέουν τήν διαφήμισιν καί τάς δημοσίας σχέσεις, μέ τήν πολιτικῆν προπαγάνδα. Τά κόμματα μάλιστα διαπράττουν τό ἐξόφθαλμον λάθος νά βασίζονται εἰς συμβουλὰς ξένων «προπαγανδιστῶν» μολονότι αὐτοί, οὔτε τήν ψυχολογίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὔτε τά συγκεκριμένα πολιτικοκοινωνικά δεδομένα τοῦ Ἔθνους μας γνωρίζουν καί φυσικά δέν παρέχουν ἐχέγγυα ἐμπιστοσύνης.

Ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νά ἐπανεκδώσω τήν παροῦσαν ἐργασίαν, διότι πρέπει ὁ Ἑλληνικός λαός, ἐπιτέλους, νά πληροφορηθῆ τήν ἀλήθειαν γύρω ἀπό τήν προπαγάνδα, διά νά μή πίπῃ θῦμα τῆς, ὅσον τοῦ εἶναι δυνατόν. Ἡ τηλεόρασις, τὸ ραδιόφωνον, αἱ ἐφημερίδες κ.λπ. ἐφαρμόζουν μεθόδους καί τεχνικάς προπαγάνδας, διά νά ἀποπροσανατολίζουν, νά φανατίζουν, νά παραπληροφοροῦν καί νά ἐλέγχουν τήν κοινήν γνώμην. Τά ἴδια κάνουν καί αἱ ξέναί δυνάμεις, πού ἔχουν κάθε λόγον νά παρασύρουν τόν λαόν μας, ὅπου θέλουν.

Μόνη ἀντίδρασις κατά τῆς πολιτικῆς προπαγάνδας εἶναι ἡ γνώσις τῆς, ὥστε ὁ λαός νά ξεχωρίσῃ ἀμέσως τὸ ὑποβολιμαῖον ἀπό τὸ πραγματικόν, τήν ἀλήθειαν ἀπό τὸ ψεῦδος, τὸ συμβαῖνον ἀπό τὸ φανταστικόν.

Ἐπιδιώκω νά προσφέρω στόν ἀναγνώστην τά τεχνικά ἐφόδια διά νά ἐπισημαίνῃ (ἀπό τὰς εἰδήσεις, τὰ δημοσιεύματα, τὰς ἀνακοινώσεις κ.λπ.) τὰ γεγονότα ὅπως πραγματικῶς εἶναι καί ὄχι ὅπως τοῦ τὰ παρουσιάζουν. Ἀρκετά ἔχουν ἐξαπατήσῃ τούς Ἕλληνας, εἴτε μέ ψεύδη, εἴτε μέ ἀποσιώπησιν ἀληθειῶν. Μόλις οἱ ἀναγνώσται μου συνειδητοποιήσουν τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου αὐτοῦ θά διακρίνουν εὐκόλως τὰς διαπλεκομένας μεθοδεύσεις, μέ τὰς ὁποίας οἱ διάφοροι λαοπλάνοι ὑπόυλως παραπλανοῦν καί παρασύρουν τὰ πλήθη πρὸς τὰ ἐδῶ ἢ πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Εἰς τήν Ἑλλάδα δέν λειτουργοῦν σχολαί ἐκμαθήσεως τῆς προπαγάνδας. Ὑποπτα συμφέροντα δέν θέλουν τήν λειτουργίαν τέτοιων σχολῶν, διά νά μή ὑπάρξουν Ἕλληνες γνώσται τῆς προπαγάνδας.

Ὅταν ἤμουν ἀκόμη φοιτητῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν ἐγνώρισα τόν κ. Γ. Γεωργαλά, ὁ ὁποῖος καί πρῶτος μέ ἐμήθη εἰς τὰ μυστικά τῆς προπαγάνδας. Ἡ ὑπόθεσις εἶχε ἐλκυστικόν ἐνδιαφέρον. Ἀργότερον μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία ἐπί μίαν διετίαν περιήτου, εἰς Γαλλίαν, νά παρακολουθήσω μαθήματα ἐπί

θεμάτων προπαγάνδας εις ειδικήν σχολήν έπιτελών. Κατόπιν ήσχολήθην έντατικώς εις τήν θεωρίαν και τήν πράξιν, έντός και έκτός τής Έλλάδος, μέ τήν προπαγάνδαν.

Εις τήν παρούσαν έκδοσιν διατηρώ τήν γλωσσικήν μορφήν τής άπλής καθαρευούσης τής πρώτης έκδόσεως, διότι έχω ακόμη τήν πνευματικήν έλευθερίαν νά επιλέγω τόν τρόπον έκφράσεώς μου. Άρνούμαι νά έξισωθώ πρός τά κάτω. Ή καθαρεύουσα είναι μία από τας πολλές μορφάς τής Έλληνικής γλώσσης (άπό Μυκηναϊκής, μέχρι δημοσιακής) τήν όποιαν ούδείς δύναται νά μέ έμποδίση νά χρησιμοποιώ. Πιστεύω μάλιστα ότι όσοι τήν διαβάζουν, τήν καταλαβαίνουν άπολύτως.

Κωνσταντίνος Ηλεύρης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ προπαγάνδα ἀποτελεῖ γεγονός τῆς δημοσίας ζωῆς. Ὁ κόσμος ὅλος τελεῖ ὑπὸ τὴν ἀναπόφευκτον ἐπίδρασίν της καὶ δίχως νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται σχηματίζει γνώμας, διαμορφώνει συμπεριφορὰν, ἀκολουθεῖ παρατάξεις κ.λπ.

Ἀναλύοντες προσεκτικῶς τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα διαπιστώνομεν, ὅτι τὰ πάντα ρυθμίζονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ τῆς προπαγάνδας. Ἡ δύναμις της εἶναι καταπληκτικὴ, ἀπίστευτος. Μὲ ἕναν ἀνεπαίσθητον τρόπον κατορθώνει νὰ δημιουργῇ προκαταλήψεις μέχρι σημείου νὰ μισῆται ἢ νὰ λατρεύεται γὰτὶ καὶ ἐκείνοι πού τὸ μισοῦν ἢ τὸ λατρεύουν νὰ μὴ γνωρίζουν τὴν αἰτίαν.

Τὸ ἀνά χειρὰς βιβλίον εἶναι τεχνικὸν ἐγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει νὰ διαφωτίσῃ περὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς προπαγάνδας, τὴν ὁποῖαν ἀναλύει μὲ ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν καὶ δίχως ἀπεραντολογίας.

Ἐξ ἀρχῆς παρατηροῦμεν ὅτι διὰ νὰ ἀποκομίσῃ ὁ ἀναγνώστης κάποιαν ὠφέλειαν ἐκ τῆς μελέτης, θὰ πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του ἀπαραιτήτως τὰ ἀκόλουθα ἀξιώματα:

α) Ἡ προπαγάνδα ἐργάζεται μὲ βάσιν τὴν φυλετικὴν ψυχὴν. Καὶ τοῦτο ὄχι τυχαίως, ἀλλὰ διότι «ἡ φυλὴ ὡς παράγων καθορισμοῦ τῶν γνωμῶν καὶ τῶν δοξασιῶν τοῦ ὄχλου τοποθετεῖται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, διότι καὶ μόνη της εἶναι σημαντικωτέρα ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους παράγοντας». (Λέ Μπὸν: «Ψυχολογία τῶν ὄχλων»).

Οί άλλοι παράγοντες, οί όποίοι αναφέρονται εις τάς έξωτερικάς συνθήκας καί γενικώς εις τά γεγονότα του περιβάλλοντος, δέν άσκούν σοβαράν επιρροήν εάν αντιτίθενται προς τάς ύποβολάς της φυλής. Πιθανώς νά τύχη νά επισκιάσουν κάποτε τάς ιδέας πού επέβαλεν ή φυλή. Ή επισκίασις όμως θά είναι στιγμιαία, άμέσως μετά θά κυριαρχήσουν θριαμβευτικώς αί προγονικάί έντυπώσεις.

Αί ιδέαι αί όποιαί απορρέουν εκ της φυλετικής ψυχής καί τάς όποιας όνομάζομεν «ριζώματα», διότι προαιωνίως είναι βαθέως έρριζωμένα εις τήν ψυχήν του όχλου δέν αλλάζουν ποτέ ή αλλάζουν συμβαδίζουσαι προς τήν καθολικήν εξέλιξιν της φυλής, ή όποία μεταβάλλεται μέ τήν παρέλευσιν των αίωνων.

Πάντως έν ούδεμιά περιπτώσει αλλάζουν μέ τήν θέλησιν των άτομων μιās γενεάς.

Ένίοτε, όπως έλέχθη, επικρατούν προσωρινώς διάφοροι ή καί αντίθετοι ιδέαι, από εκείνας πού ύπηγόρευεν ή φυλή. Μολαταύτα ή επικράτησις των δέν διαρκεί, ταχέως ύποχωρούν, πίπτουν καί αναφαίνονται εκ νέου τά «ριζώματα» τά όποια έσηματίσθησαν από άγνωστον άκόμη, άληθώς μυστηριώδη, έσωτερικήν διεργασία, ή όποία έγινε εις τό βάθος της φυλετικής ψυχής καί ή όποία διήρκησεν αιώνας.

Κατά συνέπειαν προπαγανδιστικός άγών μέ σκοπόν τήν διάδοσιν ιδεών συγκρουομένων προς τάς φυλετικάς ύποβολάς είναι καταδικασμένος νά αποτύχη, έστω καί αν προσκαιρώς φαίνεται ότι επιτυγχάνει. Καί τουτο διότι ούδέποτε ή ψυχή του όχλου θά συγκινηθί από ιδέας άπαραδέκτους εις τήν φυλετικήν ψυχήν, επειδή ή «φυλετική ψυχή κυριαρχεί ολοκληρωτικώς επί της ψυχής του όχλου» (ένθ. άνωτ.).

β) Θεωρία της προπαγάνδας είναι ή όρθή πρᾶξις. Έπομένως όσα ακολουθούν δέν διαθέτουν άπόλυτον επιστημονικήν ισχύν, αλλά σχετικήν. Διότι πιθανώς ή πρᾶξις βελτιουμένη νά

τά άνασχευάση. Μέ τήν πάροδον όμως του χρόνου και κατόπιν έπανειλημμένης έφαρμογής διεπιστώθη, ότι ώρισμένη τεχνική, ώρισμένα άρχαι και μέθοδοι έμφανίζουσι σταθερώς ευνοϊκά άποτελέσματα. Ούτω, έκρίθη σκόπιμον νά επιλεγούσι, νά συστηματοποιηθούσι και νά συγκροτήσουσι τήν θεωρίαν της προπαγάνδας.

Αυτά τά δύο άξιώματα της κυριαρχίας της φυλής και της όρθης προξέως πρέπει κάθε προπαγανδιστής νά τά θεωρή διαρκούς ισχύος. Είναι άσφαλώς τά μόνα πού ποτέ δέν πρόκειται νά άλλοιωθούσι.

Η προπαγάνδα, τέλος, τιθεμένη εις τήν ύπηρεσίαν της διαδόσεως και της επικρατήσεως ιδεών, ούσιαστικώς αγωνίζεται ύπέρ άξιών. Σχετικώς ό συγγραφεύς του παρόντος δηλώνει, ότι δέν επιθυμεί νά σταθι εις τό επίπεδον μιās δήθεν «άντικειμενικης έξετάσεως» διότι είναι σαφέστατα τοποθετημένος ύπέρ της άξιας πού λέγεται Έλλάς.

Άρα, άν τό βιβλίον αυτό κατορθώση διά τών γνώσεων πού παρέχει νά βοηθήσι εις τήν προβολήν τών Έλληνικών ιδεών ή νά διασώση έναν Έλληνα από τήν άνθελληνικήν προπαγανδιστικήν απόχην, τότε έπέτυχε του σκοπού του. Διότι τό βιβλίον αυτό δέν έχει άλλον λόγον ύπάρξεως παρά τήν συμβολήν εις τόν άγώνα ύπέρ της Πατρίδος.

1. Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

«Πόλεμος πάντων πατήρ» διεκήρυξεν ὁ Ἡράκλειτος (53). Ἡ μεγάλη αὐτὴ διάνοια τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἐβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πολέμου μονάχα τὴν ὑπερτάτην δύναμιν δημιουργίας τῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν, ἢ ὁποῖα θεμελιώνει πᾶσαν πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν τάξιν.

Διὰ τὸν Ἐφέσειον φιλόσοφον ὁ πόλεμος εἶναι ἀένας πηγὴ ἀξιῶν καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς στρέφεται ὀργίλως κατὰ τοῦ Ὀμήρου, πού εἶχεν εὐχηθῆ νὰ ἐξαφανισθῆ ὁ πόλεμος ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων: «ὥς ἔρις ἐκ τε Θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο» (Ὀμήρου «Ἰλιάς» 107) καὶ ζητεῖ νὰ μὴν τὸν δέχωνται εἰς τοὺς ἀγῶνας (ποητικoὺς διαγωνισμοὺς) καὶ νὰ τὸν ραπίζουν: «Τόν τε Ὀμηρον ἄξιον ἐκ τῶν ἀγῶνων ἐκβάλλεσθαι καὶ ραπίζεσθαι» (42).

Κοσμογονικὴν δύναμιν πλὴν τοῦ Ἡρακλείτου ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν πόλεμον (νεῖκος) καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς. Ὅλοι δὲ ἀνεξαιρέτως οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι παρεδέχοντο, ὅτι ὁ πόλεμος συνιστᾷ παράγοντα ἀρετῆς, ἐνόσον ἐπιβάλλεται διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς Πατρίδος καὶ ὄχι διὰ λόγους πλεονεξίας.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Ἰταλὸς Καμπανέλλα συμφωνεῖ μὲ τὴν ιδέαν τοῦ Ἡρακλείτου, ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ὁ «γενικός νόμος τοῦ σύμπαντος». Ὁ Ἄγγλος Χόμπς διδάσκει ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἡ «φυσικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου». Ὁμοίως καὶ ὁ Σπινόζα ἐπαναλαμβάνων τὰς θεωρίας τοῦ Γοργίου ὁμιλεῖ περὶ τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου. Παραλλή-

λως προς αυτούς ο Γερμανός Λάϊμπνιτς απορρίπτει κάθε αντίληψιν περί ειρήνης, τήν ὁποίαν θεωρεῖ ἐντελῶς ἀνεφικτον. Ὑπέρ τοῦ πολέμου τάσσεται ἐπίσης καί ὁ Φίχτε, ὑπό τήν προϋπόθεσιν τήν ὁποίαν ἔθετον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι: Νά πρόκειται περί πολέμου ὑπέρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Ὁ Ἑγελος περιγράφει τήν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολέμου ὑπέρ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνῶ ὁ Σοπενχάουερ διατυπώνει τήν ἀποψιν ὅτι ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ «ἀναπόδραστον καί φυσικόν ἀνταγωνισμόν». Ἴδιαν ἀντίληψιν ἐκθέτει καί ὁ Γιάσπερς, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατον νά διαφύγῃ τόν πόλεμον. Βεβαίως δέν θά παραλείψωμεν νά ἀναφέρωμεν τόν Νίτσε, ὁ ὁποῖος ἀντιγράφων τόν Καλλικλῆ ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἡ «γνησιωτέρα ἐκδήλωσις ζωῆς». Παρεμφερῆ γνώμην ἐκφράζει καί ὁ Σέλλερ, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τόν πόλεμον ὡς «ἐνορμητικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ζωτικῆς δυνάμεως τοῦ ἔθνους».

Κατά τόν Δαρβίνον μέ τόν πόλεμον πραγματοποιεῖται ἡ βιολογικὴ ἐπιλογή καί ἡ τελειοποίησις τῶν εἰδῶν, διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἰσχυροτέρου. Τόν «περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα» τοῦ Δαρβίνου παραλλάσσει κάπως ὁ Σπένσερ, ὁ ὁποῖος μέ τήν «περὶ ἐπιβιώσεως τοῦ ἰκανωτέρου» θεωρίαν του ἐξηγεῖ διὰ τοῦ πολέμου τήν διαφοροποίησιν καί τήν ἐξέλιξιν τῶν κοινωνιῶν.

Ὁ Ρῶσος ὀρθόδοξος φιλόσοφος Μπερντιάεφ, ἂν καί ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι «γέννημα τῆς ἁμαρτίας» ἀναγνωρίζει ὅτι ἀποτελεῖ αἰτίαν ὠρισμένων ἀρετῶν (τόλμη, εὐγένεια κ.λπ.).

Ὁρισμόν περί τοῦ πολέμου δίδει ὁ Κλάουζεβετς, ὁ ὁποῖος τόν ὀνομάζει «ἐξακολούθησιν τῆς πολιτικῆς μέ ἄλλα μέσα». Αὐτός ὁ ὀρισμός ἀναλυόμενος σημαίνει, ὅτι οὐσιαστικῶς δέν ὑπάρχει καθόλου εἰρήνη. Ἀλλά παντοῦ καί πάντοτε πόλεμος,

ό οποίος διεξάγεται μέ ποικίλους τρόπους. Παραστατικώτερον του Κλάουζεβειτς, ό Πλάτων άποκαλεί τήν ειρήνην «*ἀκήρυκτον πόλεμον*» και διευκρινίζει, ότι ειρήνην ύπάρχει μόνον κατ' όνομα, εις τήν πρᾶξιν είναι πόλεμος, πού δέν έχει ακόμη κηρυχθή: «*ἦν γάρ καλοῦσι τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείστοι εἰρήνην τοῦτ' εἶναι μόνον ὄνομα, τῷ δ' ἔργῳ αἰεὶ πόλεμον ἀκήρυκτον*» («*Νόμοι*» Α, 626).

Τήν πεποίθησιν του Πλάτωνος και τῶν τόσων άλλων φιλοσόφων, ότι ή ιδέα της ειρήνης είναι ανεφάρμοστος τήν έπιστοποίησεν ή ιστορία του ανθρωπίνου γένους. Ποτέ δέν έπεκράτησεν ειρήνη. Η διαπίστωσις αυτή αποτελεί έκφρασιν πραγματικότητας, τήν όποιαν καμμία ειρηνόφιλος θεωρία δέν είναι ικανή νά αλλάξη. Πιθανῶς και μάλλον θά δυσασεστούνται μέ όσα γράφομεν οί λεγόμενοι ανθρωπισταί. Η δυσασρέσκειά των όμως, όπως και κάθε άλλη ήθική, ιδεολογική ή θρησκευτική αντιπολεμική δοξασία, οὐδόλως μεταβάλλει τήν άτεγκτον αλήθειαν: Ειρήνη δέν ύπάρχει. Έπομένως όποιος αγωνίζεται χάριν αυτής αγωνίζεται διά μίαν χίμαιραν.

Ὁ Πόλεμος είναι διαρκής. Η έξέλιξις του διέρχεται διαφόρους φάσεις. Μία από αυτάς είναι και ή ένοπλος σύρραξις. Διαπράττουν σφᾶλμα όσοι ταντίζουν τόν πόλεμον μέ τήν μάχην. Ὁ πόλεμος είναι πολυσχιδής και έπεκτείνεται εις τόν οικονομικόν, ψυχολογικόν, δημογραφικόν, γεωγραφικόν, διπλωματικόν κ.τ.λ. τομέα. Τό νά αντιλαμβανόμεθα τόν πόλεμον και νά τόν περιορίζωμεν εις τήν ένοπλον πάλην, εις τήν μάχην δηλαδή, δέν κάνομεν τίποτε άλλο παρά νά συγχέωμεν μίαν μορφήν του πολέμου μέ τήν γενικήν και πλήρη έννοιαν αυτού.

Θά συνεχίσωμεν μέ μίαν άπαραίτητον παρατήρησιν. Ὁ πόλεμος δέν είναι απλῶς έν κοινωνικόν φαινόμενον. Είναι έν φυσικόν, ήτοι δέν άπαντάται μόνον εις τάς κοινωνίας, αλλά παντού εις τήν φύσιν. Αί δέ ανθρωπιναι κοινωνίαι ως μετέ-

χουσαι τῆς φύσεως, μετέχουν συνάμα καὶ τῶν ἀναποφεύκτων θεσμῶν αὐτῆς.

Ὁ πόλεμος ἐνομοθετήθη ὑπὸ τῆς φύσεως, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐξελικτικὴν καλλιτέρευσιν αὐτῆς. Ἡ βελτίωσις τῆς Δημιουργίας καὶ εἰδικῶς ἐκάστου εἶδους ὄντων ἐπιτυγχάνεται ἐνόσον τηρεῖται ἡ φυσικὴ προσταγὴ τῆς κυριαρχίας τῶν ἰσχυροτέρων. Διότι πράγματι, ὅπως καὶ ὁ Γοργίας ἐμπνευσμένως ὑποστηρίζει, εἶναι νόμος τῆς φύσεως, τὸ ἀσθενέστερον νὰ ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὸ ἰσχυρότερον καὶ νὰ ὀδηγῆται ἀπὸ αὐτό, καὶ τὸ μὲν δυνατώτερον νὰ ἡγῆται, τὸ δὲ ἀσθενέστερον νὰ ἀκολουθῆ: *«Πέφυκε τὸ ἦσσον ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἄρχεσθαι καὶ ἄγεσθαι, καὶ τὸ μὲν κρεῖσσον ἡγήσθαι τὸ δὲ ἦσσον ἐπεσθαι»*.

Διὰ νὰ κυριαρχήσῃ ὁμῶς ὁ ἰσχυρότερος χρειάζεται ἡ ἀναμέτρησις ἢ ὁποία πραγματικῶς θὰ ἀποδείξῃ ποῖος εἶναι ὁ πλέον δυνατός. Μὲ τὴν νίκην θὰ κατοχυρώσῃ τὴν ἄρχουσαν θέσιν του, ἕως ὅτου ἐμφανισθοῦν ἄλλοι ἰσχυρότεροί του διὰ νὰ τὸν ἀνατρέψουν. Ὅλα αὐτὰ βεβαίως συμβαίνουν διὰ τοῦ πολέμου καὶ ἐν τῷ πολέμῳ ὅπου δοκιμάζεται ἡ ἀξία τοῦ καθενός.

Ὁ κάθε ἄνθρωπος βλέπει τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του σκοπιάν, μέσα ἀπὸ τὸ ἰδικόν του σπήλαιον, ὅπως ἔλεγεν ὁ Πλάτων. Κατὰ συνέπειαν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων ἀναφύονται ἀντιθέσεις. Ἀπόρροια τῶν ἀντιθέσεων αὐτῶν εἶναι ὁ πόλεμος. Διότι ὁ ἄνθρωπος *«θέλει νὰ ἐπιβληθῇ τῶν ἄλλων, νὰ διαδώσῃ τὰς ιδέας του καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ αἱ ἀπόψεις του. Ὑπάρχει ἕνας πόθος πρὸς ὑπεροχὴν καὶ ἐπιθυμία νὰ ὑποστῇ τις νικηφόρως τὴν σύγκρισίν του πρὸς τοὺς ἄλλους»* (Ἄντλερ: «Ἀνθρωπογνωσία»).

Διὰ νὰ ἐξαφανισθῇ ὁ πόλεμος θὰ πρέπει προηγουμένως νὰ ἐξαφανισθοῦν αἱ ἀντιθέσεις καὶ αἱ διαφωνίαι πού τὸν δημιουργοῦν. Ἐφ' ὅσον ὁμῶς εἰς τὰς ἀντιθέσεις εὐρίσκειται ἡ

ἀρμονία καί εἰς τήν ποικιλίαν καί τήν ἀνομοιογένειαν ἡ ζωή, ἔπεται ὅτι ὁ πόλεμος θά ἐξαφανισθῆ, ὅταν ἐξαφανισθῆ ἡ ἰδία ἡ ζωή. Ὁ πόλεμος λοιπόν εἶναι ἀναπόφευκτος. Μποροῦμεν ὅμως νά ἀποφεύγωμεν δι' ἓν διάστημα τήν ἐκδήλωσιν τοῦ πολέμου ὑπό τήν αἱματηράν μορφήν του. Αὐτό εἶναι δυνατόν καί τό ἐπιτυγχάνομεν διά τῆς προετοιμασίας πρὸς διεξαγωγὴν ἐνόπλου ἀγῶνος: «Ἐκ πολέμου μὲν γάρ εἰρήνην μᾶλλον βεβαιούται» (Θουκυδίδης: «Ἱστορία», Α, 124). Δέν μποροῦμεν ὅμως ποτέ νά ἀποφεύγωμεν τόν πόλεμον ὑπό τὰς ἄλλας του μορφάς.

Ὁ πόλεμος εἶναι συνυφασμένος μέ τήν ὑπαρξιν. Καί μόνος ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος ἀποδύεται εἰς ἀγῶνα. Πρόκειται περὶ τῆς ἐσωτερικῆς πάλης ἐπὶ πλήθους ζητημάτων πού συγκρούονται εἰς τήν συνείδησιν, τήν σκέψιν καί τήν καρδίαν του. Εἶναι εἰς πόλεμος πού τόν ζοῦμε καθημερινῶς καί ὁ ὁποῖος δέν ἀποκλείεται νά ἀπολήξῃ εἰς καθαρῶς αἱματηράν λύσιν: εἰς τήν αὐτοκτονίαν. Ἀφοῦ λοιπόν ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι εἰς θέσιν νά ἐξαφανισθῇ τόν πόλεμον, πού διεξάγει μέ τόν ἴδιον τόν ἑαυτὸν του, τόν ὁποῖον ἐνίστε φονεύει, εἶναι ποτέ νοητόν νά εἰρηνεύσῃ μέ τούς ἄλλους, μέ τούς ὁποίους τόν χωρίζουν ἀγεφύρωτοι καί ἀναπότρεπτοι ἀντιθέσεις;

Ὁ πόλεμος ὡς φυσικὴ λειτουργία καί ὡς μέσον ἐπικρατήσεως δέν τίθεται ὑπὸ ἀμφισβήτησιν οὔτε καί ἀπὸ τὰς πλέον εἰρηνοφίλους θρησκείας. Ὁ Ἰησοῦς διακηρύσσει: «Μὴ νομίσετε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τήν γῆν οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν». (Ματθαῖος: «Εὐαγγέλιον» ι, 34). Ὁ πόλεμος πού γάνουν οἱ Χριστιανοὶ ἀποβλέπει εἰς τήν ἐπικρατήσιν τοῦ καλοῦ ἔναντι τοῦ κακοῦ τό ὁποῖον πρέπει νά καταστραφῇ. Οὐδόλως ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης ἀρνεῖται τήν βίαν. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός ὁ ὁποῖος διὰ κτυπημάτων ἐκδιώκει τούς ἐμπόρους ἀπὸ τόν Ναόν δίδει τό παράδειγμα τῆς χρησιμοποίησεως τῆς βίας, ὅταν χρειάζεται διὰ τήν ἀποκατάστασιν

του καλού.

Ἡ ἠθική καταδίκη τῆς βίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει τις μετερχόμενος τὴν βίαν. Ἡ βία ἐπομένως ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως *συγχωνεύεται πρὸς τὸν σκοπὸν* πού ἐξυπηρετεῖ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἠθικότης τῆς εἶναι συνάρτησις τῶν ἐπιδιώξεων τῆς. Ἐάν δηλαδή μεταχειριζόμεθα τὴν βίαν διὰ καλοῦς σκοποῦς, τότε ἡ βία εἶναι καλή καὶ ἐγκρίνεται ἢ ἀντιστρόφως.

Ἡ βία ἀποτελεῖ τὴν ἐσχάτην μορφήν τοῦ πολέμου. Τὴν χρησιμοποιοῦμεν, ὅταν αἱ ἄλλαι μορφαὶ δέν τελεσφοροῦν. Διὰ πολλοὺς καὶ εὐνοήτους λόγους μᾶς συμφέρει νά νικήσωμεν τὸν ἐχθρὸν καὶ νά ἐπικρατήσωμεν, χωρὶς νά καταφύγωμεν εἰς τὴν δυναμικὴν λύσιν. Ἀπὸ μίαν θεώρησιν μάλιστα ἡ νίκη αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ καλλιτέρα πού μπορεῖ νά ἐπιτευχθῆ. Κατὰ τὸν Ράουσινγκ («ὁ Χίτλερ μού εἶπε») ὁ Χίτλερ ἐπανελάμβανε συχνά: «*Οἱ ἄνθρωποι τότε μόνο φονεῦν, ὅταν δέν δύνανται νά ἐπιτύχουν δι' ἄλλου τρόπου τὸν σκοπὸν των... Διατί νά ἐπιχειρήσω τὴν συντριβὴν τοῦ ἐχθροῦ διὰ στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν, ὅταν εἶμαι εἰς θέσιν νά τὸ ἐπιτύχω οἰκονομικώτερον καὶ ἀνετώτερον δι' ἄλλων μέσων;*».

Ἡ ὑπαρξις «*ἀλλοῦ τροποῦ*» καὶ «*ἀλλων μέσων*» δυναμένων νά κερδίσουν τὸν πόλεμον, ἀποδεικνύουν ὅτι διὰ τὴν νίκην, δέν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ υἰοθέτησις τῆς βιαιᾶς μορφῆς τοῦ πολέμου, τῆς σφαγῆς δηλαδή ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν. Μποροῦμεν μάλιστα νά ἐπιβληθῶμεν μὲ ἐλαχίστην θυσίαν αἵματος.

«*Ἡ πληρεστέρα καὶ θαυμασιωτέρα νίκη*», ἔλεγε ὁ Βελισσάριος, «*εἶναι ὁ ἐξαναγκασμὸς τοῦ ἀντιπάλου νά παραιτηθῆ τῶν σχεδίων του ἀνευ ἡμετέρων θυσιῶν*». Διὰ τὴν πραγματοποίησιν ὁμως τοῦ προαναφερθέντος ἐξαναγκασμοῦ, ἀπαιτεῖται ὠρισμένη λειτουργικὴ βαθεῖα ἐργασία εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀντιπάλου. Μία ἐργασία ἡ ὁποία, ἐκμεταλλευσμένη πραγμα-

τικά ή φανταστικά γεγονότα, δημιουργεί εις τόν έχθρόν ήθικόν κλονισμόν, πανικόν, ήττοπάθειαν, άδράνειαν, κατάρρευσιν, άποσύνθεσιν, αυτοδιάλυσιν.

Εις κάθε αγώνα ή ήττα και ή νίκη υπάρχουν εις τήν ψυχήν τών αντιπάλων ως περιπτώσεις. Άλλά ως περιπτώσεις άφηρημένα. "Όταν αί άφηρημένα αυτά περιπτώσεις μετατραπούν εις συγκεκριμένην βεβαιότητα, τότε έπέρχεται ή πτώσις. Σχετικώς μνημονεύομεν ως παράδειγμα τήν αυτοθυσίαν του Βασιλέως Κόδρου. Τό 1066 π.Χ. αί Άθήναι έπολιορκούντο από τούς Δωριείς. Τό Μαντεϊόν είχε χρησιμοδοτήσει, ότι θά νικήσουν εκείνοι τών όποιων θά έφονεύετο ο Βασιλεύς. Τότε άμέσως και χάριν τής νίκης τών Άθηνών, ο Κόδρος μετέβη μετημφισμένος εις τό έχθρικόν στρατόπεδον, όπου συνεπλάκη μέ στρατιώτας και έφονεύθη ύπ' αυτών. "Όταν κατοπιν οί Δωριείς άντελήφθησαν ποίος άληθώς ήτο ο δήθεν χωρικός κατεπτοήθησαν και έλυσαν τήν πολιορκίαν, βέβαιοι όντες ότι θά ήττηθούν.

Η στρατηγική τής καθοδηγήσεως τών στρατιωτών διά τήν εκβίασιν τής νίκης υπερεφαλαγγίσθη κατά τόν Χίτλερ από «*εύρειαν μορφήν στρατηγικής, διευθυνομένης διά πνευματικών όπλων*», σήμεραν «*ή ύγιής στρατηγική συνίσταται εις τήν εκ τών ένδον καταστροφήν του έχθρου, νά τόν αναγκάσωμεν νά συντρίψη αυτός έαυτόν*» (Ράουσινγκ. ένθ. άνωτ.).

Ούτω εις τήν σύγχρονον έποχήν ή ψυχολογική μορφή του πολέμου έξαίρεται όσον ποτέ άλλοτε. Ο ψυχολογικός πόλεμος γίνεται αντικείμενον έπισταμένης έρεύνης και αναλύσεως. Τά κυριώτερα όπλα του είναι ή διπλωματία, ή κατασκοπεία, ή οικονομία (έμπόριον, βοήθεια κ.τ.λ.), ή άπειλή, ή τρομοκρατία (δολοφονίαι προσώπων και όχι γενική σύρραξις) ή δολιοφθορά και τό κυριώτερον όλων ή προπαγάνδα.

Ο ψυχολογικός πόλεμος είναι μία μορφή πολέμου, κατά τήν όποιαν χρησιμοποιούνται όλα τά μέσα πλήν τής γενικής

ένόπλου συρράξεως. Τό παρόν βιβλίον άπασχολείται μέ τήν μελέτην ενός εκ τών μέσων του ψυχολογικού πολέμου. Μέ τήν μελέτην τής προπαγάνδας, ή όποία είναι «φοβερόν όπλον είς τας χείρας εκείνου πού γνωρίζει νά τό χειρισθή» (Χίτλερ).

2. Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ

Κατ' ἀρχήν ὁ ὄρος προπαγάνδα ἐνεφανίσθη τό πρῶτον εἰς ἐγκύκλιον τοῦ Πάπα Γρηγορίου ΙΕ' ἐκδοθεῖσαν τήν 22αν Ἰουνίου 1662 καί ἀφορῶσαν εἰς τήν ἴδρυσιν ὀργανισμοῦ μέ σκοπόν τήν διάδοσιν τῆς πίστεως. (De propaganda Fide). Ἐκτοτε ὁ ὄρος καθιερώθη νά συμβολίζῃ τήν τέχνην διαδόσεως ἰδεῶν.

Ἡ προπαγάνδα εἶναι τέχνη. Δέν εἶναι ἐπιστήμη ὅπως νομίζουν πολλοί. Ἡ πλάνη ὀφείλεται εἰς τό γεγονός, πού ἡ προπαγάνδα ἐφαρμόζει τά συμπεράσματα τῶν ἐπιστημῶν καί ἰδίᾳ τῆς ψυχολογίας καί τῆς κοινωνιολογίας. Αὐτό ὅμως δέν τήν μετατοπίζει εἰς τήν σφαῖραν τῶν ἐπιστημῶν, παραμένει τέχνη, ἡ ὁποία διά νά ἀσκηθῇ ἀπαιτεῖ ταλέντον, ἤτοι ἔμφυτον κλίσιν.

Ὡς τέχνη, ὅπως ἄλλωστε συμβαίνει μέ ὅλας τὰς τέχνας, ἡ προπαγάνδα οὔτε διδάσκεται, οὔτε μαθαίνεται. Τό μόνον πού μπορεῖ νά μεταδῶσῃ κανεῖς εἰς ἄλλον ἐξ αὐτῆς εἶναι τήν τεχνικήν τῆς καί τίποτε ἐπί πλέον. Ἀναμφιβόλως ὁ γνώστης τῆς τεχνικῆς ἀσκεῖ καλλίτερον τήν τέχνην. Οὐδέποτε ὅμως ἡ γνώσις τῆς τεχνικῆς δύναται νά ἀναπληρώσῃ τήν ἔλλειψιν τῆς τέχνης.

Ἡ τέχνη ἢ ὑπάρχει ἔμφυτος ἢ δέν ἀποκτᾶται ποτέ.

Ἐπιπροσθέτως τῶν ὄσων εἵπομεν συμπληροῦμεν ὅτι ἡ προπαγάνδα αὐτή καθ' ἑαυτή δέν ἀποτελεῖ σκοπόν. Εἶναι μέσον πρός ἐπιδιώξιν ἐνός σκοποῦ. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περί πολι-

τικῆς προπαγάνδας ὁ σκοπὸς τίθεται ὑπὸ τῆς πολιτικῆς καὶ εἶναι πάντοτε ἡ ἐπιβολὴ ὠρισμένων ἀντιλήψεων. Τό ἄν αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ συνίστανται εἰς τὴν διάδοσιν μιᾶς ἰδεολογίας ἢ εἰς τὴν δημιουργίαν ἐπιθυμητῶν ἐντυπώσεων ἐπὶ ἐνὸς ζητήματος οὐδόλως ἐνδιαφέρει.

Ἄφου ἡ πολιτικὴ θέσις τὸν σκοπὸν, ἔρχεται κατόπιν ἡ στρατηγικὴ τῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία τὸν ἐπεξεργάζεται εἰδικῶς ἀπὸ προπαγανδιστικῆς ἀπόψεως. Ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἀπορρέει ἓν πλήρες σχέδιον δράσεως βάσει τοῦ ὁποίου προσδιορίζονται οἱ ἐπὶ μέρους στόχοι, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἐπιτευχθῶν διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ τελικὸς σκοπός. Ἐπίσης, ἐνίοτε, καθορίζονται καὶ τὰ μέσα προπαγάνδας πού θὰ χρησιμοποιηθῶν. Μετὰ ἀπὸ τὴν στρατηγικὴν εἶναι ἡ σειρὰ τῆς τακτικῆς τῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ τεχνικὴ μεταχειρίσις τῶν μέσων πού ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ὄσων ἐθεώρησεν ἀπαραίτητα ἡ στρατηγικὴ τῆς προπαγάνδας, χάριν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον, ὅπως ἐτονίσαμεν, ἔθεσεν ἡ πολιτικὴ.

Ἐν κατακλείδι ἔχομεν λοιπὸν τὴν ἀκόλουθον κάθετον διαδικασίαν: Ὁ σκοπός δίδεται ὑπὸ τῆς πολιτικῆς. Ἡ στρατηγικὴ τῆς προπαγάνδας ἐκπονεῖ τὸ σχέδιον δράσεως πρὸς ἐπιδίωξιν τοῦ καὶ ἡ τακτικὴ τῆς προπαγάνδας τὸ ἐκτελεῖ τεχνικῶς.

Καὶ τώρα θὰ ἀναφέρωμεν ὠρισμένους κανόνας, τοὺς ὁποῖους πρέπει νὰ λαμβάνη ὑπ' ὄψιν τῆς ἡ στρατηγικὴ προπαγάνδα κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ σχεδίου δράσεως.

α) Προσαρμογὴ τοῦ σκοποῦ πρὸς τὰ μέσα.

Καίτοι ὁ σκοπός τίθεται ὑπὸ τῆς πολιτικῆς, ἀπομένει εἰς τὴν προπαγάνδαν ἓν εὐρύτατον περιθώριον ἀναπτύξεως τοῦ τρόπου πραγματοποιήσεως τοῦ σκοποῦ. Ἐπομένως ὅταν χαράσσεται τὸ γενικὸν σχέδιον προπαγανδιστικῆς δράσεως ὀφείλωμεν νὰ προσαρμόζωμεν τὸν σκοπὸν πρὸς τὰ ὑπάρχοντα μέσα. Διότι διαφορετικῶς ἡ μὴ συνεργασία σκοποῦ καὶ μέ-

ων θά οδηγήση αναποστρέπτως εις παταγώδη αποτυχίαν.

β) Ἀποφυγή ἐπαναλήψεως ἀποτυχόντος σχεδίου.

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἀπαγορεύεται νά ἀκολουθηται πάλιν ἐν σχέδιον δράσεως, τό ὁποῖον προηγουμένως ἀπέτυχεν, ἔσω καί ἂν τήν δευτέραν φοράν μᾶς παρέχεται ἡ εὐχέρεια νά τό ἐφαρμόσωμεν μέ νέα μέσα ἢ ἐνισχύοντες τά παλαιά. Ὁ ἐχθρός θά γνωρίζῃ πλέον τὰς προθέσεις μας καί μία ἀλλαγή ἢ ἐνδυνάμωσις τῶν μέσων πρὸς πραγματοποίησιν των δέν πρόκειται νά ὠφελήσῃ διότι ὁ ἀντίπαλος θά λάβῃ τά μέτρα του.

γ) Προσπάθεια διεισδύσεως εις τήν ἐχθρικήν σκέψιν.

Ὅταν καταστρώνωμεν τό σχέδιον δράσεως θά πρέπει νά σκεπτώμεθα ὅσον τό δυνατόν ὅπως ὁ ἐχθρός, ὥστε μαντεύοντες τὰς πιθανάς του ἀντιδράσεις νά ἐπιτεθῶμεν ἐκεῖ ἀκριβῶς, ὅπου μειονεκτεῖ ὁ ἐχθρός. Τό ἄλφα κάθε πάλης εἶναι ἡ γνώσις τοῦ ἀντιπάλου: «*Πρῶτον μὲν δεῖ γνῶναι πρὸς τινὰς πολεμητέον*» (Ἰσοκράτης: «περὶ Ἀντιδόσεως»).

δ) Εὐελιξία πρὸς νέα δεδομένα.

Τό σχέδιον δράσεως πρέπει νά συντάσσεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε εἰς τήν ἐπιδίωξιν τῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν νά διακρίνεται ἀπό ἐλασικότητα, διὰ νά μπορῇ νά ἐκμεταλλεύεται, χωρὶς νά ἀφίσταται τοῦ τελικοῦ σκοποῦ, τὰς εὐκαιρίας, πού κατὰ τήν φοράν τῶν γεγονότων θά παρουσιασθοῦν.

ε) Ἀντιμετώπισις τῶν ἀπροβλέπτων.

Εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας εὐρίσκεται καί ἔχει πάντοτε κάποιον ρόλον ὁ ἀστάθμητος παράγων, «*ἄδηλα γάρ τὰ τῶν πολέμων*» παρετήρησεν ὁ Θουκυδίδης («Ἱστορία» Β, Ι). Οὐδέποτε ἡ ἔκβασις εἶναι βεβαία, ὅπως τήν ἔχομεν ὑπολογίσει καί σχεδιάσει. Μία ἀσήμαντος λεπτομέρεια καί ἀναστρέφονται τά πάντα. Δι' αὐτόν τόν λόγον ἐπιβάλλεται νά προνοή-

σωμεν καί τό ἐνδεχόμενον τοῦ ἀπροσδοκίτου, ὥστε μόλις ἐμφανισθῆ νά μή μᾶς αἰφνιδιάσῃ καί νά μήν παραλύσωμεν πρό τῶν νέων καταστάσεων πού θά δημιουργηθοῦν. Αὐτό θά τό κατορθώσωμεν ἐάν εἰς κάθε περίπτωσιν ἐνεργείας δέν εἴμεθα ἀπόλυτοι, ἀλλά ἀφήνομεν περιθώρια σωτηρίων ἐλιγμῶν, διά τήν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀπροβλέπτων.

στ) Ψυχραιμία κατά τήν ἐκτέλεσιν.

“Ὅταν ὁ ὑβὸς ριφθῆ ὑπέρ πᾶν ἄλλο, ἀπαιτεῖται ψυχραιμία. Βεβιασμένοι μεταβολαί, προχειρότητες, ἀπρογραμμάτιστοι ἐνέργειαι, πνευματικὴ σύγχυσις, ταραχὴ κ.τ.λ. μποροῦν εὐκόλως καί ἀσφαλῶς νά καταστρέψουν ἓν στρατηγικόν σχέδιον τό ὁποῖον συνελήφθη ἄριστα, ἀλλά ἐξετελέσθη κάκιστα. Ἡ ψυχραιμία ἐξασφαλίζει πειθαρχίαν σκέψεων καί πράξεων καί ἀποτρέπει τόν πανικόν, ἐμπνέει πεποίθησιν ἐπί τήν νίκην καί ἐμπιστοσύνην εἰς ὄσους ἀκολουθοῦν.

ζ) Τό πλήρες προπαγανδιστικόν σχέδιον περιλαμβάνει τρία μέρη.

Πρῶτον μέρος εἶναι ἡ *κυρία προσπάθεια*, ὅπου ρίπτονται ὅλα τὰ διαθέσιμα προπαγανδιστικά μέσα συντονισμένα πρός τόν στόχον. Δεύτερον μέρος εἶναι ἡ *δευτερεύουσα προσπάθεια*, ὅπου μεταχειριζόμεθα πάλιν ὅλα τὰ διαθέσιμα προπαγανδιστικά μέσα, ἀλλά δέν τά ἐξαντλῶμεν, ἀναμένοντες τήν ἐκβασιν τῆς κυρίας προσπαθείας.

Κατά τήν ἐξέλιξιν τοῦ προπαγανδιστικοῦ ἀγῶνος ἐνδέχεται νά ἐγκαταλείψωμεν τήν κυρίαν προσπάθειαν καί νά μετατρέψωμεν τήν δευτερεύουσαν εἰς κυρίαν, ὅποτε ρίπτομεν ἐδῶ ὅλα τὰ διαθέσιμα μέσα, μέχρις ἐξαντλήσεως. Ὅπως φαίνεται ἡ δευτερεύουσα προσπάθεια εἶναι ἡ ἐναλλακτικὴ λύσις. Τρίτον μέρος εἶναι ἡ *παραπλανητικὴ προσπάθεια*, ὅπου διαθέτομεν μέσα προπαγάνδας μέ σκοπόν νά παραπλανήσωμεν τόν ἀντίπαλον, διά τὰς ἀληθεῖς μας προθέσεις. Ἡ παραπλα-

νητική προσπάθεια πρέπει να γίνεται με δεξιοτεχνίαν, ώστε να μη τήν υποπτευθούν οί αντίπαλοι, αλλά και άν τήν υποπτευθούν να υποχρεούνται να τήν υπολογίζουν, διότι δέν θά εΐναι βέβαιοι, ότι πρόκειται περι ένεργείας έξαπατήσεως.

Έπικρατεί ή πεποιθήσις ότι ή προπαγάνδα έδημιουργήθη από τούς μπολσεβίκους, εκ τών όποίων άργότερον τήν παρέλαβον οί Γερμανοί έθνικοσοσιαλισταί και τήν έτελειοποίησαν. Τό πλήθος τών βιβλίων πού έμελέτησα βεβαιώνει πράγματι, ότι ό Λένιν, οί συνεργάται και οί διάδοχοί του υπήρξαν οί κατ' έξοχήν θεμελιωταί του ψυχολογικού όπλου πού λέγεται προπαγάνδα.

Ίσως δι' αυτόν τόν λόγον έβλεπα τόσον συνήθως να προτάσσονται τών κεφαλαίων άποφθέγματα με τήν ύπογραφήν: Στάλιν, Λένιν, Τρότσκυ, Χίτλερ, Γκαϊμπελς κ.τ.λ. Παρητήρησα άκόμη, ότι και τά κείμενα έβριθαν από φράσεις και άφορισμούς τών μπολσεβίκων δασκάλων τής προπαγάνδας ή τών ναζιστών.

Δέν άποκρύπτω ότι ό Έλληνικός μου Έθνικισμός μου άπηγόρευε να άναγνωρίσω εις τούς μπολσεβίκους τόν τίτλον τών έφευρετών τής προπαγάνδας. Διότι μου έφαινέτο τελείως άπαράδεκτον οί άρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι, οί όποιοι με άνεπανάληπτον όξύτητα άνέλυσαν τά προβλήματα του Εΐναι και τών κοινωνικών φαινομένων να μην ειχον άπασχοληθῆ με τήν διάδοσιν τών ιδεών και να μην ειχον έπιλύσει τό ζήτημα.

Κατέφυγον λοιπόν εις τήν προγονικήν σοφίαν. Και διεπίστωσα σχεδόν άμέσως και πολύ άνέτως, ότι ιδρυταί τής προπαγάνδας εΐναι οί Αρχαιοέλληνες φιλόσοφοι και πολιτικοί. Αυτοί πρώτοι τήν έφεύρον. Αυτοί πρώτοι διετύπωσαν τούς γενικούς νόμους πού τήν διέπουν. Και αυτοί πρώτοι τήν έφήρμοσαν άριστοτεχνικώς.

Άνεκάλυψα όμως και κάτι επί πλέον. Η άρχαιοελληνική

προπαγάνδα συγκρινομένη προς τήν δεξιότεχνικωτέραν ἐκ τῶν συγχρόνων, (1968) ἤτοι τήν σοβιετικὴν, ὑπερτερεῖ καταφανῶς. Εἶναι ἀνωτέρα ποιητικῶς. Γεγονός τό ὁποῖον ὀφείλεται εἰς τό πολιτιστικόν ἐπίπεδον τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς.

Ἄλλο ὄχλος τῶν Ἀθηνῶν παρηκολούθει Αἰσχύλον. Ἐδιδάσκετο Σωκράτην. ἤκουε Δημοσθένην. Ἀπήγγειλε Ὅμηρον. Ἐπήφιζε Περικλῆ. Ἐκτιζε Παρθενῶνα. Συνεκλονίζετο ἀπό Μαραθῶνας. Κατά συνέπειαν καί ἡ προπαγάνδα, ἡ ὁποία ἀπηυθύνετο πρὸς ἐκεῖνον ὤφειλε, διὰ νά ἀποδώσῃ, νά εἶναι προσηρμοσμένη εἰς τό πνευματικόν του ἐπίπεδον. Τό ἴδιο κάνει καί ἡ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα. Διὰ νά φέρῃ ἀποτελέσματα προσαρμόζεται πρὸς τό ἐπίπεδον τοῦ σοβιετικοῦ ὄχλου. Καί δι' αὐτόν ἀκριβῶς τόν λόγον εἶναι κατωτέρα ποιητικῶς. Διότι ὁ σοβιετικός ὄχλος δέν ἀποτελεῖται ἀπό «ἡρώας καί σοφοῦς» ἀλλά ἀπό χαχόλους καί μουζίκους.

Διατί ὁμως ἀπεισιωπήθησαν καί παρηγκωνίσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπό τούς συγγραφεῖς βιβλίων προπαγάνδας; Διὰ δύο λόγους. Πρῶτον ἀπό ἀγραμματισμῶν. Οἱ ἄνθρωποι δέν ἐσπούδασαν τήν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, τῆς ὁποίας κλάδος εἶναι ἡ κοινωνιολογία ὅπου ὑπάγεται ἡ προπαγάνδα. Πῶς λοιπόν νά γνωρίζουν ὅτι αὐτά τὰ ὁποῖα θαυμάζουν, ὅτι τὰ εἶπε δῆθεν ὁ Λένιν ἢ ὁ Στάλιν, τὰ διετύπωσαν δεκάδας αἰῶνας πρὶν οἱ Ἕλληνες σοφοί;

Ἡ ἀγνοια αὐτὴ ἐνδεχομένως νά δικαιολογῆται εἰς τούς ξένους. Ἀλλά διὰ τούς Ἕλληνας ἀποτελεῖ ἀσυγχώρητον προσβολήν τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας. Πῶς νά γίνῃ; Μᾶς φαίνεται ἐντελῶς ἀνεπίτρεπτον Ἕλληνας συγγραφεῖς – ὄχι μόνον εἰς ζητήματα προπαγάνδας ἀλλά καί εἰς διάφορα ἐπιστημονικά ἔργα – νά προβάλλουν ἐδῶ εἰς τήν Ἑλλάδα, τήν πηγὴν τοῦ πνευματικοῦ φωτός, τὰς γνώμας τῶν ξένων. Μὲ τήν πρᾶξιν τὴν αὐτὴν δέν ἐπιδεικνύουν γνώσιν, ὅπως νομίζουν, ἀλλὰ ἀγνοίαν. Διότι, ἐάν ἦσαν ἀληθεῖς μελετηταί, θά ἐγνώριζαν ὅτι

ἐκεῖνα πού παρουσιάζουν, ὅτι τάχα ἐλέχθησαν ἀπό τούς ξένους, εἶχαν ἐξετασθῆ ὑπό τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πρωτίσως καί κατὰ ἐμπνευσμένον τρόπον.

Ἐάν δέν πρόκειται περί ἀγραμματοσύνης, ἀλλά περί ξηνομανίας, ἀκόμη χειρότερον διότι: *«Ἡ ξηνομανία εἶναι χωριατιά. Εἶναι προστυχία. Εἶναι κουταμάρα. Εἶναι ἀφιλοτιμία. Εἶναι ἀφιλοπατρία. Καί εἶναι ξυπασιά. Καί εἶναι ἀμάθεια»*. (Περικλῆς Γιαννόπουλος: «Ἡ ξηνομανία»).

Ὁ δεύτερος λόγος τῆς ἀποσιωπῆσεως ἀφορᾷ εἰς τόν μισελληνισμόν. Πρόκειται περί ἑνός φθόνου μικρανθρώπων, οἱ ὅποιοι στενοχωροῦνται μέ τήν σκέψιν, ὅτι ἡ Ἑλληνική διάνοια ἐκάλυπεν ὅλους τούς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος.

Εἶναι οἱ γνωστοί λωποδύται τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, οἱ ἰδεολόγοι, οἱ ὅποιοι ὑφαρπάζουν τάς Ἑλληνικάς ἀντιλήψεις, τάς παραλάσσουν ὀλίγον λεκτικῶς καί τάς ἐμφανίζουν ὡς ἰδικῶν. Οἱ μισέλληνες δέν ἤμποροῦν νά ἀνεχθοῦν ὅτι: *«οἱ Ἕλληνες ἀνεκάλυψαν τούς κυριωτέρους τύπους τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος εἰς τούς ὁποίους ὄλαι αἱ μεταγενέστεραι γενεαί δέν προσέθεσαν τίποτε οὐσιαστικόν»* (Νίτσε: «ἡ γέννησις τῆς φιλοσοφίας»).

Χάριν τῆς δικαιοσύνης, ὅμως, θά πρέπει νά ἐξαιρέσωμεν τούς Γερμανούς Ἐθνικοσοσιαλιστάς. Οὗτοι πάντοτε καί ἀνεπιφυλάκτως ἀνεγνώριζαν τήν ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὁ ἴδιος ὁ Χίτλερ ἄλλωστε σημειώνει μέ εἰλικρίνειαν εἰς τό *«Ὁ ἀγὼν μου»* ὅτι *«ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός εἶναι δημιούργημα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος»*. Ὁ Γκαϊμπελς, ὁ ὅποιος ὡς διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας κατεῖχε τήν Ἑλληνικὴν φιλοσοφικὴν καί πολιτικὴν σκέψιν, ἀναφέρεται συχνά εἰς τό πολίτευμα τῆς Σπάρτης, εἰς τήν Δωρικὴν ἀγωγὴν κ.τ.λ. Ὁ Γκαϊρινγκ ἐπίσης, ὁμιλῶν διὰ τό ἔπος τοῦ Στάλινγκραντ, μνημονεύει τάς Θερμοπύλας κ.τ.λ.

Οί κομμουνισταί άπεναντίας μόνον άθελά τους όμολογούν τήν Έλληνικήν άνωτερότητα, τήν όποίαν άπομιμούνται όσο μπορούν. Ό ραδιούργος Βούλγαρος κομμουνιστής Δημητρώφ, όμιλών ένώπιον του 7ου Συνεδρίου της Γ΄ Κομμουνιστικής Διεθνούς (Κομιντέρν), της όποίας ήτο Γενικός Γραμματεύς, εις τήν Μόσχαν τόν Αύγουστον του 1934, εισηγήθη τήν νέαν τακτικήν του κομμουνισμού ως έξης: «*Σύντροφοι, θυμάστε μιά περίεργη ίστορία της άρχαίας Έλλάδος πού συνέβη στην Τροία; Πολεμοῦσαν άσκοπα όλόκληρα χρόνια οί Έλληνες μέχρις ότου έμηχανεύθησαν τόν Δούρειον ίππον και έτσι κατώρθωσαν νά κυριεύσουν τήν Τροία. Καί έμεις οί έπαναστάτες μπολσεβίκοι δέν πρέπει νά διαστάσουμε νά χρησιμοποιήσουμε τήν ίδια τακτική και μέθοδο έναντίον των έχθρων μας*».

Ίδου λοιπόν οί Μαρξισταί, οί όποιοί μās παριστάνουν τόν υπερχαθηγητήν εις όλα, νά καταφεύγουν τό 1934 μετά Χριστόν εις τήν αντίγραφην ενός τεχνάσματος των Έλλήνων, τό όποιον έλαβε χώραν τό 1125 πρό Χριστού! (πραγματικώς πάρα πολύ παλαιότερον).

Όπως μās άπεμιμήθησαν εις τήν περίπτωσην του Δουρειου Ίππου (συγκρότησις λαϊκών μετώπων) οὔτω μās άντέγραψαν και εις όσα άλλα τούς συνέφερεν, χωρίς νά άποκαλύψουν ποτέ τήν πρωταρχικήν προέλευσιν των τεχνασμάτων ή των εύφυων πολιτικών τους ενεργειών, μέ άποτέλεσμα νά θαυμάζωνται άπό τούς ίστορικώς και κοινωνιολογικώς άμορφώτους. Τόν Δούρειον Ίππον τόν άνεκοίνωσαν ως Έλληνικής καταγωγής, διότι τόν έγνώριζεν όλος ό κόσμος, πράγμα πού δέν συνέβαινε μέ τά λοιπά έφαρμοσθέντα στρατηγήματα και τούς πολιτικούς έλιγμούς.

Έπιθυμών νά άποκαταστήσω τήν άλήθειαν περί του ποίος έδημιούργησε τήν προπαγάνδα θά παραθέτω άποσπάσματα άρχαίων Έλλήνων, ώστε σιγά—σιγά ό άναγνώστης νά σχημα-

τίση προσωπικήν γνώμην περί τῆς δεσποζούσης θέσεως, τὴν ὁποία ἐπαξίως κατέχει τό Ἑλληνικόν πνεῦμα εἰς τό ὑπ' ὄψιν τομέα τῆς πολιτικῆς δραστηριότητος. Πάντως πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἰσχυρισμῶν μου θά ἀναφέρωνται καί γνώμαι ἢ πράξεις ξένων, χωρὶς βεβαίως αὐτό νά μειώνη κατ' ἐλάχιστον τὴν Ἑλληνικήν συμβολήν.

Ἡ ἔννοια τῆς προπαγάνδας ἂν καί προϋπήρχεν ὡς πράξις ἀπό τούς Ὀμηρικούς χρόνους, θεμελιούται κατὰ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα συστηματικῶς καί ἀξιοποιεῖται ἐφαρμοζομένη βάσει ἐπιστημονικῶν κανόνων περί τόν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἀπό τούς σοφιστάς.

Ἡ ὀνομασία τοῦ σοφιστοῦ δέν εἶχε πάντοτε κακή φήμη. Αὐτή τὴν ἀπέκτησε ἀργότερον, ὅταν παρήκμασεν ἡ σοφιστική κίνησις καί οἱ ἐκπρόσωποί της κατέληξαν νά γίνουν εὐτελεῖς κερδοσκόποι. Πάντως πρὶν ἐκπέσουν προσέφεραν σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Οἱ ἐπιφανέστεροι ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν πραγματικῶς μεγάλοι ἄνδρες. Ὁ σοφιστής Πρόδικος π.χ. ἐφημιζετο τόσον διὰ τὴν σοφίαν του, ὥστε, ὅταν διεκρίνετο κανεὶς διὰ τὰς γνώσεις του παρεβάλλετο μέ ἐκείνον («Προδίκου σοφώτερος»).

Σοφιστής σημαίνει ἐμπειρος ἄνθρωπος. Ὁ Ἡρόδοτος καί ὁ Πίνδαρος ἀναφέρουν συχνά τὴν λέξιν σοφιστής ὑπονοοῦντες ἀκριβῶς τόν ἄνθρωπον πού κατέχει ἐμπειρικές γνώσεις. Ὁ Αἰσχύλος ἐπίσης εἰς τόν «*Προμηθεά*» ἀποκαλεῖ τόν Προμηθεά σοφιστήν «*νωθέστερον*», δηλαδή κατώτερον, τοῦ Διός.

Οἱ σοφισταὶ ἠδιαφόρησαν τελείως πρὸς τὰ προβλήματα τῆς οὐσίας τῶν ὄντων καί κατηύθυναν τὴν φιλοσοφικήν των σκέψιν πρὸς τόν ἄνθρωπον καί ἰδιαιτέρως πρὸς τὰς γνωστικὰς του ἰκανότητας καί δυνατότητας. Ἡ γνωσιολογικὴ θεωρία τῶν σοφιστῶν ἐδίδασκεν, ὅτι δέν δυνάμεθα νά φθάσωμεν εἰς τὴν ἀντικειμενικήν ἀλήθειαν. Καί τοῦτο διότι αἱ γνωστικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου δέν ἐπαρκοῦν νά τόν ὀδηγήσουν

πρός εκείνην, εάν υπάρχει.

Ὁ ὀνομαστός σοφιστής Πρωταγόρας ἀρχίζει τό σύγγραμμά του «*Ἀλήθεια ἢ καταβάλλοντες*» μέ τόν ἀφορισμόν: «*Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*». Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος εἶναι τό μέτρον ὄλων τῶν πραγμάτων, τά ὅποια ὁ καθείς ἀντιλαμβάνεται ὅπως τοῦ φαίνονται. Τό ἴδιο πρᾶγμα διαφορετικῶς τό συλλαμβάνει ὁ ἕνας καί διαφορετικῶς ὁ ἄλλος. Αὐτό πού διά τόν Α εἶναι ὠραῖον, διά τόν Β εἶναι ἄσχημον. Ἐφοῦ λοιπόν διά τό ἴδιο πρᾶγμα ὑπάρχουν ἀντιφατικά ἀπόψεις, αἱ ὅποια θεωροῦνται ἀληθεῖς («*Δύο λόγοις εἶναι περί παντός ἀντικειμένους ἀλλήλοις*») ἔπεται ὅτι δέν ὑφίσταται ἀλήθεια ἐξ ἀντικειμένου. Οἱ σοφισταί μέ τήν κατηγορηματικήν των δήλωσιν, ὅτι ἡ γνώσις ἐξαρτᾶται ἀπό τό ὑποκείμενον εἰσήγαγον εἰς τήν φιλοσοφίαν τό *ὑποκείμενισμόν*.

Ἐκτός τοῦ ὑποκειμενισμοῦ οἱ σοφισταί ἀνέλυσαν καί τήν ἔννοιαν τοῦ σχετικοῦ. Οὕτω εἰς τήν περίφημον διένεξιν τήν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, ὡς πρός τήν αἰτίαν τοῦ θανάτου ἑνός θεατοῦ ἀγῶνων ἀκοντίου, ὁ Πρωταγόρας ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νά ἐξετασθοῦν ποικίλαι ἀπόψεις. Διά τοὺς ἰατροὺς αἰτία τοῦ θανάτου εἶναι τό ἀκόντιον. Οἱ δικασταί ἀντιθέτως θεωροῦν ὑπεύθυνον τοῦ θανάτου τόν ἀκοντιστήν. Οἱ δέ ἄρχοντες, τέλος, θ' ἀναζητήσουν εὐθύνας ἀπό τοὺς ἐπόπτας τοῦ σταδίου. Διαπιστώνων λοιπόν ὁ Πρωταγόρας, ὅτι δέν ὑπάρχει μιά γενική ἀποψις, πού νά δίνη τήν λύσιν τοῦ ζητήματος, ἐμφανίζει παραστατικῶς τήν θεωρίαν τῆς *σχετικότητος*.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει πλήν τῶν σοφῶν καί οἱ σχετικοί (ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι μεταγενεστέρως τοὺς ἀντέγραψαν ὠνομάσθησαν σκεπτικισταί) ὑπεστήριξαν τήν ἀδυναμίαν βεβαίας γνώσεως. Ὁ Ἀρχεσίλαος πού ἠρνεῖτο τόν ὕπαρξιν γενικοῦ κριτηρίου τῆς ἀληθείας ἐθεμελίωσε τήν θεωρίαν «*Περί πιθανότητος*». Ὁ Καρνεάδης πρός ἀπόδειξιν αὐτῶν τῶν πεποιθή-

σεων διωργάνωσε τό 156 π.Χ. δύο όμιλίας εις τήν Ρώμην, όπου είχε σταλή ώς μέλος Πρεσβείας. Εις τήν πρώτην έπήνεσεν και έπλεξεν τό έγκώμιον τής δικαιοσύνης, ένώ εις τήν δευτέραν τήν κατηγορήσεν και τήν επέκρινε δριμύτατα. Και εις τάς δύο όμιλίας προσεκόμισεν άκαταμάχητα έπιχειρήματα, άποδεικνύων τάς άντιθέτους άπόψεις και προκαλών τόν θαυμασμόν του άκροατηρίου του. Τελικώς ή Σύγκλητος τή εισηγήσει του Κάτωνος έξεδίωξε τόν Καρνεάδην τής πόλεως «*ίνα μή τούς νέους διαφθείρη*».

Πιστεύοντες άπολύτως εις τόν ύποκειμενισμόν και τήν σχετικότητα οί σοφισταί διεκήρυξαν, ότι τό πρόβλημα δέν είναι νά ανακαλύψωμεν τήν άλήθειαν και νά τήν μεταδώσωμεν, αλλά νά ύποστηρίξωμεν ώρισμένην άποψιν. Όλόκληρος ό άγών ένέκειτο άκριβώς εις αυτό: *Να πείσουν τόν κόσμον ύπέρι μίας γνώμης* (αυτή είναι ή ουσία τής προπαγάνδας) έστω –και κυρίως– αν ή γνώμη αυτή ήτο ή άσθενεστέρα. Ός βασικόν όπλον προς έπιτυχίαν του σκοπού των επέλεξαν τήν ρητορικήν, διά τής όποίας κατώρθωσαν: «*Τόν ήττω λόγον, κρείττω ποιείν*».

3. Η ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

Ἐκτός τῆς θεωρίας οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐδόλως παρέβλεψαν ἢ ὑπετίμησαν τὴν προπαγάνδα εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῶν Ἐθνικοπολιτικῶν τους σκοπῶν. Τὰ σπουδαιότερα μέσα τὰ ὁποῖα ἀριστοτεχνικῶς ἐχρησιμοποιοῦν ἦσαν τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ σχολικὴ ἀγωγή.

Τό Κράτος εἶχε θεσπίσει τὴν ὑποχρεωτικὴν μόρφωσιν τῶν νέων συμφώνως πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ. Ἐπρόκειτο περὶ ἑνὸς μέτρου πού εἶχεν ἐπεκταθῆ ἀναγκαστικῶς καὶ εἰς τοὺς ἐνηλίκους. Οὐδεὶς πολίτης εἶχε τὴν ἐλευθερίαν νὰ μὲνη μακρὰν τῆς ἐκπαιδεύσεως, τό περιεχόμενον τῆς ὁποίας ἐρρῦθμιζεν ἡ Πολιτεία. Ὁ Πλάτων παρατηρεῖ σχετικῶς: «*Πάντ' ἀνδρα καὶ παῖδα κατὰ τό δυνατόν... παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης*» («*Νόμοι*» 804, Δ). Ἐπίσης καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης μνημονεῦει εἰς τὰ «*Περὶ Θουρίων*» ὅτι «*ἐνομοθέτησε (ὁ Χάροντας) τῶν πολιτῶν τοῖς υἱεῖς ἀπαντας μανθάνειν γράμματα χορηγούσης τῆς πόλεως τοὺς μισθοὺς τοῖς διδασκάλοις*».

Ἡ σχολικὴ ἀγωγή ἐφαρμοζομένη εἰς τὰ Ἑλληνόπουλα ἀπέβλεπεν, ὅπως δηλώνει εὐρεθεῖσα ἀπτικὴ ἐπιγραφή: «*Τοὺς ἐκ τῶν παιδῶν μεταβαίνοντας εἰς τοὺς ἀνδρας ἀγαθοὺς γίνεσθαι τῆς Πατρίδος διαδόχους*».

2. Η μουσική.

Διά ταύτης δέν ἐπραγματοποιεῖτο μόνον ἡ ἠθικὴ ἀπάλυνσις καὶ ὁ ἐξευγενισμὸς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ εἰς τὴν ἀσκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ Ἐθνικῶν καθηκόντων. Διὰ τῆς μουσικῆς, ἡ ὁποία σημειωτέον ἐθεωρεῖτο πρωτεῦον μάθημα εἰς τὰ σχολεῖα, ἐδιδάσκοντο οἱ ὕμνοι καὶ οἱ παιᾶνες πρὸς τιμὴν τῶν Θεῶν καὶ τῶν Ἡρώων. Οὕτω διὰ τῶν ὕμνων ἐτονοῦτο τὸ Ἐθνικὸν φρόνημα. Κατὰ τὸν Πολύβιον οἱ παῖδες τῶν Ἀρχάδων εἶχαν τὴν μεγαλυτέραν κλίσιν πρὸς τὴν Μουσικὴν καὶ κατ' ἔτος ἐξητάζοντο εἰς αὐτὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Διονυσίων. Ὁ Αἰλιανὸς ἀναφέρει, ὅτι οἱ Κρητες παῖδες ἐμάθαινον τοὺς νόμους τῆς πολιτείας μελοποιημένους: «Κρητες δέ τοὺς παῖδας τοὺς ἐλευθέρους μανθάνειν ἐκέλευον τοὺς νόμους μετὰ τινος μελωδίας».

3. Οἱ Ἐθνικοὶ λόγοι.

Οὗτοι ἐξεφωνοῦντο κατὰ τὴν διάρκειαν ἐορτῶν ἢ ἄλλων Ἐθνικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἀπεσκοποῦν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς πατριωτικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἐξύμνησιν τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος καὶ εἰς τὴν νουθέτησιν διὰ τὴν ὀρθὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ μέλλοντος. Ὁ Γοργίας τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἀπαγγέλλει εἰς τὴν Ἡλιδα τὸν «περὶ Ὁμονοίας» λόγον του, ὅπου ἐγκωμιάζει τὴν σημασίαν τῆς ἐνότητος. Ὁ ἴδιος εἰς τὸν «Ἐπιτάφιον» διακηρύσσει: «Τὰ μὲν κατὰ βαρβάρων τρόπαια ὕμνους ἀπαιτεῖ, τὰ δὲ κατὰ τῶν Ἑλλήνων θρήνους». Ὁ ρήτωρ Ἴσοκράτης διὰ τῶν λόγων του πρὸς τοὺς διαφόρους Βασιλεῖς καὶ πρό παντός πρὸς τὸν Φίλιππον ἐξῆρε τὴν Ἑλληνικὴν δόξαν καὶ συνεβούλευεν ἐνότητα, χάριν τοῦ Ἑλληνικοῦ Μεγαλείου. Ἄλλοι ρήτορες ὅπως ὁ Ἀντιφών, ὁ Περικλῆς, ὁ Δημοσθένης κ.λπ., ἐξύμνησαν ὁ καθεὶς μὲ τὸν τρόπον του τὰ προσόντα καὶ τὰς ἀρετὰς τῆς φυλῆς.

4. Αί Ἐθνικαί ἐορταί.

Ἀπό τά ἀνάγλυφα διαζώματα τῶν Ναῶν, καθὼς καί ἀπό τὰς ἀφηγήσεις τῶν ἱστορικῶν διαπιστοῦται, ὅτι κατὰ τὰς Ἐθνικὰς ἐορτὰς συμμετεῖχε ὁλόκληρος ὁ λαός, ὁ ὁποῖος ἐσχημάτιζε πομπάς, παρηκολούθει ἐκδηλώσεις, διωργάνωνε λαμπαδηδρομίας κ.τ.λ. Ἡ προπαγάνδα ἐξεμεταλλεύετο τὴν ἀθρόαν λαϊκὴν προσέλευσιν καί δι' ἀπαγγελίας ποιημάτων, ἐκφωνήσεως λόγων, ἀναγνώσεως ἱστορικῶν ἔργων κ.τ.λ. ἐκαλλιέργει το Ἐθνικὸν αἶσθημα. Παραλλήλως τὸ πλῆθος ἐβλεπεν τὴν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἡγεσίαν τοῦ Κράτους ἐκ τοῦ πλησίον καὶ ἐθαύμαζε τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς. Ἐκ τῶν λαμπροτέρων Ἐθνικῶν ἐορτῶν ἦσαν τὰ Παναθήναια καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Πλὴν τούτων βεβαίως ὑπῆρχαν καὶ τοπικαὶ ἐορταί, αἱ ὁποῖαι συνέβαλον ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν Ἐθνικὴν διαπαιδαγώγησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ψυχαγωγίαν τοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ ἐμφορητῶνται οὗτος ὑπὸ πνεύματος αἰσιοδοξίας.

5. Αἱ οἰκονομικαὶ παραχωρήσεις.

Διὰ τούτων ἐσχηματίζετο ἡ ἐντύπωσις, ὅτι τὸ Κράτος συμπαρίσταται εἰς τοὺς πολίτας. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα οἰκονομικῆς παραχωρήσεως εἶναι καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ Περιελάου ἢ ἀναφερομένη εἰς τὰ τέκνα τῶν πεσόντων ὑπὲρ τῆς Πατρίδος: «*Τὰ δὲ αὐτῶν τοὺς παῖδας τὸ ἀπὸ τοῦδε δημοσίου ἢ πόλις μέχρις ἡβῆς θρέψει*» («Ἐπιτάφιος»). Ἐκτὸς τῶν παραχωρήσεων ὑπὲρ τῶν ἀνδρείων πού ἐθυσιάσθησαν χάριν τῆς Πατρίδος, τὸ Κράτος ἐνίσχυεν καὶ τοὺς ἀπόρους ἢ τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν. «Ὅσοι δὲ προσέφερον σοβαρὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Πολιτείαν ἐσιτίζοντο εἰς τὸ Πρυτανεῖον. Τὸ Κράτος ἐπίσης ἐπλήρωνε τὰ ἐξοδα, διὰ νὰ παρακολουθοῦν οἱ ἄποροι τὸ θέατρον. Διωργάνωνε ἀκόμη καὶ συνεστιάσεις ὅπου παρευρίσκοντο ὅλα τὰ μέλη ἐκάστης φυλῆς. Ἄλλα δείγματα παραχωρήσεων ἦσαν ἡ δικαία διανομὴ τῶν λαφύ-

ρων, καθώς και ή διανομή τῶν καταλαμβανομένων γαιῶν μεταξύ τῶν ἀκτημόνων.

6. Ἡ ποίησις.

Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει εἰς τήν Ὀδύσειαν (Θ. 479) ὅτι οἱ ποιηταί ἔχαιρον μεγάλης ἐκτιμήσεως. Καί ἀληθῶς οἱ Βασιλεῖς καί οἱ ἄρχοντες ἐξετίμων βαθύτατα αὐτούς. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρομεν, πῶς ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐκρήμιζεν τὰς Θήβας, πλὴν τῶν Ναῶν, ἐσεβάσθη καί δέν ἐκρήμισεν μόνον μίαν οἰκίαν, τήν τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου. Ὁ Ἴππαρχος ἐφιλοξένει εἰς τήν αὐλήν του τόν Σιμωνίδην καί τόν ἡμειβεν πλουσιοπαρόχως διὰ νά: «τούς Ἀθηναίους διαπαιδαγωγήσῃ».

Οἱ ποιηταί τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν ἠθικοπλάσται καί Ἐθνικοὶ παιδαγωγοί. Ὁ Ὅμηρος θεωρεῖται ἡ κορυφή ὄλων καί ὅπως γράφει ὁ Πλάτων «τὴν Ἑλλάδα πεπαιδευκεν οὗτος ὁ ποιητής» («Πολιτεία»). Τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Σόλωνος, τοῦ Τυρταίου κ.τ.λ. ἐδιδάσκοντο εἰς τὰ σχολεῖα πρὸς Ἐθνικὴν μόρφωσιν τῶν νέων γενεῶν.

7. Τό θέατρον.

Ἀνῆκε εἰς τὰ πλέον ἀποτελεσματικά μέσα Ἐθνικῆς προπαγάνδας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἶχε καθιερωθῆ ἡ ὑπό τοῦ Κράτους, ὅπως εἴπομεν, πληρωμῆ τῶν εἰσιτηρίων τῶν πτωχῶν (Θεωρικά). Τὰ χρήματα δέ αὐτὰ ἐθεωροῦντο ἱερά καί ἀπηγορεύετο ἐπὶ ποινῇ θανάτου καί ἡ ἀπλῆ εἰσῆγησις νά χρησιμοποιηθοῦν δι' ἄλλους σκοπούς. Τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ Αἰσχύλου ἀποτελοῦν ἀκατάλυτα μνημεῖα πατριωτικῆς προπαγάνδας.

Τό θέατρο, ὅπως μᾶς λέγει καί ὁ Στράβων, δέν ἦτο ὄργανον διασκεδάσεως, ἀλλά ὄργανον μορφώσεως καί πρό παντός Ἐθνικῆς διαπαιδαγωγήσεως. Ἀκόμη καί εἰς τὰς κωμωδίας τοῦ Ἀριστοφάνους ἡ φιλοπατρία προέχει. Οὕτω βλέπομεν εἰς τοὺς «Βατράχους» τόν Πλούτωνα νά ἀπολύῃ ἐκ τοῦ Ἄδου τόν νεκρόν Αἰσχύλον καί νά τόν στέλῃ εἰς τήν γῆ μέ τήν ἐντολήν:

*« Ἄγε δὴ χαιρών, Αἰσχύλε, χώρει
καὶ σῶζε πόλιν τὴν ὑμετέραν
γνώμαις ἀγαθαῖς, καὶ παιδεύσον
τούς ἀνοήτους, πολλοὶ δ' εἰσίν».*

8. Αἱ ἐρμαῖκαὶ στῆλαι.

Ἐπ' αὐτῶν αἱ ὁποῖα ἦσαν τοποθετημένα εἰς συγκοινωνιακοὺς κόμβους καὶ εἰς ἐπίκεντρα σημεία τῆς πόλεως ἀνεγράφοντο κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἱπάρχου αἱ ἠθικοπλαστικαὶ γνώμαι καθὼς καὶ διάφορα ἄλλα ρητὰ σοφῶν ἀνδρῶν, διὰ νὰ τὰ διαβάσουν καὶ νὰ φρονιματίζωνται οἱ πολῖται.

Μέ αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἀκόμη μέσα οἱ πρόγονοί μας προήγαγαν τὴν προπαγανδιζομένην ἰδέαν. Προπαγανδιζομένη δέ ἰδέα ὑπῆρξεν δι' ἐκείνους π ἄ ν τ ο τ ε κ α ἰ μ ὄ ν ο ν ἢ Π α τ ρ ῖ ς, ἢ Ἑ λ λ ἄ ς. Εἶχε μάλιστα αὕτη τόσον βαθέως εἰσχωρήσει εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, ὥστε δέν ὑπῆρχεν βαρύτερον ἔγκλημα ἀπὸ τὴν προδοσίαν.

Καὶ ὄχι μόνον ἡ ἰδίᾳ ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ καὶ ὅτιδήποτε ἀφεώρα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπῆλaven ἰδιαιτέρας εὐλαβείας, ἀπαγορευομένης αὐστηρῶς τῆς καθ' οἰονδήποτε τρόπον προσβολῆς του. Σχετικῶς ὑπενθυμίζομεν, ὅτι ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων προτάσει τοῦ Θεμιστοκλέους κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν διερμηνέα τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Περσῶν, διότι «*ἐτόλμησε χρῆσαι φωνὴν Ἑλληνίδα βαρβάρους προστάγμασι*» (Πλούταρχος: «Θεμιστοκλῆς»).

Μέχρι τοιοῦτου σημείου διὰ τῆς καταλλήλου ἀγωγῆς (προπαγάνδα) εἶχεν ἔξαρθῆ εἰς τὸν αἰσθηματικόν κόσμον τοῦ λαοῦ ἡ ἰδέα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἔξ αὐτῆς ἀπορρέουσα Ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια, ὥστε καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ ἀπλή χρησιμοποίησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης νὰ ἀποτελῆ ἀδίκημα ἐνόσον δι' αὐτῆς μετεφέροντο αἱ ἀπαιτήσεις τῶν βαρβάρων.

Περισσότερα σχετικά παρατίθενται εἰς τὴν μελέτην τοῦ Τσιριμπᾶ περὶ τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς ἀγωγῆς κ.τ.λ.

4. ΟΧΛΟΣ

Ὁχλος καλεῖται ἐν ἄθροισμα συγκεντρωμένων ἀτόμων, τὰ ὁποῖα, τελοῦν ἐν δεδομένη στιγμή, ὑπό κοινήν ψυχολογικήν ἐπιρροήν, ταυτίζουσιν τὰς αἰσθηματικὰς των καταστάσεις καὶ ἀντιδρῶν ὁμοιομόρφως, ὡς ἐνιαῖα ψυχολογική ὄντοτης.

Προβαίνοντες ἀμέσως κατωτέρω εἰς ἐννοιολογικὴν ἐξέτασιν τοῦ περιεχομένου τοῦ ὀρισμοῦ ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

α) Κατ' ἀρχὴν διὰ τὴν δημιουργίαν ὄχλου ἀπαιτεῖται ἐν ἄθροισμα ἀτόμων. Ὁ ἀριθμὸς των ὡς πρὸς μὲν τὸ μέγιστον αὐτοῦ τυγχάνει ἀπεριόριστος, ὡς πρὸς δὲ τὸ ἐλάχιστον τίθεται εἰς περιορισμὸς. Τὰ άτομα πρέπει τὸ ὀλιγώτερον νὰ εἶναι τόσα, ὅσα χρειάζονται διὰ νὰ ἀποκλείεται ἢ κατὰ πρόσωπον συζήτησις. Πλέον τῶν δύο λοιπὸν ἀτόμων δύναται νὰ ἀποτελέσουν ὄχλον. Ἐπίσης ἐπιβάλλεται τὰ άτομα νὰ μὴν εἶναι διεσπαρμένα, ἀλλὰ συγκεντρωμένα εἰς ἀπόστασιν διαγκωτισμοῦ. Νὰ ὑπάρχη δηλαδή συνῶθησις. Ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθῇ ὄχλος ἐφ' ὅσον οἱ ἀκροαταὶ πληροῦν τὰς προϋποθέσεις δημιουργίας ὄχλου (σωματικὴ προσέγγισις, ταύτισις αἰσθηματικῶν καταστάσεων κ.τ.λ.).

β) Τὸ φαινόμενον τοῦ ὄχλου δὲν διαρκεῖ, εἶναι προσωρινόν. Πραγματοποιεῖται ὑπὸ ὠρισμένης συνθήκας ἐν δεδομένη στιγμή. Ἐκδηλοῦται δηλαδή προσωραῖρος καὶ χάνεται μέχρις

δου έμφανισθούν έκ νέου αί προϋποθέσεις υπό τάς όποιás συντελείται. Έπομένως οί δχλοι στεροϋνται μονιμότητος.

γ) Τά άτομα τά όποιά άπαρτίζουν τόν δχλον άπαιτείται νά τελοϋν υπό ψυχολογικήν έπιρροήν. Έ έπιρροή αύτή όφείλει άφ' ένόσ μέν νά εΐναι κοινή, δηλαδή νά άσκηται ταυτοχρόνως πρός όλα, άφ' έτέρου δέ νά εΐναι ικανή νά κατορθώνη τήν ταύτισιν τών αισθηματικών καταστάσεων των. Έ έν λόγω έπιρροή έξωτερικεύεται μέ αισθηματικόν έρεθισμόν, ό όποιος ένόσον εύρίσκει κατάλληλον προδιάθεσιν υποβάλλει εις άπαντα τά άτομα τήν άποδοχήν μιās άντιλήψεως και τά μετατρέπει εις δχλον.

δ) Τά άτομα του δχλου άντιδροϋν όμοιομόρφως. "Όσα όμως άτομα άντιδροϋν όμοιομόρφως δέν σημαίνει ότι άποτελοϋν και δχλον. Ίδού έν παράδειγμα: Μόλις τελειώση ή κινηματογραφική παράστασις όλος ό κόσμος κατευθύνεται πρός τήν έξοδον. Παρατηροϋμεν δηλαδή μιαν όμοιόμορφον ένεργειαν τών προσώπων ένός πλήθους. Τό πλήθος αυτό δέν άποτελεί δχλον, διότι έκαστον τών άτομων πού τό άποτελοϋν ένεργεί διατηροϋν τήν ψυχολογικήν του άτομικότητα. "Όχλος θά ύπηρεχεν εάν τά άτομα ένήργουν χωρίς τήν ψυχολογικήν των άνεξαρτησίαν ώς άναπόσπαστα μέρη μιās ένιαίας ψυχολογικής όντότητος. Εις τόν δχλον τά άτομα δέν άντιδροϋν μεμονωμένως, αλλά ώς συνθετικά μόρια τής όμαδικής ψυχής.

Έ ή *όμαδική ψυχή* άποτελεί γεγονός, τό όποϊον οϋδεις άμφισβητεί. Έκει όπου έχουν άναπτυχθή σοβαρά διαφωνία δέν εΐναι ή ύπαρξις τής όμαδικής ψυχής, αλλά αί αίτίαί πού τήν προκαλοϋν. "Όσον άφορά εις τούς γενεσιουργούς λόγους τής όμαδικής ψυχής ή τής *μαζοψυχής*, κατ' άλλην όνομασίαν, ύποστηρίζονται ποικίλαι και πολλαί θεωρίαί.

Κατά τόν Σιγκέλε ή όμαδική ψυχή όφείλεται εις τήν ύποβολήν, ή όποία άπορρέει εκ μιās ήθικής μολύνσεως τήν όποϊαν έπιφέρει ή μίμησις. Κατά τόν Τάρντ ή μαζοψυχή γεννάται εκ

της μιμητικής υποβολής. Ὁ Ντούγκαλ ισχυρίζεται ὅτι ἡ ὁμαδική ψυχὴ δημιουργεῖται ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπαγωγῆς τῶν συγκινήσεων. Συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν του τὸ ἄτομον ἔχει τὴν τάσιν νὰ μιμῆται τὴν συναισθηματικὴν κατάστασιν τῶν ἄλλων ἀτόμων, μέ τὰ ὁποῖα εὐρίσκεται εἰς ἐπαφήν. Συμμεριζόμενον ὁμως τὴν συναισθηματικὴν τῶν κατάστασιν τὴν αὐξάνει μέ συνέπειαν νὰ ἐντείνεται ἡ συναισθηματικότης δι' ἀμοιβαίας ἐπαγωγῆς τῶν συγκινήσεων.

Ὁ Ἄντλερ ἐρμηνεύει τὴν ὁμαδικὴν ψυχὴν ἐν σχέσει πρὸς τὸ αἶσθημα τῆς κατωτερότητος τῶν ἀτόμων. Ὁ Φρόυντ τοποθετεῖ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος εἰς τὴν «λιμπντικὴν» προσήλωσιν πρὸς ἄλλα πρόσωπα. Κατὰ τὸν Ράϋνβαλντ, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐπιθετικῶν παρορμήσεων τῶν ἀτόμων, αἱ ὁποῖαι δεσμεύονται ὑπὸ τῆς κοινωνίας διαφωτίζει περὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς ὁμαδικῆς ψυχῆς. Τέλος ὁ Λέ Μπόν, τὴν γνώμην τοῦ ὁποίου υἰοθετοῦμεν ὡς ἐπαρκῶς ἀποδεικνυομένην ἐκ τῆς ἱστορικῆς μελέτης τῶν κοινωνιῶν, διατυπώνει τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ *μαζοψυχὴ εἶναι προῖόν τῆς υποβολῆς, τὴν ὁποῖαν ἀσκεῖ ὁ ἀρχηγός, καθὼς καὶ τῆς ἀμοιβαίας υποβολῆς.*

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ἀσφαλῶς, ὅτι ἡ μαζοψυχὴ ἀποτελεῖ μίαν ποιοτικῶς νέαν ψυχὴν, μὴ σχετιζομένην πρὸς τὴν ψυχοσυστασίαν ἐκάστου ἀτόμου τοῦ ὄχλου. Πρόκειται διὰ κάτι ἐντελῶς τὸ καινοφανές. Εἶναι ἡ μυστηριώδης συγχώνευσις ὄλων τῶν ψυχῶν εἰς μίαν ἀπολύτως διαφορετικὴν. Ἡ διαφορὰ, ὅπως ἐλέχθη, εἶναι ποιοτικὴ. Δηλαδή ἂν δέκα ἄνθρωποι λαμβανόμενοι ἀτομικῶς εἶναι καλοὶ, ἐνεργοῦντες ὡς ὄχλος οὐδόλως συμπεραίνεται. πὼς θὰ εἶναι καλοὶ. Ἡ ὁμαδικὴ ψυχὴ τῆς ὁποίας μετέχουν ἐνδέχεται νὰ τοὺς παρουσιάσῃ ὡς κακοὺς, καίτοι ὡς αὐτόνομοι ψυχικοὶ ὄργανισμοὶ ἦσαν καλοὶ.

Πρὶν προχωρήσωμεν εἶναι χρήσιμον νὰ προσθέσωμεν μίαν

θεμελιώδη διευκρίνισιν επί τῆς ὑποβολῆς, ἀφοῦ ἀνεφέραμεν τόν ὄρον.

Κατά τόν φιλόσοφον Δημόκριτον («Κανόνες») ὑπάρχουν δύο εἶδη γνώσεως. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν παράγεται διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἡ δέ ἄλλη διὰ τῆς διανοίας. Τήν μέν γνῶσιν ἡ ὁποία προέρχεται ἐκ τῶν αἰσθήσεων τήν ὀνομάζει σκοτεινήν, διότι αὕτη στερεῖται τῆς βεβαιότητος, ὅτι δέν σφάλλει, ὡς πρὸς τήν κατανόησιν τῆς ἀληθείας. Τήν δέ γνῶσιν ἡ ὁποία προέρχεται ἐκ τῆς διανοίας τήν ἀποκαλεῖ γνησίαν, διότι τυγχάνει ἀξιόπιστος ὡς πρὸς τήν κρίσιν τοῦ ἀληθοῦς: «*Ἡ μέν γνησίη ἡ δέ σκοτίη*».

Βάσει λοιπόν τῶν θεωριῶν τοῦ Δημοκρίτου, ὁ ἄνθρωπος δύναται ν' ἀποκτήσῃ γνώμην ἐπὶ τῶν πραγμάτων, εἴτε διὰ τῶν αἰσθήσεων, εἴτε διὰ τῆς διανοίας. Δύναται ὁμοίως νά μεταδώσῃ καί γνώμας δι' αὐτῶν τῶν δύο ὁδῶν γνώσεως.

Ὅταν αἱ γνῶμαι, αἱ ἀπόψεις, μεταδίδονται διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς διανοίας, τότε μεταχειριζόμεθα τὰς συλλογιστικὰς ἰκανότητας τοῦ ἀτόμου, ἀποτενόμεθα δηλαδή πρὸς τήν λογικὴν του, καί διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων προσπαθοῦμεν νά τοῦ μεταδώσωμεν ὠρισμένην ἀντίληψιν. Πράττοντες κατὰ τόν προαναφερθέντα τρόπον, διαδίδομεν μίαν γνώμην, διὰ τῆς *π ε ι θ ο ὕ ς*.

Ἄπεναντίας ἂν κατὰ τήν μετάδοσιν κάποιας γνώμης, ἀκολουθήσωμεν τήν ἄλλην ὁδόν, τότε οὐδόλως ἀπευθυνόμεθα πρὸς τήν λογικὴν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἐπιδιώκομεν τήν διάδοσιν τῆς ἀπόψεώς μας διὰ αἰσθηματικῶν μέσων. Εἰς τήν περίπτωσιν αὐτήν κατὰ τήν ὁποίαν μεταδίδομεν μίαν γνώμην, χωρὶς τήν μεσολάβησιν νοητῶν λειτουργιῶν, τό ἐπιτυγχάνομεν διὰ τῆς *ὑ π ο β ο λ ῆ ς*.

Ὅθεν καθίσταται πρόδηλος ἡ οὐσία τῆς ὑποβολῆς, καθὼς καί ἡ διαφορὰ μεταξύ αὐτῆς καί τῆς πειθοῦς. Βεβαίως ἡ πειθὴ ἔχει τό πλεονέκτημα ἢ φαίνεται ὅτι τό ἔχει, πὼς θέτει

τάς απόψεις υπό κριτικόν έλεγχον, αλλά αυτό εις τήν ζωήν δέν άξίζει τίποτε. Διότι όπως άπεδείχθη και καθημερινώς άποδεικνύεται, ό τροχός τής εξέλιξεως τών κοινωνιών γυρίζει χάρις εις τό αίσθημα.

Ό Λέ Μπόν εις τό περιπούδαστον σύγγραμμά του «ή ψυχολογία τών όχλων» σημειώνει: «Πρέπει νά λυπούμεθα πού ή λογική δέν είναι καθοδηγητής τών όχλων; Δέν θά τολμούσαμε νά τό ειπωμεν. Η άνθρωπίνη λογική δέν κατώρθωσε νά παρασύρη τήν άνθρωπότητα εις τούς δρόμους του πολιτισμού... Άς άφήσωμεν λοιπόν τήν λογικήν εις τούς φιλοσόφους και άς μή τής ζητώμεν νά παρεμβαίνει πολύ εις τήν διακυβέρνησιν τών ανθρώπων. Τά συναισθήματα όπως ή τιμή, ή άυταπάρησις, ή θρησκευτική πίστις, ή άγάπη διά τήν δόξαν και διά τήν Πατρίδα, τά όποια έως τώρα ήσαν τά μεγάλα κίνητρα του πολιτισμού δέν έδημιουργήθησαν μέ τήν λογικήν, αλλά συχνά έναντίον της!»

Η έπιστήμη πάντως έχει παρατηρήσει ότι «ή διάθεσις προς ύποβολήν προσδιορίζεται από τήν ηλικίαν, τό φύλον, τό έπίπεδον τής διανοητικής αναπτύξεως, τόν τύπον τής προσωπικότητας και διαφόρους άλλους φυσιολογικούς όρους» (Γιούνγκ). Επίσης σχετικώς προς τήν αντίστασιν τήν όποιαν καταβάλλει τό άτομον εναντι τής ύποβολής ό Παυλώφ υπεστήριξεν ότι «ή όλη αντίστασις εις τήν ύποβολήν –πλήν τών παθολογικών περιπτώσεων– έξαρτάται από τόν βαθμόν τής πνευματικής αναπτύξεως τών ατόμων» («Journal de Psychologie», 1926).

Έν συνεχεία θά περιγράψωμεν συνοπτικώς τά βασικά χαρακτηριστικά και τάς ιδιότητας τών όχλων, τάς όποιας ό προπαγανδιστής όφείλει νά γνωρίζη καλώς, διά νά δύναται βάσει αυτών νά ρυθμίση τήν έργασίαν του.

α) Αί πράξεις τών όχλων δέν κατευθύνονται και ούτε κατά διάνοιαν έλέγχονται από τήν λογικήν. Τελούνται πάντοτε

υπότῆν ἀπόλυτον ἐπίδρασιν τῶν εὐμενῶν ἢ δυσμενῶν αἰσθημάτων πού δημιουργοῦνται ἀπό τὰς ἐντυπώσεις τῆς στιγμῆς. *Οἱ δὲ χλοὶ δὲν σκέπτονται, αἰσθάνονται.*

β) Κατὰ συνέπειαν αἱ πράξεις τῶν δχλων ὡς τελούμεναι ὑπὸ τὴν κυριαρχικὴν ἐπιρροὴν τῶν αἰσθημάτων στεροῦνται προμελέτης. Εἶναι προϊόντα αὐθορμητισμοῦ. *Οἱ δὲ χλοὶ λοιπὸν δὲν προσχεδιάζουν ποτέ.*

γ) Αἱ ἐντυπώσεις ἀλλάσσουν εὐκόλως. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰς φυσικὸν εἶναι νὰ ἀλλάζουν καὶ τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦν εἰς πράξεις. Οὕτω μπορεῖ κάλλιστα νὰ διαδέχονται ἀλλήλας ἐνέργειαι πασιφανῶς συγκρουόμεναι. *Οἱ δὲ χλοὶ ἀγνοοῦν τὴν συνέπειαν, εἶναι εὐμετάβλητοι.*

δ) Οἱ ἄνθρωποι τοῦ δχλου δὲν ἔχουν συνείδησιν τοῦ ἀκατορθώτου, τοῦ ἀδυνάτου. Θεωροῦν τὸν ἑαυτὸν τους παντοδύναμον καὶ μὲ ἀπέραντον προθυμίαν ἐπιχειροῦν πράξεις, τὰς ὁποίας ὡς μεμονωμένα ἄτομα δὲν θὰ ἐτόλμουν οὔτε νὰ φανταστοῦν. *Οἱ δὲ χλοὶ αἰσθάνονται πανίσχυροι.*

ε) Τὸ ἄτομον ἐνσωματούμενον εἰς τὸν δχλον ἐνεργεῖ κατὰ τελειῶς διαφορετικὸν τρόπον, ἀπὸ ὅτι θὰ ἐνήργει εἰς τὴν ἰδίαν περίπτωσιν, ἂν δὲν ἦτο μονὰς τοῦ δχλου. Εἰς ἐγκληματίας, ὡς μονὰς δχλου, δύναται νὰ ἐπιδείξη ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας τὴν ἀνωτέραν συμπεριφορὰν τοῦ πλέον ἠθικοῦ τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ ἀντιστρόφως. *Ο δὲ χλος μεταμορφώνει τὴν προσωπικότητα δσων τὸν ἀποτελοῦν.*

στ) Ὁ δχλος δὲν διαθέτει διανοητικὰς λειτουργίας. Ἡ ἀνυπαρξία τῆς λογικῆς σταθμίσεως τῶν πραγμάτων τὸν κάνει νὰ πιστεύῃ καὶ εἰς τὸ ὀφθαλμοφανέστατον ψεῦδος. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐξηγεῖ, διατί οἱ δχλοι εἶναι ἐπιδεκτικοὶ τῆς μεταδόσεως τῶν ἀπιθανοτέρων φημῶν. *Οἱ δὲ χλοὶ πιστεύουν τὰ πάντα.*

ζ) Ἐντὸς τοῦ δχλου τὰ ἄτομα ἐξομοιοῦνται ἀπὸ πάσης

απόψεως. Γίνονται μαζάνθρωποι. Ὁ μορφωμένος καί ὁ ἀμόρφωτος, ὁ ἔξυπνος καί ὁ ἡλίθιος, ἔχουν ὁμοίαν ἱκανότητα κριτικῆς τῶν πράξεών τους. *Ὁ δχλος ἐξισώνει τὰς ἀτομικάς φυσιογνωμίας.*

η) Οἱ δχλοι στεροῦνται μέτρου. Ὅταν ἀπεχθάνωνται, μισοῦν. Καί ὅταν ἀγαποῦν, λατρεύουν. Ἡ μετριότης εἶναι ἀπαράδεκτος δι' αὐτούς. *Οἱ δχλοι καταρρίπτουν κάθε φραγμόν, γίνονται ὑπερβολικοί.*

θ) Οἱ δχλοι εἶναι σκληροί καί συνάμα ἐχθροί κάθε ἀδυναμίας. Θέλγονται ἀπό τήν δύναμιν καί τήν ἀκολουθοῦν. Ὅποιος δέν ἐπιδεικνύει ἰσχύν δέν ἀποκτᾷ ὀπαδούς. Οἱ μεγαλύτεροι δημεγέρται ἦσαν οἱ ἰδρυταί θρησκειῶν, διότι αἱ θρησκεῖαι προβάλλουν τήν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ.

ι) Οἱ δχλοι σαγηνεύονται ἀπό τὰς αὐταπάτας. Ὅποιος τούς τὰς προκαλεῖ τούς κερδίζει. Αὐτοί δέν ἐπιθυμοῦν τήν ἀλήθειαν, θέλουν ψευδαισθήσεις. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι νά ἀκούουν ὄχι ἐκείνους πού λέγουν τά ὀρθά, ἀλλά ἐκείνους πού λέγουν τά εὐχάριστα, τούς «πρός ἡδονήν δημηγοροῦντας» (Ἰσοκράτους: «Περί εἰρήνης»).

ια) Οἱ δχλοι διαθέτουν φαντασίαν μέ πρωτοφανῆ ἀναπαραστατικῆ δύναμιν. Ἡ φαντασία των ἐντυπωσιάζεται τόσο ἐνκόλως καί ἀποκλειστικῶς ἀπό τὰς εἰκόνας, ὥστε εἴμεθα ἐντός τῆς ἀληθείας ἐάν ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι αὐτό πού φαίνεται (φαινομενικότης) καί ὄχι αὐτό πού πράγματι ὑπάρχει (πραγματικότης) κατευθύνει τήν δραστηριότητά των.

ιβ) Οἱ δχλοι αἰσθάνονται τήν ἀνάγκην νά ἀκολουθήσουν ἕνα ἀρχηγόν. Ἀναζητοῦν τόν ἡγέτην μέ τήν πρωτόγονον φυσικὴν ἀνάγκην κάθε κοινωνικῆς ομάδος νά ἔχη κάποιον ἐπί κεφαλῆς.

ιγ) Ἡ τάσις πρὸς μίμησιν ἢ ὁποῖα κυριαρχεῖ εἰς τὰ ἄτομα τοῦ δχλου δέν γνωρίζει δ-

ρ ι α. Ἄρκει νά πραγματοποιηθῆ μία πράξις ἀπό ὠρισμένο πρόσωπο καί ἀμέσως μεταδίδεται εἰς ὄλους, οἱ ὁποῖοι τήν ἐπαναλαμβάνουν, ὑπό τήν ἀδυσώπητον ἐπίδρασιν τῆς μιμητικῆς ὑποβολῆς.

5. ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ

Ἡ ψυχολογία διδάσκει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τριῶν αἰτίων, τριῶν κινήτρων δηλαδή.

1. Κίνητρον δράσεως.

Ὁ ἀγὼν ἀποτελεῖ ἐκδήλωσι τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος ὡς μορφή αὐτῆς δὲν ἠδύνατο παρά νά συμμετέχη εἰς τὴν καθημερινήν πάλην. Ὁ συνεχῆς ἀγὼν εἶναι τὸ μοναδικὸν μέσον τῆς ἐξελίξεως τῶν πάντων. Τὸ ἄτομον βεβαίως πέραν τῆς στοιχειώδους πάλης ἐπιβιώσεως, διεξάγει ὡς κοινωνικοπολιτικὴ ὄντοτης μίαν ἀκόμη: Ἀγωνίζεται νά ἐπιβάλη ιδέας καὶ ἐνίστε θυσιάζεται δι' αὐτάς. Ἀγωνίζεται, βαθμηδόν, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν μέχρι τῆς μανίας νά κἀνη τοὺς ἄλλους νά παραδεχθοῦν αὐτό πού θεωρεῖ ὀρθόν, δίκαιον, συμφέρον. Θέλει νά ἀναγνωρισθοῦν αἱ θέσεις του, αἱ ἀπόψεις του. Καὶ τὴν θέλησίν του αὐτὴν τὴν ἐπιδιώκει μέ τὴν δρᾶσιν του.

Ἡ δρᾶσις εἶναι ἐκφρασις τῆς ἐσωτερικῆς ζωτικότητος καὶ κατὰ μίαν φιλοσοφικὴν ἀντίληψιν ταυτόσημος τῆς ὑπάρξεως. Δρῶ, ἄρα ὑπάρχω. Τὸ κίνητρον τῆς δράσεως ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι ἰσχυρὸς παράγων κατευθύνσεως τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν εἶναι μία ἠθικὴ τῆς ζωῆς, ἴσως καὶ μία κοσμοθεωρία.

Συνεπόμενα τῶν ἀνωτέρω εἶναι, ὅτι ἡ προπαγάνδα πρέπει διὰ νά ἔχη ἀπήχησι νά συγκινή τὸ κίνητρον τῆς δράσεως. Θὰ τὸ κατορθώσῃ προβάλλουσα καταλλήλως ἐκεῖνα τὰ σημεῖα

τῆς ιδεολογίας πού σφύζουν ἀγῶνος. Ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμός παρουσίασε τὴν πάλην τῶν φυλῶν. Ὁ Μαρξισμός τὴν πάλην τῶν τάξεων. Ὁ Χριστιανισμός τὴν πάλην κατὰ τοῦ κακοῦ. Ὅλοι αἱ θρησκείαι καὶ αἱ κοινωνικαὶ ιδεολογίαι ἐμφανίζουν ἕναν ἀγῶνα, διὰ τοῦ ὁποίου ἱκανοποιοῦν τὸ κίνητρον τῆς δράσεως.

2. Κίνητρον εὐζωΐας.

Ἐνας μεγάλος ἀριθμός ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ὑπαγορεύονται ἐκ λόγων ἐξασφαλίσεως καλῆς ζωῆς. Ἦτοι οικονομικῆς ἀνέσεως καὶ διασκεδάσεως. Ὁ ἄνθρωπος, γράφει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ «Ἠθικά Εὐδήμεια», δέν εἶναι μόνον πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ «οἰκονομικόν ζῶον».

Τὸ αἰσθημα τῆς χαρᾶς εἶναι ἐπίσης τόσον σημαντικόν διὰ τόν ἄνθρωπον, ὥστε δέν ὑπερβάλλομεν ἂν ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἡ διασκέδασις ἀποτελεῖ μίαν πραγματικὴν ἀνάγκην. Ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν πράξεων πού λαμβάνουν χώραν μᾶς πείθει, ὅτι ἀληθῶς τὸ κίνητρον τῆς εὐζωΐας κατευθύνει κάποιον πλῆθος ἀπὸ αὐτάς.

Ἡ προπαγάνδα, λοιπόν, ἀποτεινόμενη εἰς τὸ κίνητρον εὐζωΐας προβάλλει τὰ μέρη τῆς προπαγανδιζομένης ιδέας, εἰς τὰ ὁποῖα προέχει ἡ ἐγγύησις τῆς εὐζωΐας. Ὁ Ἐθνικοσοσιαλισμός ὑπόσχεται κοινωνικὴν πρόοδον καὶ δικαίαν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν. Ὁ κομμουνισμός διδάσκει τὴν ἀταξικὴν κοινωνίαν, ὅπου ὅλοι θά ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμός καὶ αἱ λοιπαὶ θρησκείαι εἶναι ἰσχυρότερα τῶν πολιτικῶν ιδεολογιῶν, εἰς αὐτόν τόν τομέα, διότι ἐπαγγέλλονται εἰς τοὺς πιστοὺς των τὴν αἰωνίαν εὐζωΐαν, εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν.

3. Κίνητρον φιλανθρωπίας.

Ἡ φιλανθρωπία ἔχει τὴν βάσιν της εἰς τὴν φυσικὴν συγγένειαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τόν ἄνθρωπον,

διότι εις τήν Δημιουργίαν τό ὅμοιον ἀγαπᾶ τό ὅμοιον. Ἐκτός αὐτοῦ ὅμως ἡ φιλανθρωπία ἀναπτύσσεται καί ὡς πνευματική ἔννοια καί ἠθική ἀνάγκη. Οὕτω, τό ἐνυπάρχον αἶσθημα το-
νοῦται καί θεμελιούται ὡς ζήτημα ἀρχῆς, εἴτε κοινωνικῆς, εἴτε θρησκευτικῆς.

Ἡ προπαγάνδα δέν μένει ἀδιάφορος πρό τοῦ ὑπ' ὄψιν κινήτρου. Διά νά τό ἱκανοποιήσῃ προτάσσει τάς ἰδεολογικάς θέσεις, πού τοῦ ἀντιστοιχοῦν (προβολή γηροκομείων, νοσοκομείων δι' ἀπόρους κ.τ.λ.).

Τά τρία κίνητρα ἐπιδροῦν συγχρόνως ἐπί τοῦ ἀνθρώπου, μέ τήν διαφοράν ὅτι ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἐπιδρᾷ ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεως πού ἔχει. Εἰς κάθε ἀνθρώπον δηλαδή συνυπάρχουν ὁπωσδήποτε καί τά τρία, ἀλλά ἕν ἐκ τούτων ὑπερέχει καταφανῶς τῶν ἄλλων καί ὑπερισχύει. Ἡ προπαγάνδα προσπαθεῖ νά ἀνεύρη ποῖον εἶναι καί νά ἐργασθῆ περισσότερον ἐπ' αὐτοῦ, παρὰ ἐπί τῶν ἄλλων.

Κατόπιν ἀρκετῶν ἐρευνῶν κατωρθώθη νά διατυπωθῆ εἰς γενικός κανῶν, δυνάμει τοῦ ὁποῖου τό ἐπικρατοῦν κίνητρον, ἐντοπίζεται ἐκ τῆς ἡλικίας ἢ τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω κυριαροῦν κίνητρον τῶν ἐνεργειῶν τῶν νέων εἶναι ἡ δρᾶσις, τῶν ὠρίμων ἡ εὐζωία καί τῶν παρηλίκων ἡ φιλανθρωπία. Ἀπό τήν ἀποψιν τῶν ἐπαγγελλμάτων οἱ στρατιωτικοί, οἱ πολιτικοί, οἱ ἀθληταί κ.τ.λ. ἔχουν ἀνεπτυγμένον τό κίνητρον τῆς δράσεως. Οἱ καλλιτέχνη, οἱ ἐπαγγελματία, οἱ βιομήχανοι κ.τ.λ. ἔχουν τό κίνητρον τῆς εὐζωίας, καί τέλος οἱ ἱερεῖς, οἱ ἱατροί, οἱ νοσοκόμοι κ.τ.λ. διέπονται ἀπό τό κίνητρον τῆς φιλανθρωπίας.

Ὅπως ἐλέχθη τά τρία κίνητρα συνυπάρχουν καί δι' αὐτό ἀκριβῶς ἡ προπαγάνδα ἀποτείνεται συγχρόνως πρός τά τρία. Ἐκεῖνο πού προσέχει εἶναι μήπως δύναται ἐξ ἀντικειμενικῶν λόγων νά ἐπισημάνῃ ποῖον ἐπικρατεῖ, ὥστε νά ἀποταθῆ κυρίως εἰς αὐτό. Ὅταν π.χ. πρόκειται ὁ ρήτωρ νά ὁμιλήσῃ πρό

ένός άκροατηρίου εκ φοιτητών θά περιστραφή κατ' έξοχήν πέριξ του κινήτρου τής δράσεως. Άν οι άκροαταί είναι παρήλικες θά έξάρη βασικώς τό φιλανθρωπικόν περιεχόμενον τής ιδεολογίας. Άν είναι έμποροι θά άναφερθῆ εις τήν ώφελιμότητα, ή όποία θά προκύψη εκ του οικονομικού προγράμματος τής προπαγανδισομένης παρατάξεως κ.τ.λ. Καθίσταται λοιπόν έμφανές, πόσον χρήσιμος και τί βοήθεια παρέχει ή γνώσις τής ηλικίας και του επαγγέλματος των άτομων προς τά όποία θά διεξαχθῆ ή προπαγάνδα. Έφ' όσον διακριθῆ μία μεταξύ των όμοιογένεια από τήν πλευρά τής ηλικίας ή του επαγγέλματος, ή προπαγάνδα θά προσαρμοσῆ τήν τακτικήν της κατ' άναλογίαν προς τό κίνητρον πού κυριαρχεί. Άλλως θά άκολουθήσῃ άποτυχία. Και πράγματι σκεφθῆτε τί έντύπωσιν θά κάνη μία όμιλία εις άξιωματικούς άπευθυνομένη εις τό κίνητρον τής ευζωίας ή τής φιλανθρωπίας. Θά τους άφήσῃ άπαθεῖς, διά νά μήν ειπωμεν ότι θά προκαλέσῃ τήν άγανάκτησιν των. Άπεναντίας εάν ήρεθίζετο τό κίνητρον δράσεως, τό όποϊον άναμφισβητήτως δεσπόζει εις τάς σκέψεις και τάς πράξεις των άξιωματικων, τότε ασφαλώς θά τους συνεκινή και θά τους ένεθουσίαζεν.

Έπαναλαμβάνομεν έν τέλει, ότι και εις τήν περίπτωσιν πού θά προσδιορισθῆ τό επικρατοῦν κίνητρον, δέν πρέπει νά άρκεσθώμεν εις αυτό. Όφείλομεν νά θίξωμεν και τά υπόλοιπα. Άλλά τό μέγα βάρος τής προπαγανδιστικής προσπαθείας θά ριφθῆ εις τό κίνητρον πού υπερισχύει.

Όταν τό κοινόν είναι άκαθόριστον, τότε θίγωμεν και τά τρία κίνητρα μαζί. Μία παρέλασις έπομένως θά επιδείξῃ τόν στρατόν, τήν άεροπορίαν κ.τ.λ. (κίνητρον δράσεως), θά περάσουν άρματα μέ διαφημίσεις οικονομικων σχεδιων, δείγματα παραγωγής κ.τ.λ. (κίνητρον ευζωίας), και θά άκολουθήσουν πινακίδες κοινωνικού έργου, νοσοκόμοι κ.τ.λ. (κίνητρον φιλανθρωπίας).

6. ΤΑ ΙΔΑΝΙΚΑ

Ἡ προπαγάνδα δέν ἐνδιαφέρεται διά τήν ποιότητα καί τήν ἀξίαν τῶν ιδανικῶν, ἀλλά διά τήν διάδοσίν των. Πρός τούτοις διά νά ἔχουν ἀπήχησιν δέον:

α) Νά δίνουν τήν βεβαιότητα πραγματοποιήσεώς των.

Ἰδανικά τά ὁποῖα ἀποδεικνύονται εὐκόλως ἀπραγματοποιήτα, δέν προσελκύουν, οὔτε καί συγκινοῦν. Τό πραγματοποιήσιμον τοῦ ιδεώδους, ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν ἐπιτυχοῦς καί ταχείας διαδόσεως. Ὅσον ὑπάρχει πρό ὀφθαλμῶν ἢ ἐγγύησις, ὅτι θά ὑλοποιηθοῦν αἱ ἰδέαι, τόσον αὐξάνει ὁ ζήλος πρὸς ἀγῶνα χάριν αὐτῶν, εἰδεμή τά ιδανικά ὡς μή ἐμπνέοντα πεποίθησιν ἐπικρατήσεως καί μετατροπῆς των εἰς πραγματικότητα ἀποξενοῦνται τῆς μάξης καί θνήσκουν ἐκ μαρασμοῦ.

β) Νά εἶναι οὐσιαστικῶς ἀφθαστα.

Δηλαδή νά σχηματίξη κανεῖς τήν ἐντύπωσιν ἀπό ἐκεῖνα, ὅτι εἶναι πραγματοποιήσιμα, ὅπως ἐξετέθη ἀνωτέρω, ἀλλά θά πρέπει ταυτοχρόνως, τά ἴδια ιδανικά, νά εἶναι ἀφθαστα καί νά γεννοῦν εἰς τήν καρδίαν τό αἶσθημα τοῦ μακρουνοῦ, πού διά νά τό προσεγγίση κανεῖς νά ἀπαιτῆται μόχθος, χρόνος καί πίσις. Ἰδανικά τά ὁποῖα δέν εἶναι ἀφθαστα καί θίγουν ἀμέσους στόχους, σβῆνουν μόλις οὔτοι ἐπιτευχθοῦν, μέ συνέπειαν συντόμως νά ἐγκαταλείπεται ἡ μᾶζα ἀδέσποτος. Γιουναντίον τό στοιχεῖον τοῦ ἀφθάστου ἐν συνδυασμῷ καί ἐν

συμπληρώσει προς τήν βεβαιότητα του πραγματοποιησίμου παρέχουν εις τά ιδεώδη δύναμιν δημεγεργίας.

γ) **Νά περικλείουν γόητρον.**

Πρόκειται περί εκείνης τῆς μυστηριώδους γοητείας, ἡ ὁποία ἀσχοῦσα μαγικὴν τρόπον τινά, ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὁμαδικῆς ψυχικῆς, ἀνακινεῖ τό ὑποσυνειδητό της καί τῆς ἐπιβάλλει ὠρισμένην δρᾶσιν. Τό γόητρον ἐνόσον ὑπερβῆ συγκεκριμένην βαθμίδα ἀκτινοβολίας διατηρεῖ αἰωνίως τήν ἰσχύν του, ἔστω καί ἂν ἡ πηγὴ του ἀπώλεσεν τήν εἰδικήν της ἀξία. Ὁ Παρθενών καίτοι ἐρείπιον ἐξακολουθεῖ νά διατηρῆ ἀμείωτον καί μᾶλλον ηὔξημένον τό γόητρόν του. Μία φωτογραφία τοῦ Μουσσολίνι προκαλεῖ πάντοτε διάθεσιν εἰρωνείας ἢ γέλωτα, ἔστω καί ἂν ὁ Ντούτσε ἀπεικονίζεται μέ αὐστηράν μορφήν. Ἀντιθέτως, μία φωτογραφία τοῦ Χίτλερ ὑποβάλλει φόβον, διότι ὑπάρχει γόητρον. Τό γόητρον, ἀναλύεται εἰς φόβον καί σεβασμόν. Τά δύο ὁμοῦ συνιστοῦν τό ψυχικόν αἶσθημα, τό ὁποῖον ἀποκαλοῦμεν δέος. Ἐκ τοῦ δέους ἀπορρέει ἡ λατρεία.

Τά ιδανικά διαθέτουν γόητρον καί δευτερογενῶς, ἤτοι τό ἀντλοῦν καί ἐκ τοῦ ἐκπροσώπου των. Κατά συνέπειαν καί ὅταν λέγωμεν ὅτι τά ιδανικά πρέπει νά ἔχουν γόητρον, ὑπονοοῦμεν ὅτι καί ὁ συμβολίζων αὐτά ὀφείλει νά διαθέτῃ προσωπικόν γόητρον, διότι ἄλλως τά ὑπ' αὐτοῦ ἐκπροσωπούμενα ιδανικά θά καταφθαροῦν.

δ) **Νά ἐκφράζονται ἐπαξίως.**

Δηλαδή ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος φέρεται ὡς δημιουργός ἢ ἐκπρόσωπός των νά ἀξίζη νά εἶναι τοιοῦτος. Αἱ μᾶζαι δέν καταλαβαίνουν ἀφηρημένας ἢ γενικάς ἐννοίας. Τά ιδανικά διὰ νά κατορθώσουν νά παροτρύνουν, νά φανατίσουν καί νά κινητοποιήσουν τά πλήθη ἐπιβάλλεται νά ἐκπροσωποῦνται ἀπό ἐμπνευσμένον ἡγέτην. Ὁ ἡγέτης ταυτίζεται ἀρρήκτως πρὸς τό ιδανικόν: Χριστός – Χριστιανισμός, Μάρξ – Μαρξισμός,

Χίτλερ – Ναζισμός κ.τ.λ.

Ἀπαραίτητος λοιπόν προϋπόθεσις διαδόσεως καὶ εὐρείας ἐξαπλώσεως ἐνὸς ἰδανικοῦ εἶναι, ἡ ἐπιφανὴς ἀτομικὴ ἐκπροσώπησις τοῦ. Χρειάζεται τό ἄτομον. Χωρὶς αὐτόν τόν ἰθύνοντα νοῦν, τὰ ἰδανικά εἶναι χαμένα. Τόσον ὁ Φύρερ, ὅσον καὶ ὁ Λένιν, εἶχαν προσφυῶς διαπιστώσει, ὅτι αἱ ἰδέαι πού ἐπικρατοῦν δέν ἐπικρατοῦν χάρις εἰς τήν ὀρθότητά των, ἀλλὰ χάρις εἰς τήν δύναμιν τῶν ἐκπροσώπων των. Ἴσως διότι «οἱ ἄνθρωποι δέν ἐνθουσιαζόμεστε γιά ἀφηρημένες ἰδέες. Μόνον γιά ἄνθρώπους καὶ ἀνθρώπινες πράξεις. Καί γι' αὐτό πρέπει οἱ ἰδέες νά ἐνσαρκωθοῦν σέ ἄνθρώπους, γιά νά φανατισθοῦμε γι' αὐτές» (Μεταξῆ: «τετράδιο σκέψεων» Ἡμ. 26-3-1930).

ε) **Νά μεταφράζονται εἰς δρᾶσιν.**

Αἱ θεωρίαι ἐνόσον δέν μεταφέρονται εἰς τήν πρακτικὴν ζωὴν, εἶναι καταδικασμένοι νά ζοῦν μόνον εἰς τὰ βιβλία. Ἰδανικά τὰ ὅποια δέν ἤμποροῦν νά παρακινήσουν πρὸς ἐνέργειαν, εἶναι ἰδανικά κενικά, ἀπαθείας καὶ ἀδρανείας, πού μοιραίως ἀποκλείεται νά ἐπεκταθοῦν πέραν ἐνός στενοῦ κύκλου προσώπων. Ἡ μᾶζα, ἡ μεγάλη καὶ ζωντανή μᾶζα, κερδίζεται μόνον ἀπὸ τὰ ἰδανικά πού τῆς προσφέρουν δρᾶσιν, κόπον, κίνησιν, ὀρμήν.

στ) **Νά περιέχουν μυστήριον.**

Φυσικά ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ μυστηρίου, ὑπὸ τήν ψυχολογικὴν σημασίαν τοῦ ὄρου. Πρόκειται περὶ τοῦ μυστικισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀσκεῖ ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων, σοβαράν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ὁ μυστικισμὸς διδάσκει, ὅτι ἡ λογικὴ εἶναι ἀνίκανος νά ἐξηγήσῃ πλείστας ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Τὰς ἐκδηλώσεις αὐτάς αἱ ὅποια ἐκφεύγουν τῶν συνόρων τοῦ ὀρθολογισμοῦ, καλεῖται καὶ εἶναι εἰς θέσιν νά τὰς ἐρμηνεύσῃ τό αἶσθημα, ἡ ἀποκάλυψις, ἡ ἐνόρασις, ἡ διαίσθη-

σις, ή προφητεία. Τά Ἔθνη ζοῦν μέ θρύλους, μέ τό ὑπερφυσικόν. Τό ιδανικόν ἐπομένως ὀφείλει νά κρούση τάς λεπτάς συναισθηματικάς χορδάς τῆς μαζοψυχῆς. Νά δημιουργήσῃ ἕνα νέον ἢ νά ἀναζωογονήσῃ ἕνα παλαιόν θρύλον. Ἐδῶ ἡ παράδοσις, ἔχει νά μᾶς προσφέρῃ πολλά.

ζ) Νά εἶναι σκληρά.

Ἡ μᾶζα δέν συγκινεῖται μέ ἥπια ιδανικά. Ποῖος πεθαίνει διά μαλθακότητος; Αὐταί δέν ἔχουν οὔτε μάρτυρας, οὔτε ἥρωας. Τό πολύ πολύ νά ἔχουν ἐκφυλισμένους ψευδοπαδοῦς. Ἄν τά ιδανικά δέν ζητοῦν τιμίως καί ἀπεριφράστως θυσίας. Ἄν δέν διακηρύσσουν ὅτι ἀπαιτοῦν ἀμείλικτον ἀγῶνα. Ἄν δέν βροντοφωνοῦν ὅτι ἡ πραγματοποίησις των θά ζητήσῃ νά εἴμεθα ἀνηλεεῖς, ἀδυσώπητοι, πέτρινοι, τότε ἡ μᾶζα τά περιφρονεῖ καί τά ἀποστρέφεται μέ μίαν εἰλικρινῆ ἀηδίαν.

Ἄπό τήν ἱστορίαν ἄλλωστε ἐξάγεται ἀναντιρρήτως τό συμπέρασμα: Ὁ Χριστιανισμός προώδευεν ὅσον ἐσταυρώνοντο δι' αὐτόν. Ἰδεολογία χωρίς μάρτυρας καί θύματα (ὁ Μουσολῖνι ἔλεγεν: «Οἱ νεκροί βαρύνουν»), καταφρονοῦνται ἀπό τήν μᾶζαν ὡς ψοφοδεεῖς, δέν ἀσκοῦν γόητρον, δέν συγκινοῦν καί ἀναγκαστικῶς παραμερίζονται.

η) Νά εἶναι ἀπόλυτα.

Καί μάλιστα εἰς τόν ὑπερθετικόν βαθμόν. Διά τάς μᾶζας δέν ὑπάρχουν διαβαθμίσεις εἰς τά αἰσθήματα. Αἱ μᾶζαι λατρεύουν ἢ μισοῦν. Δέχονται ἢ ἀρνοῦνται. Οὐδετερότης δέν ὑφίσταται, οὔτε ποτέ εἰς τήν ἱστορίαν τῶν ὄχλων θά συναντηθῇ. Τά ιδανικά λοιπόν, ἂν θέλουν νά ἐπικρατήσουν, πρέπει νά εἶναι ἀπόλυτα, θραύοντα ἀδιστάκτως τά ὄρια πάσης λογικῆς.

7. Η ΔΙΑΦΩΤΙΣΙΣ ΚΑΙ Η ΖΥΜΩΣΙΣ

Ἡ προπαγάνδα συγκροτεῖται ἀπὸ δύο ὀργανικὰς λειτουργίας. Ἀπὸ τὴν διαφώτισιν καὶ τὴν ζύμωσιν.

1. Ἡ διαφώτισις.

Ἀποτείνεται εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀτόμων καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν μεταβίβασιν τῶν ἀρχῶν, πού συνθέτουν τὴν προπαγανδίζομένην ιδέαν. Ὁ Διαφωτιστὴς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἀναλύσῃ μὲ εὐκρίνειαν τὰς θεωρητικὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων θεμελιούται ἡ ιδεολογικὴ πίστις, τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκει νὰ διαδώσῃ. Θὰ δείξῃ τὰ πλεονεκτήματά της. Θὰ ἀντικρούσῃ μὲ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ἀντιπάλων. Θὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς ἀπόψεις καὶ τὰς θέσεις πού παίρνει εἰς τὰ διάφορα προβλήματα καὶ γενικῶς θὰ περιλούσῃ μὲ ἄπλετον φῶς τὴν κοσμοθεωρίαν, διὰ νὰ τὴν κατανοήσουν οἱ κατηχούμενοι.

Ὅπως εἶπαμε λοιπόν, ἡ διαφώτισις δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ θεωρητικὴ ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου τοῦ προπαγανδίζομένου ἀντικειμένου. Ὄταν δέ αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν πολιτικὴν ιδεολογίαν, εὐνόητον εἶναι ὅτι ἀκολουθεῖται ἀπὸ πολιτικὴν ἐφαρμογὴν. Λαμβάνονται δηλαδὴ μέτρα πρὸς πραγμάτωσιν τῆς ιδεολογίας. Τότε εἰς παρομοίους περιπτώσεις τὸ ἔργον τοῦ διαφωτιστοῦ εὐρύνεται, διότι θὰ πρέπει νὰ προβαίνη καὶ εἰς διαφώτισιν τῆς μάξης ἐπὶ τῶν λαμβανομένων μέτρων.

Ὁ Ἐθνικισμός π.χ. ὡς πολιτική ἰδεολογία, προϋποθέτει κράτος ἀνεξάρτητον. Διὰ νὰ ἐξασφαλισθῆ ὁμως ἡ κρατική ἀνεξαρτησία χρειάζεται δύναμις. Χρειάζεται ἐπομένως ἰσχυρός στρατός. Ἄρα ὠρισμένα μέτρα φορολογίας, ὑπὲρ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, εἶναι συνεπῆ, πρὸς τὴν πολιτικὴν ἰδεολογίαν τοῦ Ἐθνικισμοῦ. Ὁ διαφωτιστὴς ἐκτός τοῦ ὅτι κάνει ἀνάλυσι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἐθνικισμοῦ, ὀφείλει ἐπὶ πλέον εἰς τὸ ἀναφερόμενον παράδειγμα, νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς φορολογουμένους πού θὰ διαμαρτύρωνται διὰ τοὺς φόρους, τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν μέτρων τούτων σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπιζράτησι τῆς Ἐθνικιστικῆς ἰδεολογίας.

Ἐμπίπτει λοιπὸν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς διαφώτισεως τόσον ἢ καθ' αὐτὸ θεωρητικὴ κατατόπισις τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ τῆς ἰδεολογίας, ὅσον καὶ ἡ θεωρητικὴ δικαιολόγησις βάσει τῶν ἰδεολογικῶν ἀρχῶν τῶν διαφόρων πράξεων.

2. Ἡ ζύμωσις.

Εἶναι τὸ δευτέρον ὀργανικὸν σκέλος τῆς προπαγάνδας. Πρόκειται περὶ λίαν ἀπαραιτήτου συμπληρώματος τῆς διαφώτισεως, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ πολιτικὴ ἰδεολογία δὲν ἐπεκτείνεται εἰς κοινωνικὴν ἐφαρμογήν.

Οὐσιαστικῶς ἡ ζύμωσις περιλαμβάνει τὴν ἐνεργὸν κινητοποίησιν τοῦ πλήθους, ὥστε τοῦτο ἐκ τῆς ἔργῳ ἀσκήσεως τῆς προπαγανδιζομένης ἰδέας, νὰ προάγῃ ἢ καὶ νὰ ἀσπασθῇ αὐτήν.

Εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1940 τὸ κράτος ἐπέξηγῶν τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ ἀγὼν μας ἦτο δίκαιος, ἐνήργει διαφώτισιν. Ὅταν ὁμως ἐκαλεῖτο ὁ λαὸς νὰ δείξῃ τὴν συμπαράστασίν του πρὸς τὸ μαχόμενον Ἔθνος, καὶ συνεκροτοῦντο ἐπιτροπαὶ συλλογῆς εἰδῶν ρουχισμοῦ διὰ νὰ σταλοῦν εἰς τὸ μέτωπον ἢ προετρέποντο αἱ γυναῖκες νὰ πλέκουν μάλλινα διὰ τοὺς στρατιώτας, τότε τὸ Κράτος ἤσκει ζύμωσιν.

Δι' αὐτῆς, ἐκτός τῆς ἐμπράκτου ἀποδείξεως τῆς πίστεως εἰς

τήν προπαγανδιζομένην ιδέαν, επιτυγχάνονται καί τά ακόλουθα. Πρώτον ὁ συμμετέχων συχνά εἰς ἐκδηλώσεις ζυμώσεως (συγκεντρώσεις, ἀπεργίαι, ἔρανοι κ.τ.λ.) χωρίς νά εἶναι ὁπαδός τῆς ιδεολογίας παρασύρεται τελικῶς καί γίνεται ἐνδιαφερόμενος ἐκ τῶν ὑστέρων, διά τήν διαφώτισίν του ἐπί τῶν θεωρητικῶν βάσεων τῆς ιδεολογίας. Ἐπομένως συμφέρεται νά προσκαλοῦνται διάφοροι οὐδέτεροι ἤ καί ἀντίθετοι ἀκόμη εἰς ἐκδηλώσεις ζυμώσεως, ὥστε νά ἐξουδετερώνηται ἡ ἐπιφυλακτικότης καί ἡ ἐχθρικὴ τῶν διάθεσις καί συγχρόνως νά ἐξοικειώνωνται ἐντός εὐνοϊκοῦ κλίματος πρὸς τό πολιτικόν μας πιστεύω καί νά προλειαινέται τό ἔδαφος διά τόν προσηλυτισμόν του.

Καί δεύτερον, ἡ ζύμωσις εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία δημιουργεῖ παράδοσιν κοινῶν ἀγώνων καί προσπαθειῶν. Μέ ἄλλας λέξεις παράδοσιν κοινῆς ἱστορίας μεταξύ τῶν ὁπαδῶν, τοὺς ὁποίους δι' αὐτόν τόν λόγον συνδέει στερεῶς μεταξύ των.

Χωρίς νά θέλωμεν νά ἐλαττώσωμεν τήν ἀξίαν τῆς διαφώτισεως ἐπιβάλλεται νά ἀποφανθῶμεν, ὅτι εἰς τήν πολιτικὴν μειονεκτεῖ καταφανῶς ἔναντι τῆς ζυμώσεως.

Πολλά κινήματα, ὅπως ὁ φασισμός, δέν εἶχον εἰς τήν ἀρχὴν καθόλου ἰδίαν θεωρίαν διά νά κάνουν διαφώτισιν. Καί ὅμως ἐπέτυχαν τοῦ σκοποῦ των. Χωρίς ζύμωσιν ὅμως εἶναι ἀνέφικτος κάθε πολιτικὴ κίνησις. Αἱ μᾶζαι θέλγονται ἀπὸ τήν ζύμωσιν, παρὰ ἀπὸ τήν διαφώτισιν, πρὸς τήν ὁποίαν ἐλαχίστην συμπάθειαν δεικνύουν ἢ μᾶλλον τελείως ἀδιαφοροῦν.

Μολαταῦτα δέν ἐπιτρέπει ἡ σύνεσις νά παραβλέψωμεν τήν βαθυτέραν σημασίαν τῆς διαφώτισεως. Κάθε παράταξις χρειάζεται στελέχη. Καί τά στελέχη δέν ἐκπαιδεύονται μόνον μέ ζύμωσιν, ἀλλά καί μέ διαφώτισιν. Αὐτὴ θά τὰ καταρτίσῃ καί θά τὰ ἐνισχύσῃ μέ τά ἀπαραίτητα πνευματικὰ ἐφόδια, διά τήν πάλην τῶν ιδεῶν.

Ἐκ τῆς προπαγάνδας τῶν καιρῶν μας ἡ Ἐθνικοσοσιαλι-

στική έπεδίωξε νά έξαντλήση τό μέγιστον τών δυνατοτήτων τής διαφωτίσεως (έντατική διάδοσις τών συγγραφικῶν έργων τών θεωρητικῶν τοῦ Ναζισμού) καί τής ζυμώσεως. Ἄπεναντίας ἡ κομμουνιστική ξρριψε καί ρίπτει σχεδόν ὄλο τό βάρος τών προσπαθειῶν της εἰς τήν ζύμωσιν, ὄχι διότι ὑποτιμᾷ τήν διαφώτισιν, ἀλλά διότι λόγῳ τής θεωρητικῆς καί πρακτικῆς χρεωκοπίας τοῦ Μαρξισμού, ἀδυνατεῖ νά τήν ἀσκήση ἐπιφελῶς. (Ἄποφεύγεται ἀκόμη καί ἡ κυκλοφορία τών βιβλίων τοῦ Μάρξ, τά ὁποῖα ἔχουν ἐκ τής ἐξελίξεως τών γεγονότων διαψευσθῆ).

Νομίζομεν ὅτι εἶναι κάπως χρήσιμον νά ὑποδείξωμεν ὅτι τό κύριον ὄπλον τής ζυμώσεως εἶναι ὁ λόγος, ἐνῶ τής διαφωτίσεως τ ὀ β ι β λ ί ο ν. Ἐπίσης παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ζύμωσις ἀποτείνεται πρὸς τό πλῆθος, ἐνῶ ἡ διαφώτισις πρὸς τό ἄτομον. Χωρίς νά ἀποκλείεται βεβαίως νό. συμβῆ καί τό ἀντίθετον. Νά γίνεται δηλαδή ζύμωσις ἀτομικῶς (ὁ Χ μοιράζει προκηρύξεις) καί διαφώτισις μαζικῶς (διάλεξις θεωρητικοῦ περιεχομένου).

Καταλήγοντες ὑπογραμμίζομεν ὅτι ἡ ζύμωσις καί ἡ διαφώτισις δέν εἶναι δύο ἔννοιαι ἀντίθετοι. Ἄλλά δύο ἔννοιαι αἱ ὁποῖαι ἀλληλοσυμπληρούμεναι ἀποτελοῦν τήν προπαγάνδα. Εἶναι αἱ δύο διαφορετικαί ὄψεις τοῦ αὐτοῦ νομίσματος. Ἡ μία ἀπευθύνεται εἰς τήν διανόησιν, ἡ ἄλλη εἰς τό αἶσθημα. Ἡ μία καταρτίζει, ἡ ἄλλη κινητοποιεῖ. Ἡ μία εἶναι ὑπόθεσις σκέψεως, ἡ ἄλλη ὑπόθεσις δράσεως. Ἐν κατακλειδι θεωροῦμεν σκόπιμον, νά παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ μέν διαφώτισις, χρησιμοποιοῦσα συλλογισμούς καί λογικά ἐπιχειρήματα, πείθει. Ἡ δέ ζύμωσις προκαλοῦσα αἰσθηματικᾶς ἀντιδράσεις ὑποβάλλει.

8. ΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ

1. Πηγή προελεύσεως.

Αί διακρίσεις τῆς προπαγάνδας γίνονται ἐπί τῆ βάσει ὠρι-
σμένων κριτηρίων. Μέ κριτήριο τὴν πηγὴν προελεύσεως
ἔχομεν Λευκὴν, Μαύρην καὶ Φαϊάν προπαγάνδα.

α) *Λευκή* καλεῖται ἐκείνη τῆς ὁποίας ἡ πηγή προελεύσεως
εἶναι φανερὴ. Ἡ Λευκὴ κατὰ συνέπειαν προπαγάνδα εἶναι
πάντοτε ἐπίσημος. Αὐτὸς πού τὴν κάνει δέν κρύπτει τὸ ἀληθές
πρόσωπόν του. Τὸ γεγονός αὐτὸ παρουσιάζει τὸ πλεονέκτη-
μα, ὅτι τὰ ἀναπτυσσόμενα περιβάλλοντα ἠύξημένου κύρους
καὶ ἀξιοπιστίας. Ἀλλὰ ἐκ παραλλήλου ὑφίσταται τὸ μειονέ-
κτημα τῆς προκαταλήψεως τῶν ἀντιθέτων, οἱ ὅποιοι ἐκ τῶν
προτέρων θά παρακολουθήσουν, ἂν δέν ἀρνηθοῦν καὶ νά
παρακολουθήσουν ἀκόμη, μέ ἔντονον δυσπιστίαν ὅσα θά
λεχθοῦν.

Ἡ Λευκὴ προπαγάνδα θεωρεῖται ἡ καλλιτέρα προκειμένου
νά προβῶμεν εἰς ἀποκαλύψεις ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων. Ὑπὸ
τὴν προϋπόθεσιν νά εἶναι ἐξηκριβωμένη ἡ πραγματικὴ των
ὑπόστασις, διότι διαφορετικῶς θά ἀποδειχθῶμεν κοινοὶ συ-
κοφάνται καὶ μάλιστα εὐκόλως, ἐπειδὴ ἡ Λευκὴ προπαγάνδα
εἶναι ἡ πλέον εὐπρόσβλητος ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος
λόγῳ τῆς ἐμφανοῦς δράσεως γνωρίζει περὶ τινος πρόκειται
ἐπακριβῶς.

Εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς προπαγάνδας τοῦ εἴδους διὰ τὸ ὁποῖον ὀμιλοῦμεν ἀπαιτεῖται ἐπαρκῆς ἐπιφύλαξις. Νά μὴν λησμονῶμεν, ὅτι ὅσα λέγονται δεσμεύουν καὶ ἐνδεχομένως κάποτε θά βλάψουν ἂν δέν ἐκπληρωθοῦν ἢ περιπέσουν εἰς ἀντιφάσεις κ.τ.λ. Σχετικῶς ὑπενθυμίζομεν ὅτι τὸ 1943 ἢ συμμαχική Λευκή προπαγάνδα ἐρριψε τὸ σύνθημα: 1943 = 1918, ὑπονοοῦσα πῶς τὸ 1943 θά εἶναι διὰ τὴν Γερμανίαν τὸ ἔτος τῆς συντριβῆς τῆς, ὅπως ἦτο καὶ τὸ 1918 εἰς τὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον. Ἄλλὰ τὸ 1943 παρῆλθεν χωρὶς νά νικηθοῦν οἱ Γερμανοὶ μέ ἀποτέλεσμα, συντελούσης καὶ τῆς Ναζιστικῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία ἐξεμεταλλεύθη τὴν ἀποτυχίαν τοῦ συνθήματος, νά ἀπογοητευθοῦν οἱ συμμαχικοὶ λαοί, πού ματαίως ἀνέμενον ἐντὸς τοῦ 1943 τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

β) *Μαύρη* λέγεται ἐκείνη ἡ ὁποία παρουσιάζεται μέ διαφορετικὴν πηγὴν προελεύσεως ἀπὸ τὴν πραγματικὴν. Συνήθως ὡς πηγὴ προελεύσεως φέρεται ὁ ἀντίπαλος. Μέ αὐτὴν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν σύγχυσιν τὴν ὁποίαν κατορθώνει, ἐάν εἶναι εὐφυῆς, νά ἐπιφέρῃ εἰς τὸν ἐχθρόν, ἐπιτυχάνει ἐπίσης νά δημιουργήσῃ εἰς αὐτόν τὴν πεποίθησιν, ὅτι βάλλεται ἀπὸ ἐσωτερικὰς ὑποούλους καὶ σκοτεινάς δυνάμεις μέ συνέπειαν νά παραλύῃ τὸ ἠθικόν του.

Ἡ Μαύρη προπαγάνδα διὰ νά ἀποδώσῃ ἀπαιτεῖ τέχνην, σατανικότητα καὶ φαντασίαν. Ἀπαιτεῖ ἀκόμη καὶ προπάντων πλήρη γνῶσι τῆς τακτικῆς, τῶν συνηθειῶν, τῆς φρασεολογίας καὶ τοῦ ὕφους τοῦ ἀντιπάλου. Διὰ τοῦτο χρησιμοποιοῦνται κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὴν ἀσκησιν Μαύρης προπαγάνδας πρῶην στελέχη τῆς ἀντιπάλου παρατάξεως, τὰ ὁποῖα γνωρίζουν λεπτομερῶς τὸν ἐχθρόν.

Χρήσιμον εἶναι νά ὑπάρχῃ κάποιος συντονισμὸς μεταξύ τῆς Μαύρης καὶ τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν τῆς προπαγάνδας. Ἄλλὰ αὐτὸς ὁ συντονισμὸς δέν εἶναι φρόνιμον νά φθάνη μέχρι τοῦ

σημείου, ώστε να μπορη ό πληττόμενος από τήν Μαύρη προπαγάνδα να τήν διασταυρώνη μέ τά άλλα είδη και έκ τής διασταυρώσεως να συμπεραίνη τήν αληθή πηγή προελεύσεως.

Έν έκ τών μειονεκτημάτων τά όποια έχει ή Μαύρη προπαγάνδα είναι, ότι αναπτύσσεται περιωρισμένως, γεγονός πού όφείλεται εις τήν ανάγκην να κρατηθη τελειώς κρυφή ή αληθής προέλευσίς της. Τά μέτρα άσφαλείας τά όποια λαμβάνονται διά τήν έπιτυχίαν αυτού δέν μās έπιτρέπουν τήν χρησιμοποίησιν όλων τών μέσων προπαγάνδας, ούτε τήν χρησιμοποίησιν όσων τελικά θά χρησιμοποιηθοϋν εις μεγάλην έκτασιν.

γ) Φαία όνομάζεται εκείνη τής όποίας ή πηγή προελεύσεως είναι μυστική. Εις τήν περίπτωση αυτήν ή προπαγάνδα δέν αποκαλύπτει, ούτε αφήνει να έννοηθη ή ταυτότης τής πηγής. Κατ' αυτόν τόν τρόπον μειώνεται άσφαλώς ή αξιοπιστία, ύπάρχουν όμως εις άντιστάθμισμα άλλα πλεονεκτήματα και κυρίως ότι δυνάμεθα να άρνηθώμεν, ότι είναι ιδική μας και εις τυχόν άποτυχία να μή ζημιωνώμεθα έξ αυτής.

Η έξυπνος έπιλογή και ό χειρισμός του θέματος αποκτά εύκόλως τήν έμπιστοσύνην και τών αντιπάλων άκόμη, οι όποιοι δέν αποκλείεται να εκλάβουν τήν Φαιάν μας προπαγάνδα ως φιλικήν των και να διάκεινται άπέναντί της εύμενώς.

Η Φαία χρησιμοποιείται μέ έπιτυχίαν, όταν θέλωμεν να διαδώσωμεν θέματα τά όποια διά πολλούς λόγους δέν είναι δυνατόν να προβληθοϋν από τήν Λευκήν (πόλεμος λάσπης, άβεβαιότης ως προς τήν αλήθειαν τών ισχυρισμών κ.τ.λ.) πού συνδέεται πάντα από τήν εύθύνη του προπαγανδίζοντος όργάνου.

Διά τήν αντιμετώπισιν τής Φαιάς τό πρώτον τό όποιον

ὀφείλομεν νά κάνωμεν εἶναι νά ἀναλύσωμεν τό περιεχόμενον της, διότι μόνον ἀπό αὐτό θά ἐντοπίσωμεν κατὰ προσέγγισιν τήν πηγὴν προελεύσεως, ἀφοῦ δέν ὑπάρχουν ἄλλαι ὑπόνοιαι περὶ ἐκείνης. Βλέποντες ἐκ τῆς ἀναλύσεως ποῖον σκοπὸν ἐξυπηρετεῖ συμπεραίνομεν, ὅτι κατὰ κανόνα θά ἀνήκη εἰς τὴν παράταξιν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν παρόμοιον σκοπὸν. Ἄν πάλι αὐτοὶ οἱ ἀντίπαλοι εἶναι πολλοὶ τότε δέν ἔχομεν παρὰ νά ἐξετάσωμεν τό ὕφος, τὸν τρόπον, τὴν μέθοδον καὶ ὅτι ἄλλο στοιχεῖον ὑπάρχει, ὥστε ἐρμηνεύοντες τὰς μερικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἐχθρικῆς Φαιᾶς προπαγάνδας νά δυνηθῶμεν νά τὰς παραλληλίσωμεν πρὸς τό ὕφος, τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον συγκεκρωμένου ἀντιπάλου, εἰς τὸν ὅποιον νά ἀποδώσωμεν τὴν προέλευσιν.

Μολαταῦτα πρέπει νά εἴμεθα ὑπερβολικῶς ἐπιφυλακτικοὶ καὶ προσεκτικοί. Ἡ πείρα τουλάχιστον μᾶς διδάσκει, ὅτι ἡ Φαῖά προπαγάνδα κρύβει τὰς πλέον ἀπροσδοκῆτους ἐκπλήξεις.

Εἰς τό ἐρώτημα ποῖα ἀπὸ τὰς τρεῖς προπαγάνδας εἶναι καλλιτέρα δέν ὑπάρχει ἀπάντησις ὑπὲρ ὠρισμένης. Ἀναλόγως μέ τὰς περιστάσεις πότε εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἢ μία καὶ πότε ἡ ἄλλη. Ἐκεῖνο τό ὅποιον μετὰ βεβαιότητος θά δηλώσωμεν εἶναι, ὅτι ἡ Λευκὴ προπαγάνδα εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητος. Πιθανῶς νά μὴ μεταχειρισθῶμεν ποτέ τὴν Μαύρην ἢ τὴν Φαῖαν, τὴν Λευκὴν ὅμως δέν μπορούμε, καὶ οὔτε πρέπει νά τὴν ἀποφύγωμεν.

Ἐπίσης θά ἀναφέρωμεν καὶ κάτι ἐπὶ πλέον. Ἡ Λευκὴ προπαγάνδα ἐπιτρέπει εἰς τὸν προπαγανδιστὴν τὴν κατάχρησιν. Ὅσον περισσότερον Λευκὴ γίνεται τόσο καὶ μεγαλύτερον ὄφελος. Εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς Λευκῆς δέν τίθεται ὄριον. Ἀπεναντίας ἡ Μαύρη καὶ ἡ Φαῖά ὀφείλουν νά ἀναπτύσσονται μέ φειδῶ καὶ ἐντὸς εὐλόγων πλαισίων. Ἡ ὑπερβολὴ εἰς αὐτὰς ἀντὶ νά ὠφελεῖ βλάπτει. Ἡ συχνὴ χρησιμοποίησις των

καταστρέφει τήν αξιοπιστίαν των, αποτρέπει τόν αίφνιδιασμόν τοῦ ἐχθροῦ καί διευκολύνει τήν ἀχρήστευσίν των ἀπό τήν ἀντιπροπαγάνδαν.

Ὅταν προτιθέμεθα νά συνδυάσωμεν τά τρία εἶδη προπαγάνδας διά συντονισμένην ἐνέργειαν, τότε θά πρέπει νά προηγηθῇ ἡ Φαιά καί ἡ Μαύρη προπαγάνδα καί μετὰ νά ἀκολουθήσῃ ἡ Λευκή, διότι ἂν συμβῇ τό ἀντίστροφον ὁ ἐχθρός θά μάθῃ τόν σκοπόν μας καί ὅταν θά ἐκδηλωθῇ ἡ Φαιά καί ἡ Μαύρη προπαγάνδα μας ἀμέσως θά μαντεύσῃ ποῖος τήν κατευθύνει καί θά λάβῃ τά ἀπαραίτητα μέτρα πρὸς ἀντιμετώπισίν της.

2. Μέθοδος προβολῆς.

Μέ κριτήριον τήν μέθοδον προβολῆς τοῦ ἀντικειμένου διακρίνομεν τήν προπαγάνδα εἰς Ἰμεσον καί Ἰμμεσον.

α) Ἰμεσον εἶναι ἡ προπαγάνδα κατὰ τήν ὁποίαν τό ἀντικείμενον προβάλλεται διά τῆς εὐθείας ὁδοῦ. Διαδίδομεν ἀκριβῶς ὅ,τι ὑποστηρίζομεν ἀνευ περιστροφῶν. Δέν κρύπτομεν, οὔτε συσκοτιζομεν αὐτό πού ἐπιδιώκομεν. Εἶμεθα σαφεῖς καί ἀποκαλύπτομεν τόν στόχον μας, χωρὶς νά ἐνδιαφερώμεθα ἂν ἡ τακτικὴ μας πληροφορεῖ τόν ἀντίπαλον περὶ τῶν προθέσεων μας.

β) Ἰμμεσον εἶναι ἡ προπαγάνδα ἡ ὁποία προβάλλει τό ἀντικείμενόν της διά τῆς πλαγίας ὁδοῦ. Συμφώνως πρὸς τό σύστημά της ὁ τελικός σκοπὸς ἀποκρύπτεται ἐντέχνως. Κατ' οὐδένα τρόπον ἀνακοινοῦται ἡ ἐπιδίωξις τῶν προπαγανδιστικῶν ἐνεργειῶν. Τούναντίον μάλιστα καταβάλλεται κάθε προσπάθεια νά ἐξαφανίζωνται ὅλα τά ἴχνη, πού θά ἦτο δυνατόν νά βοηθήσουν τόν ἀντίπαλον νά ὑποψιασθῇ πού τείνομεν.

Καί ἐδῶ πάλι δέν ὑπάρχει ὀριστικὴ ἀπόφασις προσδιορισμοῦ ποία εἶναι καλλιτέρα τῆς ἄλλης. Ὅπωςδήποτε ὁ συνδυασμὸς καί ἡ ἀλληλοσυμπλήρωσις των εἶναι ἡ συμφερωτέρα τακτικὴ. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἔχει πλεονεκτήματα καί μειονε-

κτήματα. Διά τῆς διασταυρώσεως ἐπιδιώκομεν τά μειονεκτήματα τῆς μιάς, νά τά ἐξουδετερώσωμεν μέ τά πλεονεκτήματα τῆς ἄλλης καί πολλάκις τοῦτο εἶναι ἐφικτόν.

Ἡ Ἐμμεσος προπαγάνδα ἀποτελεῖ δραστικόν ὄπλον εἰς τάς χεῖρας ἑνός ἀριστοτέχνου τῆς προπαγανδιστικῆς ἐργασίας. Σαστίζει τόν ἐχθρόν καί τόν κάνει νά παραπατή πελαγωμένος εἰς τό σκότος τῆς ἀγνοίας περὶ τῶν διαθέσεών μας. Καί τό κυριώτερον, μάς ἀφήνει τήν πρωτοβουλίαν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νά μπορούμε νά αἰφνιδιάζωμεν τόν ἀντίπαλον ὅποτε θέλωμεν. Ἀξιόλογον πλεονέκτημά της εἶναι ἐπίσης, ὅτι ἐξαπατᾷ τούς οὐδετέρους καί τούς ἀμφιρρέποντας πού καταλήγουν νά παίζουν τό παιχνίδι μας, χωρίς καί οἱ ἴδιοι νά τό καταλαβαίνουν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τήν Ἄμεσον θά ἀναφέρωμεν ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα διά τήν τόνωσιν τοῦ ἠθικοῦ τῶν ὁπαδῶν μας. Τό σοβαρότερον πλεονέκτημά της εἶναι ὅτι φανατίζει καί ἐνθουσιάζει. Ἐνίοτε κατορθώνει νά προσελκύσῃ τήν ἀμφίβολον μᾶζαν, διότι ἡ Ἄμεσος προπαγάνδα στηρίζεται εἰς τήν δύναμιν, ἀπό τήν ὁποίαν μαγνητίζονται αἱ μᾶζαι.

3. Τρόπος ἐπαφῆς.

Μέ κριτήριον τόν τρόπον ἐπαφῆς πρὸς τήν μᾶζαν ἡ προπαγάνδα διακρίνεται εἰς Ἀκουστικήν, Ὀπτικήν καί Μικτήν.

α) Ἀκουστική λέγεται ἐκείνη πού καθίσταται ἀντιληπτὴ διά τῆς ἀκοῆς π.χ. ραδιόφωνον, χωνί κ.τ.λ.

β) Ὀπτική ὀνομάζεται ἡ προπαγάνδα πού πραγματοποιεῖ τήν ἐπαφήν διά τῆς ὁράσεως π.χ. πινακίδα, ἐντυπο κ.τ.λ.

γ) Μικτή καλεῖται ἡ προπαγάνδα πού συλλαμβάνεται ταυτοχρόνως διά τῆς ὁράσεως καί τῆς ἀκοῆς π.χ. κινηματογράφος, ὁμιλία κ.τ.λ. Γενικῶς ἡ Μικτὴ προπαγάνδα θεωρεῖται ἡ ἀποδοτικωτέρα, διότι ἐπιτυγχάνει ὀλοσχερῆ γάλυψιν τῆς ἐπαφῆς πρὸς τήν μᾶζαν. Κατόπιν ἐρχεται ἡ Ὀπτική.

4. Τρόπος χειρισμού.

Μέ κριτήριο τον τρόπον χειρισμού του πραγματοποιμένου θέματος διακρίνομεν τήν προπαγάνδαν εις Ἀμυντικήν ἢ Ἀπαντητικήν καί εις Ἐπιθετικήν.

Εἰς τήν προπαγάνδαν ἰσχύει τό ἀξίωμα: παντοῦ καί πάντοτε ἐπίθεσις. Ἡ ἄμυνα εἶναι καταστροφή, διότι ἀμύνομαι σημαίνει διά τόν ὄχλον ὁμολογία ἀδυναμίας, ἡττοπάθειαν. Τό παλαιόν ρητόν τό ὅποιον λέγει, ὅτι ἡ καλλιτέρα ἄμυνα εἶναι ἡ ἐπίθεσις, εἰς τήν προπαγάνδαν ἔχει θαυμασίαν ἐφαρμογήν.

Δέν πιστεύομεν ὅτι εἶναι δύσκολον νά ἀντιληφθῇ κανεῖς τούς λόγους διά τούς ὁποίους ἡ Ἀπαντητική ἢ Ἀμυντική προπαγάνδα πρέπει νά ἀποφεύγεται, ἐνῶ ἡ Ἐπιθετική πρέπει νά ἐπιδιώκεται.

Κατ' ἀρχήν ἡ ἀπάντησις εἰς τήν προπαγάνδαν τοῦ ἐχθροῦ ἀπαγορεύεται, διότι: α) ὁ ἀπαντῶν ἔρχεται εἰς τήν θέσιν του ἀπολογουμένου, β) διά τῆς ἀπαντήσεως συντηρεῖται ὁ προπαγανδιστικός θόρυβος τοῦ ἐχθροῦ καί γ) ἡ τακτική τῶν ἀπαντήσεων παραδίδει εἰς τόν ἀντίπαλον τήν πρωτοβουλίαν τῆς δράσεως, ἐνῶ μᾶς ἀφήνει τόν ἄχαρι ρόλον τῆς ἀντιδράσεως.

Κατ' ἐξαιρέσιν ὁμως ἐπιτρέπεται ἡ ἀπάντησις εἰς τρεῖς περιπτώσεις: α) ὅταν μᾶς προσάπτουν σοβαράν κατηγορίαν, ὅποτε ἡ ἄρνησις εὐθείας ἀπαντήσεως θά ἐκληφθῇ ὡς ἀναγνώρισις τῆς κατηγορίας, β) ὅταν ὁ ἐχθρός ὑποπίπτει εἰς βαρῦ σφάλμα, ὅποτε σύν τοῖς ἄλλοις συμφέρει νά τοῦ δοθῇ ἀμέσως ἀπάντησις ἀπό τήν Λευκήν μας προπαγάνδαν. Εἰς τήν δευτέραν αὐτήν περίπτωσιν χρειάζεται προσοχή καί μελέτη πρό τῆς ἀπαντήσεως. Τό γεγονός ὅτι ὁ ἐχθρός διέπραξεν λάθος δέν πρέπει νά μᾶς παρασύρῃ εἰς ἀνεξέταστον ἀπάντησιν. Ἐπειδή εἶναι πολύ πιθανόν προκειμένου νά μᾶς παρασύρουν εἰς μίαν σειράν ἀπαντήσεων νά ὑποπέσουν ἐκ προθέσεως εἰς κάποιον σφάλμα. Ἔτσι μᾶς παραπλανοῦν καί ἐμπλεκόμεθα

εις μίαν προπαγανδιστικήν δίνην, όπου θά κατέχωμεν τήν μειονεκτικήν θέσιν του ἁπαντητοῦ καί γ) ἡ ἀπάντησις δικαιολογεῖται, ὅταν δι' αὐτῆς σπῆνεται παγίς εἰς τόν ἐχθρόν.

5. Γνώσις πλήθους.

Μέ κριτήριον τήν γνώσιν του πλήθους ὡς πρός τό προπαγανδιζόμενον θέμα διαιροῦμεν τήν προπαγάνδα εἰς προπαγάνδα Ἐμφανίσεως καί εἰς προπαγάνδα Παγιώσεως.

α) Προπαγάνδα Ἐμφανίσεως λέγεται ἐκείνη κατὰ τήν ὁποίαν τό προπαγανδιζόμενον θέμα εἶναι τελείως νέον διά τό πλήθος. Δηλαδή οὐδέποτε προηγουμένως ἡ μᾶζα εἶχε δεχθῆ τήν προπαγάνδισίν του καί ὡς ἐκ τούτου δέν ἀπέκτησεν ἐντυπώσεις περί αὐτοῦ ἀπό ἰδικῆς μας σκοπιᾶς.

β) Προπαγάνδα Παγιώσεως ὀνομάζεται ἐκείνη συμφώνως πρός τήν ὁποίαν καταβάλλεται προσπάθεια ἐδραϊώσεως καί ἐπαυξήσεως τῶν ἐπιθυμητῶν ἐντυπώσεων, τᾶς ὁποίας ἐσχημάτισεν ἡ μᾶζα περί ἑνός θέματος ἐκ τῆς προπαγάνδας Ἐμφανίσεως.

Ὁ προπαγανδιστής ὑποχρεοῦται νά διαστέλῃ ἐπακριβῶς τᾶς ἐπί μέρους περιπτώσεις, διότι ἄλλοιῶς θά χειρισθῆ τό θέμα, ὅταν πρόκειται νά τό πρωτοπαρουσιάσῃ καί ἄλλοιῶς, ὅταν ἐπιδιώκῃ νά ἐμπεδώσῃ καί νά μεγεθύνῃ τᾶς ἐξ αὐτοῦ σχηματισθείσας ἐντυπώσεις.

9. ΑΙ ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ

Ἡ τεχνική τῆς προπαγάνδας διέπεται ἀπό ὠρισμένας γενικάς ἀρχάς. Ἦτοι ἀπό ἀρχάς αἱ ὁποῖαι πρέπει νά ἐφαρμόζωνται ἀσχέτως ἀντικειμένου καί μέσου προπαγάνδας. Αἱ ἀρχαί αὐταί τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἀπεδείχθη ἐμπειρικῶς διά μακροχρονίου δοκιμασίας εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

1. Ἀρχή τῆς καθολικότητος.

Κατ' αὐτήν ἡ προπαγάνδα ὀφείλει νά εἶναι καθολική. Νά γίνεται δηλαδή μέ ὅλα τά διατιθέμενα μέσα χωρὶς περιορισμούς ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Ἡ προπαγανδιζομένη ἰδέα ἐπ' οὐδενί λόγῳ συμφέρει νά προπαγανδίζεται μέ ἐπιλεγμένα μέσα προπαγάνδας. Τοῦναντίον ὀφείλομεν νά τὰ χρησιμοποιήσωμεν ἀπαραιτήτως ὅλα, ὅσα ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας.

Θά πρέπει ἐπίσης νά μὴν ὑπάρχουν ἐκδηλώσεις οὐδέτεροι, ἄχρωμοι. Εἰς τὴν προπαγάνδα ἡ λέξις οὐδετερότης εἶναι ἄγνωστος. Τά πάντα ὑποχρεοῦνται νά ὑπηρετοῦν τὸν προπαγανδιστικὸν σκοπὸν. Ἀπὸ τὰ σχολικά βιβλία, μέχρι τὰ ἐπιστημονικά συγγράμματα. Ἀπὸ τὴν καφενειακὴν συζήτησιν, μέχρι τὴν ἀκαδημαϊκὴν διάλεξιν. Οὐδεμία ἐνέργεια νά γίνεται, δίχως νά ἔχη προσαρμοσθῆ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς προπαγανδιζομένης ἰδέας.

2. Ἀρχή τῆς ἀπομονώσεως.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ προπαγάνδισις περισσοτέρων θεμάτων συγχρόνως. Τό ἀντίκειμενον τῆς προπαγάνδας πρέπει νά εἶναι ἕν καί μοναδικόν. Νά ἀπομονοῦται δηλαδή τό θέμα πού θέλομεν νά προπαγανδίσωμεν ἐξ ὄλων τῶν ἄλλων, πού πιθανῶς νά μᾶς ἐνδιαφέρουν καί νά ἀπασχολούμεθα ἀποκλειστικῶς μέ αὐτό, ὑποθέτοντες πῶς τίποτε ἄλλο δέν ὑπάρχει. Ἡ ταυτόχρονος ἐργασία ἐπί δύο ἢ περισσοτέρων ζητημάτων ἐπιφέρει σύγχυσιν παραστάσεων, διασπείρει τάς προπαγανδιστικάς μας δυνάμεις καί μειώνει τήν ἀπόδοσίν των.

Προτοῦ στραφῶμεν πρὸς κάποιον καινούργιον θέμα θά πρέπει νά ἔχωμεν ἐξαντλήσει τελείως τό προηγούμενον. Διότι ἂν ἀρχίζωμεν μίαν προπαγανδιστικὴν ἐπιχείρησιν καί ἐνῶ δέν ἔχει ὀλοκληρωθῆ καταπιανόμεθα μέ μίαν ἄλλην, εἶναι βέβαιον πῶς θά ζημιωθῶμεν. Ἡ ἡμιτελής προπαγάνδισις εἶναι χειρότερα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως προπαγάνδας. Μία μάλιστα ἀπό τάς συνήθεις παγίδας εἶναι ὅταν ὁ ἐχθρὸς προπαγανδίζῃ ἐπὶ ἐνός θέματος ἐναντίον μας, νά τοῦ προσφέρωμεν μίαν ἄλλην ἀκόμη εὐκαιρίαν προπαγάνδας. Ἐνόσον παρασυρθῆ καί προτοῦ ὀλοκληρώσῃ τήν ἤδη διεξαγομένην προπαγανδιστικὴν ἐπιχείρησιν ἀρχίσῃ νά ἐκμεταλλεῦεται τό θέμα-δόλωμα πού τοῦ ἐδώσαμεν, τότε ἀχρηστεύσαμεν ἑκατόν τοῖς ἑκατόν καί τάς δύο προπαγανδιστικάς ἐπιχειρήσεις του.

Τήν πρώτη διότι ἔμεινε ἡμιτελής. Καί τήν δευτέραν διότι ἐκηρύχθη ὑπὸ δυσμενὲς κλίμα, καθ' ὅσον ἡ μᾶζα φέρει ἐντόνους τάς ἐντυπώσεις, τάς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἡ προπαγάνδα ἐπὶ τοῦ προηγούμενου θέματος καί αἱ ὁποῖαι ὡς μή καταλήξασαι εἰς τελικόν ἀποτέλεσμα διατηροῦνται ἐν τῇ μαζοψυχῇ, ἐμποδίζουσαι οὕτω τήν δημιουργίαν νέων.

Τό σωστό εἶναι νά μὴ σπεύσῃ ὁ ἐχθρὸς νά ἐκμεταλλευθῆ τήν προσφερθεῖσαν εὐκαιρίαν. Ἀλλά νά περιμένη μέχρι νά ὀλοκληρώσῃ τήν πρώτην του προπαγανδιστικὴν ἐπιχείρησιν.

Καί ἀφοῦ αἱ ἐντυπώσεις πού προεκλήθησαν ἐκτονωθοῦν εἰς αἰσθήματα ἢ ἐνεργείας. Ἀφοῦ δηλαδή φθάσουν εἰς πρακτικά ἀποτελέσματα, τότε κατόπιν νά κατευθυνθῆ πρός τό δεύτερον θέμα.

Ἐπειδή ἐνδέχεται νά σκεφθῆ ἔτσι ὀρθῶς ὁ ἀντίπαλος, δι' αὐτόν τόν λόγον τό δεύτερον θέμα πού τοῦ παρέχουμεν, πρέπει νά εἶναι θέμα ἐπικαιρότητος, ὥστε ἢ νά τό ἐκμεταλλευθῆ ἀμέσως, ὅποτε πίπτει εἰς τήν παγίδα ἢ ἂν θά ἀναμένη νά τελειώσῃ τήν ἤδη ἐκτελουμένην προπαγανδιστικήν του ἐπιχείρησιν νά μή μπορῆ νά ἐκμεταλλευθῆ κατόπιν ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ὅτι θά ἔχη ἀπωλέσει τήν ἐπικαιρότητα του.

3. Ἀρχή τῆς θέσεως.

Ἡ προπαγάνδα μας ἀποδίδει καλλίτερον καί εἶναι πεισιχωτέρα ὅταν προβάλλῃ θέσεις. Ἡ θετικότης τῆς προσδίδει ἰσχύν. Ἀντιστρόφως, ἡ ἄρνησις σημαίνει ἀδυναμίαν, διότι παρουσιάζει τόν ἀρνητήν ὡς τυχαῖον ἀντιδραστικόν. Ἡ ὀρθή ἄρνησις εἶναι ἡ ἄρνησις διά τῶν θέσεων. Θέλομεν δηλαδή νά κάνωμεν ἀντικομμουνισμόν; Νά τόν ἀσκήσωμεν προπαγανδίζοντες τόν ἐθνικισμόν καί ὄχι νά ἐπιδοθῶμεν εἰς μίαν στείραν ἀντικομμουνιστικήν ὑστερίαν.

4. Ἀρχή τῆς ἐξειδικεύσεως.

Τό ἴδιο προπαγανδιζόμενον θέμα πρέπει νά προπαγανδίζεται ἀναλόγως τοῦ κοινοῦ πρός τό ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα. Ἄλλοιώτικα θά ἐπιχειρηματολογήσωμεν ἀποτεινόμενοι πρός ἐπιστήμονας. Ἄλλοιώτικα πρός χωρικούς. Ἄλλοιώτικα πρός ἐργάτας. Τό κοινόν δέν εἶναι ὁμοιογενές. Ἐκ τῆς διαπιστώσεως αὐτῆς ἀπορρέει καί ἡ ἀπαίτησις τῆς διαφορετικῆς ἐκδόσεως τοῦ ἰδίου θέματος, διά τό διαφορετικόν κοινόν. Ἐνιαῖος τρόπος προπαγανδίσεως πού νά ἰσχύῃ διά τό σύνολον τοῦ πλήθους δέν ὑπάρχει.

Αὐτό τό ὁποῖον π.χ. συγκινεῖ τήν ἀστικήν τάξιν ἀφήνει

αδιάφορον τήν ἐργατικὴν. Αἱ ἀντιθέσεις τῶν συμφερόντων, ἢ μόρφωσις καὶ αἱ ἐπὶ μέρους συνθήκαι ἐπιβάλλουν τὴν ἐξειδίκευσιν τῆς προπαγάνδας ὡς ἀναπόφευκτον ἀναγκαιότητα. Οὕτω λοιπόν ἡ διάδοσις ὁμοίων ἰδεῶν, πραγματοποιεῖται δι' ἀνομοίων τρόπων.

5. Ἀρχὴ τῆς ἐπικαιρότητος.

Ἡ ἀξιοποίησις ἐπικαίρων γεγονότων αὐξάνει τὴν ἀπόδοσιν τῆς προπαγάνδας, διότι αἱ προκαλούμεναι ἐντυπώσεις ἐκ τῶν ἐπικαίρων γεγονότων εἶναι νωπαί. Ἡ ἐπικαιρότης δὲν προϋποθέτει, ὅτι τὰ γεγονότα πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ εἶναι σύγχρονα. Τό στοιχεῖον τῆς ἐπικαιρότητος ὑπάρχει καὶ εἰς παρελθόντα συμβάντα. Αἱ ἐπέτειοι σημαντικῶν περιστατικῶν, καίτοι αὐτὰ ἐτελέσθησαν πρὸ ἐτῶν διατηροῦν τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τὴν ἐπικαιρότητά των. Οὕτω π.χ. μία ἀντικομμουνιστικὴ ἐκστρατεία μὲ θέμα τὴν ἐγκληματικὴν φύσιν τοῦ κομμουνισμοῦ ἀποδίδει περισσότερον ἢν διεξάγεται τὸν Δεκέμβριον, ὅποτε ὁ κόσμος λόγῳ τῆς ἐπετείου τῶν κομμουνιστικῶν θηριωδιῶν τοῦ 1944, προδιατίθεται εἰς τὴν ἀντικομμουνιστικὴν προπαγάνδα, παρὰ π.χ. τὸν Ἰούνιον ὅποτε οὐδεμία ψυχολογικὴ προδιάθεσις δι' εὐμενὴ ὑποδοχὴν τῆς προπαγάνδας μας ὑπάρχει εἰς τὸν λαόν.

Πάντως ἡ προπαγάνδα ὀφείλει νὰ συμβαδίζῃ μὲ τὰ γεγονότα. Πάσῃ θυσίᾳ πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ νὰ ὑπερφαλαγγίζεται ἀπὸ αὐτά. Ἄν μάλιστα κατορθῶνῃ νὰ προλαμβάνῃ προετοιμαζομένη, διὰ τὴν κατάλληλον ἀντιμετώπισιν ἢ ἐκμετάλλευσιν των τόσον τό καλλίτερον. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπικαιρότητος, ἐξαρτᾶται κατὰ κύριον λόγον ἀπὸ τὴν καλὴν ὀργάνωσιν τῶν πληροφοριῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἔμπειρον καὶ μεθοδικὴν παρακολούθησιν τῆς ἐξελίξεως τῶν γεγονότων.

6. Ἀρχὴ τῆς ἐπαναλήψεως.

Ἡ ἀπλὴ ἀναφορὰ καὶ ἡ προβολὴ κάποιας προπαγανδίζο-

μένης ιδέας δέν ἀρκεί. Χρειάζεται ἐπανάληψις ἀδιάκοπος καί συνεχής. Διά τῆς ἐπαναλήψεως θά ἐδραιώσωμεν τάς ἀπόψεις μας καί θά ἐπιτύχωμεν μόνιμα ἀποτελέσματα.

Ἡ ἐπανάληψις ὅσον ὑπέρμετρος καί ἂν φαίνεται δέν βλάπτει ποτέ. Διά τήν προπαγάνδα καί ἡ περισσοτέρα ἐπανάληψις θεωρεῖται ὀλίγη.

Ἐκεῖνο πάντως πού φροντίζουν οἱ προπαγανδισταί εἶναι νά μὴν κάνουν τήν ἐπανάληψιν κουραστικήν. Τό θέμα εἶναι καθαρώς τεχνικόν καί ἐναπόκειται πλέον εἰς τήν ἐφευρετικότητα τῶν ὀργάνων προπαγάνδας νά μηχανεύωνται εὐχαρίστους τρόπους ἀδιακόπου ἀνανεώσεως τῆς ἐπαναλήψεως.

7. Ἀρχή τῆς διαδόσεως.

Ἡ προπαγανδιζομένη ιδέα πρέπει νά φθάσῃ παντοῦ. Ὀλόκληρον τό πλῆθος νά ἔλθῃ εἰς ἐπαφήν μαζί της. Νά τήν γνωρίσῃ. Νά ἐπικοινωνήσῃ μέ αὐτήν. Ἴδου ποῖον τό περιεχόμενον τῆς ἀρχῆς τῆς διαδόσεως. Χωρίς διάδοσιν κτίζομεν ἐπί τῆς ἄμμου. Ὑπό τάς σημερινάς συνθήκας τό πρόβλημα τῆς διαδόσεως ἐπιλύεται εὐκόλως. Τά σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας καί ἰδίως ὁ τύπος, ἡ τηλεόρασις καί τό ραδιόφωνον ὑποβοηθοῦν σημαντικῶς.

Νά μὴ λησμονῶμεν, ὅμως, ὅτι ἐκεῖνα τά μέσα εὐρίσκονται καί εἰς τήν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Μοιραίως λοιπόν μεταξύ τῶν ἀντιθέτων προπαγανδῶν διεξάγεται ἀνταγωνισμός διαδόσεως. Ἡ ἐκβασίς τοῦ ὁποίου θά κριθῇ ὀριστικῶς, ἀπό τόν δεξιτεχνικόν χειρισμόν τῶν προπαγανδιστικῶν μέσων, αὐτονοήτου ὄντος ὅτι διατίθενται αἱ οἰκονομικαί δυνάμεις πρὸς κίνησιν των.

8. Ἀρχή τῆς ἐπαληθεύσεως.

Ὅταν οἱ ἰσχυρισμοί μας ἐπαληθεύωνται ἀπό τά γεγονότα, εἶναι εὐλογον ἡ προπαγάνδα μας νά ἐκλαμβάνεται ὡς ἀξιόπιστος. Ἡ ἀπήχησίς της γίνεται ἐκτενεστέρα καί τό πλῆθος

προδιατίθεται νά πιστεύη ότιδήποτε θά προέρχεται από εκείνην. Χάριν αὐτῶν τῶν ιδιοτήτων τῆς ἡ ἀρχή τῆς ἐπαληθεύσεως ἀποκτᾶ ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα. Μάλιστα δέν εἶναι καθόλου ἀναγκαῖον αἱ διαβεβαιώσεις μας νά ἀποδεικνύωνται ἀληθεῖς ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων. Δυνάμεθα καί ὀχι σπανίως ἔτσι συμβαίνει, νά σκηνοθετῶμεν τήν ἐπαλήθευσιν εἴτε προλέγοντες ὅσα ἔχομεν σχεδιάσει καί θεωροῦμεν ἀσφαλές, ὅτι θά πραγματοποιηθῶν, εἴτε παραποιῶντες κάπως προγενεστεράς δηλώσεις παρουσιαζόμεθα ὅτι «τά εἶχαμε πεί».

Καθίσταται λοιπόν φανερόν, ὅτι ἡ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐπαληθευομένων ἰσχυρισμῶν μας συνιστᾶ σοβαράν ἐνίσχυσιν τῆς προπαγάνδας μας, ἡ ὁποία πρέπει νά τοῦς ἐπικαλῆται συνεχῶς, διά νά ἐντείνῃ τήν πεποίθησιν περί τῆς ἀξιοπιστίας τῆς.

9. Ἀρχή τῆς συγκεντρώσεως.

Βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπομονώσεως ἔχομεν ἐντοπίσει ἕν μόνον θέμα πρὸς προπαγανδιστικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ αὐτοῦ. Ἡ ἀρχή τῆς συγκεντρώσεως ἐπιβάλλει νά συγκεντρώσωμεν ἐπὶ τοῦ ἐπιλέγοντος θέματος ὅλας τὰς προπαγανδιστικὰς μας δυνάμεις ταυτοχρόνως. Ἡ συγκέντρωσις ἐπὶ πλεον θά πρέπει νά γίνῃ ἐπὶ τοῦ ἀσθενεστεροῦ σημείου του. Ἀκριβῶς ἐκεῖ θά κτυπήσωμεν καταβάλλοντες ὀλόκληρον τήν ἰσχύν πού διαθέτομεν.

10. Ἀρχή τῆς μονιμότητος.

Ἡ ἀρχή αὐτὴ ἀπορρίπτει τήν εὐκαιριακὴν χρησιμοποίησιν τῆς προπαγάνδας καί εἰσηγεῖται τήν κατὰ μόνιμον τρόπον προπαγάνδισιν τῶν ἰδεῶν. Βεβαίως ἡ παγία μέθοδος προπαγάνδας θά διακόπτεται ἐνίοτε ἀπὸ ἐξάρσεις (ἐπέτειοι, γεγονότα κ.τ.λ.) οὐδέποτε ὅμως ἀπὸ ὑφέσεις. Πάντοτε καί διαρκῶς ἀπὸ πρῶιας μέχρις ἐσπέρας καί τάνάπαλιν ὀφείλομεν νά

προπαγανδίζωμεν καί νά συντηρῶμεν τήν προπαγάνδα μας εἰς ἕν ἐπίπεδον, ὥστε νά τελῆ ὁ λαός ἐν ψυχολογικῇ ἐγρηγόρσει καί νά εἶναι ἕτοιμος νά δεχθῆ τήν φιλικήν προπαγάνδαν ἢ νά ἀποκρούσῃ τήν ἐχθρικὴν.

11. Ἀρχή τοῦ περιορισμοῦ.

Κατ' αὐτήν θά πρέπει νά περιορίζωμεν ὅσον τό δυνατόν περισσότερον τόν ἐχθρόν εἰς ἐλάχιστον ἀριθμόν προσώπων, τά ὁποῖα πάλι θά πρέπει νά ἐμφανίζωμεν κατὰ τρόπον ἐνιαῖον (π.χ. ὁ ἐχθρός τοῦ λαοῦ). Τό ἰδανικόν εἶναι νά καταγγέλωμεν ὡς ἀντίπαλον ἐν μόνον πρόσωπον, ἰδίως τόν ἀρχηγόν τῶν ἀντιπάλων. Ἐπ' οὐδενί λόγῳ συμφέρει νά δώσωμεν εἰς τούς ὁπαδούς μας τήν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ ἐχθρός μας εἶναι πολυάριθμος. Τό γεγονός τοῦτο ἀφ' ἑνός μὲν ἐξασθενεῖ τήν πεποίθησιν ἐπὶ τοῦ δικαίου τῶν ἀπόψεών μας, ἀφ' ἑτέρου δέ τρομάζει τούς ἰδικούς μας, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς φαντασίας των βλέπουν ἀντιμέτωπόν τους ὅλον τόν κόσμον.

Ὁ ἐχθρός μας λοιπόν ἐπιβάλλεται νά εἶναι εἰς καί μόνον. Ἄν τοῦτο δέν εἶναι ἐφικτόν δέν πρέπει νά παραιτηθῶμεν, ἀλλά νά ἐπιμείνωμεν ὥστε νά ἐπιτύχωμεν νά φαίνεται, ὅτι ὁ ἐχθρός εἶναι ἕν πρόσωπον ἢ μία ὁμάς συμφερόντων. Ὁ Χίτλερ κατὰ τόν πόλεμον δέν ἐστρέφετο κατὰ τῶν Ἑγγλων ὡς συνόλου, ἀλλά κατὰ τοῦ Τσῶρτσιλ ἀτομικῶς τόν ὁποῖον ἀπεκάλει μέθυσον κ.τ.λ. Εἰς ἀνταπόδοσιν καί ὁ Τσῶρτσιλ δέν ἐστρέφετο ἐναντίον τῶν Γερμανῶν γενικῶς, ἀλλά κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ Χίτλερ τόν ὁποῖον ἐχαρκτηρίζει τρελόν κ.τ.λ.

12. Ἀρχή τῆς διαβεβαιώσεως.

Ἡ ἀρχή αὕτη ἀπαιτεῖ νά εἴμεθα κατηγορηματικοί εἰς ὅσα ἰσχυρίζομεθα. Ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς νά ἀφήνωμεν ἔστω καί ὑποψίαν ἀβεβαιότητος ἢ ἀμφιβολίας. Αἱ ἀπόψεις μας ὀφείλουν νά παρορσιάζωνται κατὰ τρόπον ἀνεπίδεκτον ἀμ-

φισβητήσεως. Αυτό τό όποϊον λέγομεν νά εκφράζεται ή νά διατυπώνεται μετά πλήρους άσφαλείας, ώς προς τήν όρθότητά του.

10. Η ΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

Προτού εισέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς οὐσίας τῶν διαφορῶν μεταξύ ἐθνικιστικῆς καὶ κομμουνιστικῆς προπαγάνδας εἶναι ἐπιβεβλημένον νὰ ἐκθέσωμεν ὠρισμένα πράγματα περὶ τοῦ αἰσθήματος.

Αἴσθημα καλεῖται ἡ ὑποκειμενικὴ ψυχολογικὴ ἀντίδρασις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ περιβάλλον. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη ἀναλύεται εἰς δύο ἀλληλένδετα μέρη. Εἰς μίαν ἐσωτερικὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία μᾶς δίδει τὴν νοητὴν σύλληψιν ἐνός ἀντικειμένου καὶ συγχρόνως εἰς μίαν διάθεσιν πρὸς ἐνέργειαν, ἡ ὁποία ἐξωτερικεύεται εἴτε μὲ θετικὴν πρᾶξιν, εἴτε μὲ ἀποχὴν. Ὅταν λοιπὸν μισοῦμεν κάποιον τὸ αἶσθημα τῆς ἔχθρας, πού αισθανόμεθα περιλαμβάνει τὴν ἀντίληψιν πού ἔχομεν μέσα μας περὶ τοῦ μισητοῦ προσώπου (κατάστασις) καὶ ταυτοχρόνως τὴν διάθεσιν νὰ τοῦ κάνωμεν κακό ἢ τουλάχιστον νὰ φυλαγώμεθα ἀπὸ ἐκεῖνο (ἐνέργεια).

Ἐν πάσῃ περιπτώσει μᾶς εἶναι δυνατόν νὰ διακρίνωμεν τὰ αἰσθήματα εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας: εἰς τὰ ὑλικά, πού ἔχουν σχέσι μὲ τὸ σῶμα π.χ. κόπωσις. Εἰς τὰ ψυχικά ἢ πνευματικά, πού ἔχουν σχέσι μὲ τὸ πνεῦμα ἢ τὴν ψυχὴν π.χ. γενναιότης. (Ὁ Πασκάλ ἐθεώρει τὸ αἶσθημα ὡς λειτουργίαν ἰκανὴν νὰ συλλαμβάνῃ πνευματικὰς ἀξίας) καὶ τέλος εἰς τὰ μεταφυσικά, πού ἐκφράζουν τὰς μυστικιστικὰς συναφείας

τοῦ «ἐγώ» πρὸς τὸ πέραν τῆς ζωῆς π.χ. ἔκστασις.

Διακρίνομεν τὰ αἰσθήματα εἰς αὐτὰς τὰς τρεῖς κατηγορίας, διότι τὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινούμενος ὁ ἄνθρωπος ἀντιδρᾷ, δημιουργῶν οὕτω τὰ αἰσθήματα εἶναι τριπλοῦν, ἤτοι: ὕλικόν (κλίμα, συνθήκαι διαβίωσης, ὑγεία κ.τ.λ.), πνευματικόν ἢ ψυχικόν (ἠθική, δίκαιον, ιδέαι κ.τ.λ.) καὶ μεταφυσικόν (θρησκεία, προλήψεις, πίστις κ.τ.λ.).

Κατὰ κανόνα τὰ ὕλικά αἰσθήματα ἀπορρέουν ἐκ τοῦ ὕλικοῦ περιβάλλοντος, τὰ πνευματικά ἐκ τοῦ πνευματικοῦ καὶ τὰ μεταφυσικά ἐκ τοῦ μεταφυσικοῦ.

Ὑπάρχουν ὁμως καὶ περιπτώσεις, πού δέν εἶναι ὀλίγα τὸν ἀριθμόν, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας δέν τηρεῖται αὐτὸς ὁ κανὼν τῆς ἀντιστοιχίας π.χ. εἰς σεισμός (ὕλικόν περιβάλλον) προκαλεῖ φόβον (ψυχικόν αἶσθημα).

Ἐν ἄλλο σημεῖον πού ἀμέσως θά διευκρινίσωμεν εἶναι, ὅτι τὸ ἄτομον δέν εὐρίσκεται ποτέ ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν ἐπίδρασιν ἑνὸς περιβάλλοντος ἢ ἔστω δύο. Τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καὶ τῶν τριῶν μαζί. Βεβαίως ἄλλο ὀλιγώτερον τὸ ἐπηρεάζει, ἄλλο περισσότερον, πάντως καὶ αἱ τρεῖς κατηγορίαι τοῦ περιβάλλοντος ἀσκοῦν ἀπὸ κοινοῦ ἐπιρροήν.

Ἄφου ἐδώσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ αἰσθήματος θά προσδιορίσωμεν τώρα τὴν κυρία διαφορά μεταξὺ μαρξιστικῆς καὶ ἐθνικιστικῆς προπαγάνδας. Ἀπὸ τὰς ἐθνικιστικὰς προπαγάνδας διαλέγομεν τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν διὰ δύο λόγους. Πρῶτον, διότι αὕτη συνεκρούσθη κατὰ τὸ παρελθόν μέ τὴν κομμουνιστικὴν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔχομεν τὴν δυνατότητα νά τὰς συγκρίνωμεν ἐν τῇ πράξει καὶ δεύτερον, διότι ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ προπαγάνδα ὑπῆρξε ἡ μόνη ὠργανωμένη ἐθνικιστικὴ προπαγάνδα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους.

Ἡ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα ἀποτείνεται πρὸς τὰ ὕλικά αἰσθήματα. Εἰς τὰ αἰσθήματα δηλαδή τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ τὸ ὕλικόν περιβάλλον. Μέ αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται

ύλικά γεγονότα π.χ. βιοτικών επίπεδων (κατάστασις) και συνάμα επιθυμεί να επιτύχη την προαγωγή τους διεξάγων την πάλην των τάξεων (ένέργεια).

Ἄπευθυνομένη εἰς τὰ ὑλικά αἰσθήματα ἡ προπαγάνδα τῶν μαρξιστῶν διὰ νὰ παρασύρη τὴν μᾶζα ἐμφανίζει τὸν κομμουνισμόν ὡς κίνημα μὲ σκοπὸν τὴν ἱκανοποίησιν ἐκείνων τῶν αἰσθημάτων.

Τὸναντίον πρὸς τὸν μπολσεβικισμόν ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς θίγει κυρίως τὰ πνευματικά αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἐκ τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος συλλαμβάνει τὰς πνευματικὰς ἀξίας π.χ. Πατρίς (κατάστασις) καὶ ταυτοχρόνως προτίθεται νὰ ἀγωνισθῆ, διὰ τὴν κυριαρχία τους προσφέρων κάθε θυσίαν (ένέργεια).

Ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ προπαγάνδα διὰ νὰ κερδίση τὴν μᾶζα, παρουσιάζει τὸν ἐθνικοσοσιαλισμόν ὡς κίνημα προωρισμένο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ αἰτήματα τῶν πνευματικῶν αἰσθημάτων.

Αὕτῃ εἶναι ἡ βασικὴ διαφορὰ μεταξύ τῶν δύο προωδευμένων προπαγανδῶν. Μολαταῦτα ὑπάρχει καὶ ἓν σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον συμφωνοῦν. Πρόκειται διὰ τὴν μεθοδικότητά τους.

Τόσον ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ, ὅσον καὶ ἡ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα ἀκολουθοῦν ἀπαραλλάκτως τὴν ἰδίαν μεθοδικήν. Τὰ μέσα εἶναι τὰ αὐτά. Διαφέρει ὁμως τὸ ὑλικὸν ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐργάζονται. Οἱ μὲν κατευθύνονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ὑλικά αἰσθήματα, οἱ δὲ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ πνευματικά. Τὸ σύστημα πού καὶ αἱ δύο τῶν ἀκολουθοῦν διὰ νὰ «τραβήξουν» τὸν κόσμον εἶναι κοινὸ ὡς ἐφαρμογή, ἀλλὰ εἶναι διαφορετικὸν εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐφαρμογῆς. Συμβαίνει ὅ,τι καὶ μὲ τὸν ξυλουργόν, πού εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν κατασκευάζει ἓνα τραπέζι ἀπὸ εὐτελὲς ξύλον καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀπὸ δρυῦ. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς δέν μετεβλήθη, ἤλλαξε μονάχα ἡ οὐσία τοῦ ἀντικειμένου πού κατασκευά-

σθη καί κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἀξία του.

Εὐλόγως γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: ποῖα ἀπὸ τὰς δύο προπαγάνδας εἶναι ἡ καλλιτέρα καὶ διατί; Ἐναντιρρητικῶς ὑπερέχει ἡ ἔθνικοσοσιαλιστικὴ, διότι εἶναι πλήρης προπαγάνδα. Μὲ τὸν ὄρο πλήρης ἐννοοῦμεν, ὅτι καλύπτει καὶ τὰς τρεῖς κατηγορίας αἰσθημάτων. Καὶ πράγματι ὁ ἔθνικοσοσιαλισμὸς ὡς κοσμοθεωρία γενικῶς καὶ ὡς πολιτικὸν κίνημα εἰδικῶς δὲν ἀρνεῖται τὰς πνευματικὰς ἀξίας π.χ. Ἔθνος κ.τ.λ. οὔτε τὰς μεταφυσικὰς π.χ. Θεός (Ὡς δεῖγμα ἐρεθισμοῦ μεταφυσικῶν αἰσθημάτων ἀναφέρομεν ὅτι οἱ Γερμανοὶ στρατιῶται ἔφερον εἰς τὰς πόρπας τῶν ζωνῶν τὴν ἀναγραφὴν: «Ὁ Θεὸς μαζί μας»), οὔτε τέλος τὰς ὑλικὰς π.χ. βελτίωσις οἰκονομικῶν συνθηκῶν διαβίωσης κ.τ.λ.

Ἐναντιρρητικῶς, ἡ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα ἀναφέρεται μόνον εἰς ὑλικὰ αἰσθήματα. Ὁ μαρξισμὸς ἀναγνωρίζει ὡς ὑπέρτατον ἀγαθὸν τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν. Αἱ πνευματικαὶ ἀξίαι ἀπορρίπτονται κατηγορηματικῶς. Αἱ δὲ μεταφυσικαὶ χλευάζονται καὶ ἀπαγορεύεται κάθε δραστηριότης ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ θρησκεία ὅσον καὶ τὸ πνεῦμα ἀποτελοῦν διὰ τὸν μπολσεβικισμό ἐπουσιώδεις ἀνταντακλάσεις τῆς ὕλης. Τίποτε περαιτέρω.

Ἐναντιρρητικῶς λοιπὸν ὁ μαρξισμὸς τὴν πνευματικὴν καὶ μεταφυσικὴν ὄντοτητα τοῦ ἀνθρώπου, ἐστέρησεν ἀπὸ τὴν προπαγάνδα του τὴν δυνατότητα νὰ κρούη τὰς τόσο ἐνυαίσθητους χορδὰς τῶν πνευματικῶν καὶ μεταφυσικῶν αἰσθημάτων. Ἐν τούτοις τὰ αἰσθήματα αὐτὰ εἰς πείσμα τῶν θεωριῶν τοῦ Μάρξ ὑπάρχουν καὶ ἐπιδρῶν.

Εἷς γεννημένος ἐπαναστάτης-προπαγανδιστής, ὅπως ἦτο ὁ Λένιν, δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ κατανοήσῃ ἀμέσως τὸ μέγεθος τῆς μειονεξίας τῆς κομμουνιστικῆς προπαγάνδας. Τὸ ἀκαμπτο δόγμα ἐστραγγάλιζε τὴν εὐχέρεια ἐξαπλώσεώς του. Διὰ νὰ διορθωθῇ λοιπὸν τὸ κακὸ ἀπεφασίσθη ἡ ἀναθεώρησις

δων ἐμπόδιζαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προπαγάνδας. Οὕτω ἡ ἀναθεώρησις τοῦ μαρξισμού, παραδόξως ἀλλ' ἀληθῶς, ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς διαδόσεώς του. Διὰ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς γνώμης αὐτῆς, δέν ἔχομεν παρὰ νά ρίψωμεν μιά ματιά εἰς τό ἰδεολογικόν περιεχόμενον τῶν ἐννοιῶν πού συνιστοῦν τόν λεγόμενον Μαρξισμόν-Λενισμόν.

Μέ κάποια ἐκπληξιν ἀσφαλῶς θά ἀποκαλύψωμεν, ὅτι ὁ Μαρξισμός δέν ἔχει τίποτε κοινόν μέ τόν Λενισμόν. Εἰς πολλά μάλιστα συγκρούονται μεταξύ των περισσότερον, ἀπ' ὅσον συγκρούονται μέ τόν φασισμόν, π.χ. ὁ Λένιν διαφωνεῖ μέ τόν Μάρξ, ὅτι ἡ οἰκονομία καθορίζει τὴν πολιτικὴν καὶ δέχεται τό ἀντίθετον, ὅτι δηλαδή ἡ πολιτικὴ καθορίζει τὴν οἰκονομίαν, γνώμη πρὸς τὴν ὁποίαν συμφωνεῖ ἀπολύτως ὁ φασισμός.

Ὑστερα ἀπό τὴν δραματικὴν συντριβὴν τῆς κομμουνιστικῆς προπαγάνδας ἀπό τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν εἰς τό διάστημα τῶν μεγάλων ἀγώνων τοῦ Χίτλερ, διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας οἱ ἀρμόδιοι Σοβιετικοὶ εἰσηγήθησαν νέους συμβιβασμούς καὶ νέας ὑποχωρήσεις εἰς τόν ἰδεολογικόν τομέα, χάριν τῆς προπαγάνδας. Ἔπρεπε νά εὑρεθοῦν τρόποι, ὥστε τὰ κομμουνιστικά κόμματα νά μποροῦν νά ἀποτείνωνται, ἂν ὄχι εἰς τὰ μεταφυσικά (πράγμα πού ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς ἀπό τὴν Μαρξιστικὴν θεωρίαν), τουλάχιστον εἰς τὰ πνευματικά αἰσθήματα.

Ἡ προσπάθεια αὐτὴ πέραν ἀπὸ τὴν ὄχι καὶ σπουδαίαν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς εἰρηνοφιλίας δέν ἐσημείωσεν μέχρις στιγμῆς πρόοδον.

11. Η ΑΝΤΙΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

Ἀντιπροπαγάνδα καλεῖται ἡ ὀργανωμένη ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἐχθρικῆς προπαγάνδας. Ἡ ἀντιπροπαγάνδα κατ' οὐδένα τρόπον πρέπει νά συγγέεται μέ τήν ἀμυντική προπαγάνδα, ἡ ὁποία ζημιώνει ἀφαντάσως. Ἡ ἐπιτυχῆς ἀντιπροπαγάνδα δέν ἔχει σχέσι μέ τήν ἀμυνα. Εἶναι ἐπίθεσις, ἐλιγμός, πρωτοβουλία, ἔμπνευσις μέ σκοπό τήν ἀχρήστευσιν τῶν ἐπιτευγμάτων ἢ τήν ματαίωσιν ὧν ἐπιδιώκει νά κατορθώσῃ ἡ ἀντίπαλος προπαγάνδα.

Ἡ μέχρι σήμερον ἀποκτηθεῖσα πείρα παραδέχεται ὡς ἀποτελεσματικούς τρόπους ἀντιπροπαγάνδας τοὺς ἑξῆς:

1. Προληπτική ἐπέμβασις.

Μόλις ἐκ τῶν πραγμάτων ὑποψιασθῶμεν, ὅτι ὁ ἐχθρός θά ἀποπειραθῇ νά ἐκμεταλλευθῇ κάποιον γεγονός, ἐπεμβαίνομεν ἀμέσως καί, προτοῦ ἐκεῖνος ἐνεργήσῃ, χρησιμοποιοῦμεν τό θέμα καθιστῶντες οὕτω ἀσύμφορον τήν χρησιμοποίησίν του, ἀπό τήν ἐχθρικήν προπαγάνδα. Κατά τήν διάρκειαν τῶν σκληρῶν μαχῶν τοῦ Μόντε Κασίνο πρὶν οἱ Γερμανοὶ ὑποχωρήσουν διετυμπάνισαν ἐντατικῶς, ὅτι φεύγουν διά νά συνεχίσουν μαχόμενοι εἰς τήν «Γοτθικήν Γραμμήν», ὅπου ὑπάρχουν ἀπόρθητοι ὀχυρώσεις καί ἔχουν συγκεντρωθῇ ἐπίλεκτα στρατεύματα. Ἐκεῖ ἦσαν ἀποφασισμένοι νά καταστρέψουν τοὺς Ἀγγλοαμερικανούς. Ἐκεῖ θά εὑρισκαν τόν θάνατον, ὅσοι δέν τόν εὔρον εἰς τό Μόντε Κασίνο. Τό ἀποτέλεσμα

αὐτῶν τῶν διαδόσεων τῆς ναζιστικῆς ἀντιπροπαγάνδας ἦτο διπλοῦν. Πρῶτον, ἡ συμμαχική προπαγάνδα δέν ἐξεμεταλλεύθη εἰς τήν προσδοκούμενην ἔκτασιν τήν Γερμανικήν ἦταν, διότι ἐδημιουργήθη πρό τῆς παραδόσεως τοῦ Μόντε Κασίνο ἡ πεποίθησις ὅτι ἐπρόκειτο περί σχεδιασμένης ἐνεργείας. Καί δεύτερον, μέ τās ἐκτοξευθεῖσας ἀπειλάς ἡσκήθη ψυχολογικός πόλεμος κατά τῶν στρατευμάτων πού ἐπολιόρκησαν τό Μόντε Κασίνο.

2. Ἐπιθετική ἐπιστροφή.

Κατ' αὐτήν ἀντικρούομεν τήν ἐχθρικήν προπαγάνδα ἐπιστρέφοντες ἐναντίον τῆς, ἀκριβῶς τό ἴδιο θέμα πού ἐκμεταλλεύεται ἐναντίον μας, ἀξιοποιημένο ὁμως ἀπό τήν ἰδικήν μας σκοπιά. Ἐν παράδειγμα ἀναλόγου μορφῆς προπαγάνδας ἀποτελοῦν καί αἱ τεράστιαι ἐπιγραφαί πού, κατά διαταγήν τοῦ Γκαϊμπελς, ἀνηρτήθησαν εἰς τά ἐρείπια τῶν κρημισθέντων ἀπό τοὺς βομβαρδισμούς τετραγώνων τοῦ Βερολίνου, πού ἔγραφαν: *«Οἱ τοῖχοι μας γκρεμίζονται, οἱ καρδιές μας ὄχι»*.

Εἰς τήν ἰδίαν μέθοδον προπαγάνδας συγκαταλέγεται καί ἡ ἀπόφαισις τοῦ Κ.Κ.Ε., πού διά νά ἀντικρούσῃ τήν ὑπό τῆς ἐθνικῆς προπαγάνδας χλευαστικήν ἀπόκλησιν τῶν ὀπαδῶν του «κουκουέδες» τήν ἀπεδέχθη καί τήν προέβαλεν ὡς τίτλον τιμῆς νά εἶναι κανεῖς «κουκουές».

3. Πλαγία ἐξουδετέρωσις.

Αὕτη πραγματοποιεῖται εἰς τήν περίπτωσιν κατά τήν ὁποίαν μποροῦμε νά ἀνακαλύψωμεν εἰς τόν ἐχθρόν θέματα, ὅμοια πρός ἐκεῖνα πού χρησιμοποιεῖ ἐναντίον μας. Ἡ ἀξιοποίησις τοιούτων θεμάτων ἀμβλύνει τās ἐντυπώσεις, πού προκαλεῖ ἡ ἐχθρική προπαγάνδα καί ἀρκετάς φορές ζημιώνει τόν ἀντίπαλο πού *«πάει γιά μαλλί καί βγαίνει κουρεμμένος»*. Ὅταν οἱ Σοβιετικοί κατηγοροῦν τοὺς Γερμανοὺς διά ἐγκλήματα, οἱ τελευταῖοι διωργάνωναν ἀμέσως ἐκθέσεις καί ἐκστρατείας

μέ αντικείμενο τήν άγρίαν σφαγήν τών χιλιάδων Πολωνών άξιωματικῶν εἰς τό δάσος Κατύν.

4. Μείωσις σημασίας.

Καί εἰς τάς πλέον δυσκόλους περιπτώσεις δέν εἶναι άκατόρθωτο νά μειώσωμεν τήν σημασίαν τοῦ θέματος πού μεταχειρίζεται ἡ έχθρική προπαγάνδα. Θά τό έπιτύχωμεν υπερβάλλοντες τά έστω πενιχρά σημεῖα πού άποτελοῦν δι' ἡμᾶς πλεονέκτημα ἢ διά τόν αντίπαλο μειονέκτημα. Προπαντός όμως θά φροντίσωμεν νά διαδοθῆ, ότι τά πράγματα δέν εἶναι ὅπως τά παρουσιάζει ὁ έχθρός. Εἶναι τελείως διαφορετικά, αλλά υπάρχουν λόγοι πού τώρα δέν έπιτρέπουν τήν άποκάλυψιν τῆς άληθείας.

Ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ διά νά μειώσῃ τήν σημασία τῆς αίματηρᾶς συντριβῆς τών Σπαρτακιστῶν εἰς τό Βερολίνο τό 1918, έγραφε: «Τί μᾶς δείχνει ὅλη ἡ ιστορία τών συγχρόνων έπαναστάσεων τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἦττες καί πάλι ἦττες. Ὅλος ὁ δρόμος τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι σπαρμένος μέ ἦττες. Καί όμως ἡ ιστορία αὐτή ὀδηγεῖ άδιάκοπα βῆμα πρὸς βῆμα στήν τελική νίκη».

5. Σκόπιμος άποσιώπησις.

Ἡ τελεία άδιαφορία εἰς τήν συγκεκριμένη προπαγανδιστικήν δρᾶσιν συμφέρει, όταν τό θέμα πού χρησιμοποιεῖ ἡ έχθρική προπαγάνδα δέν εἶναι τόσο σοβαρόν, ὥστε νά αξίξῃ τόν κόπο αντιδράσεως. Ἐπί τοῦ προκειμένου άλλως τε ἡ αντίδρασις θά τοῦ προσδώσῃ τήν αξία τήν ὁποίαν αλλοιώτικα δέν θά εἶχε.

6. Ἀντιπερισπασμός.

Μέ αὐτόν ἡ αντιπροπαγάνδα άποβλέπει εἰς άπομάκρυνσιν τῆς προσοχῆς τοῦ κοινου ἄπό τό θέμα πού χρησιμοποιεῖ ἡ αντίθετος προπαγάνδα. Ἀναμφισβητήτως, ἡ έπιτυχία τοῦ ά-

ντιπερισπασμοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ σπουδαιότη-
τα καὶ τὴν προβολὴ τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖον ἢ ἀντιπροπαγάνδα
ἀντιπαραθέτει εἰς τὸ θέμα πού ἀξιοποιεῖ ὁ ἐχθρός.

Ὡραῖον δεῖγμα ἀντιπερισπασμοῦ εἶναι ἐκεῖνο τῆς Ἄμερι-
κανικῆς ἀντιπροπαγάνδας, ἢ ὁποία διὰ νά ἐξουδετερώσῃ μία
προπαγανδιστικὴ ἐκπομπή «νοσταλγίας» τῶν Γερμανῶν (Ρά-
διο Σάλυ) κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου πολέμου, μετέ-
διδε τὴν ὥρα τῆς Γερμανικῆς ἐκπομπῆς, ἐκπομπάς μέ τόν
Μπόμπ Χόπ. Οὕτω οἱ Ἄμερικανοὶ στρατιῶται διὰ νά παρα-
κολουθήσουν τόν δημοφιλῆ κωμικόν δέν ἤκουαν τὴν Γερμα-
νικὴν προπαγάνδα.

7. Ἄμεσος ἀντιμετώπισις.

Πρόκειται περὶ ἀπλουστάτης ὅσο καὶ ἀποτελεσματικωτά-
της μεθόδου ἀντιπροπαγάνδας. Ἡ τακτικὴ τῆς ἐγκεῖται εἰς
τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἰσχυρισμῶν τῆς ἐχθρικῆς προπαγάνδας
καὶ εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν αὐτῶν διὰ τῆς προβολῆς των πρὸς
μεταγενέστερα γεγονότα ἢ πρὸς ἄλλους ἀντιφατικούς ἰσχυ-
ρισμούς τῆς ἐχθρικῆς προπαγάνδας.

12. ΤΑ ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑΤΑ

Ἡ νικηφόρος ἐκβασις τοῦ πολέμου ἄπαξ καί ἐκραγεῖ ὑπὸ τὴν αἵματηρὰν του μορφήν, δέν ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν γενναιότητα τῶν ἀντιμαχομένων. Ἡ ἱστορία ἔχει ἀποδείξει ὅτι συνήθως ὁ Ὀδυσσεύς κερδίζει καὶ ὄχι ὁ Ἀχιλλεύς. Πρόκειται περὶ μιᾶς ἀληθείας, τὴν ὁποῖαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δουρείου Ἴππου ἐπιβεβαιώνει ἡ πραγματικότητα.

Ἄφου λοιπόν, καὶ ἂν ἀκόμη κηρυχθῇ ὁ πόλεμος, ὑπάρχει περιθώριον ἀναπτύξεως μέσων ἄλλων ἐκτὸς τῶν καθ' ἑαυτὰ στρατιωτικῶν καὶ κυρίως ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ δυνατότης τὰ στρατιωτικὰ μέσα νά συνδυασθοῦν πρὸς τὰ πνευματικὰ ὄπλα, ἀντιλαμβάνεται κανεῖς, ὅτι καὶ εἰς τὴν αἵματηρὰν μάχην ἡ συμβολὴ τοῦ ψυχολογικοῦ παράγοντος εἶναι σημαντικὴ. Καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς σκοπεύομεν νά παραθέσωμεν τὰ βασικώτερα ἐκ τῶν στρατηγημάτων ἢ τῶν τεχνασμάτων, τὰ ὁποῖα πολλὰς φορές χαρίζουν τὴν νίκην εἰς πείσμα τῆς ὑλικῆς ὑπεροχῆς.

Κοινὸν χαρακτηριστικὸν ὄλων τῶν στρατηγημάτων εἶναι ἡ παραπλάνησις τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐνθερμος ὑποστηρικτῆς τῆς ἐξαπατήσεως τοῦ ἀντιπάλου ὑπῆρξεν ὁ Ξενοφῶν ὁ ὁποῖος πολὺ εἰλικρινῶς συνιστᾷ τὸν ἐκφοβισμόν τοῦ ἐχθροῦ μέ τὴν χρησιμοποίησιν ψευδῶν εἰδήσεων καὶ ψευδῶν ἐνεδρῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἰσηγεῖται ὁ ἀρχαῖος ἱστορικός καὶ στρατηγός διότι πιστεύει, καὶ ἔχει δίκαιον, ὅτι δέν ὑπάρχει ἐπικερδεστέρα εἰς τὸν πόλεμον ἐνέρ-

γεια από τήν ἀπάτην. Τά δέ μεγαλύτερα καί περισσότερα πλεονεκτήματα, τά ὅποια ἀπεκτήθησαν κατά τήν διάρκειαν τῶν πολέμων ἐπραγματοποιήθησαν μέ τήν ἀπάτην: «φοβεῖν γε μήν τούς πολεμίους καί ψευδενέδρας. καί ψευδαγγελίας ποιῶντας ὄντως γάρ οὐδέν κερδαλεώτερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης... τά ἐν τοῖς πολέμοις πλεονεκτήματα εὖροι ἂν τις τά πλείστα καί μέγιστα σὺν ἀπάτης γεγεννημένα» («Ἱππαρχικός» Ε 8–11).

Ἡ παραπλάνησις καί ἡ ἐξαπάτησις τοῦ ἀντιπάλου εἶναι θέματα πού ἄπτονται τῆς προπαγάνδας. Ἀποτελοῦν μάλιστα ἐνίοτε ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις διὰ τήν ἐπιτυχίαν τῆς νίκης. Πιθανῶς οἱ θεωρητικοί τοῦ πολέμου, οἱ ἐπηρεασμένοι ἀπό τά ἱπποτικά μυθιστορήματα νά αἰσθάνωνται τήν ἐπιθυμίαν νά διαμαρτυρηθοῦν. Ἀπό τήν ὄνειροπόλον ἄποψιν, ἴσως ἔχουν δίκαιον. Ἀλλά ὁ πόλεμος εἶναι πραγματισμός. Καί ὅταν ἐκ τοῦ πολέμου διακυβεύωνται τά πάντα καί πρωτίστως ἡ Πατρίς, τότε ἀνευδοκίως θά πρέπει νά ἐφαρμοσθῇ ὁ *τιδὴ ποτε ἄξιον ἀπροσφέρη τήν νίκην*.

Ὁ Λύσανδρος διεκήρυξεν ἐπιγραμματικῶς ὅτι ἐκεῖ πού δέν τά καταφέρει ἡ ἀνδρεία, τά καταφέρει ἡ πονηρία: «Ὅπου γάρ ἡ λεοντή μὴ ἀφικνεῖται, προσταπτέον εἶναι ἐκεῖ τήν ἀλωπεκὴν» (Πλουτάρχου: «Βίος Λυσάνδρου» 7). Ἡ ἀπάτη ἀσφαλῶς μόνον ἐν τῷ πολέμῳ καί διὰ τήν νίκην αὐτοῦ, ἀντί νά εἶναι ἠθικόν μειονέκτημα, ὅπως τό νομίζουν οἱ ἀπροσγείωτοι εἶναι δεῖγμα εὐφυΐας καί ικανότητος. Κατά κανόνα μάλιστα τήν ἀπάτη τήν ἀρνοῦνται οἱ ἀνίκανοι νά τήν σχεδιάσουν. Ὅσοι διαθέτουν τήν εὐστροφίαν νά παραπλανήσουν τόν ἐχθρόν ὀφείλουν νά τόν πράξουν ἀδιστάκτως, διότι ὅπως λέγει καί ὁ Εὐριπίδης ὁ Ἄρης ἀγαπᾷ τά ψεύδη, ἐνῶ ὁ δρόμος τῆς ἀληθείας εἶναι κακός καί πρέπει κανεὶς νά κλέπτη τὰς μάχας μέ δόλους: «Μάχας χρεῶν δόλοισι κλέπτειν τῆς δ' ἀληθείας ὁδός φαύλη τίς ἐστί· ψεύδεσιν ὁ Ἄρης φίλος»

(‘Απόσπ. Βελλέρεφ).

‘Ο πόλεμος κατά τόν Θουκυδίδην είναι πλήρης τεχνασμάτων «πολλά τεχνάται» τά όποία άποτελοϋν αναπόσπαστον μέρος αυτού. Πρέπει κατά συνέπειαν ή ήγεσία τής χώρας νά γνωρίζη τά στρατηγήματα, άφ’ ενός μέν διά νά άποφεύγη τās παγίδας των, άφ’ έτέρου δέ διά νά τά κάνη εις τόν αντίπαλον. ‘Ο Θεμιστοκλής έσωσε τήν Έλλάδα άκριβώς διότι ειχε αυτή τήν ικανότητα τής έπινοήσεως στρατηγημάτων: «Θεμιστοκλής μέν οϋν δυσί στρατηγήμασι χρησάμενος μεγάλων προτερημάτων αίτιος έγένετο τοίς Έλλησι» (Διόδωρος: ‘Ιστορική Βιβλιοθήκη» ΙΑ).

Κατωτέρω αναφέρομεν ένδεικτικώς μερικά τεχνάσματα, ή τεχνική τών όποίων ένδιαφέρει ιδιαίτέρως τήν προπαγάνδα, έπειδή κάλλιστα δύνανται νά εφαρμοσθούν ύπ’ αυτής κατά τήν διεξαγωγήν μιās προπαγανδιστικής μάχης.

1. Μισή άλήθεια.

Είναι παρατηρητέον, ότι συμβαίνει συχνά ή έξέλιξις μιās καταστάσεως νά μās εύνοη μέχρις ώρισμένου σημείου και άπό εκεί και πέραν νά μās βλάπη. Έπομένως έχομεν κάθε όφελος νά ειμεθα ειλικρινείς μέχρι του σημείου πού ώφελούμεθα, μετά δέ άπό αυτό νά προτιμώμεν τήν παραποίησην ή τήν άποσιώπησιν τών γεγονότων.

‘Όσον ειμεθα ειλικρινείς φροντίζωμεν νά άποδεικνύωμεν τήν ειλικρίνειάν μας, ώστε νά μήν έχη λόγους νά τήν άμφισβητήση κάποιος, όταν αρχίσωμεν έντέχνως νά παραλλάσσωμεν τήν άλήθειαν, όπως μās συμφέρει.

‘Η τακτική τής «μισής άλήθειας» έγκειται βασικώς εις τό νά λέγωμεν τήν άλήθειαν, αλλά όχι όλην. ‘Η μέθοδος αυτή άκολουθείται συνήθως εις τās περιπτώσεις κριτικής βιβλίων, προσώπων κ.τ.λ. κατά τās όποίας παίρνομεν διάφορα άποσπάσματα ή διατυπωθεϊσας γνώμας (χωρίς νά δίνωμεν πλήρη εικόνα τών συνθηκών ύπό τās όποίας έλέχθησαν) τās όποίας

συρράπτωμεν ἐκ τῶν ὑστέρων καί καταλήγομεν εἰς τὰ συμπεράσματα πού θέλομεν.

2. Ἐναλλασσόμενος σκοπός.

Εἰς τήν προπαγάνδα ὁ αἰφνιδιασμός τοῦ ἀντιπάλου ὄχι ὀλίγας φορές εἶναι τό μόνο στοιχεῖο πού ἐξασφαλίζει τήν νίκη. Διά νά ἐπιτυγχάνεται ὁ αἰφνιδιασμός ἀπαιτεῖται ὁ ἀντίπαλος νά μή μπορῇ νά ὑποθέσῃ τόν σκοπόν μας. Ὁ καλλίτερος τρόπος διά νά κατορθώνωμεν αὐτό εἶναι νά ἀκολουθῶμεν τοιαύτην στρατηγικήν, ὥστε ἀνά πάσαν στιγμήν νά μᾶς εἶναι εὐκόλον νά ἐπιδιώκωμεν ταυτοχρόνως δύο σκοπούς. Ὁ ἐχθρός ἄν προβλέψῃ, ὅτι ἀποβλέπωμεν εἰς τόν Α καί συγκεντρώσῃ τήν προσοχήν του εἰς αὐτόν, τότε στρεφώμεθα εἰς τόν Β ἢ καί ἀντιστρόφως. Πάντως εἰς τὰς περιστάσεις αὐτάς τό βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ἀντίπαλος μή γνωρίζων, πού τείνομεν, παραλύει, καταβαλόμενος ἀπό τήν πλέον ἐπικίνδυνον ἀνησυχίαν.

3. Προσεταιρισμός ἐχθροῦ.

Ἀποδίδεται πολύ σπουδαία σημασία εἰς τό νά πεισθῇ ἕνα μέρος τοῦ ἐχθροῦ νά ἐγκαταλείψῃ τόν ἀντίπαλο καί νά προσχωρήσῃ εἰς τὰς τάξεις μας. Ἡ προπαγάνδα διά νά τό ἐπιτύχῃ χρησιμοποιεῖ πολλά μέσα. Ἀπό τήν παράκλησιν, μέχρι τήν ἀπειλή. Ὅποιαδήποτε θυσία ἢ ὑποχώρησις ἀξίζει νά ἀποφασίζεται προκειμένου νά συνταχθοῦν μαζί μας ὠρισμένοι ἀντίπαλοι.

Ἐν κλασσικόν τέχνασμα προσεταιρισμοῦ τοῦ ἐχθροῦ ἐπενόηθη ὑπό τοῦ στρατηγοῦ Ἴπποκράτους, ὁ ὁποῖος ἐπολιόρκει τήν Σικελικήν πόλιν Ἐργέτιον.

Πονηρῶς σχεπτόμενος παρεχώρει εἰς τοὺς μισθοφόρους τοῦ στρατοῦ του οἱ ὁποῖοι κατήγοντο ἐκ τοῦ Ἐργετίου τὰ πλουσιώτερα λάφυρα καί συγχρόνως τοὺς ἀπένειμε ἰδιαιτέρως τιμᾶς. Μόλις οἱ Ἐργετινοὶ ἐπληροφορήθησαν περὶ τῆς

μεταχειρίσεως τῶν συμπατριωτῶν των, ἠτυομόλησαν πολλοί εἰς τόν Ἴπποκράτην ὁ ὁποῖος ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τό Ἐργέτιον, ὀρθότατα πράττων, τοὺς κατέσφαξεν: «Αὐτὸς δέ μετὰ τό κρατῆσαι πάντα ἀπέκτεινε» (Πολυαῖνου: «Στρατηγήματα»). Διότι τί ἐμπιστοσύνη ἠδύνατο νά τοὺς ἔχη;

4. Κλωνισμός τῆς διανοητικῆς ἰσορροπίας.

Δέν πρέπει ποτέ νά ἀγνοοῦμεν, ὅτι ὁ ἀντίπαλος παρακο-
λουθεῖ ἀγρύπνως τὰς ἐνεργείας μας, προσπαθῶν νά μαντεύ-
σῃ τὰς προθέσεις μας. Ἡ πρόκλησις συγχύσεως εἰς τόν ἐ-
χθρόν περὶ τῶν βλέψεών μας συνιστᾶ λοιπόν προϋπόθεσιν
ἐπιτυχίας. Θά κατορθώσωμεν τοῦτο ἂν μετέλθωμεν ὠρισμέ-
νας ἐνεργείας, πού ὡς μόνον σκοπὸν θά ἔχουν νά «θολώσουν
τὰ νερά».

Καί τὰ πλέον ἀσυνάρτητα πράγματα πού θά κάνωμεν ὠφε-
λοῦν διότι θά ἀπασχολήσουν τόν ἐχθρόν. Ὅσο δέ περισσό-
τερον ἀσυνάρτητα καὶ ἀνεξήγητα θά εἶναι, τόσον καὶ περισ-
σότερον θά κουράζουν τὴν σκέψιν καὶ θά βασανίζουν τόν
ἀντίπαλον, ὁ ὁποῖος θά παλεύῃ νά ὑπολογίσῃ τόν προορισμὸν
τῶν ἐνεργειῶν μας.

Ὡς μεγαλοφυῆς σχέδιον κλωνισμοῦ τῆς διανοητικῆς ἰσορ-
ροπίας ὁ Ἄγγλος στρατιωτικὸς συγγραφεὺς Λίντελ Χάρντ
(«Στρατηγική») ἀναφέρει τό ἀκόλουθον τέχνασμα τοῦ Μ.
Ἀλεξάνδρου. Εἰς τόν Ὑδάσπην ποταμὸν ἦσαν παρατεταγμέ-
νοι εἰς τὴν μίαν ὄχθην ὁ Πῶρος καὶ εἰς τὴν ἄλλην ὁ Ἀλέξαν-
δρος. Ὁ εἷς παρηκολούθει τόν ἄλλον. Αἰφνης τό περίφημον
Μακεδονικὸν ἰπικὸν μετεφέρθη ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρην τοῦ
Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου εἰς τὴν ἄλλην. Ὁ Πῶρος παρετήρη-
σεν τὴν μετακίνησιν καὶ προσεπάθησε νά ἀνακαλύψῃ τὴν
αἰτίαν. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁμως τό βράδυ τό Ἑλληνικὸν ἰπι-
κὸν μετακινεῖται ἐκ νέου καὶ μεταφέρεται εἰς τὴν προηγου-
μένην θέσιν του. Καινούργιαι σκέψεις ἀπασχολοῦν τόν Πῶ-
ρον. Τό πρωτὶ τῆς ἐπομένης πάλι τό ἰπικὸν πηγαίνει ἐκεῖ

όπου ήτο τήν προηγουμένην τό πρωί. Ὁ Πῶρος πού δέν μπορεῖ νά ἐξηγήσῃ τό νόημα αὐτῶν τῶν παλινδρομικῶν κινήσεων καταλαμβάνεται ἀπό ἀμηχανίαν, ἡ ὁποία συνεχῶς αὐξάνεται, διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπί ἡμέρας δέν κάνει τίποτε ἄλλο παρά νά πηγαινοφέρνῃ τό ἵππικόν του. Τελικῶς ὁ Πῶρος μουδιασμένος καί ἐξουθενωμένος χάνει τήν διανοητικὴν ἰσορροπίαν. Οὕτω ὁ Ἀλέξανδρος βέβαιος διὰ τήν διανοητικὴν ἐμπλοκὴν τοῦ ἐχθροῦ διαβαίνει νύκτωρ τόν ποταμόν καί κατατροπώνει τόν Πῶρον.

5. Πρόκλησις πανικοῦ.

Εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς μόνον ἡ ψυχραιμία σώζει. Ἡ προπαγάνδα γνωρίζει καλῶς αὐτό. Ὅπως γνωρίζει ἐπίσης ὅτι ὁ πανικός δημιουργεῖ τὰς ἐκτενεστεράς καί ταπεινωτικωτέρας καταστροφάς. Κάθε ἐνέργεια διὰ τήν πρόκλησιν πανικοῦ ἐπιβάλλεται νά ἔχη προτεραιότητα ἐναντι ὄλων τῶν λοιπῶν. Ὁ πανικός χαρακτηρίζεται ἀπὸ δύο ιδιότητες. Πρῶτον, παραλύει τήν σκέψιν. Ὁ πανικόβλητος θέλει μόνον ἕν πράγμα καί τό ἐκτελεῖ μέ ἀνομολόγητον μανίαν: τήν φυγὴν. Καί δεύτερον, ὁ πανικός εἶναι μεταδοτικός ὅσον δέν μπορεῖ νά φαντασθῇ κανεὶς.

Ὁ Βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Λυκούργος (884 π.Χ.) πού ἐγνώριζε τὰς συνεπείας καί εἶχεν ἀντιληφθῆ τήν μεταδοτικότητα τοῦ πανικοῦ εἶχε διατάξει τοὺς στρατιώτας του νά μὴ φονεύουν τοὺς φεύγοντας διὰ νά ἐξαπλώνεται ὁ πανικός καί διὰ νά σχηματίζουσιν οἱ ἀντίπαλοι τήν πεποίθησιν ὅτι τοὺς συμφέρει νά φεύγουν παρά νά μένουν εἰς τήν μάχην: «*Λυκούργος προσέτατε τοῖς Λάκωσι: τοὺς πολεμίους φεύγοντας μὴ φονεύετε, ἵνα τό φεύγειν ἡγοῖντο τοῦ μένειν λυσιτελέστερον*» (Πολυαῖνον: «*Στρατηγήματα*»).

6. Ἀνατροπὴ τῆς ψυχολογίας.

Ἡ ἐπιστήμη ἔχει διαπιστώσει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ μέ

δεξιοτεχνίαν καί ἀποτελεσματικότητα ἐνόσον ἔχει τήν ψυχολογικήν διάθεσιν πρὸς τοῦτο. Παρατηρήθη ἀκόμη ὅτι πολλάς φορές ἡ ψυχολογική διάθεσις δέν ὑπάρχει πρὸ τῆς ἐνεργείας, ἀλλά δημιουργεῖται κατὰ τήν ἑναρξιν αὐτῆς.

Ἡ ἀνατροπή τῆς ψυχολογίας προκαλεῖ εἰς τόν ἀντίπαλον προσωρινήν ἀδράνειαν, τήν ὁποίαν καταλλήλως ἐκμεταλλεύόμενοι ἐπιτυγχάνομεν τόν σκοπόν μας προτοῦ ἀκόμη ἐκείνος συνέλθῃ ἀπό αὐτήν. Μᾶς παρέχεται δηλαδή ἡ εὐκαιρία νά ἐνεργήσωμεν εἰς στιγμήν πού ὁ ἐχθρός αἰωρεῖται ἐντός ψυχολογικοῦ κενοῦ.

Ἀναφέρομεν σχετικῶς τήν περίπτωσιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὁ ὁποῖος διέταξε τά στρατεύματά του, μόλις πλησιάσουν τήν παράταξιν τοῦ Δαρείου νά γονατίσουν καί νά μένουν μέ τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ χώματος ὡσάν νά προσκυνοῦν: *«γόνυ κλίναντες τοῖν χεροῖν διατρίβωσι τήν γῆν»*. Τήν στιγμήν ὅμως πού θά ἀκούσουν τό σάλπισμα τῆς ἐφόδου νά σηκωθοῦν καί νά ἐπιτεθοῦν μέ ἀνδρείαν καί ὀρμήν κατὰ τῶν Περσῶν. Τό τέχνασμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπέδωσεν. Διότι οἱ Πέρσαι ψυχολογικῶς προετοιμασμένοι διά μάχην, μόλις εἶδαν τοὺς Ἕλληνας νά γονατίζουν καί νά τοὺς προσκυνοῦν ἀπώλεσαν τήν πολεμικήν ψυχολογικήν προετοιμασίαν: *«εἰς ἐκπληξιν ἔφερον τοὺς πολεμίους»*. Ὁ δέ Δαρείος ἐκαυχᾶτο ὅτι ἐκέρδισε τόν πόλεμον, χωρὶς μάχην. Αἰφνιδίως ὅμως ἐγείρονται οἱ Μακεδόνες καί πλήρεις μένους ἐπιτίθενται ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὁποῖοι εὐρεθέντες ψυχολογικῶς ἄοπλοι ἠττήθησαν κατὰ κράτος: *«Οἱ Μακεδόνες ἀναστάντες μετὰ τῆς προσηκούσης ὀρμῆς ροιζηδόν ἐμβάλλουσι τοῖς πολεμίσι καὶ μεγάλην νίκην ἐνίκησαν»* (ἐνθ. ἀνωτ.).

7. Διάσπασις τῆς ἐνότητος.

Δέν χρειάζονται σχόλια διά τήν ἐξύμνησι τῆς σημασίας τῆς ἐνότητος. Ἡ διάσπασις τῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντας καί κυρίως ἀπὸ τήν φύσιν τοῦ δεσμοῦ μεταξύ τῶν ἀπαρ-

τιζόντων τήν έχθρικήν παράταξιν. Χωρίς φυσικά νά διατυπώσωμεν κανόνα απολύτου ισχύος μπορούμε νά εἰπωμεν, ὅτι αἱ διασπαστικαί ἐνέργειαι ὀφείλουν νά εἶναι τοῦ αὐτοῦ εἴδους, μέ τό εἶδος τοῦ ἐνωτικοῦ δεσμοῦ πού συνδέει τοὺς ἐχθρούς. Ἄν ὁ δεσμός εἶναι ὑλικός π.χ. χρηματικός, θά ἐπιτύχωμεν τήν διάσπασιν μέ ἀνάλογα μέσα, προσφέροντες δηλαδή περισσότερα. Γενικῶς οἱ ἰδεολογικοὶ δεσμοὶ δυσκόλως σπάζουν. Ὁ μόνος τρόπος διά νά κλονισθοῦν εἶναι ἴσως ἐνέργειαι, πού βαθύνουν τήν ἀντίθεσιν μεταξύ ἐκείνων πού ὑποστηρίζουν διαφορετικά μέσα, διά τήν ἐπιδίωξιν τῆς κοινῆς ἰδέας.

Ἴδού ἕν παράδειγμα μεγαλοφυοῦς διασπαστικῆς ἐνεργείας εἰλημμένο καί αὐτό ἀπό τήν Ἑλληνικήν Ἱστορίαν:

Εἰς τήν τρίτην ναυμαχίαν παρά τό Ἄρτεμισιον – καί μολονότι ἐνίκα καί εἰς αὐτήν – ὁ Ἑλληνικός στόλος ἠναγκάσθη νά ὑποχωρήσῃ, ὅταν ἔπεσαν αἱ Θερμοπύλαι, διότι οἱ Πέρσαι θά ἔφραζαν τόν Πορθμό τοῦ Εὐρίπου καί θά ἀπέκλειον τάς Ἑλληνικάς Τριήρεις. Ἐνῶ λοιπόν κατήρχοντο πρός Ἀθήνας τά Ἑλληνικά πλοῖα, ὁ Θεμιστοκλῆς διέταξε τά ταχύτερα ἐξ αὐτῶν νά πλησιάζουν τάς διαφόρους παραθαλασσίας πηγάς, ἀπό τάς ὁποίας θά ὑδρεύοντο τά ἐχθρικά πλοῖα καί νά γράφουν ἐπί τῶν βράχων « Ἴωνες ἐγκληματεῖτε πολεμοῦντες τοὺς ἀδελφούς σας, πρός ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐλθετε μαζί των. Ἄν δέν τό ἤμπορῆτε μείνετε μακράν τῶν πλοίων μας καί προτρέπετε καί τοὺς Κᾶρας νά κάμουν τό ἴδιο. Καί ἂν αὐτά σᾶς εἶναι ἀδύνατα, καί ἂν ἀνωτέρα βία σᾶς ἐμποδίζει νά αὐτομολήσετε, τότε νά φανῆτε ἀπρόθυμοι, ὅταν ἡμεῖς μαχώμεθα, μή λησμονοῦντες καί ὅτι ἀπό μᾶς κατάγεσθε καί ὅτι ἀπό σᾶς προέρχεται τῶν βαρβάρων ἡ ἐναντίον μας ἔχθρα».

Κατά τήν γνώμην μου, γράφει ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπέβλεπε εἰς δύο πράγματα. Ἡ ὅτι ὁ Ξέρξης δέν θά ἐμάθαινε διά τάς ἀναγραφάς, ὁπότε ἴσως οἱ Ἴωνες μετεστρέφοντο ὑπέρ τῶν Ἑλλήνων ἢ ὅτι θά ἐμάθαινε καί θεωρῶν τοὺς Ἴωνας

υπόπτους θά τούς έξειδίωκεν διασπών ούτω τήν συμμαχίαν.

8. Προσχηματική παρασπονδία.

Ὁ Λύσανδρος διεπόμενος ἀπό ρεαλιστικήν πολιτικήν ἀντίληψιν διετύπωσε τήν ἀποψιν, ὅτι τά παιδιά τά ἑξαπατᾶ κανεῖς μέ τούς ἀστραγάλους (παίγνια μέ ὀστᾶ) τούς δέ ἔχθρους μέ τούς ὄρκους: *«Λύσανδρος παρήγγειλεν ἑξαπατᾶν χρῆναι παῖδας μέν ἀστραγάλους, πολεμίους δέ ὄρκους»*. Μήπως καί ἡ σύγχρονος πολιτική πρᾶξις δέν διδάσκει, ὅτι αἱ συνθήκαι γίνονται διά νά παραβαίνωνται; Βεβαίως διά λόγους προπαγανδιστικῆς καταναλώσεως τηροῦνται πάντοτε τά προσχήματα καί ὁ εἶς προσπαθεῖ νά ρίψη τά ἠθικά βάρη τῆς ἐπιφορέας εἰς τόν ἄλλον.

Χαρακτηριστικόν παράδειγμα προσχηματικῆς παρασπονδίας ἀναφέρει ὁ Πολύαινος. Κατ' αὐτόν οἱ ἀντίπαλοι συνεφύνησαν ἀνακωχήν διά μερικᾶς ἡμέρας. Μία νύκτα ὁμοῦ οἱ μέν ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς καί ἐφόνευσαν τούς δέ. Ὅταν κατόπιν κατηγοροῦντο ὡς παραβιάσαντες τήν συνθήκην εἰρήνης ἀπήντων πῶς δέν τήν παρεβίασαν, διότι εἶχον συμφωνήσει ἀνακωχήν διά τᾶς ἡμέρας καί ὄχι διά τᾶς νύκτας: *«ἐγκαλούμενοι δέ, ὡς παρέβησαν τᾶς συνθήκας, εἶπον: Οὐχί, ἡμέρας γάρ συνεθέμεθα, ἀλλ' οὐχί καί νύκτας»*.

9. Ἀσθενέστερον σημεῖον.

Ἡ προπαγάνδα εἰς τήν τακτικήν της μορφήν δέν εἶναι παρὰ ἡ τέχνη τοῦ ἐντοπισμοῦ τοῦ ἀσθενεστέρου σημείου τοῦ ἀντιπάλου καί ἡ ἐφαρμογή εἰς αὐτό τῆς πίεσεως ὅλης τῆς δυνάμεώς μας. Ἄλλως τε καί κάθε εἶδος πάλης διακρίνεται ἀπό τήν προσπάθεια νά συγκεντρώσῃ κανεῖς ὅλην του τήν ἰσχύν, ἐπί τοῦ πλέον ἀσθενοῦς σημείου τοῦ ἔχθρου.

Ἐκεῖνο πού θέλομεν τώρα νά τονίσωμεν εἶναι, ὅτι ὅταν ἔχωμεν νά ἀντιμετωπίσωμεν πολλάς ἐχθρικές προπαγάνδας τό ἀδύνατον ἐξ ὀρισμοῦ σημεῖον των εἶναι τό σημεῖον συνδέ-

σεώς των.

Ἐπ' αὐτοῦ θά συγκλίνωμεν τήν προπαγανδιστικήν μας δραστηριότητα. Ἄν πάλι ὁ καθορισμός τοιοῦτου σημείου εἶναι ἐξ ἀντικειμενικῶν λόγων ἀδύνατος, τότε θά πλήξωμεν τήν πλέον ἀδύνατον προπαγάνδαν. Ἡ γνώμη νά κτυπηθῆ ἢ ἰσχυροτέρα, διότι ἐφ' ὅσον καταβληθῆ αἱ ἄλλαι θά ὑποχωρήσουν εἶναι λανθασμένη. Πρέπει νά κτυπήσωμεν τήν ἀσθενεστέραν, διά νά ἔχωμεν μετά τήν συντριβήν της, πλὴν τῶν ἄλλων (δημιουργία προβλημάτων εἰς τήν ἐχθρικήν παράταξιν κ.τ.λ.) καί τὰ ψυχολογικά ὀφέλη τῆς νίκης (τόνωσις ἠθικοῦ ἡμετέρων κ.τ.λ.).

10. Κλίμα δυνάμεως.

Ἡ ἐπίδειξις δυνάμεως καί ἡ ἐξ αὐτῆς δημιουργία σχετικοῦ κλίματος ἀποτελεῖ σπουδαῖον στρατήγημα, διότι τονώνει τό ἠθικόν καί καλλιεργεῖ τήν βεβαιότητα τῆς νίκης. Σημειωτέον ὅτι δέν ἔχει καμμία σημασία τό γεγονός ὅτι οὐσιαστικῶς καί ἀντικειμενικῶς συγκρινόμενοι δύο ἐχθροί ὁ εἷς ὑπερτερεῖ καταφανῶς τοῦ ἄλλου. Ἡ μάζα δέν κρίνει λογικῶς. Κρίνει συναισθηματικῶς. Οὕτω κάλλιστα μπορεῖ νά δημιουργηθῆ κλίμα ἰσχύος ἐντός μιᾶς μικρᾶς χώρας εἰς βάρος μιᾶς μεγάλης. Ὁ Κάστρο π.χ. καίτοι πραγματικῶς ἀποτελεῖ ἀμελητέα ποσότητα πρό τῶν Η.Π.Α. ἐδημιούργησε διά σειρᾶς στρατηγημάτων κλίμα δυνάμεως ἐντός τῆς Κούβας καί ἰδίως μετά τήν ἀποτυχίαν τῆς ἀποβάσεως ἔδωκεν εἰς τόν λαόν του τήν πεποίθησιν, ὅτι εἶναι τουλάχιστον ἰσχυρότερος τῶν Ἀμερικανῶν.

Ἐντυπωσιακόν στρατήγημα διά τήν δημιουργίαν κλίματος δυνάμεως ἦτο καί ἡ ἐξῆς πρᾶξις τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη. Οὗτος τό 1826, ἀφοῦ κατενίκησεν τόν Μουσταφάμπεην, ἀπέκοψεν 1.500 κεφαλᾶς Τούρκων καί ἐσχημάτισε δι' αὐτῶν πυραμίδα ἐπί λοφίσκου πλησίον τῆς Ἀραχῶβης.

Τό κλίμα δυνάμεως πού ἐνισχύει ἠθικῶς τοὺς ἰδικούς μας,

υπό καταλλήλους συνθήκας αποθαρρύνει τούς έχθρους. Σχετικώς αναφέρομεν τό τέχνασμα τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ ὁποῖος κατά τήν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως περιέφερε πέριξ αὐτῆς τήν νύκτα ποίμνια προβάτων μέ δεμένους κηρούς εἰς τά κέρατα, ὥστε οἱ Τούρκοι νά τά νομίζουν διά ἀφικνουμένους Ἕλληνας.

11. Πλεονεκτική ἀναμέτρησης.

Μεγάλην σημασία διά τήν νικηφόρον ἔκβασιν τῆς ἀναμετρήσεως ἔχουν αἱ συνθήκαι ὑπό τὰς ὁποίας θά διεξαχθῆ ἡ σύγκρουσις. Ὅταν αἱ συνθήκαι δέν εὐνοοῦν πρέπει νά περιμένωμεν. Ἡ ἀναμονή εἶναι προτιμωτέρα κάθε παρακεκινδυνευμένης ἐνεργείας. Κατά τήν διάρκειαν τῆς ἀναμονῆς δέν θά ἀδρανῶμεν, ἀλλά θά φροντίζωμεν, ὥστε νά δημιουργήσωμεν εὐμενεῖς ὄρους διεξαγωγῆς τῆς πάλης.

Διά νά εὐρεθῆ ὁ Σόλων εἰς συνθήκας πλεονεκτικῆς ἀναμετρήσεως μετεμφίεσεν τούς στρατιώτας του εἰς γυναῖκας καί τούς ἔστειλεν νά πάρουν μέρος εἰς τήν ἑορτήν τῆς Δήμητρας. Κατόπιν μέ δῆθεν αὐτόμολον εἰδοποίησεν τόν ἐχθρόν, ὅτι εἰς τόν χῶρον τοῦ ἑορτασμοῦ ὑπάρχουν μόνον γυναῖκες τὰς ὁποίας εὐκόλως μποροῦν νά ἀπαγάγουν. Καί πράγματι οἱ ἐχθροί ἔπεσαν εἰς τήν παγίδα, διότι νομίζοντες πῶς ἔχουν νά κάνουν μέ γυναῖκας ὤρμησαν ἐναντίον των ἀτάκτως καί χωρίς ὄπλα μέ ἀποτέλεσμα νά σφαγοῦν ὑπό τῶν μετεμφιεσμένων στρατιωτῶν: «Οἱ πολέμοι ἐπιτιθέμενοι ὡς γυναῖκας ἀρπάσαντες ἐπεχείρουν ἀόπλως καί δισπαρμένοι ποιεῖσθαι τήν ἐπίθεσιν... Οἱ δέ ἀντί γυναικῶν ἄνδρες εὐρεθέντες πολλούς αὐτῶν ἀπέσφαξαν» (ἐνθ. ἀνωτ.).

Ἄλλο πανοῦργον παράδειγμα ἀναμετρήσεως ὑπό πλεονεκτικῆς συνθήκας εἶναι καί τό ἀκόλουθον. Ὁ Ἀντίγονος συνεφώνησεν εἰρήνην μέ τούς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι βασιζόμενοι εἰς τήν ἐγκυρότητα τῆς συνθήκης δέν ἐμερίμνησαν νά διατηρήσουν ἀποθέματα σίτου. Τό φθινόπωρον, πού ὠρίμα-

σαν οί καρποί καί πρίν θερίσουν, ὁ Ἀντίγονος κατήγγειλεν τήν συνθήκην καί ἐπετέθη κατά τῶν Ἀθηναίων τοὺς ὁποίους κατέβαλε λόγῳ ἐλλείψεως σίτου: «Ἐπεὶ δέ ἤκμαζον οἱ καρποί, Ἀντίγονος δηώσης τῆς χώρας ἀνευ μάχης ἔλαβε τάς Ἀθήνας» (ἐνθ. ἀνωτ.).

12. Αἰφνιδιασμός.

Δέν νομίζομεν νά ὑπάρχη εἰς τήν ἱστορίαν περίπτωσις αἰφνιδιασθέντων, πού νά ἐπεκράτησαν τελικῶς. Ὁ αἰφνιδιασμός εἰς ὁποιαδήποτε πάλη εἶναι ταυτόσημος τῆς νίκης. Πρέπει νά εἶναι ὁμως καθολικός. Νά αἰφνιδιάζεται δηλαδή ὁ ἐχθρός ὄχι μόνον ὑλικῶς, ἀλλά καί ψυχολογικῶς. Ἡ ἰδιορρυθμία τοῦ αἰφνιδιασμοῦ εὐρίσκεται εἰς τό παράδοξον, ὅτι μπορεῖ νά ἐπιτευχθῆ, ἔστω καί ἂν ὄλοι εἶναι προπαρασκευασμένοι νά δεχθοῦν τήν ἀναμέτρησιν. Ὅταν π.χ. οἱ Θεσσαλοὶ ἐπολιόρκουν τοὺς Φωκεῖς, οἱ τελευταῖοι ἀφοῦ ἐτοποθέτησαν γύψινα ὁμοιώματα στρατιωτῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐξήλθον κρυφίως καί ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς, οἱ ὅποιοι νομίσαντες, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ νέων στρατευμάτων διεσκορπίσθησαν: «Ὑπονοήσαντες ἐτέρους εἶναι τοὺς ἐπιτιθεμένους ἠττήθησαν πεσόντες τετρακισχίλιοι» (ἐνθ. ἀνωτ.).

Ἴδου ἐπίσης ἄλλο ἓν παράδειγμα δημιουργίας καί ἐκμεταλλεύσεως τῶν δυνατοτήτων ἑνός αἰφνιδιασμοῦ. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης πολεμῶν τοὺς Ἀργεῖους εἶχε διαπιστώσει ὅτι ὁσάκις ἔδιδε σύνθημα συναγερμού ἔκαναν τό ἴδιο καί οἱ Ἀργεῖοι. Ὅσάκις ἐσήμαινε ἀνάπαυσιν ὁμοίως καί οἱ Ἀργεῖοι ἄφηναν τά ὄπλα. Ἐπωφεληθεὶς αὐτοῦ ὁ Κλεομένης ἔδωσε σύνθημα ἀναπαύσεως, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε διατάξει τοὺς στρατιώτας του ἀντὶ νά ἀφοπλισθοῦν νά ἐπιτεθοῦν κατά τῶν ἐχθρῶν. Τό ἀποτέλεσμα ἦτο νά τοὺς συναντήσῃ ἀόπλους καί νά τοὺς φονεύσῃ: «Κλεομένης ὀπλισμένοις ἐπαγαγὼν εὐχερῶς ἀόπλους καί γυμνοὺς Ἀργεῖους προστυχῶν ἀπέκτεινε» (ἐνθ. ἀνωτ.).

13. Σταδιακή Πρόοδος.

Όταν δι' ειδικούς λόγους δέν δυνάμεθα νά πραγματοποιήσωμεν τά σχέδιά μας διά μιᾶς καί μοναδικῆς ἐνεργείας, τότε προσδιορίζωμεν ἐνδιαμέσους σταθμούς εἰς τήν ὁδόν πού ὀδηγεῖ πρὸς τόν τελικόν σταθμόν. Ἐπιτυγχανομένων δέ αὐτῶν ἐπιτυγγάνομεν βαθμηδόν καί τόν ἀντικειμενικόν μας σκοπόν. Εἰς τό σύστημα τῆς σταδιακῆς προόδου ὑπάγεται καί ἡ μέθοδος «*δύο βήματα ἔμπρός, ἓνα πίσω*». Ἀκολουθοῦντες αὐτήν οἱ Σοβιετικοί ἐκυρίευσαν παραμεθορίουσ των περιοχάς καί κατόπιν διά διαπραγματεύσεων ἐδέχοντο νά ὑποχωρήσουν, φυσικά, ὅμως ὄχι ἀπ' ὅσα κατέλαβον, ἀλλά κατά τό ἥμισυ αὐτῶν. Οὕτω ἐνεφανίζοντο ὡς διαλλακτικοί καί ὑποχωρητικοί, ἐνῶ εἰς τήν πραγματικότητα ἐπεκτείνοντο συνεχῶς.

14. Κατάτμησις.

Εἰς τήν περίπτωσιν κατά τήν ὁποίαν ὁ ἀντίπαλος εἶναι ἰσχυρός καί ἀποκλείεται νά καταβληθῆ διά μιᾶς γενικῆς ἐπιθέσεως συνιστάται ἡ μέθοδος τῆς κατατμήσεως. Ἔτσι, ὀλίγον κατ' ὀλίγον τόν ἐξασθενοῦμεν μέχρις ὅτου καταστῆ ἀδύνατος, ὥστε νά καταρρεύσῃ δι' ἑνός κτυπήματος. Οὕτω πολλάκις εἰς τήν πολιτικὴν πράξιν παρετηρήθη, ὅτι οἱ ἀντίπαλοι δέν συνεκρούοντο ἀποφασιστικῶς, ἀλλά ἐπεδίδοντο εἰς ἓναν ἀγῶνα ἀργῆς φθορᾶς. Ἐκαστος δέν ἐπληττεν αὐτόν τοῦτον τόν κύριον ἀντίπαλον εὐθέως, ἀλλά ἐξουδετέρωνεν ἕν πρὸς ἕν τά στήριγματά του ὑπομονετικῶς καί σταθερῶς, μέχρις νά ἐπέλθῃ ἡ ὀλοσχερῆς ἀπογύμνωσις, ὥστε νά καθίσταται βεβαία ἡ νίκη διά τῆς ἀμέσου προσβολῆς.

13. ΤΑ ΜΕΣΑ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ

1. Τό ραδιοφωνικόν σχόλιον.

Ὑστερα ἀπό τήν εὐρυτάτη διάδοσι τοῦ ραδιοφώνου, (κυρίως ἐντός τοῦ αὐτοκινήτου) τό σχόλιο αὐτό ἀνήκει εἰς τά ἀποτελεσματικώτερα μέσα προπαγάνδας.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νά ὑπογραμμίσωμεν ἐνδεικτικῶς, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ σχολίου ἐξαρτᾶται ἀπό τό ἂν θά κατορθώσωμεν νά «τραβήξωμεν» τήν προσοχήν τοῦ ἀκροατοῦ, ὥστε νά μὴ «γυρίσῃ τό κουμπί», μόλις ἀντιληφθῇ, ὅτι πρόκειται νά ἀκούσῃ κάποια προπαγανδιστικὴν ἐκπομπήν.

Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὰς περιπτώσεις, ὅπου διεξάγεται ἄμεσος προπαγάνδα εἰς ὅλας τὰς ὑπολοίπους πρέπει νά μὴ προδίδωμεν τήν τοποθέτησιν τοῦ σχολίου. Θά ἡδυνάμεθα νά ἐχαρακτηρίζωμεν ὡς τελείως ἀντιπροπαγανδιστικὴν ἐνέργειαν τήν πρό τοῦ σχολίου ἀναφώνησιν «Θά ἀκούσετε σχόλιον τοῦ συνεργάτου μας μέ τίτλον κ.τ.λ.». Διὰ νά ἀποσπάσωμεν τήν προσοχήν, ἰδίως τοῦ οὐδετέρου ἀκροατοῦ, ἐπιβάλλεται νά μὴ συνάγῃ, οὔτε ἀκόμη νά ὑποψιάζεται, ὅτι τοῦ κάνωμεν προπαγάνδα. Τά πρῶτα λόγια εἶναι σκόπιμον νά καλοστήνουν τήν παγίδα προσελκύσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος καί νά κεντρίζουν τήν περιέργειαν, διὰ τό τί θά εἴπῃ καί ποῦ θέλει νά καταλήξῃ τό σχόλιον.

Δι' αὐτόν ἀκριβῶς τόν λόγον ἀρχίζομεν πάντοτε, μέ πράγματα ἄσχετα πού δέν μαρτυροῦν τά σχέδιά μας.

Κάποτε π.χ. οί κομμουνισταί ἐδήλωσαν ὅτι αὐτοί «δέν δολοφονοῦν ποτέ καί πώς οί δολοφονίες εἶναι ἔργον τῶν ἐχθρῶν τους». Ἡ σωστή ραδιοφωνική σχολίασις τοῦ ἀναιδестаίου μαρξιστικοῦ ἰσχυρισμοῦ εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία θά ἀνεφέρετο εἰς τήν λαϊκήν σοφίαν. Θά ἀνέλυε ὅτι ὁ λαός ἀποκρυσταλλώνει τήν σοφίαν του εἰς ἐπιγραμματικές φράσεις, πού μᾶς εἶναι γνωσταί μέ τό ὄνομα τῶν παροιμιῶν. Μιά ἀπ' αὐτάς λέγει: «*Εἶπε ὁ γαῖδαρος τόν πετεινό κεφάλα*». Καί ἀφοῦ ὁ σχολιαστής ἐξήγει τό νόημα τῆς προαναφερθείσης λαϊκῆς ρήσεως θά ἠρώτα: «*Δέν νομίζετε ὅτι αὐτή ταιριάζει στούς κομμουνιστάς, οί ὁποῖοι μολονότι βαρύνονται μέ τάς σφαγᾶς τοῦ Δεκεμβρίου, τό παιδομάζωμα καί τά ἐγκλήματα τοῦ συμμοριτοπολέμου τολμοῦν νά κατηγοροῦν τούς ἀντιπάλους των ὡς δολοφόνους;*». Μέ τήν ἐρώτησιν αὐτήν, εἰς τήν ὁποίαν σημειωτέον δέν θά ἐδίδετο ἀπάντησις θά ἐκλεινεν τό σχόλιον. Οὕτω ὁ ἄχρωμος ἢ διαφωνῶν ἀκροατής, μή γνωρίζων ἐξ ἀρχῆς περὶ τίνος πρόκειται ἤκουσεν ὅλη τήν ἐκπομπήν. Συνεφώνησεν ἀπολύτως μέ τήν ἐπιμελημένην ἀνάλυσιν τῆς παροιμίας ἡ ὁποία γενομένη κατ' εὐχάριστον καί γλαφυρόν τρόπον δέν τοῦ προεκάλεσε ἀνία καί εἰς τό τέλος ἐδέχθη ἀνεπαισθήτως διά τῆς ἐρωτήσεως τήν ἀντικομμουνιστικήν προπαγάνδαν, δίχως νά τοῦ προκληθῇ ἀντίδρασις. Πράγμα τό ὁποῖον δέν θά συνέβαινε ἀν' ἤρχιζεν τό σχόλιον μέ πρόδηλον ἀντικομμουνιστικήν διάθεσιν.

Φυσικά δέν ὑποστηρίζομεν, ὅτι ἤλλαξαν τά φρονήματα ἐνός ἀντιθέτου. Τοῦ ἐνεσταλάχθη ὅμως μιά σταγών ἀμφιβολίας ἢ ἔστω δυσαρεσκείας ἐναντίον τῆς ἰδεολογίας ἢ τῆς παρατάξεως πού ἀκολουθεῖ.

Ἀπαραιτήτως ἀξίζει νά τονίσωμεν, ὅτι ὁ ραδιοσχολιαστής πού διανθίζει τό κείμενο μέ εἰκόνας καί φέρει παραστάσεις καί γεγονότα ἔχει καταλάβει τήν ἀποστολήν του. Τουναντίον σχόλια εἰς λόγιον ὕφος καί περιέχοντα ἀφηρημένας ἐννοίας

καί γενικότητας προξενούν πλήξιν, εις εκείνους πού ἐπιμέ-
νουν νά τά ἀκοῦν.

Ὅσο σοβαρά καί ἂν εἶναι ἡ ὑπόθεσις πού διαπραγματενόμεθα κρίνεται ἰδιαιτέρως ὠφέλιμον νά περιλάβωμεν καί ὀλίγον χιουῦμορ ἢ τουλάχιστον νά διαφαίνεται κάποια εἰρωνεία, ἕνας σαρκασμός. Ἐκτός πάντως τοῦ περιεχομένου, πρωτεύοντα ρόλον εἰς τήν ἀπόδοσι παίζει ἐπίσης καί ὁ ἐκφωνητής. Μία συμπαθητική φωνή μέ πειστικό τόνο ἐξαντλεῖ εἰς τό ἔπακρον τήν ἀποτελεσματικότητα τοῦ κειμένου. Ἀπεναντίας μία κρύα ἀντιπαθητική φωνή ἀχρηστεύει καί τό ἐπιτυχέστερον σχόλιο. Γενικῶς εἰς τό θέμα τοῦ ἐκφωνητοῦ αἰ γ υ ν α ἱ κ ε ς ε ἶ ν α ι π ρ ο τ ι μ ῶ τ ε ρ α ι ἀ π ό τ ο ῦ ς ἄ ν δ ρ α ς.

Ἄλλο σημεῖο πού θά ληφθῇ ὑπ' ὄψιν εἶναι ὁ χρόνος τῆς μεταδόσεως τοῦ σχολίου. Αὐτός θά ρυθμίζεται ἀναλόγως μέ τόν διαθέσιμον χρόνον, πού ἀντιστοιχεῖ εἰς τό κοινόν πρός τό ὁποῖον ἀπευθυνόμεθα. Ἄν λ.χ. σχολιάζωμεν κάτι διά τούς ἐργάτας δέν θά τό κάνωμεν τήν ὥρα τῆς ἐργασίας, ὅποτε οἱ ἐργαζόμενοι δέν παρακολουθοῦν τό ραδιόφωνον. Ἄν ἀποτεινόμεθα συνολικῶς πρός τόν λαόν, χωρίς ἄλλην διάκρισιν, τότε καλλίτερον τό σχόλιον νά γίνεται τό ἀπόγευμα. Καμμιά φορά μάλιστα συμφέρει νά ἐκμεταλλευόμεθα δημοφιλεῖς ἐκπομπάς, πού ἀποδεδειγμένως ἀκούει ὁ περισσότερος κόσμος, βάζοντες ἕνα δίλεπτο πρό τῆς ἐνάρξεώς των, τό σχόλιόν μας.

Βασική ἀρχή εἰς τό ζήτημα τῆς διαρκείας εἶναι νά ἀποφεύγεται χρόνος μεγαλύτερος τοῦ πενταλέπτου τό πολύ. Σχόλιο πού διαρκεῖ, εἶναι σχόλιο πού ἀποτυγχάνει.

Πέραν τῶν καθ' ἑαυτά ραδιοφωνικῶν σχολίων ἡ προπαγάνδα ἀπό τό ραδιόφωνο συνεχίζεται μέ τās λεγομένας «σ φ ἦ ν α ς» πού εἶναι συνθήματα παρεμβαλλόμενα συνήθως μεταξὺ ἐκπομπῶν καί αἱ ὁποῖαι συμμορφώνονται πρός τούς εἰδικούς κανόνας περί συνθημάτων. Καθώς καί μέ τās ἐκπομπάς

τάς διασκευασμένας εις θεατρικήν μορφήν. Αὐταί αἱ τελευταῖαι, πού ὡς ἐπὶ τό πλείστον ἀποτελοῦνται ἀπό μονόπρακτα εἶναι σπουδαιόταται, διότι χρησιμοποιοῦν μουσική, «γέφυρας», ἠχητικά, περισσότερα ἄτομα, ὑπάρχει διάλογος, πλοκή καί γενικῶς ἡ ὄλη ραδιοσκηνοθεσία ἐξασφαλίζει ἐντονώτερον ἐπηρεασμόν, ἀπ' ὅ,τι ἡ ἀπλή ἀνάγνωσις ἐνός κειμένου.

Ἐδῶ ἐκεῖνο πού πρέπει νά τηρηθῆ εἶναι ἡ αὐτοτέλεια τῆς ἐκπομπῆς. Νά μή ξεχνᾶμε, ὅτι ἡ ἐκπομπή μας δέν εἶναι ὅπως αἱ ἄλλαι πού μποροῦν νά ὀλοκληρωθοῦν εἰς δύο ἢ τρεῖς συνεχείας. Ἡ ἐκπομπή μας εἶναι προπαγανδιστική. Κατά συνέπειαν ἐπιδιώκει νά ἐπιβάλλῃ συμπεράσματα, ἀπόψεις τᾶς ὁποίας δέν θά κατορθώσῃ νά μεταδώσῃ ἂν διακοπῆ διὰ νά συνεχίσῃ κάποιαν ἄλλην ἡμέραν, καθ' ὅσον εἶναι ἀμφίβολον ἂν ὄσοι ἤκουσαν τό πρῶτον μέρος θά ἀκούσουν καί τά ὑπόλοιπα.

Διὰ τόν σχηματισμόν λοιπόν τῆς ἐπιθυμητῆς ἐντυπώσεως εἶναι ἀναγκαῖα ἡ αὐτοτελής ἐκπομπή.

Ὁ Γκαίμπελς, πρῶτος, διεπίστωσεν ὅτι ὁ κόσμος παρακολουθεῖ μέ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον πληροφορίας καί εἰδήσεις παρά σχόλια, εἴτε καταλάβει ὅτι εἶναι προπαγανδιστικά, εἴτε ὄχι. Ἐπομένως ἐπιβάλλεται εἰς ὠρισμένας ἐκπομπάς μέ κατάλληλον ἐπιλογήν καί διατύπωσιν εἰδήσεων νά διοχετεύωμεν ἀδιοράτως ὅσα θέλομεν νά προπαγανδίσωμεν. Ἡ τακτική αὕτη εἶναι καλή ὑπό τόν ὄρον, ὅτι θά ὑπάρχουν ἄλλαι ἐκπομπαί ὅπου θά ἀσκῶμεν ἄμεσον «ξεσκεπάστη» προπαγάνδαν, ἀποτετινομένην εἰς τοὺς ἰδικούς μας καί ἀποσκοποῦσαν εἰς τήν ἱκανοποίησιν (οἱ ὁπαδοί αἰσθάνονται τήν ἀνάγκη νά κατηγορηθῆ ὁ ἀντίπαλος), ἐπαγρύπνησιν (ὅταν γίνονται ὄλα ἐμμέσως τότε ἀποκοιμίζωμεν τοὺς ἰδικούς μας καί μειώνομεν τήν ἀγωνιστικότητά των) καί εἰς τήν ἐνημέρωσίν τους (ὅπως δῆποτε νά πληροφοροῦνται τᾶς ἐξελίξεις καί τά γεγνότα ἀπό φιλικόν καί ὄχι ἀπό ἐχθρικόν στόμα).

Εἰς τὰς ἐκπομπὰς ἀμέσου προπαγάνδας προβαίνομεν ἀδιστακτως εἰς ἐπίδειξιν φανατισμοῦ, εἶμεθα ἀδιάλλακτοι, ἀπόλυτοι, σκληροί, συντριπτικοί. Ἐὰν δι' ὅποιανδήποτε αἰτίαν ὑποχρεούμεθα νὰ ἐπιλέξωμεν μεταξύ τοῦ πρώτου ἢ τοῦ δευτέρου εἶδους προπαγάνδας, ὀφείλομεν ἀσυζητητὶ νὰ προτιμήσωμεν τὴν ἀμεσον προπαγάνδα, διότι αὐτὴ ἐπίδεικνύει ἰσχύν. Ὅτι ὁμως καὶ νὰ υἱοθετήσωμεν πάντοτε πρέπει νὰ ἀναπτύσσωμεν ἓν ζήτημα. Μονάχα ἓν. Νὰ μὴν ἀπασχολούμεθα ποτέ εἰς μίαν ἐκπομπὴν μὲ περισσότερα τοῦ ἑνὸς θέματα.

Τέλος, ἐννοεῖται πῶς ὅσα εἶπαμε διὰ τὸ ραδιόφωνον ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὴν τηλεόρασιν, ἢ ὁποῖα πλεονεκτεῖ εἰς ἐκφραστικότητα τοῦ ραδιοφώνου ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁ ἀκροατὴς ἀκούει μίαν φωνή, χωρὶς νὰ βλέπῃ πρόσωπα, ἀντικείμενα κ.τ.λ.

2. Τὸ φυλλάδιον (brochure).

Τὸ φυλλάδιον εἶναι ἓν βιβλίον μικρὸν εἰς μέγεθος καὶ εἰς ἀριθμὸν σελίδων, πού πραγματεύεται ὅσο μπορεῖ περιεκτικῶς κάποιον θέμα.

Ἡ προπαγάνδα μεταχειρίζεται προθύμως τὰ μικρὰ βιβλία. Τὰ μεγάλα δὲν εὐρίσκονται εἰς πρώτην χρῆσιν, διότι δὲν ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν μᾶζα. Τὸ πλῆθος ἀποφεύγει τὰ ὀγκώδη συγγράμματα. Ἐξ ἄλλου καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια γίνονται ἀπρόσιτα μὲ τὰς ἀκριβὰς τιμὰς πού στοιχίζουσι καὶ κυρίως, διότι ἐλάχιστοι ἔχουσι τὴν διάθεσιν ἢ τὸν ἐλεύθερον χρόνον νὰ τὰ μελετήσουσι. Ἐπὶ πλεόν, λόγῳ τοῦ ὄγκου των, ἔχουσι ὑψηλὰ ἔξοδα ἐκδόσεως, μὲ συνέπεια νὰ εἶναι, οἰκονομικῶς, ἐντελῶς ἀσήμφορος ἢ κυκλοφορία των εἰς σοβαρὰς ποσότητας.

Τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ δὲν συναντῶνται καθόλου εἰς τὰ φυλλάδια. Τὸ μικρὸ μέγεθος καὶ τὸ ὀλιγοσελίδον ἐξασφαλίζουν ἀσήμαντον δαπάνην ἐκδόσεως μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐκδίδονται ἄφθονα ἀντίτυπα, ὥστε νὰ καλύπτεται εὐρὴ ἀναγνωστικὸν κοινόν.

Τά φυλλάδια είναι επίσης εύχρηστα. Έχουν σχήμα περίπου τής παλάμης. Διά νά διαβασθοῦν δέν άπαιτοῦν ειδικήν άπασχόλησιν. Μπορεῖ νά κάνη κανεῖς αὐτό εύκόλως, μέσα εἰς τό λεωφορεῖον καί εἰς όποιαδήποτε στιγμήν έλευθέρου χρόνου.

Ἐπειδή τά φυλλάδια δέν ἔχουν χρηματικήν άξίαν, άφοῦ συνήθως διανέμονται δωρεάν, προσφέρονται συχνά εἰς άλλον διά νά διαβασθοῦν. Οὔτω έπιτυγχάνεται κάποια πλατυτέρα διάδοσις, εἰς τήν όποίαν συμβάλλει άναμφισβητήτως καί τό μέγεθος πού έπιτρέπει τήν μεταφοράν τοῦ έντύπου.

Δέν χρειάζεται νά εἰσηγηθώμεν, ότι ἡ ποσότης των πρέπει νά εἶναι άρκετή. Πάντως τό όλιγώτερον νά αντιστοιχεῖ σά 3/10 τοῦ κοινου πρὸς τό όποῖον άπευθύνεται.

Εἰδικώτερον τώρα εἶναι χρήσιμον νά εἶπωμεν ότι χάριν τής άξιοπιστίας των πρέπει νά αναφέρουν συγγραφέα, καθὼς καί προέλευσιν. Ἐν πάλι τοῦτο δέν γίνεται δι' άλλους λόγους, τότε διά νά μή μειωθῇ τό κύρος τους θά αναγράφεται ὡς συγγραφεύς εἰκονικόν πρόσωπον (νά προτιμᾶται έπίθετον γνωστοῦ πολιτικοῦ, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου κ.τ.λ. μέ όνομα διαφορετικόν τοῦ πραγματικοῦ πρὸς άποφυγήν συνεπειῶν). Ὅσον άφορᾷ εἰς τήν πηγὴν προελεύσεως έντυπωσιάζει πάντοτε εἰς πομπώδης τίτλος, ἔστω καί αν αὐτός καθ' έαυτόν δέν σημαίνει τίποτε π.χ. Διεθνές Κέντρον Μελετῶν.

Εἰς τήν περιήπτωσιν κατά τήν όποίαν δέν θά εκδοθῇ ένα μόνον, αλλά θά ακολουθήσουν καί μερικά άλλα, συμφέρεῖ δλα των νά άπαρτίσουν σειράν. Δηλαδή νά σημειώνουν κοινήν πηγὴν προελεύσεως, διαφορετικόν βεβαίως συγγραφέα—άληθινόν ἢ ὄχι— άρίθμησι τευχῶν καί νά παρουσιάζωνται μέ διαφορετικόν χρῶμα ἔκαστον.

Ὁ συγγραφεύς τοῦ φυλλαδίου όφείλει νά σταματήσῃ προσεκτικῶς πρὸ τής έπιλογῆς τοῦ θέματος. Μᾶλλον αὐτό εἶναι τό λεπτότερον, όσο καί τό σοβαρώτερον ζήτημα. Τό θέμα

πρέπει να είναι τέτοιο πού να εξαντλήται έστω και συνοπτικώς. Πάντως να εξαντλήται έξ ολοκλήρου. Κάθε έρώτημα πού προκύπτει από τήν ανάλυσί του να εύρισκε τήν απάντησι. Πιθανώς αυθαίρετον, αυτό δέν ενδιαφέρει. Έκείνο πού βαρύνει είναι να υπάρχη απάντησις.

Έκτός του ουσιαστικού περιεχομένου επιστάται ή προσοχή εις τήν δομήν του φυλλαδίου. Μερικά ακολουθοῦν τήν κλασσικήν μορφήν (είσαγωγή – κύριον θέμα – συμπεράσματα). Άλλα παραλείπουν τόν πρόλογο και τά συμπεράσματα και τά συγχωνεύουν ύπουλως εις τό κύριον θέμα. Τό είδος αυτών των τελευταίων ανήκει εις μίαν νεωτεριστικήν τάσιν, πού τείνει να επικρατήσει. Κατά τήν γνώμην μας είναι και ή όρθότερα, διότι ψυχολογικώς, τουλάχιστον, δημιουργούνται καλλίτερα αποτελέσματα, όταν αφήνωμεν τόν αναγνώστη να εξάγη μόνος του τά συμπεράσματα αναγιγνώσκων τό θέμα, τό όποιον ασφαλώς έχομεν διατυπώσει καταλλήλως, ώστε να καταλήγη εκεί πού μάς άρέσει, παρά να του δίδωμεν εις τό τέλος του φυλλαδίου ταξινομημένα, όπως συχνά γίνεται, και αριθμημένα τά συμπεράσματα πού θέλομεν και προς τά όποια πιθανώς να διαφωνή ή και πιθανώς να υπερβάλη.

Έπιτυχία είναι να αφήσωμεν τόν αναγνώστην έντέχνως να οδηγηται όπου επιθυμούμε, χωρίς να καταβάλωμεν έμφανή προσπάθεια δι' αυτό. Ούτω αι άποφάσεις «του» θεωρούνται από εκείνον γνήσια προϊόντα της προσωπικής του κρίσεως, μέ άμεσον επακόλουθον να τάς ύποστηρίξη περισσότερον συνειδητώς και μέ φανατισμόν. Άλλως τε να μή παραβλέπωμεν, ότι εις τόν γραπτόν λόγον αποκλείεται ή ύποβολή. Τό άτομον σκέπτεται όλιγώτερος / συναισθηματικώς, έντυπωσιάζεται δυσκολώτερον, «κριτικάρει» μέ τήν λογική και μόλις ύποπτευθῆ, ότι προσπαθοῦν να τόν πείσουν, αυτομάτως αντιδρά. Ίδού εις άκόμη λόγος πού συνηγορεί ύπέρ της νεωτεριστικής άπόψεως.

Ἄξιόλογον σημασίαν ἔχει διὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ φυλλαδίου ἢ ἐπιμελῆς του ἐμφάνισις, ἢ καλὴ βιβλιοδεσία καὶ ἢ παράθεσις φωτογραφῶν καὶ σχεδίων πού διδουν ζωὴ εἰς τὸ κείμενον. Νά ἐπιδιωχθῆ κατ' ἔξοχὴν νά εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ γεγονότα, ἀριθμούς, κείμενα καὶ προπαντός ἀπὸ στοιχεῖα παρμένα ἀπὸ πηγᾶς τοῦ ἀντιπάλου. Τό συντακτικόν ὕφος δέν ἐπιτρέπεται νά εἶναι «δασκαλιστικο», οὔτε νά φανερώνη τὴν ἐπιθυμίαν μας νά πείσωμεν κάποιον, διὰ κάτι. Ὁ σωστός δρόμος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νά διηγηθῶμεν «ἀντικειμενικῶς» πῶς ἔχουν τὰ πράγματα καὶ νά ἀφήσωμεν κατόπιν τὸν ἀναγνώστην νά συμπεράνη. Διὰ τοῦτο θά ἀποφύγωμεν τοὺς κακοὺς χαρακτηρισμούς καὶ πολὺ περισσότερον τὰς ὕβρεις. Θά προσέξωμεν νά βάλωμεν καὶ ἕνα τίτλον, πού ἐνῶ δέν θά ἀποκαλύπτῃ τὸ περιεχόμενον, θά παρακινή τὴν περιέργειαν π.χ. «Τί πρέπει νά ξέρῃ ὁ ἐργάτης».

3. Αἱ ὑπομνήσεις.

Ἡ μάζα λησμονεῖ. Ἄξιωμα ἀναμφιβόλου ἰσχύος. Θά πρέπει λοιπόν νά καταβάλεται ἀδιακόπως προσπάθεια, ὥστε ἀνά πάσαν στιγμὴν ἢ μάζα νά ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν κάτι, πού νά τῆς θυμίζει αὐτό πού δέν θέλομεν νά ξεχᾶσῃ.

Ἡ ἐνέργειά μας νά συντηρῶμεν πάντοτε κάτι πρόσφατον εἰς τὴν μνήμη τῆς μάζης πραγματοποιεῖται πολὺ ὠραῖα μέ τὰς διαφόρους ὑπομνήσεις, αἱ ὁποῖαι πολλαπλασιάζουν τὴν ἀξίαν των, ἐνόσον χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ πλῆθος τῶν χρησῶν μικροπραγμάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Αἱ ποικίλαι κλειδοθῆκαι διὰ τὰ κλειδιά, ἡμερολόγια, σημειωματάρια, στυλό καὶ ἄλλα σχετικὰ πού φέρουν ἕνα σύνθημα, κάποιον σύμβολο, ἕνα ρητό, μιὰ ἰδέα ἢ τέλος πάντων ὅτιδήποτε πού νά ὑπενθυμίζει αὐτό πού ἐπιθυμοῦμε, ἀσκοῦν μιὰ μόνιμον ἐπίδρασιν καὶ ἐμποδίζουν τὴν λήθη, μέ ἀνυπολόγιστως εὐμενῆ ἀποτελέσματα.

Ἡ μεγάλη δημοτικότης τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου Β',

άπαξ κτηθείσα διά τῶν νικηφόρων Βαλκανικῶν Πολέμων διετηρήθη, χάρις εἰς τήν ἔμπνευσίν του νά μοιρασθοῦν εἰς ἕκαστον στρατιώτην φωτογραφία του μέ ἀφιέρωσιν πρὸς τόν «συμπολεμιστήν». Μέ τὰς φωτογραφίας πού μετεφέρθησαν εἰς τὰ χωρία, μετεφέρθησαν μαζί καί αἱ ἀναμνήσεις καί ὁ δεσμός τῶν στρατιωτῶν πρὸς τόν Βασιλέα, τόν ὁποῖον ἀλλέως θά ἐνεθυμοῦντο ἀμυδρῶς, ἴσως καί καθόλου.

Αἱ ὑπομνήσεις ἐν πάσῃ περιπτώσει πρέπει νά ἔχουν καί μίαν λογικὴν ἔκτασιν, διότι ἂν γίνῃ κατάχρησις των ὑπερακοντίζεται ὁ σκοπὸς των καί ἀντὶ νά ὠφελοῦν δέν ἀποδίδουν καθόλου. Ἡ ἐπινόησις καί ἡ ἔκτασις των ὑπομνήσεων πρέπει νά εἶναι τόση, ὥστε νά μὴν τὰ συνηθίσῃ ἡ μᾶζα καί νά περνᾷ ἀδιάφορος ἡ ὑπαρξίς των ἀπὸ τήν σκέψι τῆς. Ἡ ἀλόγιτος χρησιμοποίησις τῶν ὑπομνήσεων τὰς ἀχρηστεύει τελείως.

Ἀντικείμενα ἐπιλογῆς διὰ ὑπομνήσεις δέν πρέπει νά γίνουν ὅλα ὅσα κάνουν, ἀλλὰ ἐκεῖνα τὰ ἐλάχιστα πού λόγῳ φύσεως ἔχουν εὐρεῖα διάδοσιν. Κανὼν λοιπὸν εἶναι νά ἔχωμεν πολὺ ὀλίγας ὑπομνήσεις πού νά ἀντιστοιχοῦν εἰς πολὺ μεγάλην χρῆσιν. Οὕτω ἀρίστη ὑπόμνησις εἶναι τὸ κουτί τῶν σπῖρτων εἰς τὰς πλευράς τοῦ ὁποῖου μποροῦμε νά γράψωμεν ἕνα ρητὸ ἢ νά ἀπεικονίσωμεν μίαν παράστασιν. Ἐπίσης τὸ αὐτὸ ἰσχύει καί διὰ τὰ εἰσιτήρια τῶν λεωφορείων τῶν ὁποίων μποροῦμε νά ἀξιοποιήσωμεν τὸ ἄγραφον μέρος. Διὰ νά ἀποφύγωμε μάλιστα τήν συνήθειαν θά διακόπτωμεν κάπου κάπου τήν χρησιμοποίησίν τους. Μετὰ ἀπὸ κάθε διακοπὴν θά παρουσιάζωμεν τὸ ἴδιον ἀντικείμενον (εἰσιτήρια λεωφορείων) μέ ἕνα καινούργιο ρητὸ, σύμβολο κ.τ.λ. Ἀξιόλογο ἀντικείμενον δι' ὑπομνήσεις εἶναι καί οἱ φάκελλοι τῆς ἀλληλογραφίας, ὅπου εὐκόλως τυπώνονται συνθήματα ἢ εἰκόνες κ.τ.λ.

Ἡ διαφορὰ μεταξύ ἑνὸς συνθήματος καί μιᾶς ὑπομνήσεως εἶναι ὅτι ἡ ὑπόμνησις ὑπενθυμίζει, ἐνῶ τὸ σύνθημα παρακινεῖ. Πιθανῶς ἕνα σύνθημα νά χρησιμοποιηθῇ ὡς ὑπόμνησις,

αϊπό όμως δέν ταυτίζει τήν υπόμνησιν μέ τό σύνθημα.

Εἰς τήν ἔθνικοσοσιαλιστικήν Γερμανία ὁ Γκαίμπελς ἐπεδίωκε νά ὑπενθυμίξη δίχως νά ἀποκαλύπτεται ἡ πρόθεσίς του. Οὕτω δέν ἐχρησιμοποῖει τά εἰσιτήρια διά ὑπομνήσεις, ἀλλά εἰς τό πληκτικόν τῶν εἰσπρακτόρων ἐτοποθέτει ὡς μόνιμο σῆμα τήν «σβάστικα» τήν ὁποίαν ἔβλεπαν ὅλοι οἱ ἐπιβάται χωρίς κανεῖς τους νά φαντάζεται, ὅτι ἐπίτηδες εἶχε τοποθετηθῆ ἔκει, διά νά σφυροκοπῆ τήν μνήμη.

4. Συγκέντρωσις.

Ἡ διοργάνωσις μιᾶς συγκεντρώσεως δέν εἶναι καθόλου εὐκόλον πρᾶγμα. Ὅχι σπανίως συμβαίνει μιᾶ ἀπό πάσης ἀπόψεως ὑπέροχος ὁμιλία ἢ ἄλλη ἐκδήλωσις νά ἀποτύχη ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς διοργανώσεως τῆς συγκεντρώσεως.

Ἐκεῖνο πού ὁπωσδήποτε χρειάζεται νά λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας διά τήν ἐπιτυχίαν τῆς συγκεντρώσεως εἶναι ἡ κατάστροφωσις ἐπιτελικοῦ σχεδίου, πού κατ' ἐξοχήν νά διδῆ ἀπάντησιν εἰς τά κάτωθι σημεία:

α) Ἐξασφάλισις τῆς δημοσιότητος. Τό κάθε πρόσωπον θά πρέπει νά βλέπῃ παντοῦ τήν πρόσκλησιν διά συμμετοχήν εἰς τήν συγκέντρωσιν. Αὐτό θά τό ἐπιτύχωμεν μέ ἐντατικὴν διαφήμισιν, ἢ ὁποία πρέπει νά πάρῃ μορφήν ἐκστρατείας (κατ' οἶκον ἐπισκέψεις, συνεννοήσεις διά χώρους κοινῆς ἐκκινήσεως, διαδόσεις ὅτι θά εἰπωθῶν σπουδαῖα πράγματα κ.τ.λ.) ὥστε τό κοινόν νά περιμένη, νά ἀδημονῇ, πότε θά ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς συγκεντρώσεως.

β) Συσχέτισις χώρου συγκεντρώσεως πρὸς ὑπολογιζομένην προσέλευσιν πλήθους λαμβανομένην εἰς τό ἕν τρίτον τῶν ὄσων ὑπολογίζομεν ὅτι θά ἔλθουν. Ἀναμφισβητήτως διά τήν προπαγάνδα, τουλάχιστον, ἢ ἐπιτυχία τῆς συγκεντρώσεως κρίνεται κυρίως ἀπό τόν κόσμον πού θά μαζευθῆ. Ὁ συνωσιμὸς σημαίνει ἐπιτυχία καὶ ὄχι μόνον δέν πρέπει νά ἀποφεύγεται, ἀλλά ἀπεναντίας πρέπει νά ἐπιδιώκεται.

γ) Ἡ τοποθέτησις τοῦ ρήτορος ἢ τοῦ ἐπικέντρου τῆς ἐκδηλώσεως πρέπει νά εἶναι ἐκεῖ ὅπου ἐξασφαλίζεται τό μέγιστον τῆς ἀκουστικῆς καί ὀπτικῆς ἀποδώσεως. Ἐάν ἡ συγκέντρωσις ἔχει σχῆμα ὀρθογώνιον τότε ἐκλέγεται τό κεντρικόν σημεῖον μιᾶς ἐκ τῶν μικρῶν πλευρῶν. Εἰς ἀκαθόριστα σχήματα ἐπιλέγεται γενικῶς τό ἄκρον σημεῖον τό ὁποῖον μετὰ τοῦ ἀκριβῶς ἀπέναντι ἄκρου σημείου ὀρίζει τήν μεγαλυτέραν εὐθειάν, ἐντός τοῦ σχήματος τῆς συγκεντρώσεως. Εἰδικῶς διά τελετάς πού παίρνουν πανηγυρικὴν μορφήν (χοροί, μουσική) εἶναι δυνατόν ἢ ἐκδήλωσις νά γίνεται εἰς τό κέντρον τῆς συγκεντρώσεως.

δ) Ἡ ὑπαρξίς ὀργανωμένων ὁμάδων ἀπαιτεῖται, εἴτε διά νά συμπληρῶνουν τά κενά (ὅποτε ἔχουν σχῆμα τετραγώνου μέ πινακίδες εἰς τήν μέσην) ἢ διά νά συμπιέξουν τοὺς ἀκραίους (ὅποτε ἔχουν διάταξι συμπαγῶν εὐθειῶν ἢ μία μετὰ τήν ἄλλην) οἱ ὁποῖοι συνήθως διαρρέουν. Τέλος ὀρισμένα ἐξ αὐτῶν τῶν ὁμάδων φροντίζουν διά τήν ἀσφάλειαν καί τήν τήρησιν τῆς τάξεως. Ἄλλαι δέ, διασκορπισμένα καταλλήλως, ἀποτελοῦν τό τμήμα πού ἀρχίζει τά χειροκροτήματα καί τὰς ζητωκραυγὰς διά νά παρασύρῃ τοὺς ἄλλους.

Αἱ ὁμάδες συνδέονται πρὸς κοινόν ἐγκέφαλον πού τὰς κατευθύνει διά συνδέσμων οἱ ὁποῖοι εἴτε μέ τηλεσυνεννόησιν εἴτε περιφερόμενοι ἐντός τῆς συγκεντρώσεως δίδουν ὀδηγίας καί διαταγὰς. Αυτόνομητον ὅτι ἐκ τῶν προτέρων ἔχουν προσδιορισθῆ οἱ χώροι ἀρμοδιότητος ἐκάστης ὁμάδος, ὥστε νά μή δημιουργητα σύγχυσις καί διά νά εἶναι ταχεῖα ἢ ἐντόπισις των, ὅταν χρειασθῆ. Οἱ Ναζί εἰς τὰς συγκεντρώσεις τους ἐχρησιμοποιοῦν ἐκπαιδευμένας ὁμάδας, αἱ ὁποῖαι χάριν ταχύτητος ἐκινούντο βάσει τῶν ἐντολῶν, πού ἐδίδοντο συνθηματικῶς μέ σημαίας ἀπό γειτονικά κτίρια.

ε) Αἱ συγκεντρώσεις πρέπει νά γίνωνται τό βράδυ. Οὐδέποτε τήν ἡμέρα, ἢ ὁποῖα σὺν τοῖς ἄλλοις, μειώνει τήν τάσιν

υποβολῆς, δέν εὐνοεῖ τόν ὁμαδισμό τοῦ πλήθους καί δυσκολεύει τήν δημιουργίαν ὄχλου ὑπό τήν ψυχολογικήν ἔννοιαν τοῦ ὄρου. Διά τούς ἰδίους λόγους καλόν εἶναι ἡ συγκέντρωσις νά πραγματοποιηῆται εἰς κλειστόν χώρον. Εἰς τόν ἀνοικτόν συναντῶνται δυσχερέστερον αἱ δυνατότητες μαζοποιήσεως τῶν ἀτόμων.

στ) Ἡ διάρκεια τῆς συγκεντρώσεως δέν πρέπει νά εἶναι μακρά. Μιά ὥρα τό πολύ. Ἐκτός βεβαίως ἂν ὑπάρχουν ειδικοί λόγοι ἢ ἂν ὑφίστανται αἱ προϋποθέσεις ἀνανεώσεως, καί δι' αὐτῆς διατηρήσεως ἀμειώτου τοῦ ἐνδιαφέροντος. Τό πλήθος δέν πρέπει νά κουρασθῆ. Ἡ κόπωσις ἀπό τήν ἀναμονήν διά τήν ἔναρξιν ἢ ἀπό τήν παράτασιν τῆς ἐκδηλώσεως καταστρέφει προπαγανδιστικῶς τήν συγκέντρωσιν. Ἀπεναντίας μιά ζωντανή καί ἐνθουσιώδης συγκέντρωσις, πού κρατεῖ τόσον, ὅσον χρειάζεται διά νά μή κουρασθῆ ὁ κόσμος εἶναι κάτι πού ὄχι μόνο φέρει ἀμεσα ὠφέλιμα ἀποτελέσματα εἰς τούς συμμετέχοντας, ἀλλά καί τούς ἐνθαρρύνει νά προσέλθουν καί ἄλλας φορές.

ζ) Φυσικόν εἶναι μέχρι πού νά ἀρχίσῃ ἡ συγκέντρωσις καί ἀπό τήν ἀρχήν τῆς προσελεύσεως νά μεσολαβῆ κάποιος χρόνος. Αὐτός ὁ χρόνος δέν πρέπει νά μείνῃ κενός, ἀνεκμετάλλευτος. Πρέπει νά ἀξιοποιηθῆ, νά γίνῃ εἰς τό διάστημά του ἡ ψυχολογική προεργασία, διά τό «δέσιμο» τῆς συγκεντρώσεως. Καλομελετημένα συνθήματα καί ἀνάλογος μουσική εἰς συνδυασμόν μέ διάφορα ἐπινοήματα (πυροτεχνήματα κ.τ.λ.) τραβοῦν τήν προσοχήν τοῦ πλήθους καί συνδέουν ψυχολογικῶς τά ἄτομα πού τό ἀποτελοῦν. Διά τήν σύνδεσιν αὐτήν καλόν εἶναι νά μοιράζωνται εἰς ὄλους σήματα, διακριτικά, σημαιοῦλες κ.τ.λ.

η) Ἡ ὄλη ἐκδήλωσις νά ἀναπτύσσεται μέ γοργόν ρυθμόν. Τό ἀργοκίνητο εἶναι πλαδαρότης πού τελματώνει καί ξεφτίζει τήν συγκέντρωσι. Μεταξύ τῶν τυχόν ἐναλλαγῶν πρέπει

όπωςδήποτε νά αφήνεται ένα μικρό διάστημα (μουσική) ίσα-ίσα διά νά μή έξουδετώνη ή νέα φάσις τῆς ἐκδηλώσεως τήν ἐντύπωσι, πού ἐδημιούργησε ή προηγουμένη καί διά νά μήν μπερδεύη ό κόσμος τάς παραστάσεις.

θ) Ἐάν ἔχωμεν λόγους περισσοτέρων ρητόρων, τότε ό σπουδαιότερος ἐξ αὐτῶν θά ὀμιλήσῃ τελευταίος. Ἐάν πρόκειται περί ποικίλων ἐκδηλώσεων τότε τοποθετοῦμεν τάς δύο σπουδαιότερας μίαν εἰς τήν ἀρχήν καί μίαν εἰς τό τέλος. Αὐτά ὁμως γίνονται ὅταν τό ἐπιβάλη ή ἀνάγκη τῶν πραγμάτων, διότι ή προπαγάνδα ἀπαιτεῖ νά ὀμιλῇ μόνον ό σπουδαιότερος τῶν ρητόρων ἢ νά ἐκτελοῦνται μόνον αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐκδηλώσεων. Ἡ μετριότης εἰς τήν προπαγάνδα δέν εἶναι ἀνεκτή.

ι) Ἐξ ὄλων ὁμως τῶν ἀνωτέρω προέχει ή ἀσφάλεια τῆς συγκεντρώσεως ἀπό δολιοφθοράς τῶν ἀντιπάλων. Ἡ ὑπαρξις ὁμάδων ἐπαγρυπνήσεως, ό σχολαστικός ἔλεγχος τῆς αἰθούσης πρό τῆς συγκεντρώσεως, ή ἐφεδρεία ἀνταλλακτικῶν μικροφῶνων κ.τ.λ. ή τοποθέτησις ὑπευθύνων εἰς διάφορα σημεῖα (ἠλεκτρικοί διακόπται, ἔξοδοι) ή συγκεντρώσις ὠργανωμένων ἡμετέρων πλησίον τοῦ ἐπικέντρου καί ἄλλα πολλά, ἔχουν τεραστίαν ἀξίαν, τό μέγεθος τῆς ὁποίας θά ἀντιληφθῇ κάποιος, ὅταν θά τά χρειασθῇ καί δέν θά τά ἔχη προβλέψει.

Ἡ διαδοχή τῶν ἐκδηλώσεων καί, γενικῶς, ὅ,τι ἀφορᾶ εἰς τήν συγκεντρώσιν πρέπει νά ἐκτυλίσσεται βάσει προγράμματος προβέποντος καί τήν ἐξαιρετικὴν περίπτωσιν τῆς ἐκτροπῆς ἀπό αὐτό (ἀσθένεια ἑνός ὀμιλητοῦ).

Ἡ διάλυσις μιᾶς συγκεντρώσεως ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον προσηκτικῆς μελέτης τόσον τῶν κομμουνιστῶν ὅσον καί τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν. Εἰς τήν Γερμανίαν οἱ ἐθνικοσοσιαλισταὶ διέλυναν βιαίως τάς κομμουνιστικάς συγκεντρώσεις, ὅπως καί οἱ κομμουνισταὶ διέλυναν τάς ἐθνικοσοσιαλιστικάς μέχρις ὅτου οἱ Ναζὶ συνεκρότησαν εἰδικὰ τμήματα ἀπό ἀνδρας τῶν Ἐς-Ἐς πρὸς προστασίαν τῶν συγκεντρώσεών των. Τό ζήτη-

μα δηλαδή μετετοπίσθη εις τήν δύναμιν. Χωρίς βεβαίως νά είχαν αποκλεισθή διάφοροι άλλαι ενέργειαι, πού συνήθως διεκρίνοντο από ξμπνευσιν καί χιούμορ.

Οὕτω κατά τήν διάρκειαν συνεδρίου τοῦ Γερμανικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τό 1929 ἄγνωστοι ἐτηλεφώνησαν, ὅτι ἔχει τοποθετηθῆ βόμβα μέ ἀποτέλεσμα νά νά διακοπῆ τό συνέδριο, διά νά ἐρευνηθῆ ὑπό εἰδικοῦ συνεργείου ἡ αἰθουσα.

Κάποτε πάλιν ὁ Χίτλερ ὠμίλει πρό ἐνός ἀκροατηρίου ἀποτελουμένου ἀπό κομμουνιστάς οἱ ὁποῖοι εἶχαν προσέλθει ἕνας-ἕνας καί ἄγνωστοι καθῶς ἦσαν εἰσηλθόν καί κατέλαβον τάς θέσεις, ἐνῶ οἱ Ναζί, οἱ ὀλίγοι πού εἰσηλθόν, ἔστεκαν ὀρθοί ἀφήνοντες ἔξω τό πλῆθος τῶν ἰδικῶν τους.

Τό 1920 οἱ Ἴταλοὶ φασίσται ἐρριψαν προκηρύξεις διά τῶν ὁποίων ἀνεκοίνουν τήν κατά δύο ὥρας ἀναβολή μιᾶς συγκεντρώσεως κομμουνιστῶν. Κάποια ἄλλη φορά διά νά διαλύσουν μιᾶ συνεδρίασι τῆς Βουλῆς ἔσπασαν φιάλας ὑδροθείου ἔξ αἰτίας τῆς δυσσομίας τοῦ ὁποίου ἐξήλθον ὄλοι τῆς αἰθούσης.

Ἄλλοτε, τέλος, εις τήν Γερμανία πολλοὶ Ναζί εἰσεχώρησαν μεμονωμένως ἐντός κομμουνιστικῆς συγκεντρώσεως συνεκεντρώθησαν ἀργά-ἀργά ὄλοι μαζί εις τό κέντρον τῆς καί ἤρχισαν νά ξυλοκοποῦνται μεταξύ των. Ἐπηκολούθησε ἀναταραχή, πού μετά ἀπό ἕνα πυροβολισμόν εις τόν ἀέρα ὠδήγησεν εις τήν διάλυσιν τῆς συγκεντρώσεως.

5. Ἡ προκήρυξις.

Ἡ διαδικασία διά τήν ἐκδοσιν μιᾶς προκηρύξεως ἀκολουθεῖ τά ἑξῆς στάδια:

α) Ἐξετάζομεν πρωτίστως ἄν τό θέμα πού σκοπεύομεν νά θίξωμεν συμφέρει νά θιγῆ μέ προκήρυξιν ἢ εἶναι ἀποδοτικώτερον νά χρησιμοποιοθῆ ἄλλο μέσον (δημοσίευμα, ὁμιλία, κ.τ.λ.).

β) Προσδιορίζομεν τό ουσιαστικό περιεχόμενο τῆς προκηρύξεως τό ὁποῖον ὑπαγορεύεται ἀπό τήν συνισταμένην πολῶν καί ποικίλων λόγων.

γ) Προβαίνομεν εἰς τήν ὀριστικήν διαμόρφωσιν (χρῶμα, μέγεθος) καί εἰς τήν λεκτικήν διατύπωσιν τῆς προκηρύξεως.

δ) Ἀναθέτομεν εἰς εἰδικά συνεργεῖα τήν ἐκτέλεσιν τῆς πάντοτε προγραμματισμένης διανομῆς τῶν προκηρύξεων.

Μιά πρακτική ἐφαρμογή τῶν ἀνωτέρω κανόνων μᾶς δίνει συνήθως ἡ τακτική τῶν κομμουνιστῶν, οἱ ὁποῖοι μελετοῦν μέ ἰδιαιτέραν προσοχήν κάθε ἐκδήλωσιν, πού ἀπευθύνεται πρὸς τήν μᾶζα. Ἴδου κάτι σχετικόν: Τό προσωπικό τῶν λεωφορείων κηρῦσσει ἀπεργίαν. Οἱ κομμουνισταί πού ἐπιθυμοῦν νά ἐπωφεληθοῦν αὐτῆς τῆς εὐκαιρίας ἀποφασίζουσιν νά ρίψουν προκηρύξεις, τὰς ὁποίας προτιμοῦν εἰς αὐτήν τήν περίπτωσιν λόγῳ τῆς ταχύτητος μέ τήν ὁποίαν φέρουσιν εἰς ἐπαφήν τό πλῆθος μέ τό προπαγανδιστικῶς ἐκμεταλλεύσιμον γεγονός (ἀπεργία) ὑπό τό πρῖσμα πού ἐκεῖνοι θέλουσιν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τό περιεχόμενον τους σκέπτονται, ὅτι δέν μποροῦν νά ὑποστηρίξουν τοὺς ἀπεργούς, διότι θά ἔλθουν εἰς ἀντίθεσιν μέ τό ἐπιβατικόν κοινόν, τό ὁποῖον ἐκ τῆς ἀπεργίας ταλαιπωρεῖται. Ἀλλά οὔτε καί τό μέρος τῶν ἐπιβατῶν μποροῦν νά πάρουν, διότι θά συγκρουσθοῦν μέ τοὺς ἀπεργούς. Ποῖον λοιπόν θά εἶναι τό ουσιαστικόν περιεχόμενο τῆς προκηρύξεως; Θά γράψουν, ὅτι οἱ ἀπεργοί ἔχουσιν δίκαιον, διότι τὰ ζητήματά τους εἶναι δίκαια. Ἀλλά καί οἱ ἐπιβάται ἔχουσιν δίκαιον πού διαμαρτύρονται, διότι ὑποφέρουσιν χωρίς νά εὐθύνωνται. Δι' ὄλην τήν ἀνωμαλίαν θά κατηγορήσουν ὡς ὑπεύθυνον τό Κράτος, τό ὁποῖον δέν ἱκανοποιεῖ τὰ δίκαια αἰτήματα τῶν ἀπεργῶν, μέ συνέπεια νά ταλαιπωρῇ τόν κόσμον.

Ἄφου κατ' αὐτόν τόν τρόπον καθορίζεται τό ουσιαστικόν περιεχόμενο τῆς προκηρύξεως ἐν συνεχείᾳ προσδίδουσιν τήν ὄλη μορφή της (μέγεθος, χρῶμα) καί τήν συντάσσουσιν. Ἀμέ-

σως δέ μετά τήν διανέμουν βάσει σχεδίου, ὥστε νά παρουσιασθῆ κάτι τό τέλειον.

Διά τήν ἐπιτυχίαν εἰς τήν ἀπόδοσιν τῆς προκηρύξεως λαμβάνονται σοβαρώς ὑπ' ὄψιν τά ἀκόλουθα:

Χ ρ ῶ μ α. Τό λευκό χαρτί ἀπορρίπτεται. Τό κόκκινο εἶναι τό ἄριστον χωρίς νά ἀποκλείωνται τά ἄλλα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἰδία προκήρυξις πρέπει νά εἶναι τοῦ ἰδίου χρώματος. Ἡ πολυχρωμία διά τήν αὐτήν προκήρυξιν ἀπαγορεύεται.

Ἡ κουτοπόνηρος σκέψις σύμφωνα μέ τήν ὁποίαν θά παρασυρθοῦν ἐκ τοῦ διαφορετικοῦ χρώματος καί θά τήν ξαναδιαβάσουν ὅσοι τήν ἐδιάβασαν ἤδη δέν στέκει, οὔτε ὠφελεῖ. Διότι ὅποιος διαβάσῃ τήν προκήρυξιν καί ἰδῆ ἄλλας ὁμοίας τῆς χάμω, ἀμέσως θά τοῦ ἔλθῃ εἰς τήν μνήμη τόν περιεχόμενο καί εἶναι ὡς νά τήν ἐδιάβασε, δίχως νά τοῦ προκληθῆ ἡ δυσμενῆς ψυχολογική ἀντίδρασις, πού παρεσύρθη καί ἔσκυψε νά πάρῃ διά νά διαβάσῃ κάτι, πού ἐγνώριζεν ἀπό πρῖν.

Δι' εὐνοήτους λόγους δέν ἐπιτρέπεται νά κυκλοφοροῦν διαφορετικά προκηρύξεις εἰς τό ἴδιο χρώμα, ἔστω καί ἂν κυκλοφοροῦν εἰς διαφορετικὴν ἡμέραν.

Μ έ γ ε θ ο ς – σ χ ῆ μ α. Τό μέγεθος ἐξαρτᾶται ἀπό τό περιεχόμενο τῆς προκηρύξεως (ποσότης γραμμῶν, φωτογραφία). Ἐάν αἱ προκηρύξεις ἀποτελοῦνται μόνον ἀπό γράμματα ἐνδείκνυται τό ὀρθογώνιον σχῆμα εἰς ἀνάλογον μέγεθος μέ παράθεσι τῶν γραμμῶν κατὰ τήν ἔννοιαν τῆς μικροτέρας πλευρᾶς. Ἐάν αἱ προκηρύξεις περιέχουν καί φωτογραφίας τότε τό μέγεθος ἀξίζει τόν κόπον νά κανονισθῆ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς αἰσθητικῆς (κενοί χώροι).

Π ο σ ό τ η ς. Ἀποτελεῖ ἀπαράβατον κανόνα: Ὅσο μεγαλύτερα ποσότης, τόσο καλλίτερα ἀποτελέσματα. Μολαταῦτα ἀρκεῖ καί ἀσήμαντος ποσότης, ὅταν εἶναι ἐξησφαλισμένη ἡ εὐρεῖα διάδοσις π.χ. ἐπειδή ἡ προκήρυξις καταγγέλλει σοβαρό γεγονός ἀναφέρεται ἀπό τόν τύπο. Ἐάν ὁμως δέν γίνεται

νά προκληθῆ ἄλλοιώτικα θόρυβος καί δέν ἔχομεν τήν δυνατότητα νά κυκλοφορήσωμεν μέγαλον ἀριθμόν προκηρύξεων, ὅσαι τέλος πάντων τυπωθοῦν πρέπει νά ριφθοῦν ὄλαι μαζί εἰς ἓν μόνον μέρος· εἰς τό κεντρικώτερον καί τήν ὥρα τοῦ συνωστισμοῦ.

Δ ι α ν ο μ ῆ . Ὑπό τήν προϋπόθεσιν ὅτι ἔχομεν τήν ἀπαιτούμενην ποσότητα καί λογικόν χρόνον πρὸς διάθεσιν τῶν προκηρύξεων ἐπιβάλλεται νά πραγματοποιηθῆ διανομή αὐτῶν. Ἐνόσον ὁ χρόνος δέν ἀφήνει περιθώρια διανομῆς, τότε αἱ προκηρύξεις θά ριφθοῦν, ἂν μὲν εἶναι εἰδικοῦ περιεχομένου (κῆρυξις ἀπεργίας), σχεδόν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς τόπους ἐργασίας. Λέγομεν σχεδόν, διότι ἓν μέρος πρέπει νά ριφθῆ εἰς πολυσυχνάστους χώρους διὰ νά πληροφορηθῆ ἡ κοινή γνώμη τό γεγονός. Ἄν δέν εἶναι γενικοῦ περιεχομένου θά ριφθοῦν παντοῦ ἀρχίζοντες ἀπό ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει βεβαιότης, ὅτι θά συζητηθοῦν (ἔξω ἀπό ἐργοστάσια, πανεπιστήμια) μεταξὺ αὐτῶν πού θά τὰς πάρουν (ἐργάται, φοιτηταί) καί καταλήγοντες ἐκεῖ ὅπου τό πλῆθος δέν ἔχει μεταξὺ του δεσμόν (διαβάται) διὰ νά δημιουργηθῆσχόλιον.

Δ ι α τ ὺ π ω σ ι ς . Αἱ φράσεις νά εἶναι μικραί, κοφταί καί μέ συχνάς παραγράφους. Ὅπωςδῆποτε μάλιστα ἐπιβάλλεται ἡ ποικιλία τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων πού πρέπει νά εἶναι ἔντονα καί ὄχι καλλιγραφικά. Ὁρισμένοι λέξεις τοῦ κειμένου καί ἴσως φράσεις ὀλόκληροι νά γράφωνται μέ κεφαλαῖα. Αὐτό θά τό κάνωμεν διὰ νά τονίζωμεν ἰδίως ἐκεῖνα, εἰς τά ὅποια ἀποβλέπει ἡ προκηρύξις. Ἄλλα ὀλιγότερον σημαντικά ἀρκεῖ νά ὑπογραμμίζωνται, χωρίς κατάχρησιν ὅμως διὰ νά μή μειώσωμεν τήν ἐντύπωσιν τῶν γραμμένων μέ κεφαλαῖα, τά ὅποια ἄλλωστε ἔχουν τήν θεμελιώδη σπουδαιότητα.

Τό χρησιμοποιούμενον λεξιλόγιον νά εἶναι προσιτόν, σαφές, ἀπλοῦν, κτυπητόν. Τό δέ νόημα νά διατυποῦται χωρίς περιττολογίας καί ρητορικά σχήματα πού συχνά μπερδεύουν

τόν αναγνώστην. Ἐπί πλέον ἢ διατύπωσης, χάριν τῆς πειστικότητος, πρέπει νά εἶναι ἀπόλυτος καί κατηγορηματική.

Καλόν ἐπίσης εἶναι ὠρισμένοι φράσεις νά μή φθάνουν μέχρι τό ἄκρον τῆς σειρᾶς, ἀλλά νά σταματοῦν εἰς τό μέσον καί νά ἀκολουθῆ μετά παράγραφος. Μέ παρομοίους τρεῖς ἢ τέσσαρας φράσεις, συνιστάται νά τελειώνουν αἱ προκηρύξεις καί νά κλείνουν μέ σύνθημα ἢ ζητωκραυγή.

Ἄναμφιβόλως νά προτιμήσωμεν νά κατανείμωμεν τό περιεχόμενο καί εἰς τὰς δύο πλευράς τοῦ χάρτου ἢ τουλάχιστον νά καλύπτωμεν τήν ἄγραφον πλευράν μ' ἓνα παροτρυντικό σύνθημα: «διάβασε πίσω».

Ἄ ξ ι ο π ι σ τ ί α. Ἀσχέτως τοῦ θέματος θά καταβληθῆ προσοχή, ὥστε νά ἐδραιώνεται ἡ ἀξιοπιστία τῆς προκηρύξεως. Πρὸς τοῦτο χρειάζεται νά ἀναφέρονται στοιχεῖα, ἀριθμοί, παραπομπαί καί φυσικά νά ὑπάρχη ὑπογραφή εἰς τήν προκήρυξιν, ἔστω ψευδής. Ἡ ἀνωνυμία εἶναι εἰς βάρος τῆς ἀξιοπιστίας, ἡ ὁποία ἐνισχύεται ἐνόσον φέρεται ὡς ἐκδότης κάποιος ὄργανισμός, σύλλογος κ.τ.λ. ὑπό τόν ὄρον ὅμως νά μὴν προεξοφλῆ –ἐκτός ἂν ὑπάρχη λόγος– ἡ ὑπογραφή τό περιεχόμενον (π.χ. προκήρυξις μέ ὑπογραφή: Ἀντικομμουνιστικός Ἄγών).

6. Ἡ ἐφημερίς τοῦ τοίχου.

Ἡ ἐφημερίς τοῦ τοίχου ἀποτελεῖται ἐξ ἐνός τεμαχίου χάρτου διαστάσεων συνήθως ἐνός μονοῦ φύλλου ἐφημερίδος καί τυπωμένο εἰς τήν μίαν πλευράν. Ὁρισμένοι δέν τήν ὑπολήπτονται. Ἀλλά ἔχουν μεγάλο λάθος. Μία καθὼς πρέπει ἐφημερίς τοίχου ἀσκεῖ ἀνυπολόγιστον ἐπίδρασιν, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου τὰ ὑπόλοιπα προπαγανδιστικά μέσα εἶναι σχεδόν ἄχρηστα (μακρινά χωρία).

Τό περιεχόμενον τῆς πρέπει νά καλύπτεται μέ παραστάσεις καί φωτογραφίας. Τά περισσότερα ἀπό ὅσα θέλει νά εἴπη, νά τὰ λέγῃ εἰκονογραφημένως. Ὅπου τὰ λόγια εἶναι ἀπαραίτη-

τα νά γράφονται έντονα. Ἡ σύνθεσις γραμμάτων καί φωτογραφιῶν νά ἀκολουθῆ τοὺς κανόνους τῆς αἰσθητικῆς, ὥστε ἡ γενική ἐμφάνισις τῆς ἐφημερίδος νά εἶναι εὐχάριστος καί ἐλκυστική.

Εἰδικώτερον τώρα εἰς τὴν ἐφημερίδα θά ὑπάρχη ἓν κύριον ἄρθρον, τό ὁποῖον νά εἶναι ὀξύ, σύντομο, μέ μικράς προτάσεις, ἀπλή γλῶσσαν καί δυνατόν λεξιλόγιον. Νά καταλήγη δέ πάντοτε μέ ζητωκραυγήν σχετικήν πρὸς τό θέμα του. Ὁ ὑπόλοιπος χώρος θά καλύπτεται μέ εἰκόνας ἢ φωτογραφίας καί μέ τά ἀναγκαῖα ὀλιγόλογα σχόλιά τους. Τό μεγαλύτερον μέρος ἀπό αὐτάς, θά ἀναφέρονται εἰς ἐπίκαιρα γεγονότα, θά εἶναι δηλαδή αἱ εἰκονογραφημένοι εἰδήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐνημερώνουν. Αἱ δέ ἄλλαι θά σχετίζονται μέ τό κύριον θέμα ἀπό τὴν ἰδικήν των σκοπιά.

Τό χιουῦμορ μέ τό ἀνέκδοτον καί τὴν γελοιογραφίαν εἶναι χρησιμώτατον.

Ἐφημερίδας τοίχου ἐκτός ἀπό τά χωρία ὀφείλομεν νά τοποθετήσωμεν εἰς πίνακας ἀνακοινώσεων πανεπιστημίων, ἐργοστασίων, καθὼς καί εἰς πολυσύχναστα μέρη, (π.χ. σιδηροδρομικοὶ σταθμοί, δημόσιαι ὑπηρεσίαι κ.τ.λ.). Ἐνδείκνυται μάλιστα τὴν ἐφημερίδα τοίχου τῶν ἐργοστασίων, τῶν πανεπιστημίων κ.τ.λ. νά τὴν ἐπιμελοῦνται οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι (φοιτηταί, ἐργάται κ.τ.λ.), ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν καί τὴν ἐποπτεῖαν ὠρισμένων ὑπευθύνων.

Ἡ ἐφημερίδα νά χρησιμοποιοῦν χρώματα καί πρό παντός ἐγχρωμον πλαίσιον, χωρὶς πάντως νά γίνεταί κατάχρησις, διότι τά πολλά χρώματα εἶναι εἰς βάρος τῆς σοβαρότητος. Ὅπως δὴποτε ἐπίσης θά πρέπει νά ὑπάρχη εἰδική μέριμνα, διὰ τὴν τακτικὴν ἀλλαγὴν τῆς.

Οἱ κομμουνισταί ἔχουν εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν τὴν ἐφημερίδα τοίχου. Ἐκδίδουν τεραστίας ποσότητας ἀντιτύπων καί τὴν ἐπικολλοῦν παντοῦ ὅπου ὑπάρχει κόσμος (καφενεῖα, λεωφο-

ρεία κ.τ.λ.). Τήν ἀλλάζουν δέ πολύ συντόμως καί κατ' αὐτόν τόν τρόπον διατηροῦν τήν ἐπικαιρότητα τῆς ὕλης καί τό ἐνδιαφέρον της.

7. Ἡ γελοιοποίησις.

Ἡ μάζα μπορεῖ νά παραδεχθῆ ὅτιδήποτε ἐκτός ἀπό τό γελοῖο. Μπορεῖ εὐκόλως, καί ἂν καταφύγωμεν εἰς τήν ἱστορίαν θά εὔρωμεν πολλά παραδείγματα, νά μείνη ἀδιάφορος πρό τοῦ ἐγκλήματος, τῆς ἀπάτης, τῆς προδοσίας ἀκόμη, ἀλλά ποτέ δέν θά σταθῆ ἀπαθής πρό τοῦ γελοίου.

Αὐτό τό περιφρονεῖ, τό ἀπεχθάνεται, τό μισεῖ. Ἀποτελεῖ πράγματι κοινήν ἀλήθειαν, τό γεγονός νά ἀναγνωρίζῃ ἡ μάζα ὡς ἀρχηγόν της καί νά ἀκολουθήσῃ κάποιον ἐγκληματίαν ἢ ἓνα βλάκα. Ποτέ της ὁμως δέν θά ἀνεχθῆ ἓναν γελοῖον.

«Ἡ μάζα ἔχει γυναικεία ψυχή» ἔγραφε ὁ Χίτλερ σχολιάζων τάς σχέσεις αὐτῆς πρός τήν δύναμιν, πού πάντα τήν θαμπώνει καί τήν συναρπάζει. Ἐπί πλέον ὁμοιάζει τῆς γυναικός καί κατά τοῦτο: Ὅπως δέν συναντᾶται γυνή πρόθυμος νά πάρῃ ὡς σύζυγόν της ἓναν γελοῖον, οὕτω καί ἡ μάζα ἀποδιώκει τόν στερούμενον σοβαρότητος.

Ἡ γελοιοποίησις τοῦ ἀντιπάλου φέρει τά ἀκόλουθα ἀποτελέσματα:

α) Ἐκμηδενίζει τήν ἡγετικήν προσωπικότητα. Ὁ γελοῖος εἴτε ἀξίζει τοῦ τίτλου, εἴτε ὄχι, εἶναι καταδικασμένος νά μὴ διοικήσῃ ποτέ. Ὅποτε τολμήσῃ νά ἐμφανισθῆ πρό τοῦ πλήθους, θά χλευασθῆ καί θά ἀποδοκιμασθῆ, ὅσον δέν μπορεῖ νά φαντασθῆ κανεὶς.

Κατά τόν προεκλογικόν ἀγῶνα διὰ τήν προεδρίαν μεταξύ Τζών Κέννεντυ καί Νίξον, τό ἐπιτελεῖον προπαγάνδας τοῦ Κέννεντυ, ἐκυκλοφόρησε κατά ἑκατομμύρια ἀντίτυπα μίαν φωτογραφίαν τοῦ Νίξον πού τοῦ παρουσίαζε γελοῖαν τήν φυσιογνωμίαν, (ἀξύριστος, μορφάζων κ.τ.λ.). Συνωδεύετο δέ ἡ φωτογραφία μέ τό ἐρώτημα: «Θά ἀγοράζατε ἀπό αὐτόν τόν

άνθρωπον μιά ηλεκτρική σκούπα;» Οί αρμόδιοι έρευνηταί διεβεβαίωσαν κατόπιν ότι εκ του γεγονότος αυτού, χιλιάδες ψηφοφόροι άμφιβόλου τοποθετήσεως έψήφισαν υπέρ του Κέννεντυ.

β) Ά χ ρ η σ τ ε ύ ε ι τ ά ς ι δ έ α ς. Αί άπόψεις ενός γελοιοποιηθέντος καί σωσταί νά είναι δέν τυγχάνουν τής παραμικράς άνταποκρίσεως. Είς τούτο βεβαίως συμβάλλει καί ή τακτική, κατά τήν όποίαν ούδέποτε πολεμούνται αί ιδέαι του γελοιοποιηθέντος, αλλά ό ίδιος ό γελοιοποιηθείς. Πρόκειται μάλλον περί τής μόνης περιπτώσεως προσωπικού άγώνος, ό όποιος έχει άμεσον άντίκτυπον εις τήν ιδεολογίαν.

Ό Γκαϊμπελς σημειώνει εις τό ήμερολόγιόν του, ότι ό προσωπικός άγών βλάπτει. Καί πράγματι μία παράταξις άγωνίζεται καί φθείρεται εις ένα προσωπικόν άγώνα έναντίον του ήγέτου μιās άλλης παρατάξεως, ή όποία είτε τόν αντικαθιστά αίφνιδίως, χωρίς νά θίγεται ή ιδεολογία της, είτε δέν συμβαίνει τίποτε καί πηγαίνει χαμένη όλη ή προσπάθεια του προσωπικού άγώνος, εκ του όποιου ό ύποστάς αυτόν, άπεκόμισε όφέλη παρά ζημίας. Διότι ή χωρίς άποτέλεσμα έπίθεσις διαφημίζει καί προβάλλει.

Έν τούτοις εις τήν περίπτωσιν του γελοίου ό προσωπικός άγών άποδίδει. Ούτω βλέπομεν τούς κομμουνιστάς νά πολεμούν τόν ναζισμό παραποιούντες μέ τεχνικά εύρήματα κινηματογραφικά έπίκαιρα τής έποχής του Χίτλερ, δεικνύοντες αυτόν βηματίζοντα κατά άσπεϊον τρόπον κ.τ.λ. (π.χ. ταινία: «Ένας συνηθισμένος φασισμός»).

γ) Έ μ π ο δ ί ζ ε ι τ ή ν ή ρ ω ο π ο ί η σ ι ν. Τήν διαπίστωσιν αυτήν έξεμεταλλεύθησαν εις τό έπακρον οί Έταλοί φασίσται, οί όποιοι διά νά άποτρέπουν τήν ήρωοποίησιν δσων κομμουνιστών έξυλοκόπουν, τούς έδιδαν τό εκτοτε περίφημον καταστάν ρετινόλαδο. Τό πλήθος ήδιαφέρει διά τόν τραυματισμόν ενός κομμουνιστού, ό όποιος υπό άλλας συνθήκας θά

ήρωοποιήτο, καί ένδιεφέρετο εϋθύμως διά τας συνεπειάς του ρετσινολάδου.

Έπί 4ης Αϋγούστου τό Κ.Κ.Ε. διέπραξε τό σφάλμα νά κατηγορήση τήν 'Ασφάλειαν ότι υποχρεώνει τούς συλλαμβανομένους κομμουνιστάς νά πίνουν ρετσινολάδο. 'Ο τότε 'Υπουργός 'Ασφαλείας Κ. Μανιαδάκης, αντί νά διαψεύση τόν ισχυρισμόν του Κ.Κ.Ε. τόν υπέθαλπεν καί τόν διέδωσεν, άν καί ήτο ψευδής, (οϋδείς ποτέ ήπιε) μέ αποτέλεσμα νά καταστούν οί κομμουνισταί περίγελως του κόσμου. 'Ομολογουμένως τό ρετσινολάδον έκανε εις τό Κ.Κ.Ε. χειρότερο κακό, από όσον θά ήδύνατο νά του κάνη όποιαδήποτε άσκησις βίας.

Εις τήν δίκην των προδοτών οί όποιοί άπεπειράθησαν νά δολοφονήσουν τόν Χίτλερ τό 1944, ό δικαστής Φράϊσλερ, γελοιοποιών συστηματικώς τούς κατηγορουμένους τούς έπέτρεψε τό ένδεχόμενον νά θεωρηθούν ήρωϊκοί πολιτικοί αντίπαλοι του 'Εθνικοσοσιαλισμοϋ. Βεβαίως ή γελοιοποίησις έγένετο μέ πολύ τέχνην καί χωρίς ό Φράϊσλερ νά έκμεταλλεύεται τήν θέσιν του. Οϋτω όταν ό Στρατάρχης Βισσλέμπεν έδήλωσεν, ότι μόλις άπεκαλύφθη ή συνωμοσία δέν ητύχτόνησε, διότι δέν ήθελε νά όμοιάση μέ «παληόσκυλο», ό Φράϊσλερ τόν ήρώτησε: «Μέ ποίο άλλο ζωο θέλατε νά μοιάσετε;»! Καί μέ έπιδέξιον καί ευγενικόν τρόπον τόν έπεισε νά παραδεχθί ότι ήθελε νά όμοιάση μέ «γάϊδαρον».

“Όταν άπασχολούμεθα μέ τήν γελοιοποίησιν πρέπει νά προσέχωμεν τά έξής:

α) Νά μή μειώσωμεν τόν κίνδυνον που άντιπροσωπεύει ό γελοιοποιούμενος έχθρός. Έπειδή συμβαίνει έπίστε γελοιοποιούντες έναν αντίπαλον νά υποτιμούν οί όπαδοί μας τόν κίνδυνον τόν όποιον διατρέχουν έξ αυτού, μέ συνέπειαν νά έπαναπαυθούν καί νά εύρεθώμεν κάποτε όλοι πρό δυσαρέστων έκπλήξεων.

β) 'Η προσπάθεια γελοιοποιήσεως νά μή

γίνεται εις τρόπον ὥστε νά ἀποκαλύπτεται ἡ πηγή της. Καλόν εἶναι νά πραγματοποιηται χωρίς νά φαίνεται ἡ ὀργάνωσις της, διότι οὕτως θά τήν δεχθῆ τό πλήθος δίχως τήν ἀντίδρασιν, πού θά ἐνεφάνιζε ἐάν ἀντελαμβάνετο ὅτι ἐπρόκειτο περί προγραμματισμένης ἐνεργείας.

8. Ἡ συζήτησις.

Ἡ συζήτησις ἀκολουθεῖ μίαν εἰδικήν της τεχνικήν, ἡ ὁποία ἐξαρτάται ἀπό τό ἄν θέλωμεν νά πείσωμεν τόν συνομιλητήν πού διαφωνεῖ μαζί μας ἢ νά τόν συντρίψωμεν. Εἰς τήν πρώτην περίπτωσιν ἐφαρμόζομεν τήν παρακάτω μέθοδον.

α) Βλέπομεν τόν ἄλλον ὡς καλόν φίλον. Τό ὕψος μας εἶναι οἰκεῖον. Ἀποφεύγωμεν νά δεῖξωμεν, ὅτι ἐπιδιώκομεν νά τόν πείσωμεν. Δέν ξεκινᾶμε λέγοντες ὅτι αὐτός ἔχει ἀδικον καί ἐμεῖς δίκαιον. Διότι δέν κερδίζομεν τίποτε ἄν ἐκεῖνος σχηματίσῃ τήν ἐντύπωσιν ὅτι εἴμεθα προκατελιημένοι ἐναντίον του. Ἀντιθέτως μάλιστα ἀξίζει νά καταβάλωμεν κάθε προσπάθειαν, διά νά βεβαιωθῆ ὅτι δέν ἀποβλέπομεν νά ἐπιβάλωμεν ἀπόψεις, ἀλλά ὅτι ἐπιθυμοῦμεν νά γίνῃ καλοπροαίρετος συζήτησις διά νά εὐρεθῆ τό ὀρθόν. Μόλις τοῦ ἀποσπάσωμεν τήν ἐμπιστοσύνην ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου, τότε ἐπετύχαμεν νά ἐξουδετερώσωμεν τήν ἐπιφυλακτικότητά του. Ἐπαυσε πλέον νά μᾶς θεωρῆ ἀντιπάλους. Καί τό ἔδαφος ἔγινε πρόσφορον διά νά προχωρήσωμεν εἰς τό δεύτερο βῆμα.

β) Εἰσερχόμεθα εἰς τό θέμα τῆς συζητήσεως, ὄχι ὑποστηρίζοντες τάς ἀντιλήψεις μας, ἀλλά πολεμοῦντες τάς ἀντιλήψεις του. Ἡ πολεμική ὁμως γίνεται κατά τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νά μή προκαλῆ τήν ἀντίδρασίν του. Δέν τόν θίγομεν προσωπικῶς καί οὔτε χαρακτηρίζομεν τάς ἀπόψεις του μέ βαρεῖς χαρακτηρισμούς. Ἀπό τήν ἀρχήν κίολας σχολιάζομεν τά σημεῖα εἰς τά ὁποῖα αἱ θέσεις τοῦ συνομιλητοῦ μας εἶναι ἀσθενεῖς. Αὐτά τά ἀδύνατα σημεῖα εἰς τά ὁποῖα μειονεκτεῖ πρέπει νά τά ἔχωμεν ἐντοπίσει πολύ πρό τῆς συζητήσεως καί νά ἔχωμεν

έπεξεργασθῆ εἰς τό μυαλό μας τά κατάλληλα ἐπιχειρήματα, πού θά ἐκθέσωμεν, καθώς καί τήν σειράν μέ τήν ὁποίαν θά ἐξετάσωμεν τά προβλήματα.

γ) Εἰς τήν ἐπιδίωξιν τοῦ σκοποῦ μας πού εἶναι νά τόν μεταπειώσωμεν δέν πρέπει νά ἐπειγώμεθα. Πολλάς φορές θέλοντες νά συντομεύσωμεν κινδυνεύομεν νά ἀποτύχωμεν. Εἰς τήν ἐργασίαν αὐτοῦτοῦ εἴδους ἀπαιτεῖται ὑπομονή. Ἴσως μάλιστα νά χρειασθῆ τήν πρώτη συζήτησιν νά ἀκολουθήσῃ ἄλλοτε καί δευτέρα καί τρίτη, τᾶς ὁποίας δέν βλάπτει νά συνεχίσῃ ἄλλος ὁμοειδέατος μας (μέθοδος σκυτάλης). Ἐπομένως διά νά ἀσφαλίσωμεν τήν ἐπιτυχία θά κυττάξωμεν κατ' ἀρχήν νά τόν κάνωμε νά ἀμφιβάλῃ διά τό πιστεύω του. Μετά ἀπό τήν ἀμφιβολίαν τά ὑπόλοιπα ἔρχονται μόνα των καί εὐκόλως.

δ) Μόλις ἐδραιωθῆ ἡ πεποίθησίς μας ὅτι ἀμφιβάλλει, πράγμα πού δέν εἶναι ἀναγκαῖο νά μᾶς ὁμολογήσῃ ρητῶς, ἀρκεῖ ἡ σιωπηρά ἐπιδοκιμασία, τότε προχωρῶμεν ἀργῶς καί σταθερῶς εἰς τήν παράθεσιν τῶν ἰδικῶν μας θέσεων ἀρχίζοντες πάντοτε ἀπό τᾶς στερεωτέρας. Τοῦ προβάλλομεν δηλαδή, ὅτι ἀναμφισβητήτως πλεονεκτεῖ. Ἄν μᾶς διακόψῃ διά νά ἀναφέρῃ κάτι εἰς τό ὁποῖον μειονεκτοῦμεν, δέν θά τό ἀρνηθῶμεν, ἀλλά καί δέν θά ἀλλάξωμεν τήν φορά τῆς συζητήσεως. Αὐτό πού εἶπε θά τό ἐξετάσωμεν ἀργότερον. Θά πρέπει νά τονισθῆ ἐδῶ, ὅτι τόσον εἰς τήν ἐκθεσιν τῶν ἀπόψεών μας θά ἀναγνωρίσωμεν ἔλαττώματα, ὅσον καί εἰς τήν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀπόψεών του θά παραδεχθῶμεν πλεονεκτήματα. Εἶναι ἀκόμη προτιμώτερον νά δηλώσωμεν, ὅτι τόσον αὐτά πού πιστεύομεν ἔχουν μειονεκτήματα, ὅσον καί αὐτά πού πιστεύει ἐκεῖνος ἔχουν πλεονεκτήματα, χωρίς νά τά κατονομάζωμεν.

ε) Εἰς τό τελευταῖο στάδιον γίνεται ἐμφανής ἡ προσπάθεια νά ἐπιτύχωμεν νά μεταβάλῃ γνώμην. Τότε ἐπιστρατεύομεν ὅλη τήν δεξιότηχία μας καί προπαντός τοῦ ἀπαριθμοῦμε

δλους τούς μεγάλους άνδρας πού συμφωνούν εις όσα έμεις πιστεύομεν. Του ύπενθυμίζομεν, αν ύπάρχουν, τούς όπαδούς των ιδεών του, οί όποιοι τελικώς τάς έγκατέλειψαν. Τόν πείθομεν ότι μόνον «οί ήλίθιοι δέν αλλάζουν ιδέας», θίγομεν τήν φιλοτιμίαν του καί κυρίως δέν έπιζητούμεν νά του αποσπάσωμεν μίαν θετικήν δήλωσιν, ότι μεταστρέφεται.

στ) Διά νά φθάσωμεν όμως μέχρις εδώ καί λαμβανομένου ύπ' όψιν, ότι ό συζητητής μας είναι καλόπιστος θά πρέπει νά μάς διακρίνη: Αυτόπεποιθήσις, ή όποία νά προέρχεται, εκ τής βεβαιότητος επί τής όρθότητος των ιδεών μας καί όχι από κάποιον κενόδοξον έγωϊσμόν. Γνώσις, ή όσον τό δυνατόν εύρεία, τόσον εκείνων πού δεχόμεθα, όσον καί εκείνων πού απορρίπτομεν. Μέθοδος, πρό πάσης δηλαδή συζητήσεως νά έχωμεν εις τόν νούν προγραμματισμένο σχέδιον βάσει του όποιου θά ενεργώμεν, ύπολογίζοντες πάντοτε καί τήν πιθανότητα έκτροπής. Η διατύπωσις των άντιλήψεών μας νά γίνεται κατ' άφομοιωτικόν τρόπον, νά είναι εύκρινής, εύχάριστος, σαφής καί κατηγορηματική.

ζ) Επίσης θά προσέξωμεν τήν διάθεσιν του συνομιλητού μας. Ποτέ δέν θά ανοίξωμεν συζήτησιν αν φαίνεται νά έχη έριστικό πνεύμα ή είναι εκνευρισμένος. Θα αναβάλωμεν δι' άλλη φορά τήν συνομιλίαν. Τό ίδιο θά πράξωμεν καί εις τήν περίπτωσι, πού δέν έχει αρκετό χρόνο. Εκείνο, τέλος, πού είναι σημαντικό είναι, νά κρατήσωμεν τήν πρωτοβουλίαν τής συζητήσεως, τήν όποιαν νά τήν μετατρέπωμεν σταδιακώς εις μονόλογον.

η) Νά προτιμώμεν εις τάς συζητήσεις αυτού του είδους νά μήν είναι άλλος παρών, διότι ή παρουσία τρίτου έμποδίζει τήν υπό του συνομιλητού μας παραδοχή των σφαλμάτων του.

Εις τήν δευτέραν περίπτωσιν κατά τήν όποιαν έπιθυμία μας είναι νά συντρίψωμεν τόν διαφωνούντα εφαρμόζομεν διαφορετικόν σύστημα.

α) Προσπαθούμε να αμβλύνωμεν τήν ἐπιθετικότητα τοῦ ἀντιπάλου λέγοντες κοινάς ἀληθείας πρὸς τὰς ὁποίας τοῦ εἶναι ἀδύνατο νά διαφωνήσῃ. Ἐνόσον ὑπάρχει ἀκροατήριον δίδομεν ἰδιαιτέρα σημασίαν εἰς τὸ νά κερδίσωμεν τήν συμπάθειάν του ἢ τοῦλάχιστον τήν ἀναγνώρισιν, ὅτι εἴμεθα καλόπιστοι καὶ λογικοί, πρᾶγμα πού θά ἐπιτύχωμεν ὀμιλοῦντες μέ γενικὰς διαπιστώσεις καὶ ἐκφέροντες γνώμας, πού κάθε ἄνθρωπος μέ μυαλό μπορεῖ νά κάνῃ καὶ νά θεωρήσῃ ὀρθάς.

β) Διευθύνωμεν ἐμεῖς τήν συζήτησιν. Πάση θυσίᾳ πρέπει νά ἔχωμεν τήν πρωτοβουλίαν, τήν ὁποίαν ἀποκτῶμεν ὑποβάλλοντες ὠρισμένας ἐρωτήσεις γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἄλλος δίδει ἀπάντησιν καὶ συνεχίζομεν τὰς ἐρωτήσεις ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ θέματος τῆς συζητήσεως.

γ) Κατὰ τήν διάρκειαν τῆς ὀμιλίας μας, βλέπομεν περισσότερο τὸ ἀκροατήριον καὶ ἐλάχιστα τὸν συνομιλητὴν μας. Δίδομεν τήν ἐντύπωσιν ὅτι ἀγορεύομεν ἀπὸ θέσεως ἰσχύος. Ὅταν βεβαίως ὁ ἀντίπαλος ἀποπειραθῇ νά μᾶς διακόψῃ, τὸν ἀποφεύγομεν κατὰ τρόπον πού δέν τοῦ ἐπιτρέπει νά ἐπιμείνῃ (πρῶτα νά ὀλοκληρώσω). Κάπου—κάπου τοῦ ὑποβάλλομεν ἐρωτήσεις—παγίδας.

Χαρακτηριστικά αὐτῶν τῶν ἐρωτήσεων εἶναι ὅτι ἔχουν ὡς περιεχόμενον πάντοτε κάτι εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἀντίπαλος θέσις μειονεκτεῖ. Γίνονται ἔτσι, ὥστε ἡ ἀπάντησις νά ἐπέχῃ θέσιν ἀπολογίας. Ἀποκλείουν τήν ἀπάντησιν νά συνοδεύῃ ἡ δυνατότης ἐρωτήσεως ἢ ἀντεπιθέσεως καὶ τέλος γίνονται κάπως σοφιστικῶς.

δ) Ποτέ κατὰ κανόνα δέν συζητοῦμε οὔτε σχολιάζομεν τὰς ἰδικὰς μας ἀπόψεις. Συνήθως πρέπει νά ἀπασχολούμεθα μέ τὰς ιδέας τοῦ ἀντιπάλου μας προσπαθοῦντες νά ἐπισημάνωμεν σημεία, τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος ἀγνοεῖ. Καὶ πράγματι, ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν καὶ κάνει ἀνάλογον ἐντύπωσιν τὸ γεγονός νά ἀγνοῇ στοιχεῖα, ἔστω καὶ ἀσήμαντα, τῶν ἀντιλήψεων τῶν

όποιων εμφανίζεται ως υποστηρικτής. Διά να τό κατορθώσω-
μεν δέν χρειάζεται παρά νά έχωμεν μελετήσει τάς αντίθετους
άπόψεις, διότι όσον άρτίως καί άν είναι κανείς κατηρητισμέ-
νος όπωσδήποτε θά ύπάρχη κάτι πού θά άγνοή ή δέν θά
γνωρίζη όπως πρέπει.

ε) Μόλις έντοπίσωμεν έν αδύνατο σημείο δέν άναζητώμεν
άλλα. Σταματώμεν εκεί διά πολύ καί έπιμένομεν μέχρις ότου
άποσπάσωμεν ρητήν όμολογίαν περί του μειονεκτήματος.
"Αν ό άλλος δέν όμολογή κάτι εις τό όποιον ύστερεϊ ή σφάλλει
μολονότι όλοι τό βλέπουν άκόμη χειρότερον δι' αυτόν. Θά τόν
κατηγορήσωμεν ως κακόπιστον καί εις πείσμα κάθε προσω-
πικής του γνώμης θά έχη άνεπανορθώτως μειωθή εις τήν
έκτίμησιν τών άλλων.

Εις σημείον όπου μειονεκτούμεν δέν συμφέρει νά συζητή-
σωμεν. Είναι προτιμώτερον νά όμολογήσωμεν, ότι μειονε-
κτούμε καί νά άποφύγωμεν μιά συζήτησι πού άσφαλώς θά
χάσωμεν. Είναι συμφερώτερον νά δώσωμεν εις τόν αντίπα-
λον μιά εύκολον νίκη, πού μέ τήν τιμίαν όμολογίαν μας θά
φαίνεται μάλλον ως παραχώρησις παρά νά μάς άποσπάση
μετά άπό πάλην ένα κέρδος.

στ) Μόλις κερδίσωμεν ύπεροχήν αρχίζομεν τήν ειρωνείαν,
τήν όποιαν όμως χειρίζομεθα δεξιοτεχνικώς, ώστε νά γινώ-
μεθα εύχάριστοι καί νά προκαλώμεν τόν γέλωτα του άκροα-
τηρίου φυσικά καί όχι του αντιπάλου, ό όποϊός θά έκνευρίζε-
ται.

Αυτόν τόν έκνευρισμόν, του όποϊου τά σπέρματα έρρίφθη-
σαν άπό τήν στιγμήν πού άπεκτήσαμεν ύπεροχήν, επιδιώκο-
μεν νά τονώσωμεν μέ τήν ειρωνείαν. Ειρωνεία ή όποία δέν
θά γίνεται εις βάρος του προσώπου του, διά νά μήν προκαλέ-
σωμεν δικαιολογημένην αντίδρασιν, αλλά εις βάρος της πα-
ρατάξεως ή της πεποιθήσεώς του.

ζ) "Όσον έκνευρίζεται τόσον καλλίτερον. Ένόσον διατη-

ροῦμε τήν ἀπάθειαν καί τήν ψυχραιμίαν μας ὁ ἐκνευρισμός τοῦ ἀντιπάλου μᾶς ὠφελεῖ. Ἄν δέν ἐκνευρίζεται τότε σφυροκοποῦμεν ἀνηλεῶς τά ἀδύνατα σημεῖα του καί προβάλλομεν ὑπερβολικῶς τήν ἄγνοιά του εἰς θέματα πού θέλει νά ὑποστηρίξη. Τέλος εἴμεθα ἐμεῖς πού τελειώνομεν τήν συζήτησιν, τήν ὁποῖαν κλείνομεν εἰς σημεῖον καταφανοῦς ὑπεροχῆς καί φεύγομεν ἀφήνοντας πάντα ὀπίσω κάποιον ἰδικόν μας ἐπιφορτισμένο νά ἐμποδίση τήν περαιτέρω συζήτησιν ἐν ἀπουσίᾳ μας. (Δέν εἶναι σωστό νά μιλοῦμε γιά κάποιον πού λείπει κ.τ.λ.).

Μερικά ἄλλα πού ἐν κατακλείδι θά σημειώσωμεν σχετικῶς μέ τήν συζήτησιν εἶναι ὅτι καί εἰς τάς δύο περιπτώσεις πρέπει—ἂν εἶναι δυνατόν— νά ἔχωμεν πληροφορίας περὶ τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἀντιπάλου καί ἰδίως περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν γνώσεών του, διά νά προετοιμασθῶμεν ἀναλόγως. Προκειμένου νά συντρίψωμεν τόν συνομιλητήν, νά μὴ διστάζωμεν νά ἀποδυσθῶμεν εἰς τήν συζήτησιν παρουσία ἐχθρικοῦ μας περιβάλλοντος, ὑπὸ τόν ὄρον νά εἶναι μόνον εἷς πού θά διαλέγεται μαζί μας καί νά εἴμεθα γινώσται τῶν ζητημάτων.

9. Τό χιοῦμορ.

Τό Χιοῦμορ εἰς τήν ὑπηρεσίαν τῆς προπαγάνδας προσφέρει πολλά. Παρουσιάζεται δέ ὑπὸ ποικίλας μορφάς.

α) Ἄ ν ε κ δ ο τ ο ν. Κατ' ἀρχήν ἔχει τό πλεονέκτημα, ἐφ' ὅσον βεβαίως εἶναι ἐπιτυχές, νά διαδίδεται ἀφανῶς διά τοῦ ὀργανωμένου ἢ τοῦ ἀνοργανώτου ψιθύρου. Συχνά μάλιστα καί οἱ θιγόμενοι εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως ἀπό μιᾶ εὐθυμον ἱστορίαν δέν διστάζουν ἀκριβῶς χάριν τοῦ στοιχείου τῆς κωμικότητος νά τήν ἐπαναλαμβάνουν καί οἱ ἴδιοι (Ὁ Γκαϊρινγκ συνέλεγε ἐπιμελῶς ὄλα τά ἀνέκδοτα πού ἐκυκλοφόρουν ἐναντίον του, ὁμοίως καί ὁ Μουσσολίνι). Ἡ προπαγανδιστική δύναμις τοῦ ἀνεκδότου θά ἡδυνάμεθα νά ὑποστηρίξωμεν, ὅτι εἶναι φοβερά καί νά ἐπιμείνωμεν εἰς αὐτήν τήν λέξιν.

Οί Σοβιετικοί, οί όποιοι γνωρίζουν καλώς τούτο, άπαγορεύουν αύστηρώς τά άντικομμουνιστικά άνέκδοτα. Πράγμα πού διά νά ειρωνευθοῦν οί άντικομμουνισταί διέδωσαν «*δι προκηρύχθηκε στήν Μόσχα διαγωνισμός, διά τό καλύτερο άντισοβιετικό άνέκδοτο μέ πρώτο βραβείο είκοσι χρόνια φυλακή!*»!

Τό άνέκδοτον είναι έν όπλον προπαγάνδας πού μπορεῖ νά δράση, όταν όλα τά άλλα έχουν δι' ειδικούς λόγους (άστυνόμευσις) άχρηστευθῆ. Οὔτω βλέπομεν, μόλις έκτίσθη τό «*Τείχος τοῦ Αἴσχους*» πού έχώρισεν τό Δυτικόν από τό Ἀνατολικόν Βερολίνον, ή πρώτη παθητική αντίστασις έναντίον εκείνου τοῦ άποτροπαίου τείχους ἦσαν τά άνέκδοτα. Ἐνα από αυτά μάλιστα πού «*έπιασε*» πολύ έλεγε δι: «*Ὁ Οὔλμπριχτ θά γκρεμίση τό τείχος τήν ήμέρα τῶν γενεθλίων του, διότι θέλει νά έορτάση μόνος!*»!

Μέ τό άνέκδοτο ύπάρχει ή εύχέρεια νά ειρωνευθῆ κανείς ότιδήποτε, έστω και άν αυτό καθ' έαυτό δέν μπορεῖ νά θιγῆ μέ άλλο προπαγανδιστικό μέσον. Ἐστω και άν αυτό καθ' έαυτό δέν είναι έπιλήψιμο, αλλά άποτελεῖ άρετή. Παρεμπιπτόντως αναφέρομεν δι εἰς τάς Ἀθήνας τῆς κατοχῆς έπαρουσιάσθησαν τόν χειμῶνα τοῦ 1942 μερικοί Γερμανοί στρατιῶται προοριζόμενοι διά τήν Ἀφρικῆν, φέροντες θερινάς στολάς. Ἀμέσως διεδόθη δι έφόρουν θερινά ρούχα διότι «*ὁ Χίτλερ τοῦς εἶπε πῶς είναι καλοκαίρι*» και ὁ κόσμος διεσκέδαζεν εἰς βάρος τοῦ κατακτητοῦ ειρωνευόμενος τήν πειθαρχίαν του, ή όποία τέλος πάντων δέν είναι και έλάττωμα.

β) Ἡ γ ε λ ο ι ο γ ρ α φ ί α. Αὐτή πλέον είναι όλόκληρος έπιστήμη. Εἰς τήν πολιτική τουλάχιστον άλλους έχει άνεβάσει, κι' άλλους έχει χανδακώσει. Ὅπωςδήποτε εἰς τοῦς προπαγανδιστικούς κύκλους είναι κοινό μυστικό, δι μερικαί εύφυεῖς γελοιογραφίαι κατορθώνουν νά δημιουργήσουν μιá προσωπικότητα τῆς δημοσίας ζωῆς. Διά τούτο όσοι πολιτικοί

είχαν γνώσεις προπαγάνδας πάντοτε εφρόντιζαν νά διατηροῦν καλὰς σχέσεις μέ τούς γελοιογράφους.

Διά κάποιον «φτασμένο» πάντως, ἡ συχνή ἐμφάνις εἰς τὰς γελοιογραφίας φθείρει. Ἐνῶ δι' ἕναν ἀνερχόμενον ὠφελεί.

Μολαταῦτα ἡ γελοιογραφία ὡς μέσο πολεμικῆς εἶναι καμιά φορά δίκοπο μαχαίρι. Διότι ἂν δέν γελοιοποιή τόν στόχον τῆς τόν διαφημίζει καί τόν προβάλλει, μέ συνέπεια νά στρέφεται κατά ἐκείνων πού τήν χρησιμοποιοῦν ὡς ὄπλον ἐναντίον ἄλλων.

Μιά ἀκόμη ἀξιοσημείωτος παρατήρησις εἶναι, ὅτι ἡ μᾶζα ἐντυπωσιάζεται ἀπό τύπους. Δι' αὐτό ἀκριβῶς οἱ γελοιογράφοι εἰς τὰ σχέδια τούς ἐντείνουν ὑπερβολικῶς ὠρισμένα ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικά τῶν διαφόρων προσωπικότητων. Αὐτό –πού τεχνικῶς διευκολύνει τήν ἐργασίαν τους– ἀρέσει εἰς τήν μᾶζα. Τῆς προσελκύει τήν προσοχή, εἴτε θετικῶς, εἴτε ἀρνητικῶς. Ἄν πάλι μερικοὶ στεροῦνται φυσικῶν χαρακτηριστικῶν (μῦτη Ντέ Γκῶλ) φροντίζουν νά δημιουργοῦν ἕνα σαφές γνώρισμα (ποῦρο Τσῶρτσιλ) τό ὁποῖον νά τούς ξεχωρίζει καί κατά κάποιον τρόπο νά ἀποτελῇ σῆμα κατατεθέν τῆς φυσιογνωμίας των.

Τό χιούμορ ἐκτός ὁμοιωμάτων ἀνωτέρω δύο βασικῶν περιπτώσεων, θά τό συναντήσωμεν διασκορπισμένον παντοῦ. Πιθανῶς νά συνδύαζεται μέ ἄλλα προπαγανδιστικά μέσα, πιθανῶς ὄχι. Ἐνδέχεται νά τό ἴδωμεν ὡς εἰρωνεία εἰς τοιχοκόλλημα (οἱ Γερμανοὶ ἐτοιχοκόλησαν ἀφίσας συγκρίνοντες τήν ταχύτητα μέ τήν ὁποία προχωρεῖ τό σαλιγκάρι, μέ ἐκείνην μέ τήν ὁποίαν ἐβάδιζαν οἱ σύμμαχοι πρὸς τήν Ρώμην μετά τήν ἀπόβασίν των εἰς τήν Ἰταλία καί ἀπεδείκνυον, ὅτι ἂν οἱ Ἀγγλοαμερικανοὶ ἦσαν σαλιγκάρια θά εἶχαν ἤδη φθάσει). Ὡς ὑπαινιγμός εἰς σύνθημα (Ὁ Γκαίμπελς ὑποσκάπτων τήν Ἀγγλογαλλικήν συμμαχίαν μεταξύ πολλῶν ἔρριψε καί τό σύνθημα: «Ἡ Ἀγγλία θά πολεμήσῃ μέχρι τοῦ τελευταίου Γάλλου στρα-

τιώτου»). Ώς σάτιρα εις τό τραγούδι (κοροΐδο Μουσολίνι), εις τόν κινηματογράφον («ό Δικτάτορας» μέ τόν Τσάβλι Τσάπλι πού ύπεδύετο τόν Χίτλερ). Ώς δηκτικόν σχόλιον εις όμιλίαν (ό Χίτλερ άναφερόμενος τό 1942 εις δηλώσεις Ήγγλων στρατηγών, ότι ή Βέρμαχτ δέν προελαύνει ταχέως εις τό Ρωσικόν μέτωπον, είπεν: «Οί Ήγγλοι στρατηγοί πού καθώρισαν τήν ταχύτητα ύποχωρήσεως του στρατου των δέν θά καθορίσουν τήν ταχύτητα της προελάσεως του στρατου μας») κ.τ.λ.

Γενικώς τό μεγάλο προσόν του χιούμορ είναι, ότι άποτελει ήθικοτονωτικήν ένεσιν εις τούς άποθαρρυνομένους.

Έσφαλμένως νομίζουν ότι τό «χιούμορ» προέρχεται έκ τής άγγλικής γλώσσης. Τό άληθές είναι ότι πρόκειται περί λέξεως καί έννοίας καθαρώς Έλληνικής.

Συγκεκριμένως «χιούμορ» είναι ή άπόδοσις τής Έλληνικής λέξεως χυμός (ήλειακή διάλεκτος) ή χυμός, πού σημαίνει ήδυσμα, δηλαδή αίσθηματέρψεως (σχ. εις Άριστοτέλην «Περί ψυχής» Β). Οί Λατίνοι τό έγραφαν *humor*, έκ του όποιου τό έλαβον οί Ήγγλοι, μέ τήν άρχαιοελληνικήν μάλιστα προφοράν, πού τό υ τό προφέρει ου καί ιου. Σημειωτέον ότι σήμερον ή γνησία δημοτική γλώσσα εις τόν γραπτόν λόγον ένίστε γράφει τό υ μέ τήν άρχαίαν προφοράν π.χ. πτέρυξ - φτερούγα, μύσταξ - μουστάκι, τύμπανον - τούμπανον κ.τ.λ.

10. Τό τοιχοκόλλημα (affiche).

Τό τοιχοκόλλημα δέν είναι τίποτε άλλο, άπό ένα τεμάχιον χάρτου μέ μίαν παράστασιν καί όλίγα γράμματα, άν χρειάζωνται, πού τοιχοκολλάται.

Η ψυχολογική επίδρασις καί κατά συνέπειαν ή προπαγανδιστική της άξία είναι μεγάλη. Άνήκει μάλιστα εις εκείνα τά προπαγανδιστικά μέσα, πού δημιουργούν τήν ζωντανωτέραν έντύπωσιν. Άλλως τε συχνά έχει άποδειχθή, ότι ένα έπιτυχές τοιχοκόλλημα επί ώρισμένου θέματος, άποδίδει προπαγανδιστικώς πολλά περισσότερα, άπ' όσα μιά ένδεδλεχής μελέτη

επί της ίδιας υπόθεσεως. (Μιά φωτογραφία από τό παιδομάζωμα συγκινεί βαθύτερον από οποιαδήποτε περιγραφήν).

Τό μυστικό έπιτυχίας του τοιχοκόλληματος εύρισκεται εις τό νά τό άφομοιώνη ή μάζα, δίχως νά χρησιμοποιηή τάς διανοητικός της λειτουργίας. Τό τοιχοκόλλημα πρέπει νά τό αισθανώμεθα και όχι νά τό καταλαβαίνωμεν. Πρέπει νά σου μεταδίδη άστραπιαίως αυτό πού έπιδιώκει, διεγείρον άνάλογα αισθήματα και όχι νά σου τό φέρη ως συμπεράσμα σκέψεως. Έτσι λοιπόν ένα αντιπολεμικό τοιχοκόλλημα θά άπεικονίξη παράστασι πολεμικής φρίκης ή ένα τοιχοκόλλημα πού κάνει εκκλησι διά συμμετοχήν εις έθρονον θά προσπαθη μέ σχετική παράστασι νά κινήση αισθήματα φιλανθρωπίας ύπέρ των πτωχών κ.τ.λ.

Τό τοιχοκόλλημα πρέπει νά είναι άπλό, υπό την έννοιαν ότι δέν θά σχεδιάζονται εις αυτό πράγματα περίπλοκα, πού έξ αιτίας των θά έμποδίζεται ή άβίαστος άφομοίωσις. Άντιστοιχως του περιεχομένου και προπαντός των αισθημάτων, πού έπιθυμούμε νά άφυπνήσωμεν θά ρυθμίζεται ό χρωματισμός, ό όποιος όμως εκ συστήματος θά άποφεύγη τά άτονα ή σύνθετα χρώματα (ανάμειξις άποχρώσεων). Επίσης τά γράμματα είναι καλόν νά περιορίζονται εις τά άπολύτως άπαραίτητα. Ακόμη δέ καλλίτερον όταν δέν ύπάρχουν καθόλου ή μόνο μά λέξις ένισχυτική της παραστάσεως (Έμπρός).

Τοιχοκόλληματα μέ «μοντέρνας» ή άκαταλαβίστικας παραστάσεις ένδεχομένως νά ικανοποιούν τάς άρεσκείας των όπαδών της άφηρημένης τέχνης. Αλλά αυτό δέν ένδιαφέρει την προπαγάνδα, ή όποία γνωρίζει ότι παραστάσεις του προαναφερθέντος είδους δέν συγκινούν την μάζα. Ίσως άργότερα. Τώρα πάντως όχι.

Ακόμη άξίζει νά παρατηρήσωμεν, ότι τό τοιχοκόλλημα είναι από τά άποτελεσματικώτερα, άν όχι τό άποτελεσματικώτερον μέσον, διά τους άγραμμάτους, οι όποιοι δέν γνωρί-

ζουν νά διαβάσουν, καί διά τούς απλοϊκούς.

Ἡ τοποθέτησις τοῦ τοιχοκολλήματος εἰς τούς τοίχους εἶναι συμφέρον νά μή γίνεται μεμονωμένως καί ποτέ ἀναμειγμένως μέ ἄλλα. Τό ἰδανικώτερον εἶναι νά καλύπτῃ μεγάλας ἐπιφανείας. Νά κολλῶνται δηλαδή ἄλλεπάλληλοι σειραί ἀπό πολλά τοιχοκολλήματα, πού νά σκεπάζουν ἕνα τοῖχο χωρίς κενά, ὥστε νά προκαλῆται δυνατή ἐντύπωσις.

Ὁ ἄγγλος φιλόσοφος τοῦ 16ου αἰῶνος Θωμᾶς Χόμπς ὑπεστήριξεν τό Ἀριστοτέλειον ὅτι: *«ἡ μνήμη εἶναι αἴσθησις κατ' ἐπέκτασιν, ἀναμνησθεσθαι σημαίνει ἐπαναισθάνεσθαι κάτι τό ὁποῖον ἔχομεν ἤδη αισθανθῆ»*. Μέ τήν παράστασιν λοιπόν τοῦ τοιχοκολλήματος δέν φέρομεν μόνον εἰς τήν μνήμην τῆς μάξης παρελθόντα γεγονότα. Τήν κάνομεν συγχρόνως νά αἰσθάνεται παρόντα αἰσθήματα (φωτογραφία-τοιχοκόλλημα ἀπό τό παιδομάζωμα ἀναγεννά αἰσθήματα μίσους κατά κομμουνιστῶν).

Αὐτά τά παρόντα αἰσθήματα πού ἀπορρέουν ἐκ τῆς εἰκόνας δυνάμεθα νά τά συνδυάσωμεν πρός ἄλλα ἢ μεταξύ τους. Καί ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ νά ἐπιτύχωμεν τήν μετάθεσιν τῶν αἰσθημάτων τῆς μάξης εἰς τό προπαγανδιζόμενον θέμα. (Μιά εἰκόνα π.χ. πού παρουσιάζει πτώματα ἐθνικιστῶν σφαγιασθέντων ἀπό τούς μπολσεβίκους μεταθέτει τά ἀνθρωπιστικά αἰσθήματα τῆς μάξης εἰς τόν ἀντικομμουνιστικόν ἀγῶνα).

Ἐνα ἄλλο ἀξιοσημεῖωτον εἶναι, ὅτι ἡ μάξα συγκινεῖται ἀπό μορφάς. Θέλομεν δηλαδή νά ἐμπνεύσωμεν θάρρος καί αὐτοπεποίθησιν εἰς τό ἔθνος διά τήν δύναμίν του, σχεδιάζομεν εἰς τό τοιχοκόλλημα μιᾶ ρωμαλέα μορφήν. Αὐτή θά συγκινήσῃ καί ἐπομένως θά ἀποδώσῃ, περισσότερο, ἀπ' ὅ,τι ἡ ἀπεικόνισις π.χ. ἀρμάτων μέ τήν δήλωσι ὅτι διαθέτομεν χιλιάδας ἐξ αὐτῶν ἢ πυραύλων ἢ ἀεροπλάνων κ.τ.λ.

Τό μέγα πλεονέκτημα τοῦ τοιχοκολλήματος ἔναντι τῶν ἄλλων προπαγανδιστικῶν μέσων εἶναι, ὅτι δέν μπορεῖ νά τόν

άποφυγή κανείς. Ἀκόμη καί ἐκεῖνος ὁ ἀντίπαλος πού ἀποφεύγει συστηματικῶς τήν προπαγάνδα μας θέλει δέν θέλει θά τήν ἰδῆ τοιχοκολλημένην καί θά δεχθῆ τήν ἐπίδρασίν της. Κατά συνέπειαν ὅταν ἀντιμετωπίζωμεν ἐκστρατεῖαν «ἀποσιωπήσεως» δέν πρέπει νά λησμονῶμεν τό τοιχοκόλλημα. Θά τό ἰδοῦν ὅλοι.

11. Ὁ ψίθυρος.

Ὁ ψίθυρος εἶναι τό τρομερότερον μέσον προπαγάνδας καί τό μόνον πού ἀπομένει, ὅταν ὅλα τά ἄλλα δέν μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν. Ἡ τακτική του ἐγκρίεται, εἰς τό νά διαβρῶνῃ ὅπως ἡ σκωρία, ἡ ὁποία φθείρει ἀργῶς ἀλλά σταθερῶς τό μέταλλον.

Ἡ ἐπικίνδυνος φύσις του, ὀφείλεται κυρίως εἰς δύο ιδιότητάς του. Πρῶτον εἰς τήν δυσκολίαν ἐπισημάνσεως τῆς πηγῆς του καί δεύτερον εἰς τήν εὐκολίαν μέ τήν ὁποίαν διαδίδεται.

Καί πράγματι ἀντιμετωπίζεται συχνά ἡ περίπτωσις νά κυκλοφορῆ μιᾶ συγκεκριμένη φήμη χωρίς ποτέ νά ἐξακριβῶνεται ἡ προέλευσίς της. Εἶναι δέ τελείως ἀδύνατον, ἐπειδή τήν γνωρίζει κάποιος ξεκινῶντας ἀπό αὐτόν καί ἐρωτῶντες ἀπό ποῦ τό ἔμαθε νά εὐρωμεν ἄκρην.

Εἴτε κάποιος δέν θά θυμᾶται ἀπό ποῦ ἐπληροφορήθη, ὅ,τι μετέδωσε ἀλλοῦ, εἴτε δέν θά θέλῃ νά ἀποκαλύψῃ, εἴτε ἡ ὅλη ἄλυσσος διά νά φθάσωμεν εἰς τόν τελευταῖον κρίκο, πού φυσικά εἶναι ἡ πηγῆ, ἀποτελεῖται ἀπό ἑκατοντάδας ἢ καί χιλιάδας πρόσωπα πού πιθανόν νά κατοικοῦν εἰς διαφορετικὰς πόλεις καί πού τέλος πάντων εἶναι ἀκατόρθωτο νά ἐρωτηθοῦν ὅλοι διά νά ἐντοπισθῆ ὁ πρῶτος διαδοσίης.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος πάλιν, ἡ εὐκολία μέ τήν ὁποίαν ἡ φήμη μεταφέρεται ἀπό στόμα εἰς στόμα εἶναι πρωτοφανής. Κυριολεκτικῶς ἀπίστευτος. Σχετικῶς μέ τήν ταχύτητα διαδόσεως ὁ Γκαϊμπελς ἔκανε πειράματα ὑπολογισμοῦ τοῦ χρόνου, πού ἐχρειάζετο μία φήμη διά νά φθάσῃ ἀπό τό ἓν ἄκρον τῆς

Γερμανίας εις τό άλλον.

Οί λόγοι εις τούς όποίους όφείλεται ή καταπληκτική ταχύτης τού ψιθύρου, πρέπει νά αναζητηθούν μάλλον όχι εις τό δίκτυον τών ώργανωμένων ψιθυριστών, αλλά εις τήν τάσιν τού άτομου νά έπιθυμή –πρόκειται περι έπιθυμίας πού συχνώς γίνεται ψυχολογική ανάγκη– νά ειπή κάτι πού έμαθε. Ούτως ό ένας λέγει εις τόν άλλον και ή διάδοσις συνεχίζεται μέ αύξουσιν προόδον. Έννοείται βεβαίως ότι τά σύγχρονα μέσα έπικοινωνίας και ή συγκοινωνία συμβάλλουν άπεριορίστως εις τήν διάδοσιν από πόλεως εις πόλιν. Έντός έλαχίστου χρόνου ό ψίθυρος μπορεί νά καλύψη όλη τήν χώραν, δίχως νά γνωρίζη κανείς ποίος τόν διέδωσε και τό χειρότερον, δίχως νά έπισημαίνεται ή έκτασίς του, μέ άποτέλεσμα νά είναι κάποτε τό Κράτος ύποχρεωμένο νά διαψεύδη ένα ψίθυρο, ώφελώντας αυτόν. Διότι πιθανώς ό ψίθυρος νά μήν έχη έπεκταθή εις ώρισμένας περιοχάς, εις τάς όποιάς τώρα μέ τήν διάψευσι έπεκτείνεται και όργιάζει.

Έκτός όμως όλων αυτών ύπάρχει και κάτι επί πλέον πού προκαλεί σύγχυσιν. "Όποιος άκούει μιαν φήμην τήν μεταδίδει άλλοιώνοντάς την. "Όσο προχωρεί μιá διάδοσις τόσο και παραλλάσσει, φυσικά όχι εις τήν ούσία, αλλά εις τάς λεπτομερείας. 'Ιδού λοιπόν εις πρόσθετος σοβαρός λόγος, πού άποτρέπει τήν έντόπισι τού πρωταρχικού ψιθυριστού.

Εϊπομεν ότι ό ψίθυρος έχει τό πλεονέκτημα νά αξιοποιηται, όταν τά άλλα προπαγανδιστικά μέσα έχουν άχρηστευθή. "Αν ύποθέσωμεν π.χ. ότι τό Κράτος θέτει έκτός νόμου τό κομμουνιστικόν κόμμα, είναι φυσικόν νά στερηται αυτό κάθε δυνατότητος προπαγάνδας. Ούτε συγκεντρώσεις θά μπορη νά κάνη, ούτε έφημερίδας νά εκδίδη, αι δέ τυχόν προκηρύξεις πού παρανόμως θά ρίπτη δέν θά άποδίδουν προπαγανδιστικώς, διότι δέν θά έρχωνται εις έπαφήν μέ τήν μάζα. Αιταί θά έχουν μάλλον σκοπόν γοήτρου παρά προπαγάνδας.

Μολαταῦτα εἰς τὰς χεῖρας του θά ὑπάρχη ἓν ὕπουλον ὄπλον: ὁ ψίθυρος, ὁ ὁποῖος εἶναι ὄπως τὸ μούδιασμα, ἀόρατος καὶ αἰσθητός. Τὸ Κράτος ὀφείλει ἀμέσως νὰ ἀποκρούσῃ τὴν ἐπίθεσι τοῦ ψιθύρου πού θά ὑποστῇ. Ὁ Γκαϊμπελς ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὸ θέμα βαθύτερον παντός ἄλλου ἐσκέφθη κατ' ἀρχὴν νὰ ὀργανώσῃ φιλικόν δίκτυον ψιθυριστῶν, μέ τὸ ὁποῖον νὰ ἀντιμετωπίσῃ τόν ἐχθρικόν ψίθυρον. Ὅταν τὸ συνεκρότησεν εἶχε εὐνοϊκά ἀποτελέσματα. Ἀλλά διαρκούντος τοῦ πολέμου ἤλλαξε γνώμην. Ἀπεφάσισε νὰ ἀχρηστεύσῃ τελείως καὶ τὸ μόνον μέσον προπαγάνδας τῶν κομμουνιστῶν, ὥστε αὐτοὶ νὰ μὴν ἔχουν τίποτε. Μέ μίαν σειρὰν προγραμματισμένων γεγονότων κατέστησε τόν ψίθυρον ἀναξιόπιστον πηγὴν πληροφοριῶν. Κλασσικόν παράδειγμα εἶναι ἡ ὑπό τοῦ Γκαϊμπελς διάδοσις ὅτι καθηρέθη ὁ Χίμλερ. Ἀφοῦ ἄφησε τὴν χαλκευθεῖσα φήμη νὰ ἐπεκταθῇ παντοῦ ἐν συνδυασμῶ πρὸς ἐσκεμμένην ἐξαφάνισιν τοῦ Χίμλερ, ἐπαρουσίασεν αἰφνιδίως αὐτόν εἰς μίαν ἐκδήλωσιν καὶ εἰς τὴν τιμητικωτέραν θέσιν πλησίον τοῦ Χίτλερ. Ἡ μᾶζα ἀηδιασμένη ἀπὸ τὰ ψεύδη πού ἐκυκλοφόρουν ἔπαυσεν νὰ πιστεύῃ εἰς κάθε ψίθυρον. Μαζὶ μέ τόν ψίθυρον τῶν κομμουνιστῶν ἐξουδετερώθη καὶ ὁ ψίθυρος τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν, ἀλλὰ αὐτὸ δέν τοὺς ἐπείραξεν, διότι ἐκεῖνοι διέθεταν ὄλα τὰ ὑπόλοιπα μέσα προπαγάνδας (τύπος, ραδιόφωνον κ.τ.λ.) ἐνῶ οἱ κομμουνισταὶ οὐδένα.

Παρομοίαν τακτικὴν ἠκολούθησε καὶ ὁ Κ. Μανιαδάκης, ὁ ὁποῖος σχετικῶς μοῦ εἶπε: «διέδιδα ὅτιδὴποτε πού μετὰ ἀπὸ μερικές μέρες θά διεψεύδετο ἐκ τῶν γεγονότων. Ἔτσι κατῶρθωσα ὕστερα ἀπὸ λίγο νὰ μὴ πιστεύῃ κανεὶς σὶς φῆμες».

Ὡς συμπέρασμα ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀντιμετώπισις τῶν ψιθύρων ἐγκεῖται εἰς τὸ νὰ καταστήσωμεν αὐτοὺς ἀναξιόπιστους. Νὰ κλονίσωμεν δηλαδή τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ πλήθους πρὸς αὐτοὺς καὶ ἂν ἐπιτύχωμεν, μάλιστα, νὰ τοὺς γελοιοποιήσωμεν ἀκόμη καλλίτερον.

Διά τήν προληπτικήν αποτροπήν τοῦ ψιθύρου, καλόν εἶναι νά μή δίδῃ τό Κράτος ἀφορμάς (ὅταν π.χ. σταματήσῃ νά ἐμφανίζεται κάποιος Ὑπουργός βέβαιον εἶναι ὅτι θά ἀρχίσουν αἱ διαδόσεις) καί νά προλαμβάνῃ τήν φήμη, πληροφορῶν αὐτό τό ἴδιο τόν λαό διά τά γεγονότα. Τό κράτος δέν πρέπει δηλαδή νά ἀφήνῃ ἐρωτηματικά εἰς τήν σκέψιν τοῦ πλήθους, διότι εἰς ὅ,τι δέν ἀπαντᾷ ἐκεῖνο, ἀπαντᾷ ὁ ψίθυρος.

Αὐτά βεβαίως ἰσχύουν καί εἶναι καλά ὅταν πρόκειται νά ἀντιδράσωμεν εἰς τόν ψίθυρον, ὅταν ὁμοῦ θέλωμεν νά τόν χρησιμοποιήσωμεν, τότε προκύπτουν ὠρισμένα ζητήματα ὀργανώσεως, τά ὁποῖα ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

α) Δημιουργεῖται ἐν πρώτοις κέντρον, ἀπό τό ὁποῖον ἐκπέμπονται οἱ ψίθυροι καί εἰς τό ὁποῖον καταφθάνουν οἱ ξένοι ψίθυροι πρὸς ἐπεξεργασίαν ἀπό εἰδικευμένον ἐπιτελεῖον. Αὐτή ἡ τελευταία ἔχει κυρίως ἐνδιαφέρον εἰς τήν περίπτωσιν διασταυρώσεώς των. (Ἡ ἴδια διάδοσις κυκλοφορεῖ εἰς διαφορετικά σημεῖα) ὅποτε δέν εὐρισκόμεθα πρό τυχαίας φήμης, ἄν καί πολλάς φορές αὐτό συμβαίνει συχνότερον.

β) Ἐπιλέγονται πρόσωπα κατάλληλα διά τόν ρόλον τοῦ ψιθυριστοῦ. Εἶναι οἱ πομποί τοῦ ψιθύρου, οἱ ὁποῖοι ἐπιφορτίζονται μέ τήν μεταφοράν πρὸς τό κοινόντων διαδόσεων πού ἐπιθυμεῖ τό κέντρον νά κυκλοφορήσῃ. Πλήν τῶν πομπῶν δροῦν καί οἱ δέκται, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς ἀποστολήν νά συγκεντρώσουν κάθε περιφερόμενον ψίθυρο, εἴτε φιλικόν, εἴτε ἐχθρικόν. Κανονικῶς οἱ δέκται πρέπει νά ἀγνοοῦν τί διαδίδει τό κέντρον καί νά μεταφέρουν ἐκεῖ ὅτιδήποτε ἀκούσουν.

γ) Προσδιορισμός βασικῶν ἐστιῶν πλήθους καί σύνδεσις αὐτῶν διά τῶν πομπῶν καί δεκτῶν μετά τοῦ κέντρον. Βασικαί ἐστίαί πλήθους θεωροῦνται ἐκεῖναι, ὅπου τά εὐρισκόμενα εἰς αὐτάς ἄτομα συνδέονται μεταξύ των διά ποικίλων δεσμῶν. Οὕτω βασική ἐστία εἶναι τό ἐργαστάσιον, τό πανεπιστήμιον, ὁ στρατῶν κ.τ.λ. Εἰς κάθε τέτοιαν ἐστίαν θά δρᾷ ὁ δέκτης,

καθώς και ό πομπός, τό ξργον τών όποίων διευκολύνεται σημαντικώς λόγω τής συνδέσεως τών προσώπων τής έστίας.

Ό προορισμός του ψιθύρου δέν είναι μόνον νά διαδώσωμεν μίαν ιδιικήν μας φήμη αυτότελώς, αλλά κυρίως νά ενισχύσωμεν μίαν άποψιν τήν όποίαν διεκηρύξαμεν μέ άλλα προπαγανδιστικά μέσα. Είς τήν περίπτωσιν αυτήν ό ψίθυρος έχει έπιβοηθητικόν χαρακτήρα. Ό Γκαίμπελς έχρησιμοποiei τόν ενισχυτικόν χαρακτήρα του ψιθύρου, διά νά άμβλύνη τήν δυσμενή έντύπωσιν πού θά προεκάλουν αί λήψεις δυσαρέστων μέτρων κατά τήν διάρκειαν του πολέμου (π.χ. διέδωσε διά του ψιθύρου, ότι θά περικοπούν κατά 50% τά ύπό του δελτίου παρεχόμενα τρόφιμα, τά όποία όμως περιεκόπησαν κατά 20%, ό δέ λαός ό όποιος άνησύχησε φοβούμενος τήν κατά 50% μείωσιν, άπεδέχθη τήν κατά 20% γενομένην όχι μόνον χωρίς διαμαρτυρίας, αλλά και μέ άνακούφισιν).

Έπίσης δέν θά παραλείψω νά άναφέρω και μιά αντίστροφον μέθοδον δράσεως του ψιθύρου. Ό αντίπαλος διαδίδει, ότι θά λάβωμεν πολλά ώφέλιμα και χρήσιμα μέτρα. Η διάδοσις δημιουργεί εύφορίαν και ικανοποίησιν είς τούς ένδιαφερομένους. Τελικώς τά μέτρα δέν λαμβάνονται και ή μάζα δυσαρεστείται έναντίον μας.

Προσέτι χρησιμοποιούμενόν ψίθυρον και όταν έκείνο πού έπιθυμούμεν νά πληροφορηθή ή μάζα δέν μπορούμε, διά πολλούς λόγους, νά τό γνωστοποιήσωμεν έπωνύμως και έπισήμως (δυσφήμησις προσώπων).

12. Τό σύνθημα.

Τό σύνθημα εκφράζει τό πιστεύω ώρισμένης στιγμής και ζητεί τήν πραγματοποίησιν του. Κατά συνέπειαν πρώτον και βασικόν στοιχείον του συνθήματος είναι ή άνταπόκρισις του πρός τάς άντικειμενικάς προϋποθέσεις τής ύπάρξεώς του. Αυτό σημαίνει, ότι προτου χρησιμοποιηθή όποιοδήποτε σύνθημα, πριν άπ' όλα και πάνω άπ' όλα, έξετάζομεν άν άντι-

στοιχή προς τὰ πραγματικά δεδομένα. Καί αν ναί τό «ρίχνουμε» είδεμή δέν τό μεταχειρίζομεθα καθόλου.

Κάτω από τό ίδιο πνεύμα αναλύομεν καί τήν άξία τών συνθημάτων πού ήδη χρησιμοποιούμεν. Διότι είναι δυνατόν καί συνέβη ένα σύνθημα πού τώρα ανταποκρίνεται εις τās αντικειμενικάς προϋποθέσεις, έντός όλίγου νά μήν ανταποκρίνεται πλέον, λόγω εξέλιξεως τών καταστάσεων, όποτε πρέπει άμέσως νά αντικατασταθή. Διαφορετικώς ή έπιμονή εις αυτό, τουλάχιστον, δέν θά ώφελή. Καί εις τήν προπαγάνδαν ό,τι δέν ώφελεί, βλάπτει. Τόν καιρόν πού μās έπετέθησαν οι Ίταλοί, τό «ΟΧΙ» ύπήρξεν έν καταπληκτικόν σύνθημα, πού εξέφρασε τήν άπόφασιν του Έθνους νά αντισταθή. Η έπίδρασις του εις τόν λαόν καί εις τόν Στρατόν ήτο άνυπολόγιστος. Μετά όμως άπό τās πρώτας νίκας καί τήν κατατρόπωσιν τών Ίταλών, τό «ΟΧΙ» έπρεπε νά αντικατασταθή, διότι πλέον οι Έλληνες εύρισκόμενοι εις τήν θέσιν τών έπιτιθεμένων καί όχι τών άμυνομένων ειχον άνάγκην άπό παρορμητικόν σύνθημα άνάλογον προς τήν διαμορφωθείσαν νέαν κατάστασιν, εις τήν όποίαν δέν ανταπεκρίνετο πλέον τό «ΟΧΙ».

Καί πράγματι ή προπαγάνδα του Μεταξά έρριψε τό νέο σύνθημα «στή θάλασσα» ύπονοούσα, νά πετάξωμεν εκεί τούς καταδιωκόμενους Ίταλούς. Τό σύνθημα αυτό άντεστοίχει πλήρως εις τήν εξέλιξιν του πολέμου καί ήξιζε δι' έναν άκόμη λόγον: έβαζε σκοπό εις τόν μαχόμενον στρατόν καί προσδιώριζε τέλος εις τήν προσπάθεια (μόλις τούς έρρίπταμεν εις τήν θάλασσαν θά έτελειώνε ό πόλεμος). Ένώ τό «ΟΧΙ» έστερείτο σκοποϋ, διότι οϋτος ειχεν έπληρωθή με τήν νικηφόρον άμυνα. Σημειώνομεν ότι τό «Αέρα» ειχε περιωρισμένην ισχύν. Ητο καθαρώς πολεμική κραυγή καί δέν ήδύνατο νά διεκδικήση τήν θέσιν ενός συνθήματος, πού θά έξωτερίκευε τήν έσωτερικήν πεποίθησιν του Έθνους, ή όποία ήτο τό «ΟΧΙ» όταν ήμυνόμεθα καί «στή θάλασσα» όταν έπιτιθέμεθα.

Ἐξήγησαμεν καί μέ παράδειγμα τήν σημασίαν τῆς ἀντιστοιχίας συνθήματος–πραγματικότητος, πρόκειται νά δείξωμεν ὠρισμένας τεχνικάς λεπτομερείας πού ἀφοροῦν εἰς τό ἴδιο τό σύνθημα.

Τό σύνθημα κατ' ἀρχήν ὀφείλει νά εἶναι σύντομον. Ἄν εἶναι δυνατόν μία λέξις μονάχα. Αὐτή ἡ λέξις ἢ αἱ λέξεις τῆς φράσεως πού θά τό σχηματίζουν, νά εἶναι εὐηχοι, ὥστε νά καθιστοῦν τό ὄλο σύνθημα μεταλλικόν. Ἐπίσης αὐξάνει τήν ἀπόδοσιν, λόγῳ τῆς ἐμφάνσεως ἢ ὁμοιοκαταληξία τοῦ συνθήματος (Liberté, Egalité, Fraternité) καί ἡ ἐπιγραμματική διατύπωσις του. Θά ἦτο παράλειψις ἄν δέν ἀνεφέραμεν, ὅτι τό σύνθημα εἰς τήν διακηρυξίν του πρέπει νά εἶναι βεβαιωτικόν καί νά ἐγγυᾶται, κατὰ τρόπον ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως τήν ἐπικράτησι τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διακηρυσσομένου π.χ. «*Ἡ Δημοκρατία θά νικήσῃ*» τοῦ Γ. Παπανδρέου.

Ἡ ἐκπόνησις ἑνός συνθήματος εἶναι κατ' ἐξοχήν ζήτημα ἐμπνεύσεως. Ἐντούτοις καί ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας συμβάλλει, διότι προσανατολίζει, πού περίπου νά στραφῇ κάποιος διά νά εὔρη τό σωστόν. Ἄλλως τε μία σχετική πείρα καί μία γνώσις πλήθους συνθημάτων διευκολύνει, διότι ἐπιτρέπει τήν παραποίησιν παλαιότερων συμφώνως πρός τάς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς.

Ἡ μᾶζα εἶναι ὑπόδουλος εἰς τήν γοητείαν τῶν λέξεων. Ἡ παντοδυναμία τῶν συνθημάτων ἀποδεικνύει καθημερινῶς τήν ἀλήθεια αὐτῆς τῆς διαπιστώσεως. Χιλιάδες λαοῦ καί χωρίς δισταγμόν ἢ συντριπτική πλειοψηφία τοῦ πλήθους ἀκολουθεῖ παρατάξεις, πρόσωπα, ἰδεολογίας, ἐπηρρεασμένη ἀποκλειστικῶς καί μόνον ἀπό συνθήματα, ἀπό λέξεις, πού ὀχι σπανίως εἰς τήν πολιτικήν τοῦλάχιστον καλύπτουν τό ἀντίθετο ἀπό αὐτό πού σημαίνουν. Ὁ Στάλιν ἐδήλωσε ἀπροσηματίστως, ὅτι αὐτό πού λέγομεν εἶναι ἓνα πράγμα καί αὐτό πού κάνομεν εἶναι ἓνα ἄλλο πράγμα. Καθόλου δέν εἶναι ἀπαραί-

τητον αυτά τὰ δύο νά ταυτίζονται.

Μολαταῦτα δέν ἐπιτρέπεται καί θά εἴμεθα ἀδικοί ἂν κατηγορήσωμεν γενικῶς τὰ συνθήματα. Ἐπικαλούμενοι τήν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας ἀναγνωρίζομεν ὅτι ὑπάρχει ἀφθονία παραδειγμάτων, ὅπου μέ συνθήματα, εἴτε συμβολίζονται λαμπροί σταθμοί (Μολών λαβέ) εἴτε ἐκεῖνα συνέστησαν ὑπερτάτην ὑπόσχεσιν θυσίας καί καθήκοντος (Ἐλευθερία ἢ Θάνατος).

Πάντως, τό γεγονός εἶναι ξνα: Οὐδεμία ἰδεολογία μπορεῖ νά ἀποκτήσῃ ὄπαδούς χωρίς συνθήματα. Ἄκóμη καί αἱ θρησκείαι πού μολονότι διά νά τās πιστεύσῃ κανεῖς ἀπειλοῦν χίλια δυό φοβερά, ἔχουν ἀνάγκη συνθημάτων (Ἄγαπάτε ἀλλήλους) διά νά ἐκφραστοῦν καί νά προσελκύσουν πιστούς.

Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου θά ἠδυνάμεθα χωρίς νά διακινδυνεύσωμεν νά περιπέσωμεν εἰς σφάλμα νά εἴπωμεν «δείχτε μας μιά ἰδεολογία χωρίς συνθήματα, γιά νά σᾶς δείξουμε μιά ἰδεολογία χωρίς ὄπαδούς».

Τήν σημασίαν τῶν ἐπιτυχημένων συνθημάτων εἶχε ἀντιληφθῆ ὁ Στάλιν ὁ ὁποῖος συνεβούλευεν: «Τά κόμματά μας πρέπει νά βρίσκουν τὰ συνθήματα πού συγκινοῦν τίς μᾶζες γιά νά ἀγαπηθοῦν ἀπό αὐτές, νά τίς παρασύρουν καί νά τίς ρίζουν στόν ἀγῶνα».

Χάριν τῶν συνθημάτων δέν πρέπει νά παρασυρθῶμεν εἰς τό ἄλλο ἄκρον καί νά ὑπερβάλωμεν. Ἡ κατάχρησις τῶν συνθημάτων εἶναι χειρότερα ἀπό τήν ἔλλειψίν των. Ἡ προπαγάνδα δέν ἀπαιτεῖ ποσότητα, ἀλλά ποιότητα. Μερικά συνθήματα δυναμικά καί ψυχολογημένα πού ἐπαναλαμβάνονται ἀδιακόπως καί δίχως περιορισμόν ἀρκοῦν, διά νά ἐξαντλήσουν τελείως τήν ἀποδοτικότητά των ὡς προπαγανδιστικῶν μέσων.

13. Τό βιβλίον.

Τό βιβλίον δέν ἐξυπηρετεῖ ἀμέσως τήν προπαγάνδαν, διότι

δέν έρχεται εις καθημερινή στενήν έπαφή μέ την μάζα. Αυτό όμως δέν σημαίνει, ότι τής είναι άχρηστον. Άπεναντίας μά-
λιστα τής είναι άπαραίτητον διά τούς έξής λόγους:

α) Ή μάζα, έν πρώτοις, έπιθυμεί πάρα πολύ νά έχη εις τήν διάθεσίν της –έστω και άν ουδέποτε χρησιμοποιη- βιβλία ή τουλάχιστον ένα βιβλίον, έντός του οποίου νά εύρίσκεται άναλελυμένο τό πιστεύω της. Τό βιβλίον αυτό τοποθετημένο εις τήν βιβλιοθήκην άσκει πάντα μίαν μόνιμον έπιρροήν. Ό δγκος πολλές φορές του δίδει κύρος. Άλλως τε τό πλήθος, διά νά έντυπωσιασθή και νά δραστηριοποιηθή έχει ανάγκη από Εύαγγέλια και Κοράνια.

β) Έκτός τής μάξης υπό τήν οργανικήν της έννοιαν ύπάρχει και τό άτομο προς τό όποιον άπευθύνεται τό βιβλίον και διά τό όποιον άποκλειστικώς είναι προσιτόν. Τό βιβλίον λοιπόν χρειάζεται διά νά διαφωτίση και νά πείση επί τής ορθότητος του ιδανικού πού πρεσβεύει ένα κίνημα ή μία παράταξις. "Όσοι ήκουον τούς θεελλώδεις λόγους του Χίτλερ, διά νά στερεώσουν συνειδητώς εκείνα, πού έλεγεν ό Φύρερ έπρεπε νά διαβάσουν τό «ό Άγών μου» όπου εύρισκαν τήν θεωρητικήν θεμελίωσιν τής προσπαθείας του έθνικοσοσιαλισμού.

Τό βιβλίον λοιπόν είναι βασικόν όργανον ιδεολογικής ύποδομής.

γ) Πλήν των άνωτέρω είναι χρήσιμον και κατά τουτο: Οι άρθρογράφοι, οι όμιληταί, οι σχολιασταί κ.τ.λ. έχουν τήν δυνατότητα νά παραπέμπουν εις εκείνο του οποίου τό περιεχόμενον είναι γνωστό και παραδεκτόν από τούς όπαδούς μέ συνέπειαν νά αναφέρωνται συμπεράσματα, χωρίς νά άπαιτηται ή άπόδειξις των, διότι αυτή έχει δοθή από τό βιβλίον. Αυτό του είδους αί παραπομπάι διευκολύνουν τήν προπαγάνδα, ιδίως εις τά φυλλάδια και τά δημοσιεύματα.

Τήν ώφέλιμον σημασίαν του βιβλίου κατενόησαν οι κομμουνισταί οι όποιοι διά τήν διάβρωσιν των Έθνικων κοινω-

νιών ἴδρυσαν εἰς ἑκάστην χώραν ὅπου δροῦν πλῆθος ἐκδοτικῶν οἴκων, πού μολονότι ὅλοι λειτουργοῦν μέ παθητικόν τούς συντηροῦν διά νά κυκλοφοροῦν πάσης φύσεως βιβλία, ἀπό ἐπιστημονικά, μέχρι παιδικά παραμῦθια. Δέν χρειάζεται βεβαίως ἐπεξήγησις, ὅτι ὅποιαδήποτε ἐκδοσις ἀσκεῖ μέ τόν τρόπον τῆς φιλοκομμουνιστικῆν προπαγάνδαν.

Νομίζομεν, ὅτι μετά ἀπό ὅσα εἶπαμε φαίνεται καθαρώς, ὅτι μπορεῖ τό βιβλίον νά μή συνιστᾶται ὡς τακτικόν μέσον προπαγάνδας, ἀλλά ὡς παράγων προεργασίας καί ἐκπαιδεύσεως ἐπί ἰδεολογικῶν ἀντιλήψεων εἶναι κυριολεκτικῶς ἀναντικατάστατον.

Τό ἄλφα τῆς καταπολεμήσεως τῶν ἀντιθέτων βιβλίων εἶναι ἡ ἐπισήμανσις των. Οἱ ὁπαδοί καί ὁ κόσμος ὁλόκληρος, πρέπει νά τηροῦνται ἐνήμεροι περὶ τῶν ἐκδόσεων τοῦ ἀντιπάλου. Διότι συχνά κυκλοφοροῦν δῆθεν ἀχρωμάτιστα βιβλία, τά ὅποια ὁμως διοχετεύουν ἐντέχνως τό δηλητήριόν τους. Ἀφοῦ ἐπισημάνωμεν τό ἐχθρικό βιβλίον ὀφείλομεν ἐν συνεχείᾳ νά καλύψωμεν τό θέμα πού πραγματεύεται μέ φιλικήν ἐκδοσιν.

Ἄν ἡ κάλυψις, πού θά στερήσῃ εἰς τόν ἐχθρόν τήν μονοπωλιακῆν ἐκμετάλλευσιν ἐνός ἀντικειμένου, δέν εἶναι διά διαφόρους λόγους δυνατή ἢ δέν ἀποδίδει καθῶς πρέπει, τότε καλόν εἶναι νά προβῶμεν εἰς ἀνηλεῆ κριτική σιγματίζοντες τό βιβλίον, ὡς κείμενον εὐτελοῦς προπαγάνδας. Αὐτά ἰσχύουν ὑπό τήν προϋπόθεσιν, ὅτι θά ἔχῃ προηγηθῆ ἐκ μέρους τοῦ ἀντιπάλου εὐρεῖα διαφήμισις, διότι ἀλλοιώτικα εἶναι ὡσάν νά διαφημίζωμεν ἑμεῖς τά βιβλία του.

Πάντως, διά νά εἶμεθα εἰλικρινεῖς, ἱστορικῶς τό ἐχθρικό βιβλίον ἀντιμετωπίσθη καί μέ τό κάψιμον. Πρόκειται περὶ παλαιστάτης μεθόδου, τήν ὅποιαν πρῶτοι ἐφήρμοσαν οἱ Ἀθηναῖοι Δημοκράται, οἱ ὅποιοι ἔκαιον δημοσίως τά βιβλία τῶν ἀντιφρονούντων (ἰδίως τοῦ Πρωταγόρου). Κατόπιν οἱ

Χριστιανοί διά τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἐτελειοποίησαν τήν μέθοδον, καίοντες μαζί μέ τά βιβλία καί τούς συγγραφείς!

14. Ἡ μάχη.

Ἡ προπαγάνδα ὡς γνωστόν δέν ἐνδιαφέρεται, διά τήν οὐσία τῶν μέτρων πού λαμβάνει ἕνα Κράτος, ἀλλά διά τήν προβολήν τους. Ἀναμφισβητήτως καί τό σπουδαιότερον ἀκόμη κοινωνικόν μέτρον, ἐνόσον δέν προβληθῆ δεόντως ἀπηχεῖ εἰς τήν μᾶζα σχεδόν καθόλου, ἐν σχέσει πρός κάποιο ἀσήμαντον, πού ὁμως ἔτυχε καταλλήλου προβολῆς.

Τό ἴδιο ἄλλως τε μπορεῖ νά συμβῆ καί εἰς ὅποιονδήποτε προϊόν. Ἡ ἐντονος διαφήμισις εἶναι ἐκείνη πού πρωταρχικῶς θά ἐξασφαλίση τήν ἐμπορικότητα καί δευτερευόντως ἡ ποιότητος, τήν ὁποίαν προσέχει κάποιος, ὅταν ἐξ αἰτίας τῆς μελετημένης διαφημίσεως εἶναι βέβαιος, ὅτι ἀγοράζει κάτι ἐκλεκτόν.

Ἐπομένως, θά ἡδυνάμεθα νά ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι εἰς τόν πολιτικόν τομέα μία κυβέρνησις, διά νά ἀποκτήσῃ τήν λαϊκὴν συμπαράστασιν δέν ἀρκεῖ νά εἶναι ὠφέλιμος, πρέπει καί νά φαίνεται ὠφέλιμος. Πρᾶγμα πού διά νά ἐπιτύχῃ μόνον εἰς τὸν τρόπον ὑπάρχει: Ἡ προβολή. Ἡ δέ ἀποτελεσματικωτέρα ἐφαρμογή τῆς προβολῆς εἶναι ἡ μέθοδος τῆς «Μάχης».

Διά νά δώσωμεν μίαν εἰκόνα τοῦ νοήματος τῆς «Μάχης» θά φέρωμεν ἕν παράδειγμα. Ἡ κυβέρνησις πού ἀπεφάσισε νά λάβῃ ὠρισμένα μέτρα π.χ. διά τόν σίτον δέν ἀρκεῖται εἰς τήν ἀπλήν ἀναγγελίαν τους ἀπό τό ραδιόφωνο ἢ τόν τύπο. Προτοῦ ἐξαγγεῖλῃ κηρύσσει τήν «Μάχη τοῦ σίτου» εἰς τήν ὁποίαν δίδει πανηγυρικὴν μορφήν. Διοργανώνει σκηνοθετημένα συνέδρια σιτοπαραγωγῶν, ὅπου ἀκούγονται ἀπόψεις καί γίνονται εἰσηγήσεις. Διανέμει πλῆθος διαφωτιστικῶν φυλλαδίων, πραγματοποιεῖ καθ' ἅπασαν τήν χώραν συγκεντρώσεις τῶν ἐνδιαφερομένων. Ἐκδίδονται ψηφίσματα. Γίνονται ὁμιλίαι καί ραδιοφωνικαὶ ἐκπομπαί. Τά κινηματογραφικὰ ἐπίκαιρα

αναφέρουν τά γεγονότα. Τό κράτος ἐξαίρει τό ρόλο τῶν σιτοπαραγωγῶν ὡς ἐργατῶν τῆς ἐθνικῆς προόδου κ.τ.λ. Ἄπονέονται βραβεῖα διά τὰς εὐστόχους προτάσεις. Ἐκδίδεται ἀναμνηστικόν μετάλλιον. Καί τέλος εἰς ὀγκώδη συγκέντρωσιν ἀναφωνοῦνται τά μέτρα τά ὁποῖα «ἐγκρίνουν» δι' ἐκδηλώσεων οἱ συγκεντρωθέντες.

Ἄσφαλῶς δέν πρόκειται νά ἀναλύσωμεν τὰς ἐπί μέρους λεπτομερείας τῆς «Μάχης» ἢ ὁποῖα πραγματοποιουμένη καθῶς πρέπει ἐπιτυχάνει τά ἐξῆς σπουδαῖα:

α) Ἐνεργό συμμετοχή τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τήν λήψιν τῶν μέτρων, τά ὁποῖα οὐσιαστικῶς δέν εἶναι αὐτοί, πού τά ἔλαβον ἢ τά εἰσηγήθησαν. Λόγω ὁμως τῆς σκηνοθεσίας καί τοῦ κλίματος νομίζουν, ὅτι συνέβαλον καί αὐτοί μέ ἀποτέλεσμα εἰς περίπτωσιν πού τά πράγματα ἐξελιχθοῦν δυσμενῶς νά μή μποροῦν νά παραπονεθοῦν ἐναντίον τοῦ κράτους. Ἐξ ἄλλου ὁ σεβασμός τῆς γνώμης των, ἀσχέτως ἂν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, δημιουργεῖ εἰς ἐκείνους τήν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀσκοῦν ἐξουσίαν, γεγονός χρησιμώτατον εἰς τήν προπαγάνδαν.

β) Χάρις εἰς τὰς ἐκδηλώσεις (εἰς τὰς κομμουνιστικάς χώρας αἱ «Μάχαι» κλείνουν ἀπαραιτήτως μέ ἑορτάς, χορούς, ἐπιδείξεις κ.τ.λ.) ὁ κόσμος ἐνθουσιάζεται, ἔρχεται πλησιέστερον πρὸς τήν ἐξουσίαν καί συνδέεται μέ τήν κυβέρνησιν, πράγμα πού δέν θά συνέβαινε μέ τήν ξηράν ἀνακοίνωσιν διαφόρων μέτρων. Ἐπίσης, λόγω τῆς τυμπανοκρουσίας, τά μέτρα δέν μαθαίνονται μόνον ἀπό τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους, ἀλλά παρακινεῖται τό ἐνδιαφέρον ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ (ὁμιλία, τύπος, συγκεντρώσεις, ἑορταί κ.τ.λ. δέν παρέρχονται ἀπαράτηρητα) ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζει τόν ἀγῶνα τῆς κυβερνήσεως, διά τήν ἐπίλυσι τῶν προβλημάτων του καί κατά κάποιον τρόπον συμμετέχει εἰς αὐτόν.

γ) Μέ τήν «Μάχην» τό πλῆθος ἀπασχολεῖται μεγάλο χρονικόν διάστημα. Μόλις τελειώσῃ ἢ μία, ἀρχίζει ἢ ἄλλη. Αἱ

μεταρρυθμίσεις εις τήν παιδείαν, ή δημοσία υγεία, ό άθλητισμός, ή οικονομία, ή εργασία κ.τ.λ. δίνουν πολλές και άποδοτικές ευκαιρίας διά κήρυξι «Μαχών» μέ τάς όποίας άπασχολείται ό λαός και άποσπάται ή προσοχή του εις αυτάς τάς κατευθυνόμενας και άπολύτως έλεγχομένας από τό κράτος ενεργείας, μέ συνέπεια ή αντίπαλος προπαγάνδα νά συναντά φοβεράς δυσκολίας, δι' ανάπτυξιν θετικῆς δράσεως και νά αναγκάζεται νά καταφεύγη εις στείρα αντίδρασιν διά νά άκουσθῆ.

Δέν χρειάζεται φυσικά νά τονίσωμεν, ότι αι «Μάχαι» θά διαδέχωνται ή μά τήν άλλη βάσει γενικοῦ προγράμματος και εις αναλόγους περιόδους, ώστε νά μή προκαλοῦν άνίαν και χάσουν κάθε ενδιαφέρον και κάθε σημασίαν από άποψιν προπαγάνδας.

Ό Μουσσολίνι, ό όποιος διέπρεψεν εις τάς «Μάχας» (προπαγάνδας βεβαίως) τάς συνεδύαζεν και μέ ύλικά κίνητρα καθιερώνων κληρώσεις λαχείων, δώρα, βραβεία κ.τ.λ. Έβαζεν επίσης και διορίας έντός τών όποίων έπρεπε νά περατωθούν, πράγμα πού είναι πολύ σωστό, διότι διαφορετικώς, ιδίως εις τούς μεσογειακούς λαούς, πού διακρίνονται διά τήν φλυαρία και τήν έλλειψι μεθοδεύσεως, θά έλίμναζαν.

15. Τό πολύπτυχον.

Πρόκειται περί λίαν διαδεδομένου μέσου προπαγάνδας. Άποτελείται από έν επίμηκες φύλλον χάρτου τυπωμένο κατά προτίμησιν και εις τά δύο μέρη και διπλωμένο εις δύο, τρεις ή και περισσότερας πτυχάς.

Εις τό πολύπτυχον μπορεϊ νά πραγματοποιηθῆ εις άξιόλογος συνδυασμός κειμένων και φωτογραφιών. Συνήθως εις τήν αύτήν σελίδα και κάτω από τήν φωτογραφίαν ύπάρχει τό κείμενο, πού κατά κανόνα είναι έπεξηγηματικόν τῆς εικόνας. Πάντως έχουν γίνει κατά κάποιον τρόπο τελευταίως του συρμού οι λευκοί χώροι και ή ασύμμετρος διάταξις φωτογρα-

φιῶν καί κειμένων. Ἄλλα πολύπτυχα, πάλιν, καλύπτουν δύο ἢ περισσότερας συνεχόμενας πτυχάς μέ ἐνιαῖον κείμενον ἢ φωτογραφία νομίζοντας, ὅτι οὕτω ἐντυπωσιάζουν πλέον δυνατῶς. Ἴσως, ὅπως ἴσως ὅμως ἐκεῖνο πού προέχει καί αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου, εἶναι ἡ ἐμφάνισις, ἡ ὁποία εἰδικῶς διά τό πολύπτυχον θεωρεῖται θέμα ζυτικόν.

Δι' αὐτόν ἀκριβῶς τόν λόγον τό πολύπτυχον πρέπει νά φέρη ἔντονα χρώματα. Ἡ πολυχρωμία ἐνδείκνυται. Καθώς καί ἡ ποικιλία τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων. Ἐπίσης ἐπιβάλλεται ἡ χρῆσις διαφόρων σημείων, ὅπως βέλη, ἀστερίσκοι κ.τ.λ. ὑπό τήν προϋπόθεσιν, ὅτι ὅλα αὐτά θά τοποθετῶνται ἄν προσθέτουν κάτι αἰσθητικῶς καί ὄχι «στά καλά καθούμενα».

Διά τήν ἀπαραίτητον δημιουργίαν ἐντυπώσεων πρέπει τό πολύπτυχον, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, νά περιέχη φωτοτυπίας ἐγγράφων, στοιχεῖα, ἀριθμούς καί ἄλλα παρεμφερῆ πού ἐνισχύουν τήν διεισδυτικότητά καί κατά συνέπειαν τήν ἀπόδοσίν των. Ἐπίσης χάριν τῆς ἀξιοπιστίας νά τίθεται ὑπογραφή. Ὁ καλός χάρτης καί ἡ ἐπιμελημένη ἐκτύπωσις συμβάλλουν καί αὐτά εἰς τήν ἐπιτυχίαν τῶν πολυπτύχων κατὰ ἕνα ποσοστόν, κάθε ἄλλο παρά εὐκαταφρόνητον. Τέλος σημειώνομεν, ὅτι τά πολύπτυχα δέν συμφέρει νά ρίπνῶνται ὡς προκηρύξεις. Τό ὀρθόν εἶναι νά διανέμῶνται «χέρι-χέρι».

16. Ὁ κινηματογράφος.

Ὁ κινηματογράφος ἀποτελεῖ τόν ἀποτελεσματικώτερον συνδυασμό ἀκουστικῆς καί ὀπτικῆς προπαγάνδας. Κατά τήν γνώμην τῶν εἰδικῶν θεωρεῖται τό ἰσχυρότερον μέσον διά τήν δημιουργίαν ἐντυπώσεων εἰς τήν μάζαν.

Ἐκτός τῶν ἐπικαίρων, τά ὁποία εἶναι ἔξοχοι τρόποι προβολῆς προσώπων, ἡ κινηματογραφική προπαγάνδα ἐπεκτείνεται καί εἰς τήν δι' αὐτῆς ὑποβολήν διαφόρων πολιτικῶν ἀπόψεων. Οὕτω βλέπομεν τοὺς κομμουνιστάς νά παράγουν σειράν ταινιῶν, πού ἀφοροῦν τήν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γερμα-

νών. Εἰς τὰς ταινίας αὐτάς ἐμφανίζονται οἱ Γερμανοὶ ὡς κτήνη, ἐνῶ οἱ κομμουνισταὶ παριστάνουν τοὺς λαϊκοὺς ἠρωας, πού πλημμυρίζονται ἀπὸ ἀνθρωπισμόν.

Ἄλλο δεῖγμα ὠργανωμένης κινηματογραφικῆς προπαγάνδας εἶναι καὶ αἱ ταινίαι μέ θέμα τόν Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον. Εἰς τὰ σενάρια αὐτῶν τῶν ἔργων πού πάντοτε νικοῦν οἱ σύμμαχοι πραγματοποιεῖται μία ἰδιότυπος ἔνεσις ἰδεῶν. Βλέπων ὁ θεατῆς τὰς κτηνωδίας τῶν Γερμανῶν, πού τοὺς ὑποδύονται ἀντιπαθητικοὶ τύποι, φεύγει, ἐνόσον δέν ἔχει προσωπικήν γνώμην, ἀποκομίζων τὰς χειροτέρας ἐντυπώσεις εἰς βάρους τῶν Γερμανῶν. Πολύ συχνά μάλιστα δημιουργεῖται ἐντὸς τῆς αἰθούσης προβολῆς τοιαύτη ψυχολογία, ὥστε εἰς μίαν σκηρὴν τυφεκισμοῦ ἀθῶν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς νά ἀκούγονται ψίθυροι ἀποδοκιμασίας.

Προπολεμικῶς, ὁ Γκαῖμπελς ἀπέδωσε ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν προπαγάνδα ἀπὸ τόν κινηματογράφον. Πλήν τῆς συστηματικῆς ἀξιοποιήσεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν κινηματογραφικῶν ἐπικαιρῶν καὶ εἰδήσεων ἐκ τοῦ ὑπουργείου του, ἐκκυκλοφόρησεν πολλὰς ταινίας μέ θέματα ὄχι ἀνοήτως φανταστικά, ἀλλὰ ἱστορικά, ὅπως π.χ. ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου τῶν Μπόερς κατὰ τῶν Ἑγγλων κ.τ.λ.

Εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ταινιῶν αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ προπαγάνδα εἶναι διάχυτος καὶ ὄχι ἐντοπισμένη. Αἱ ἰδέαι πού πρέπει νά δοθοῦν δέν παρουσιάζονται ποτέ αὐτοτελεῖς, αὐθῦρακτοι, ἀλλὰ πάντοτε συνδεδεμένοι μέ ὑποθέσεις καὶ γεγονότα, πού συναντᾶ κανεὶς εἰς τὴν καθημερινή κοινὴ ζωὴν. Ὁ φιλειρηνισμὸς ἐμφανίζεται λ.χ. μαζί μέ ἓνα εἰδύλλιον πού ἀναπτύσσεται ἐντὸς τοῦ πολέμου καὶ καταστρέφεται ἢ κινδυνεύει ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Αἱ φιλειρηνικαὶ ταινίαι θά δείξουν τὰ θύματα, τὰ νοσοκομεῖα, τὰς κατεστραμμένας πόλεις κ.τ.λ. Αἱ ἀντίθετοι θά προβάλλουν τόν ἠρωισμόν, τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος, τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς νίκης, τὰς παρελάσεις κ.τ.λ.

Ειδικῶς εἰς τὴν κινηματογραφικὴν προπαγάνδαν ἡ ὑπερβολὴ ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν ἐπιτυχίας. Ἡ μετριοπάθεια ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς. Ὁ καλὸς πρέπει νὰ παρουσιάζεται κάλλιστος καὶ ὁ κακὸς χειρίστος. Ἐκεῖνο δὲ πού παίζει σημαντικὸν ρόλον καὶ ἐνισχύει τὴν ἀπόδοσιν εἶναι ἡ μουσικὴ ἐπένδυσις τῆς ταινίας. Ἐνίοτε μάλιστα, ἀρκεῖ μόνον αὐτὴ διὰ νὰ γεννηθοῦν αἰσθήματα καὶ νὰ προκληθοῦν αἱ ἐπιθυμηταὶ ἐντυπώσεις. Τὰ ὑπόλοιπα εἶναι θέματα τεχνικὰ καὶ σκηνοθεσίας πού καὶ αὐτὰ ἴσως ὀφείλουν νὰ συμμορφώνωνται πρὸς τὴν γενικὴν προπαγανδιστικὴν κατεύθυνσιν. Ὁ σκηνοθέτης π.χ. ἐνὸς ἀντιπολεμικοῦ ἔργου θὰ τονίσῃ ὑπερμέτρως τὰς σκηναὶς φρίκης, τὴν ὀδύνην διὰ τὴν ἀπώλειαν ἀγαπητῶν προσώπων κ.τ.λ.

Ἡ ἀντιμετώπισις τῆς κινηματογραφικῆς προπαγάνδας τοῦ ἀντιπάλου δὲν εἶναι εὐκόλος. Ἐνόσον δὲν δυνάμεθα μὲ κάποια ἀφορμὴ νὰ ἀπαγορεύσωμε τὴν προβολὴ τῶν ταινιῶν του, ἐνδείκνυται νὰ τὰς ἐπισημάνωμεν ὡς προπαγανδιστικὰς, ὥστε ὅσοι τελικῶς τὰς ἰδοῦν νὰ πηγαίνουν προκατειλημμένοι, ὅτι θὰ παρακολουθήσουν μίαν προπαγανδιστικὴν ταινίαν. Ἡ ἐπισήμανσις θὰ γίνῃ ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅτι θὰ ἔχη προηγηθῆ εὐρεῖα διαφήμισις τοῦ ἔργου, διότι διαφορετικῶς εἶναι ὡς νὰ τὸ διαφημίζωμεν ἑμεῖς καὶ ὡς νὰ προτρέπωμεν τοὺς ἀντιπάλους νὰ παρακολουθήσουν τὴν ταινία τους.

Τέλος, παρατηροῦμεν, ὅτι ἀποτελεῖ ὀλέθριον σφάλμα νὰ προσάπτωμεν εἰς τὸν ἀντίπαλον καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ κινηματογράφου, ὅπου αἱ παραστάσεις εἶναι ζωνταναί, ἰδιότητος πού ἐλκύουν τὸ πλῆθος. Διότι αὐτὸ ἔχει τὴν τάσιν νὰ ἀκολουθῆ αὐτοὺς πού τοῦ ἀρέσουν. Εἰς αὐτὸ τὸ σφάλμα παραδόξως ἔπεσαν οἱ κομμουνισταί, οἱ ὁποῖοι εἰς ἀντιναζιστικὰς ταινίας πού ἐδημιούργησαν περιέλαβον ἐντὸς αὐτῶν καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ ἀληθεῖς ταινίας τῆς χιτλερικῆς περιόδου (συγκεντρώσεις, παρελάσεις). Οὕτως ὁμως ἐδείκνυον τὴν δύναμιν τοῦ ναζισμοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προπαγανδιστικῶς εἶναι

έπιζήμιον διά τούς ἀντιναζιστάς. (Ἡ δύναμις μαγνητίζει τήν μάζα). Ἀποδεδειγμένως μάλιστα οἱ περισσότεροί θεαταί προσήρχοντο νά παρακολουθήσουν ἐκείνας τάς ταινίας μόνον καί μόνον, διά νά ἀποθαυμάσουν τάς εἰκόνας τῶν ἀυθεντικῶν γεγονότων.

Ὅσα ἐγράψαμεν διά τόν κινηματογράφον, ἰσχύουν καί διά τό θέατρον, πού καί αὐτό εἶναι μία προπαγάνδα, ὄχι ὁμως τόσον ζωντανή ὅπως ὁ κινηματογράφος.

17. Ἡ πινακίς.

Εἰς τήν πινακίδα γράφονται συνθήματα ἔχοντα κατά κάποιον τρόπο διαρκή ἰσχύ. Δέν εἶναι δηλαδή αὐτή ὅπως ἡ ἀνάρτησις πού φέρει ἓν ἐπίκαιρον σύνθημα καί μετὰ ἀποσύρεται, διά νά ἐπανεμφανισθῇ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν. Ἡ πινακίς ἀποβλέπει εἰς τήν μόνιμον ἄσκησιν ψυχολογικῆς ἐπιδράσεως, εἰς ὄσους τήν βλέπουν.

Ἀκριβῶς δι' αὐτόν τόν λόγον τό σύνθημα πού ἀναγράφει πρέπει νά εἶναι ἐντόνως ἐπιτακτικόν. Μιά πινακίς π.χ. μέ τήν ἐπιγραφήν «Ἡ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΔΟΥΛΕΥΕΙ ΓΙΑ ΜΑΣ» τοποθετουμένη εἰς τήν ἀκρῆν τῶν χωρίων διαβάζεται τήν πρώτη φορά ἀπό τούς χωρικούς, ἴσως καί τήν δευτέρα. Μετά βεβαίως δέν τήν διαβάζουν, ἀλλά μόλις τήν βλέπουν ἀπό μακρὰν αὐτομάτως ἀναδύεται μέσα των ἡ ἐντύπωσις ὅτι «ἡ κυβέρνησις δουλεύει γιά μάς». Ἡ ἐντύπωσις αὐτή ἀνανεούμενη καθημερινῶς ἐδραιώνει μίαν ψυχολογικήν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται, ὅταν δεχθῇ κάποιον ἐξωτερικόν ἐρεθισμόν. Ἄν, εἰς τό παράδειγμά μας, ἰσχυρισθῇ κάποιος εἰς τούς χωρικούς, ὅτι ἡ κυβέρνησις δέν ἐργάζεται, ἀμέσως θά ἀντιδράσουν, δίχως καί αὐτοί νά γνωρίζουν διατί.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰδικώτερον διά τάς πινακίδας θά πρέπει νά γνωρίζωμεν τά ἑξῆς:

α) Ἐκάστη πινακίς θά ἀναγράφῃ ἓν μόνον σύνθημα, τό ὁποῖον θά παρατίθεται εἰς μίαν σειράν. Εἶναι προτιμώτερον

νά αυξήσωμεν τό μήκος τῆς πινακίδος, παρά νά γράψωμεν δύο σειράς διά νά χωρέση τό σύνθημα.

β) Ἀπαγορεύεται ἡ πολυχρωμία. Ὁ καλλίτερος συνδυασμός εἶναι ἄσπρη πινακίς – μαῦρα γράμματα. Ἡ δέ βάσις, τό ὑποστήλωμα δηλαδή, πού θά στηρίξη τήν πινακίδα, πρέπει νά βαφῆ εἰς τό χρώμα τοῦ περιβάλλοντος ἢ ἂν τοῦτο δέν εἶναι δυνατόν τότε νά χρωματισθῆ μέ κάποιο ἄτονο χρώμα.

γ) Ἡ πινακίς νά τοποθετῆται κατά τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νά ἐξαντλῆ τήν ὀπτικήν ἀπόδοσιν. Ἐπίσης νά ἀποφεύγεται νά στήνεται εἰς μέρη, ὅπου λόγῳ τοῦ γύρω περιβάλλοντος χάνεται (ἐντός τῆς πόλεως). Ἡ σωστή τῆς θέσις εὐρίσκεται εἰς τάς ἐξόδους ἢ εἰσόδους πόλεων, χωρίων κ.τ.λ.

δ) Ἡ ὄλη κατασκευή τῆς πινακίδος νά εἶναι προσεκτική καί σοβαρά. Μιά ἐτοιμόρροπος ἢ ξεθωριασμένη πινακίς, ἂν δέν προκαλέσῃ εἰρωνικά σχόλια, ὅπωςδήποτε δέν δημιουργεῖ καλήν ἐντύπωσιν καί καταστρέφει τό σύνθημα. Σχετικό μέ τήν κατασκευή εἶναι καί τό μέγεθος τῆς πινακίδος. Αὐτή ἀποδίδει περισσότερον ἐνόσον εἶναι μεγάλη, ἔστω τεραστία. Πάντως ὄχι νά παρουσιάζεται καί κανένα τερατούργημα.

ε) Τά συνθήματα πού γράφονται εἰς τάς πινακίδας πρέπει νά τονίζονται εἰς τήν ἐξυπηρέτησιν ἐνιαίου σκοποῦ. Μέ ἄλλα λόγια εἰς τάς πινακίδας δέν πρέπει νά ἀναγράφονται συνθήματα τείνοντα εἰς διαφορετικόν στόχον. Τό ὀρθόν εἶναι νά γράφονται διαφορετικά συνθήματα ἔχοντα κοινόν προορισμόν. Διότι συνθήματα μέ ἀλλοιώτικο περιεχόμενο ἀλληλοεξουδετεροῦνται καί δέν ἀφήνουν κάποια ἐντύπωσιν. Ἀπεναντίας, ὅταν διαβάζονται διαφορετικά συνθήματα, πού ἀφοροῦν εἰς τό ἴδιο οὐσιαστικό περιεχόμενο τότε κάθε ἓν ἐξ αὐτῶν ἐνισχύει τήν ἐντύπωσιν, πού μᾶς ἐδημιούργησεν τό προηγούμενον.

18. Τό γεγονός.

Ἡ μεγάλη ἀξία τῶν γεγονότων εὐρίσκεται εἰς τό ὅτι τά

συζητούν παντού. Αί μᾶζαι δέν μένουν ἀπαθείς πρό αὐτῶν. Ὅτιδήποτε συμβεῖ καί ἐνόσον βεβαίως εἶναι κάπως συνταρακτικόν θά συζητηθῆ. Ὁ κόσμος θά διερωτηθῆ διατί ἔγινε; ποιός τό ἔκανε; τί ἐπέδιωκε; τί θά ἀκολουθήσει;

Τό γεγονός λοιπόν εἶναι ἀναμφισβητήτως ἰκανό νά ἐπαναφέρῃ εἰς τήν ἐπιφάνειαν ἰδέας λησμονημένας, ἀπό τόν πολύ κόσμο ἢ νά ἐνδυναμώσῃ τό ἐνδιαφέρον διά ἄλλας πού δέν ἔχουν ξεχασθῆ, ἀλλά χρειάζονται ἀνανέωσι. Μέ τήν συζήτησι τοῦ γεγονότος συζητεῖται καί ὅ,τι τό ἀφορᾷ. Οὕτω, συμβαίνει νά ἀποτελέσουν ἀντικείμενο μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἰδέαι, πού δέν θά συνεζητοῦντο ποτέ, ἂν δέν συνέβαινε τό γεγονός πρός τό ὅποῖον σχετίζονται καθ' οἰονδήποτε τρόπο.

Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τῆς προπαγανδιστικῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ γεγονότος εἶναι ἡ εὐρεία δημοσιότης αὐτοῦ, ἡ ὁποία κατά κύριον λόγον ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σοβαρότητός του. Ἡ δολοφονία τῶν Οὐγγρων ἡγετῶν Νάγκυ καί Μάλετερ ἀπετέλεσε διά τήν προπαγάνδαν τῆς Δύσεως μίαν ἔξοχον περίπτωσιν ἐκμεταλλεύσεως. Τό «Τεῖχος τοῦ Αἴσχους» μέ τό ὅποῖον ὁ Οὐλμπριχτ ἐχώρισεν τό Δυτικόν Βερολίνο ἀπό τό Ἀνατολικόν ἀποτελεῖ ἕνα γεγονός, πού μονίμως ἀξιοποιεῖται ἐναντίον τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ συστηματική παρακολούθησις τῶν πράξεων τοῦ ἀντιπάλου μᾶς δίδει τήν εὐκαιρία νά χρησιμοποιήσωμεν ἐναντίον του μιά ἀπό τās ἰδικάς του πράξεις. Ὅπωςδήποτε πάντοτε κάτι θά ἀνακαλυφθῆ, διότι κανεῖς δέν εἶναι ἀλάνθαστος ἢ ἀναμάρτητος.

Ὅταν μάλιστα δέν μπορούμε νά εὕρωμεν μίαν πράξιν, τότε νά μή διστάσωμεν νά ἐκμεταλλευθῶμεν κάποια ἀπόπειρα, διά τήν ἐκτέλεσιν ἐπιληψίμων πράξεων. Νά μή λησμονῶμεν: Ἡ ἀπόπειρα ζημιώνει περισσότερο ἀπό τήν πράξιν. Μέ ἄλλα λόγια ἂν οἱ κομμουνισταί εἶχαν μέν ἀποπειραθῆ καί δέν εἶχαν κατορθῶσει νά δολοφονήσουν τόν Ἴμρε Νάγκυ ἐκείνη ἡ

απόπειρα θά τούς έβλαπτε περισσότερο, απ' όσον τούς έβλαψεν ή δολοφονία. Διότι ούτως ή άλλως θά έθεωρούντο δολοφόνοι, λόγω όμως τής άποτυχίας δέν θά έδημιουργήτο κλίμα τρομοκρατίας, θά άπεθαρρύνοντο οί όπαδοί, ένώ ό διασωθείς θά έδιδε συνεντεύξεις, θά ήρωοποιητο κ.τ.λ.

Όπως έμείς παρακολουθούμε τάς πράξεις του άντιπάλου, ούτω και αυτός παρακολουθεί τάς ιδικάς μας. Όταν τύχη λοιπόν νά περιέλθωμεν εις μειονεκτικήν θέσιν, τότε τό καλύτερο πού έχομεν νά κάνωμεν είναι νά μήν άρνηθώμεν τό γεγονός, ούτε νά τό άποσιωπήσωμεν, πού θά ήτο άδύνατον έξ αίτίας του θορύβου του έχθρου, αλλά νά τό παρουσιάσωμεν έντέχνως ως πλεονέκτημα. Οί Άγγλοι π.χ. έπαρουσίασαν τήν έπαίσχυντο φυγή τής Δουνζέρκης ως νίκη τους!

Βεβαίως μέ τά λόγια δέν αλλάζουν τά γεγονότα. Οί Άγγλοι έπομένως δέν μετέτρεψαν τό γεγονός τής πανωλεθρίας εις θρίαμβον. Έπέτυχαν όμως νά κρατήσουν ύψηλά τό ήθικό και νά διατηρήσουν αλώβητον τήν άγωνιστικότητα. Εις τήν ύπόθεσι του Ίμρε Νάγκυ οί κομμουνισταί ισχυρίσθησαν, ότι έπρόκειτο περί ένός προδότου, περί ένός πράκτορος του «ίμπεριαλισμού», ό όποιος έτμωρήθη διά τήν άνταλαϊκήν επανάστασίν του. Ούτω κατά κάποιον τρόπο έδικαιολόγησαν τά άδικαιολόγητα.

Η προπαγάνδα δράσεως, ή προπαγάνδα δηλαδή πού βασίζεται επί γεγονότων ώφελει κατά τοϋτο άκόμη: Συνδέει στενώτερον τούς όμοΐδεάτας, οί όποιοι χωρίς δράσι, χωρίς πραγματοποίησι γεγονότων άτονούν, πλήττουν και διαρρέουν άπελισμένοι από τήν άπραξίαν. Επίσης σημειώνομεν, ότι τό γεγονός συμβάλλει εις τήν ένίσχυσιν του ήθικου περισσότερο από όποιαδήποτε θεωρητικήν απόδειξιν τής όρθότητος κάποιας ιδεολογίας. Η έκτόξευσις του πρώτου δορυφόρου ένίσχυσε σημαντικώς τό κομμουνιστικόν στρατόπεδο, απ' ότιδήποτε άλλο. Τά γεγονότα, τέλος, είναι άπαραίτητα διά τήν

ἀσκησιν τρομοκρατίας (δολοφονίαι, ἔμπρησμοί κ.τ.λ.).

19. Ἡ προσωπικότης.

Ἐντὸς ἐκάστης κοινωνίας ὑπάρχουν ὠρισμένα ἄτομα, τὰ ὁποῖα χαίρουν τῆς γενικῆς ἀναγνωρίσεως, ὅτι ἀποτελοῦν ἐξέχουσας φυσιογνωμίας. Εἶναι αἱ προσωπικότητες ἐκάστης χώρας, πού καμμιά φορά λόγῳ τῆς μεγάλης τούς ἀκτινοβολίας κερδίζουν τὴν ἀναγνώρισι τῆς διεθνούς γνώμης καὶ γίνονται προσωπικότητες παγκοσμίου ὄγκῃς.

Ἡ προσωπικότης εἶναι δημιούργημα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι μπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς οὐσιαστικῶς προσωπικότης, ἀλλὰ διὰ νὰ γίνῃ πρέπει νὰ τὸν παραδεχθῆ τὸ κοινόν. Μεταξὺ λοιπὸν μάζης καὶ προσωπικότητος ὑπάρχει ἄμεσος σύνδεσις, δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ μᾶζα σέβεται, ἐκτιμᾷ, θαυμάζει, ἀγαπᾷ, τὸ ἄτομο πού αὐτὴ ἀνεγνώρισεν ὡς προσωπικότητα.

Συγγραφεῖς, ἐπιστήμονες, ἀθληταί, ἥρωες κ.τ.λ. εἶναι βέβαιον, ὅτι ἀσκοῦν σοβαρὰν ἐπίδρασιν εἰς ὠρισμένον κύκλον προσώπων. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἡ προπαγάνδα φροντίζει νὰ προσεταιρίζεται τὰς διαφόρους προσωπικότητας καὶ ιδίως τοὺς καλλιτέχνας, τοὺς ὁποίους κυριολεκτικῶς λατρεύει μιά μεγάλη μερὶς πλήθους, ιδίως οἱ νέοι, οἱ ὁποῖοι τοὺς μιμοῦνται εἰς τὸ κτένισμα, τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν συμπεριφορὰν κ.τ.λ.

Ἡ δῆλωσις συμπαθείας καὶ πολὺ περισσότερον ἢ ἀνοικτῆ διακηρύξις προσχωρήσεως εἰς τὴν α ἢ τὴν β ἰδεολογικὴ τοποθέτησιν ἐπηρεάζει σημαντικὸν ἀριθμὸν ἐκ τῶν θαυμαστῶν τῶν καλλιτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν τὸ ἴνδαμά τους, χωρὶς νὰ ἐξετάζουν τὸ θέμι λογικῶς, ἀλλὰ μεταστρέφονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ προσωπικὸ συναισθηματισμό. Κατὰ κανόνα ἡ πλειοψηφία τῶν οὐδετέρων καὶ κυρίως αἱ γυναῖκες θὰ ἀκολουθήσουν προθύμως τὸ καλλιτεχνικὸ τους εἶδωλο καὶ θὰ κάνουν, ὅ,τι ἐκείνο ὑποδειξεί.

Παραλλήλως πρὸς τὴν προαναφερθεῖσαν ἄμεσον ἐπιρροὴν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοιώτικαι ἀξιοποιήσεις τῶν προσωπικοτήτων. Κατ' ἀρχὴν αὐταὶ χρειάζονται διὰ νὰ προσδίδουν μὲ τὸ ἀτομικὸ τους κῦρος σοβαρότητα εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις (παρουσία καθηγητῶν πανεπιστημίων εἰς συνέδρια, προσυπογραφή διακηρύξεων κ.τ.λ.). Ἐν συνεχείᾳ, εἶναι πολὺ συνηθισμένο νὰ χρησιμοποιοῦνται ἀποφθέγματά τους πού μᾶς ἐξυπηρετοῦν καὶ τέλος ὄλοι των μαζί συγκροτοῦν τὴν λεγομένην «διανόησιν», ἡ ὁποία θεωρεῖται ἀπαραίτητος διὰ κάθε πολιτικὴν παρτάξιιν.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων ἡ προπαγάνδα ἐκμεταλλεύεται καὶ προσωπικότητας, πού δέν ὑπάρχουν πλέον ἐν ζῳῇ, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι μεταχειρίζεται ἀφορισμούς τους, ἢ τοὺς φέρει ὡς παράδειγμα (ἡρωϊκὸς Λεωνίδα) ἢ καὶ ὅπως ἄλλοιῶς σοφιστῆ π.χ. «Ὁ Γαριβάλδι θά ψήφιζε ὄχι».

Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἀποθανόντων μεγάλων φυσιογνωμιῶν ἐξηγεῖται, διότι μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀτόμου δέν θνήσκει καὶ τὸ γόητρόν του, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπορρέει ἡ δυνατότης ἐπιηρεασμοῦ τῆς μάξης.

20. Ἡ ἐφημερίς.

Ἡ καθημερινὴ ἐφημερίς εἶναι τὸ ἰσχυρότερον μέσον ὀπτικῆς προπαγάνδας.

Οἱ λόγοι εἰς τοὺς ὁποίους ἀποδίδεται ἡ ἀνυπολόγιστος δύναμις της εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

α) Ἐ κ τ α σ ι ς. Ἀναμφισβητήτως ἡ ἐφημερίς ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν σχεδόν μὲ ὁλόκληρον τὴν μᾶζα. Τὰ σύγχρονα μέσα διαθέσεώς της (πρακτορεῖα, ταχύτης συγκοινωνιῶν κ.τ.λ.) κατορθώνουν νὰ καλύπτουν ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου τὴν χώρα. Οὕτως μεταφέρονται παντοῦ, μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου χωρίου, αἱ ἰδέαι πού προπαγανδίζονται ἀπὸ αὐτήν.

β) Ἐ π ι κ α ι ρ ὀ τ η ς. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ἐφημερίς κυκλοφορεῖ καθημερινῶς εἶναι φυσικόν νὰ περι-

λαμβάνη επίκαιρο περιεχόμενο. Τά παλαιά θέματα δέν απασχολοῦν τήν ἔφημερίδα, ἡ ὁποία χάρις εἰς τήν ταχύτητα μεταδόσεως τῶν εἰδήσεων καί εἰς τήν ταχύτητα ἐκτυπώσεως συμβαδίζει περιόπου μέ τά γεγονότα.

γ) Διὰ δ ο σ ι ς. Αὐτή πρέπει κυρίως νά ἀποδοθῆ εἰς τό ἐνδιαφέρον (πληροφορία τῶν νέων, ἀγγελίαι κ.τ.λ.) πού ἔχει ἡ ἔφημερίς ἰδίως διὰ τόν κάτοικο τῶν πόλεων. Εἰς τήν διάδοσιν συμβάλλει ἐπίσης ἡ εὐτελής τιμή, καθὼς καί ἡ διάθεσις πολλῶν νά απασχολοῦνται διαβάζοντας κάτι.

δ) Εὐ κ ο λ ο π ι σ τ ῖ α. Ἡ μάζα εἶναι εὐκολόπιστος. Πρό παντός ἐκείνοι πού διαβάζουν ἔφημερίδας τῆς παρατάξεως εἰς τήν ὁποίαν ἀνήκουν, ἔχουν τήν ἀναμφίβολου προδιάθεσι νά πιστεύουν ὅ,τι διαβάζουν. Ἐν ἄλλο ποσοστόν ἀναγνωστῶν δέχεται ὡς ὀρθόν ὅ,τι διαβάσῃ, εἴτε λόγω ἀγνοίας, εἴτε λόγω ἐλλείψεως ἰκανότητος νά διακρίνῃ ποῖον εἶναι τό ὀρθόν καί ποῖον τό λάθος.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ ἀνωτέρω καί ἄλλοι μικροτέρας σημασίας λόγοι κατέστησαν τόν τύπον πραγματικῆν ἐξουσίαν. Εἶναι ἡ τετάρτη ἐξουσία, ἡ ὁποία ἔχει τήν φοβεράν δύναμιν τῆς διαμορφώσεως τῆς κοινῆς γνώμης μέ ὄλας τās συνεπείας αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος. Ἐκεῖνος πού ἔγραψε χαρακτηριστικῶς ὅτι «ἡ ὀβίς καί ἡ γραφίς εἶναι ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου» ἀδικεῖ μᾶλλον τήν γραφίδα.

Εἰδικώτερον ἀπό προπαγανδιστικῆς τεχνικῆς ἀξίζει νά σημειώσωμεν, ὅτι διὰ νά ἀποσπάσουν τήν προσοχήν τοῦ κοινού αἱ ἔφημερίδες πρέπει νά βάζουν ἐλκυστικούς τίτλους. Τά μεγάλα γράμματα πάντοτε «τραβοῦν». Ἡ χρησιμοποίησις χρώματος καί φωτογραφιῶν ἐνισχύει τήν δημιουργίαν ἐντυπώσεων καί προσφέρει ζωήν. Τά κείμενα δέν πρέπει νά παρατίθενται εἰς ἀτελείωτα «κατεβατά», ἀλλά νά «σπᾶνε» τήν μονοτονία, πού κουράζει καί ἀποθαρρύνει τό διάβασμα, μέ ὑποτίτλους, μέ ποικιλία τυπογραφικῶν στοιχείων, μέ

γραμματικά πλαίσια κ.τ.λ.

Ἐπί πλέον ἡ καθιέρωσις συναρπαστικῶν διηγημάτων εἰς συνεχείας, ἡ προκήρυξις διαγωνισμῶν, τὸ ρεπορτάζ κ.τ.λ. προμηθεύουν εἰς τὴν ἔφημερίδα νέους ἀναγνώστας καὶ συντηροῦν τοὺς παλαιούς. Μεταξύ ὄλων αὐτῶν διαχέεται δραστηρίως ἡ προπαγάνδα, ἡ ὁποία εἴτε ἀφορᾷ εἰς ἰδέας, εἴτε εἰς προβολὴν προσώπων, θά ἀποδώσῃ τελικῶς ἂν ὁ ἀναγνώστης πεισθῇ καὶ ν' ἀγοράξῃ ἐπανειλημμένως τὴν ἔφημερίδα, ἔστω καὶ ἂν τὴν ἀγοράξῃ ἐνδιαφερόμενος δι' ἄσχετα πρὸς τὴν προπαγάνδα μας θέματα.

Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ ὑποτιμήσωμεν τὴν ὕλη ἐπιβάλλεται νὰ δηλωθῇ, ὅτι οἱ ἐπιτυχεῖς τίτλοι ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν ἐπιτυχίας τῆς ἔφημερίδος, τόσον προπαγανδιστικῶς, ὅσον καὶ κυκλοφορικῶς. Οἱ τίτλοι τῆς πρώτης σελίδος εἶναι διὰ τὴν ἔφημερίδα, ὅ,τι αἱ προθῆκαι διὰ τὰ καταστήματα. Αὐταὶ θά «τραβήξουν» τὸν πελάτη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέραν ἀπομένει νὰ πεισθῇ. Τὸ πρῶτο ὁμως καὶ σπουδαιότερο βῆμα, ἡ ἀρχή, ἐπραγματοποιήθη.

21. Τὸ σύμβολον.

Τὸ σύμβολο εἶναι τὸ ἀποτύπωμα μιᾶς πίστεως. Μιᾶς ὁποιασδήποτε πίστεως. Ὅλαι αἱ ἰδεολογίαι ἔχουν τὸ σύμβολόν τους, πού εἶναι κάτι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ ἓν σημεῖον ἀναγνωρίσεως. Εἶναι τὸ δράμα τῆς κυριαρχίας των. Ἡ Βασιλεία ἔχει τὸ Στέμμα. Ὁ Χριστιανισμὸς τὸν Σταυρό. Ἡ Μασσωνία τὸν Διαβήτη μὲ τὸν Γνώμονα κ.τ.λ.

Σύμβολα ὑπάρχουν πολλῶν εἰδῶν. Τὰ καλλίτερα ὁμως εἶναι τὰ γραμμικά καὶ ἰδίως ἐκεῖνα, πού δέν παριστάνουν γνωστὰ ἀντικείμενα. Ἡ Σβάστικα τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ὑπερτερεῖ ὡς σύμβολον ἐναντι τοῦ σφυροδρεπάνου τοῦ κομμουνισμοῦ. Διότι τὸ σφυροδρέπανο ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο ὠρισμένα γνωστὰ πράγματα, τὸ σφυρὶ καὶ τὸ δρεπάνι, συλλαμβάνεται καὶ ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὴν λογικὴν μὲ συνέπεια νὰ ἐξάπτῃ

ὀλιγώτερον τὴν φαντασία, ἀπ' ὅσον ἢ Σβάστικα, ἢ ὁποία ὡς μὴ ἐκφράζουσα γνωστόν πρᾶγμα εἶναι ὀλοσχερῶς μεταφυσική καὶ ἐπομένως διεγείρει τὴν φαντασία.

Εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν φαντασίαν ἀπευθύνονται τὰ σύμβολα, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ ὑποβλητικόν τους μυστικισμόν ἀσκοῦν κάποια μαγικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὰς αἰσθητικὰς ἀντιδράσεις τῆς μάξης. Τὸ πρῶτο καὶ πιθανῶς τὸ σπουδαιότερο πού κατορθώνουν εἶναι ὅτι δίνουν εἰς τὸ πλῆθος τὴν συναίσθησι τοῦ ὁμαδισμού. Οἱ ὁπαδοὶ μιᾶς πολιτικῆς παρατάξεως πού βαδίζουν εἰς τὸν δρόμον συνδέονται βεβαίως μεταξὺ των μὲ τὴν κοινὴν ἰδεολογίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνότητά τους εἰς ἓνα σύνολο τούτῃ ἐντείνει τὸ λάβαρο μὲ τὸ σύμβολό τους πού κυματίζει ἐπὶ κεφαλῆς.

"Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ιδιότητες τοῦ συμβόλου ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τονίσωμεν, ὅτι αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἀπλοῦν, ὥστε νὰ διευκολύνεται ἡ ἀναπαραγωγή, νὰ μπορῆ δηλαδή νὰ τὸ σχεδιάσῃ ὁ ὅποιοσδήποτε ἀμέσως. Ἐπίσης πρέπει νὰ τύχη τῆς μεγίστης δυνατῆς διαδόσεως. Νὰ γραφῆ παντοῦ.

Τέλος τὰ σύμβολα ἀναλόγως τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ὄχλον διακρίνονται εἰς ἀκουστικά (ῥυμοὶ, κραυγαὶ κ.τ.λ.) καὶ εἰς ὀπτικά (σήματα, σχεδιασμοὶ κ.τ.λ.).

22. Ἡ ἐπιστολή.

Τὸ μέσον αὐτὸ ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ κολακεύῃ τὸν παραλήπτη, διότι ὁ προσωπικὸς χαρακτήρ πού τὸ διακρίνει προσφέρει μίαν ἠθικὴν ἰκανοποίησιν. Ὁ παραλήπτης ἔστω καὶ ἂν δέν τὸ ἐξωτερικεὺ εὐχαριστεῖται πού γνωρίζουν τὸ ὄνομα καὶ τὴν διεύθυνσίν του.

Οἱ Γερμανοὶ ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἐπιστολὴν εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Ὀλίγον πρὶν ἐπιτεθοῦν εἰς μίαν χώραν ἐφρόντιζαν προηγουμένως νὰ τὴν κατακλύζουσιν μὲ γράμματα εἰς διάφορα πρόσωπα. Οἱ τηλεφωνικοὶ κατάλογοι ἐπρομήθευαν τὰς διευ-

θύνσεις.

Καλόν είναι ή έπιστολή νά αναγράφη άποστολέα. Άκόμη δέ καλλίτερον άν ό αναφερόμενος ώς άποστολεύς έχει κάποια, έστω και γενική, σχέση μέ τόν παραλήπτη π.χ. έμπορος—παραλήπτης, έμπορικόν έπιμελητήριο—άποστολεύς. Καί τούτο έπειδή εις τήν προπαγάνδαν έχει παρατηρηθί, ότι οί διαθέτοντες συνάφεια, έπηρεάζονται άμοιβαίως έντονώτερον παρά άν ήσαν τελείως άνομοιογενείς π.χ. ό ιατρός άκούγεται άνετώτερον άπό άλλον ιατρόν, παρά άπό ένα δικηγόρον.

23. Ή διάλεξις.

Είναι εύκολώτερον νά κατεδαφίξης θεωρητικώς μίαν ιδεολογία παρά νά τήν ύποστηρίξης. Άλλως τε είναι παρατηρημένον, ότι οί άκροαταί παρακολουθούν εύχαρίστως τούς συλλογισμούς, διά τών όποίων άπορρίπτεται κάποια πίστις, παρά τούς συλλογισμούς, διά τών όποίων θεμελιώνεται. Δι' αυτόν άκριβώς τόν λόγο συμφέρει τό περιεχόμενο τής διαλέξεως νά άποτελή όχι ή θέσις τών ιδικών μας άντιλήψεων, αλλά ή άρνησις τών άντιθέτων.

Θά πρέπει όμως εις τάς άρνήσεις μας νά είμεθα φειδωλοί. Δηλαδή, νά προτιμήσωμεν δύο τρεις βασικά άρνήσεις, πού νά αναπτύξωμεν διεξοδικώς παρά νά έπεκταθώμεν εις δευτερεύοντα σημεία, διότι άφ' ενός μέν, ίσως κατ' αυτόν τόν τρόπον θά κουράσωμεν τούς άκροατάς μας, άφ' έτέρου δέ πιθανώς νά διαφωνοούν μερικοί μαζί μας μέ άποτέλεσμα νά μήν έπηρεασθοούν άπό τήν όλη διάλεξιν έξ αίτίας έπουσιωδών διαφορών.

Ή διάλεξις λόγω τής φύσεώς της, δέν έχει τόν παλμό πού διακρίνει τήν όμιλίαν. Αυτό όμως δέν σημαίνει ότι πρέπει νά περιορισθώμεν εις τά αυστηρά άντικειμενικά πλαίσια, πού άρμόζουν εις διαλέξεις άκραιφνοūs έπιστημονικού περιεχομένου. Κάποια έξαρσις και μία δύναμις λόγου είναι άπαραί-

τητος. Δέν πρέπει όμως νά λησμονηθῆ ὅτι χρειάζεται προσοχή εἰς τὰ ἐπιχειρήματα πού θά φέρωμεν, διότι κατόπιν ὅλα αὐτά θά συζητηθοῦν, ἄρα, δέν ἐπιτρέπεται νά παρασυρθῆ κανεῖς καί νά εἴπη πράγματα πού θά τόν περιάγουν ἀργότερα εἰς δύσκολον θέσιν.

Ἡ συζήτησις πού ἀκολουθεῖ ὡς τελευταία φάσις τῆς διαλέξεως εἶναι τό κύριον χαρακτηριστικόν πού ξεχωρίζει αὐτήν ἀπό τήν ὁμιλίαν. Τήν συζήτησις πρέπει ὅπωςδήποτε νά ἀρχίσουν φιλικά πρόσωπα μέ προμελετημένας ἐρωτήσεις. Οὔτω θά δημιουργηθῆ ἀμέσως μία καλή γνώμη περί τῶν γνώσεων τοῦ ρήτορος, ἡ ὁποία θά κἀνη πολλούς νά σκεφθοῦν ἄν θά εἶναι εἰς θέσι νά ἐρωτήσουν κάτι. Ὁ ρήτωρ μάλιστα, ἐφ' ὅσον θελήσῃ νά ἀποτρέψῃ ὑποψηφίους ἐνοχλητικούς συνομιλητάς, δέν ἔχει παρά τὰς ἐρωτήσεις πού θά δίδῃ νά τὰς συνοδεύῃ καί μέ ἀντερωτήσεις. Δι' αὐτῆς τῆς μεθόδου τίθενται εἰς δοκιμασία καί αἱ γνώσεις τῶν ἐρωτούντων, πράγμα πού οἱ περισσότεροι διά νά ἀποφύγουν θά προτιμήσουν νά σιωπήσουν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ διάφορα ἄλλα ζητήματα, ὅπως προσέλευσις κόσμου, δημοσιότης, παρουσιάσις κ.τ.λ. δέν χρειάζονται πλέον σχόλια.

24. Τό φροντιστήριον (seminaire).

Τά φροντιστήρια πρέπει νά ὀργανώνωνται ὑπό τό πρόσημα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων. Ἐνῶ ἀληθῶς θά ἐξυπηρετοῦν πολιτικούς σκοπούς. Ἡ εὐρεῖα προβολῆ, ἡ συμμετοχή ἀνεγνωρισμένων προσωπικοτήτων, καθώς καί τό ἐνδιαφέρον τοῦ θέματος, τό ὁποῖον ὀφείλει πρωτίστως νά εἶναι θέμα ἐπικαιρότητος, συμβάλλουν εἰς τήν ἐπιτυχία τοῦ φροντιστηρίου καί κατ' ἐπέκτασιν εἰς τήν ἐπιτυχή προπαγάνδισι ἰδεῶν.

Ὁ χειρισμός τοῦ θέματος πρέπει νά εἶναι δεξιοτεχνικός, ὥστε νά μήν ἀποκαλύπτεται ἀμέσως ὁ ἀντικειμενικός σκοπός

του φροντιστηρίου. Είναι έξυπνον νά τονίζεται ή παρουσία εις αυτό προσώπων όχι έχθρικών προς τήν πληττομένην ιδέα ή όχι φιλικών προς τήν υποστηριζομένην. Έννοείται ότι χάριν τής έκτενεστέρας αξιοποιήσεως του φροντιστηρίου ή προπαγάνδα δέν τό έκμεταλλεύεται μόνον όσο διαρκεί. Φροντίζει νά εκδίδωνται φυλλάδια, νά δημοσιεύωνται κατόπιν σχόλια και κρίσεις και γενικώς εις κάθε παρουσιαζομένη εύκαιρία νά εμφανίξη ως ένίσχυσιν τής α ή β γνώμης απόψεις πού διευτυπώθησαν κατά τάς συζητήσεις του φροντιστηρίου, όπου υποτίθεται ότι προέχει ή έπιστημονική φύσις τής εκδηλώσεως και τά συμπεράσματα περιβάλλονται ηύξημένου κύρους.

Μετά τό πέρας των εργασιών —πού νά μήν κρατούν πολú διά νά μήν μειώνεται ό θόρυβος και τό ένδιαφέρον του πλήθους—τά πορίσματα και αι άνταλλαγεΐσαι ιδέαι αξίζει τον κόπο νά κυκλοφορούν εις φυλλάδια ή τουλάχιστον εις πρακτικά, ούτως ώστε νά διατηρηται ή μνήμη του φροντιστηρίου και νά χρησιμοποιούνται τά συμπεράσματά του ως παραπομπαι προς υποβοήθησιν άρθρων, βιβλίων κ.τ.λ.

Ίδιαιτέρως, τέλος, νά επιδιωχθή νά λάβουν μέρος εις φροντιστήριο και εκπρόσωποι ξένων χωρών, διά νά εκληφθή αυτό ως διεθνούς σημασίας.

25. Ο ιδιωτικός βίος.

Η μάζα μολονότι είναι πρόθυμος νά συγχωρήση εις τον έαυτόν της όλα τά έλαττώματα, όταν κρίνη τους ήγέτας της είναι σκληρώς αυστηρά. Ο όχλος επιθυμεί νά πιστεύη, ότι οι έξουσιάζοντες αυτόν υπερέχουν. Τους θέλει άσπίλους, άπροσβλήτους από κατηγορίας του ιδιωτικού βίου.

Τό πλήθος δέν ένδιαφέρεται μόνον διά τον Καίσαρα, αλλά και διά τήν γυναίκα του Καίσαρος, ή όποια δέν άρκει νά είναι, αλλά πρέπει και νά φαίνεται ότι είναι τιμία.

Μπορεί κάλλιστα κάποιος νά πράξη ό,τι θέλει, φθάνει νά μήν σκανδαλίση τήν κοινωνίαν. Από τήν στιγμήν πού θά

δημιουργηθῆ τό σκάνδαλον, ἀπό τήν στιγμήν δηλαδή πού θά πληροφορηθῆ ὁ κόσμος τόν ἐκτροχιασμόν εἰς ζήτημα τοῦ ιδιωτικοῦ βίου, ὁ ἡγέτης, ὅποιος καί ἂν εἶναι, σβῆνει καί χάνεται ἴσως ὀριστικῶς.

Ὁ Περικλῆς ἀποτελεῖ ἓν κλασσικόν παράδειγμα συντριβῆς πανισχύρου ἀνδρός διὰ τοῦ ἐλέγχου τοῦ ιδιωτικοῦ βίου. Ἡ ἐπέμβασις εἰς τόν ιδιωτικόν βίον δέν ταυτίζεται μέ τόν στενόν προσωπικόν ἀγῶνα. Ἔχει εὐρύτερα πλαίσια, διότι ἐμφανίζει εἰς τούς ὀφθαλμούς τοῦ ὄχλου τόν σιγματίζοντα τόν ιδιωτικόν βίον ἑνός προσώπου, ὡς ἀγωνιζομένου διὰ τήν ἀποκατάστασιν τῆς παραβιασθείσης ἠθικῆς τάξεως, ἡ ὁποία ἀποκαθίσταται διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ ἐνόχου. Ἡ τιμωρία δέ, κατά κανόνα, εἶναι ἡ ἐξόντωσις τοῦ θύματος ὡς δημοσίου ἀνδρός.

Ἡ προπαγάνδα λοιπόν μόλις εὗρη κάτι ἐπιλήψιμον εἰς τόν ιδιωτικόν βίον τοῦ ἀντιπάλου δέν ἀφήνει νά τῆς ἐκφύγη ἡ εὐκαιρία. Τό μεμπτόν προβάλλεται καί γενικεύεται ἐντεινόμενον ἀναλόγως τῆς καταστάσεως πού ἐπικρατεῖ. Μία λόγου χάριν προεκλογική περίοδος εἶναι λίαν πρόσφορος λόγῳ τῆς ἐξάψεως τῶν παθῶν νά δεχθῆ ἐπιθέσεις εἰς τήν ἰδιαιτέραν ζωήν τῶν πολιτικῶν προσώπων.

Συχνά συμβαίνει διὰ τήν ἐκτοξευομένην κατηγορίαν νά μήν ὑπάρχη οὔτε μιά ἀπόδειξις, οὔτε μία ἔνδειξις. Εἰς αὐτάς τάς περιπτώσεις εἶναι ἀρκετή ἡ ὑποψία, τήν ὁποίαν ἡ φαντασία τοῦ ὄχλου θά ἐκλάβῃ ὡς περιττανον ἀπόδειξιν. Ἀργότερον βεβαίως θά ἀποδειχθῆ τό λάθος. Πρὸς τί δμως τό ὄφελος; Ὁ πολιτικός πού ἐπλήγη θά ἔχῃ ἐξοντωθῆ.

Ἡ ἐπίδρασις τήν ὁποίαν ἀσκεῖ τό σκάνδαλον εἶναι τόσον σημαντική, ὥστε συχνά οἱ ἀντιμαχόμενοι καταφεύγουν εἰς συκοφαντίας. Ποτέ ἡ συκοφαντία δέν βλάπτει, ἐνόσον ἐδράζεται ἐπί κάποιας παραπονημένης ἀληθοῦς βάσεως, καί δέν ἀποδειχθῆ ὡς καθαρὰ συκοφαντία, ἀλλά φανῆ ὡς δῆθεν παρεξήγησις κ.τ.λ. Δι' αὐτό ἄλλως τε λέγουν ὅτι «ἡ συκοφα-

ντία είναι σάν τήν φωτιά, δσα δέν καίει τά μαυρίζει».

Πρός έπιτυχίαν αυτών εφαρμόζεται τό έξής τέχνασμα. Τό πρόσωπον τό όποϊον έπιλέγεται ως στόχος παραλληλίζεται μέ έν άλλο γνωστόν πρόσωπον καταδικασμένον, εις τήν κοινήν συνείδησιν δι' έπιλήψιμον ιδιωτικόν βίον. 'Ο Α π.χ. είναι πασίγνωστος χαρτοπαίκτης. 'Η αντίπαλος παράταξις κατέχει μίαν καθ' όλα άθώα φωτογραφίαν του Β πολιτικού της αντιπάλου παίζοντος χαρτιά. Τήν φωτογραφίαν αυτήν τήν δημοσιεύει μέ τόν υπότιτλον «Ένας νέος Α». Μέ τόν τρόπον αυτόν θίγεται ό ιδιωτικός βίος του Β πολιτικού, ό όποϊος έξομοιώνεται προς τόν Α χαρτοπαίκτην, προς τόν όποϊον ό λαός δέν είναι δυνατόν νά έχη έμπιστοσύνη, ώστε νά του αναθέση τήν διαχείρισιν των κοινών, διατί λοιπόν νά έχη καί εις τόν Β, ό όποϊος είναι «όμοιος» του Α;

Πάντως δέν δυνάμεθα άπολύτως νά ισχυρισθώμεν, ότι ή προσβολή του ιδιωτικού βίου θά τελεσφορήση, όπως συμβαίνει μέ τήν έκστρατεία γελοιοποίησεως του αντιπάλου, ή όποία εάν έπιτύχη καταστρέφει τήν ήγετικήν φυσιογνωμίαν. 'Ο έπιλήψιμος ιδιωτικός βίος δύναται νά βλάβη άν ό ήγέτης έξαρτάται άμέσως εκ του λαού, όπως γίνεται εις τάς δημοκρατικάς χώρας, όπου ή συντηρητική τάξις, οι θρησκευόμενοι κ.τ.λ. θά θεωρήσουν ως έγκλημα καθοσιώσεως νά έχη ό ήγέτης π.χ. μίαν έρωμένην.

26. Τό περιοδικόν.

'Ανεξαρτήτως της ύπάρξεως φιλικού τύπου έπιβάλλεται ή έκδοσις θεωρητικού όργάνου άπηχοῦντος έπισήμωστάς ιδεολογικάς άπόψεις της παρατάξεως.

Τό όργανον αυτό άπευθυνόμενον κυρίως προς τόν πνευματικόν κόσμον άποσκοπεί εις τήν θεωρητικήν θεμελίωσιν καί άνάλυσιν κάθε ζητήματος, πού άπασχολεί τήν κοινήν γνώμην καί έχει σχέσι μέ τήν ιδεολογία. 'Εκτός τούτου τό περιοδικόν θέτει από μόνον του προβλήματα της προαναφερθείσης φύ-

σεως και προβαίνει εις την επίλυσίν τους.

Τά περιοδικά του είδους διά τό όποιον γίνεται λόγος πρέπει νά είναι μηνιαία. Νά επιλέγουν φωτογραφίας και νά μήν βάζουν διαφημίσεις. Νά περιέχουν ξένας συνεργασίας. Νά είναι πολυσέλιδα και νά καλύπτουν όλο τόν πνευματικών χώρον. Ή εμφάνισις των πρέπει νά είναι άπέριττος, αύστηρά, δωρική, ό δέ χάρτης έκτυπώσεώς των άρίστης ποιότητος. Ειδικώς ως πρός τήν ύλην νά προσπαθούν πάντοτε τά άρθρα νά βριθουν παραπομπών εις συγγράμματα κ.τ.λ. νά γράφουν ως συνεργάται προσωπικότητες, νά περιλαμβάνεται κριτική βιβλίων και νά ύπάρχη εις κάθε τεύχος έπιφυλλίς.

Τό θεωρητικόν όργανον δέν πρόκειται ποτέ νά άποκτήση τήν συμπάθεια του λαού. Ούτε εκδίδεται δι' αυτόν. Έκδίδεται διά τήν διανόσιν, ή όποία εις τήν πάλην τών ιδεών έχει τήν ιδικήν της θέσιν. Διά τόν λαό πάντως ώφέλιμον είναι νά κυκλοφορή έν έβδομαδιαίον περιοδικόν ποικίλης ύλης, πού νά ικανοποιή τās έπιθυμίας του πλήθους και νά προπαγανδίξη καταλλήλως.

27. Ό έορτασμός (festival).

Οί έορτασμοί είναι πολιτική εκδήλωσις έντός πανηγυρικών πλαισίων. Εις αυτά διεκρίθη κατά τό παρελθόν ό γερμανικός έθνικοσοσιαλισμός, ό όποιος μέ τούς μεγαλειώδεις έορτασμούς νεολαίας, άθλητών, έργατών κ.τ.λ. άφήκεν έποχήν. Σήμερον τόν άπομιμούνται οί κομμουνισταί, ιδίως εις έορτασμούς νεολαίας.

Ό έορτασμός λαμβάνει παγκόσμιον χαρακτήρα ύπό τήν έννοιαν, ότι προσκαλούνται εις αυτόν και συμμετέχουν ξένοι λαοί μέ αντιπροσωπείας από άτομα πού άνήκουν εις τήν ιδεολογίαν τήν όποίαν επιδιώκει νά προβάλη ό έορτασμός.

Όλόκληρος ή άρτίως προμελετημένη τελετουργική εκδήλωσις του έορτασμού άποβλέπει εις τήν δημιουργίαν ύπερβολικών έντυπώσεων, τās όποίας τό κράτος θά έκμεταλλευθή

καταλλήλως.

Πάντως οί έφορτασμοί είναι πολυέξοδοι. Άκριβώς όμως εις αυτήν τήν σπατάλην και εις τόν πλούτον όφείλεται ή πρόκλησις τών άπαραιτήτων έντυπώσεων. Τό μυστικόν έπιτυχίας του έφορτασμού βρίσκειται εις τήν παντελή έλλειψιν οικονομίας, και εις τήν πλήρη άπασχόλησιν τών λαμβανόντων μέρος εις αυτό. Έννοείται, έπίσης, ότι κατά τήν διεξαγωγήν τους γίνεται έπιστράτευσις όλων τών δυνατοτήτων τής χώρας και όλα τά προπαγανδιστικά μέσα τίθενται εις τήν ύπηρεσίαν του έφορτασμού.

Τέλος ή έπιτυχία του έξαρτάται και από τά γεγονότα τής έποχής. Διότι άν ύπάρχουν σοβαρά διεθνή ή έσωτερικά γεγονότα ό έφορτασμός θα περάση άπαρατήρητος. Έπομένως ό καταλληλότερος χρόνος όργανώσεώς του είναι ό ήσυχώτερος.

28. Η άποσιώπησις.

Αί διάφοροι καταστάσεις διά νά προκαλέσουν έντυπώσεις έχουν ανάγκη από ένα θόρυβο περίξ αυτών. Ο θόρυβος είναι ζωτικός. Η κατάσταση πρέπει νά συζητηθή, νά γίνη θέμα, νά άπασχολήση τόν κόσμον. Εις τήν έκτασι τής δημοσιότητος μιās καταστάσεως στηρίζεται και ή προπαγανδιστική έκμετάλλευσίς της. Όσο περισσότερο άπηχεί μία εκδήλωσις, τόση άποτελεσματικώτερα προπαγανδιστικήν άξιοποίησιν περικλείει. Αί έντυπώσεις πού θα δημιουργηθούν θα είναι άνάλογοι τής έκτάσεώς της. Δι' αυτό ακριβώς καταβάλλεται κάθε φροντίς από τήν προπαγάνδα διά τήν έπιτυχία του έντονωτέρου θορύβου εις κάθε εκδήλωσιν. Έκείνοι πού δέν γνωρίζουν τόν λόγον πολλάς φορές άπορούν ήλιθίως, διατί άσήμαντοι εκδηλώσεις συνοδεύονται από εκκωφαντικάς τυμπανοκρουσίας.

Όττω όταν συλλαμβάνεται κάποιος πράκτωρ τών μπολσεβίκων, αυτοί λυσοούν κυριολεκτικώς και ή προπαγάνδα των

ὀρύεται παγκοσμίως διαμαρτυρομένη διὰ τὴν σύλληψι, μολονότι εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν ὅτι οἱ μπολσεβίκοι ἔχουν καταδικάσει καὶ καταδικάζουν συνεχῶς ἀθώους πληθυσμούς εἰς ἐγκλεισμόν ἐντός ἀπανθρώπων στρατοπέδων συγκεντρώσεως.

Φυσικά αἱ διαμαρτυρίαι τῶν μπολσεβίκων δέν προέρχονται ἀπὸ ἀνθρωπιστικά αἰσθήματα, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς προπαγάνδας των. Μὲ τὰς καλορρησιωμένας φωνάς κατορθώνουν νὰ κατηγοροῦν τὴν Δύσι διὰ γελοῖα θέματα καὶ νὰ γίνωνται εἰσαγγελεῖς τοῦ ἐλευθέρου κόσμου αὐτοὶ οἱ ὅποιοι βαρύνονται μὲ ἀσύλληπτα ἐγκλήματα, πού ἄλλως τε ἐξακολουθοῦν νὰ διαπράττουν.

Ὅπως, ὅμως, ἐνέχει προπαγανδιστικὴν ἀξίαν ὁ θόρυβος ἐπὶ τῶν γεγονότων, εἰς τὴν ἰδίᾳ ἀξιολογικὴν βαθμίδα εὐρίσκειται καὶ ἡ ἀποσιώπησις των. Ὁ Πίνδαρος παρατηρεῖ ὅτι τὸ γεγονός πού ἀποσιωπᾶται, σβήνει καὶ χάνεται: «Θνήσκει σιγαθὲν». Ἐναπόκειται λοιπὸν εἰς τὸ ταλέντο τοῦ προπαγανδιστοῦ νὰ σταθμίση τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ καὶ νὰ εἰσηγηθῇ τὴν διὰ τῆς ἀποσιωπήσεως καταπολέμησιν θεμάτων ἐκμεταλλευσίμων ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴν προπαγάνδα.

Ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο πού συχνά ἀποφασίζει κατὰ τῆς ἀποσιωπήσεως εἶναι ὁ φόβος, μήπως τυχόν ἢ ἐκ μέρους μας ἀποσιώπησις ἐκληφθῇ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὡς ἀδυναμία ἀντιμετωπίσεως. Ἀπεναντίας ἡ ἀποσιώπησις συνιστᾶται εἰς τὰς περὶπτώσεις ὅπου ὁ ἀνοικτός ἀγὼν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ εἶναι ὀπωσδήποτε χαμένος. Τότε συμφέρει, ἔστω καὶ ἂν θά θεωρηθῶμεν ἀσθενεῖς νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἀναμέτρησι, διότι ἐφ' ὅσον ἠττηθῶμεν ἀποδεικνυόμεθα ἀδύνατοι καὶ ἀπωλέσαμεν καὶ τὰ προσχήματα (δῆθεν δέν καταδεχόμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν κ.τ.λ.) πού θά διετηροῦντο ἂν εἴχωμεν ἀκολουθήσει τὴν μέθοδον τῆς ἀποσιωπήσεως.

Ἐπομένως ὑπογραμμίζεται τὴν λέξιν ὀπωσδήποτε, διότι καὶ ἓνα εἰς τὰ

χίλια νά ὑπάρχη ἡ πιθανότης νά κερδίσωμεν θά πρέπει νά ριφθῶμεν εἰς τόν ἀγῶνα. Ὅσο μάλιστα ὀλιγωτέρας πιθανότητας ἔχομεν, τόσο θά πρέπει νά εἴμεθα ἐπιθετικοί, αὐθάδεις, ριψοκίνδυνοι. Ἡ τύχη βοηθεῖ πάντοτε τόν τολμηρόν, πού παίρνει πρωτοβουλίας καί αἰφνιδιάζει.

Ἡ ἀποσιώπησις ὠφελεῖ, ὅταν τό γεγονός πού ἀξιοποιεῖ ἡ ἀντίθετος προπαγάνδα εἶναι παροδικόν. Τοῦναντίον ὅταν τό γεγονός φαίνεται ὅτι θά διαρκέσῃ πολύ, τότε ἐξετάζωμεν τάς εἰδικάς συνθήκας καί δέν ἀποκλείεται νά μᾶς συμφέρῃ νά ὁμολογήσωμεν ὅτι «πέσαμε ἔξω» κατά τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ ἴητα μας νά ἀποδοθῇ εἰς τυχαίους παράγοντας καί ὄχι εἰς τήν ἰκανότητα τῶν ἐχθρῶν μας.

29. Ἡ τέχνη.

Οἱ θεωρητικοί, λέγουν, ὅτι ἡ τέχνη εἶναι σκοπός καί δέν ἐπιτρέπεται νά χρησιμοποιηθῇ ὡς μέσον διά τήν ἐπιδίωξιν ἄλλων σκοπῶν. Ἡ τέχνη διά τήν τέχνη. Αὐτά ἰσχυρίζονται οἱ θεωρητικοί. Ἀλλά, ὅπως ἀπέδειξεν ἡ πολιτική πρᾶξις, πολύ ὀλίγον οἱ πολιτικοί σέβονται τήν γνώμην τῶν θεωρητικῶν. Περισσότερον ὅμως ἀκόμη ἀνευλαβεῖς πρὸς τήν τέχνη εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ καλλιτέχνη, τουλάχιστον εἰς τήν συντριπτικὴν των πλειοψηφία.

Ἐνόσον οἱ μύσται τῆς τέχνης δέν αἰσθάνονται ἐνδοιασμούς προκειμένου νά θέσουν τό ταλέντο τους εἰς τήν ὑπηρεσίαν τῆς πολιτικῆς, διατί οἱ πολιτικοί νά μὴν τό δεχθοῦν;

Οὕτω κατέληξεν ἡ τέχνη νά γίνῃ ἓνα κοινό μέσο προπαγάνδας, τό ὁποῖον διαφέρει ἀπό τά ἄλλα, εἰς τό ὅτι ὁ προπαγανδιστῆς ἐκμεταλλεύεται συγχρόνως τό μέσον καί τόν φορέα, δηλαδή τήν τέχνη καί τόν καλλιτέχνη. Ὁ ποιητής, ὁ ζωγράφος, ὁ μουσικός, ὁ λογοτέχνης, ὁ ἠθοποιός, στρατολογοῦνται ἀπό τήν προπαγάνδα καί ἕκαστος προσφέρει τήν συμβολήν του.

Ἡ ὠργανωμένη προπαγάνδα ἐντοπίζει τοὺς ἀσήμους, ἀλλά μέ ἀξία πού δέν ἔχει ἀκόμη ἀναγνωρισθῇ, καλλιτέχνας καί

τούς διαφημίζει συστηματικῶς. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον κερδίζει τήν εὐγνωμοσύνητους, τήν ὁποία μεταφράζει εἰς προβολή τῆς ιδέας πού ἐπιθυμεῖ νά διαδώσῃ. Ὁ καλλιτέχνης εἶναι εὐάλωτος εἰς τήν κολακείαν. Ἐξαγοράζεται μέ ὀλίγα χειροκροτήματα ἢ μερικoὺς ἐπαίνους. Βεβαίως ὑπάρχουν καί οἱ κοινοὶ συμφεροντολόγοι. Αὐτούς εἶναι προτιμώτερον νά ἀποφεύγῃ κάποιος παρά νά χρησιμοποιῆ, διότι ὅταν ἀργότερον μεταπηδήσουν εἰς τήν ἀντίπαλον παράταξιν, καί οἱ καλλιτέχνηαι συνηθίζουν παρομοίους ἀσυνεπείας, θά μᾶς προξενήσουν περισσότερον κακόν ἀπό ὅσον καλόν μᾶς συνεισέφεραν μέ τήν ἐργασία των.

Ἡ προπαγάνδα προσεταιριζομένη τούς καλλιτέχνας συγκροτεῖ ἕνα μέτωπο μέ φιλική τῆς ποίησι, ζωγραφική, μουσική, λογοτεχνία κ.τ.λ.

Τό μέτωπο αὐτό συνιστᾶ κατά κανόνα τό παραπλανητικό ἐπισκεπτήριο μέ τό ὁποῖον ἐμφανίζεται εἰς τόν ξένον κόσμον. Εἰς ὄνομαστός καλλιτέχνης ἀκούεται μέ συμπάθεια ἀπό ὁποιοδήποτε εἶδος ἀνθρώπων, διότι τούς καλλιτέχνας χαρακτηρίζει ἕνα προσόν, πού εἶναι ἀδύνατον νά διαθέτουν οἱ πολιτικοί. Δέν ἔχουν ἐχθρούς. Οἱ καλλιτέχνηαι ὡς ἐπί τό πλεῖστον εἶναι δημοφιλεῖς. Μπορεῖ νά ἀρέσουν ἢ εἰς τήν χειροτέραν περίπτωσιν νά μήν ἀρέσουν. Ἀποκλείεται ὁμως νά μισοῦνται.

Γενικῶς γίνεται δεκτόν ὅτι ἀπό τās τέχνας εἰς τήν πρώτη βαθμίδα ἐπιρροῆς τοῦ ὄχλου δεσπόζει ἡ μουσική, ἀμέσως μετά ἀκολουθεῖ τό τραγοῦδι καί τρίτη ἔρχεται ἡ ἠθοποιία.

α) Ἡ μ ο υ σ ι κ ῆ δημιουργεῖ τās πλέον μυστηριώδεις ἐπιδράσεις εἰς τήν ἀνθρωπίνην ψυχήν. Θίγει τὰ πολυπλοκώτερα αἰσθήματα. Ἀποχαλινώνει τήν φαντασία καί μεταφέρει τόν ἀνθρωπο εἰς τούς ἀγνώστους κόσμους τῶν ψευδαισθήσεων. Ἄλλοτε τοῦ δίνει θάρρος, ἄλλοτε τόν μελαγχολεῖ. Οἱ ἤχοι τῆς ἐργάζονται ὅπως μία παλάμη πού ἀναμοχλεύει διά

τῶν δακτύλων τὸ ὑποσυνείδητο. Ἐκεί μοιροῦν νά ἐκπη-
δήσουν ἐρεθισμένα πρωτόγονα αἰσθήματα καί ἔνστικτα. Ὅ-
λα αὐτά ἡ προπαγάνδα τὰ διοχετεύει ἐπιτηδεῖως εἰς τοὺς
στόχους της.

Ὁ Ἀριστόξενος τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα εἶχεν παρατηρήσει καί
εἶχεν ἀναλύσει τὴν ἐπίδρασι, τὴν ὁποῖαν ἀσκεῖ ἡ μουσικὴ ἐπὶ
τοῦ ἀνθρώπου. Εἶχε συστήσει μάλιστα ταύτην καί ὡς μέσον
ἠθικῆς ἀγωγῆς.

β) Τ ὁ τ ρ α γ ο ὕ δ ι. Ἐννοοῦμεν ἀσφαλῶς τὸ ὁμαδικό
τραγοῦδι, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἰκανότητα νά διαλύῃ τὴν ἀτομι-
κότητα ἐντὸς τοῦ συνόλου, μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργῇ τὴν
μαζοψυχὴν. Τὸ ὁμαδικὸ τραγοῦδι ἐνόσον μάλιστα συνοδεύε-
ται καί ἀπὸ μουσικὴ ὑπόκρουσι παρουσιάζει ἐξηρημένα δλα
τά συμπτώματα τῆς ὑποβολῆς. Οἱ ὕμνοι εἰς τὸ τέλος τῶν
ἐκδηλώσεων ἀπὸ προπαγανδιστικῆς ἀπόψεως σημαίνουν τὴν
ὀριστικὴν ἐπισφράγισιν τοῦ ψυχολογικοῦ ἐνιαίου τῶν ἀτό-
μων.

γ) Ἡ ἠ θ ο π ο ι ῖ α. Ἡ ἀπὸ σκηνης πειστικότης ὑπερβαίνει
κάθε φαντασίαν. Ὑπὸ καταλλήλους ὄρους ἀναπτύσσεται μία
ἄνευ προηγουμένου ὑποβολή. Ὁ Λάσκαρης ἀναφέρει εἰς τὴν
«Ἱστορία τοῦ Νεοελληνικοῦ Θεάτρου» τὸ ἔξης περιστατικόν:
Εἰς θίασος ἐπαιξε τὴν ζωὴν τοῦ Ἀθανασίου Διάκου. Ὅταν
ἦλθεν ἡ στιγμή τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, οἱ θεαταὶ
προεκάλεσαν σοβαρὰ ἐπεισόδια ἀπαιτοῦντες νά σουβλισθῇ
ἀληθῶς καί νά καῖ ἐπὶ πραγματικῆς πυρᾶς ὁ ὑποδύμενος
τὸν Ἀθανάσιο Διάκο ἠθοποιός. Ἐπίσης καί ὁ Λέ Μπὸν
μνημονεῦει εἰς τὴν «ψυχολογίαν τῶν ὄχλων» τὴν περίπτωσιν
τοῦ λαϊκοῦ θιάσου τοῦ ὁποῖου ὁ ἠθοποιός ὁ παραστήσας τὸν
προδότην ἐκινδύνευσεν νά φονευθῇ ἀπὸ τοὺς ὠργισμένους
θεατάς, μετὰ τὸ πέρας τῆς παραστάσεως.

30. Ἡ ἀποκάλυψις.

Ἡ ἀποκάλυψις εἰς τὸν λαὸν πραγμάτων πού βλάπουν τὸν

άντίπαλον αποτελεί κλασσικήν μέθοδον ἠθικῆς μειώσεως, ὅσον καὶ ἐνασκήσεως πολιτικοῦ ἐκβιασμοῦ.

Εἰς περιόδους ἐξάρσεως τῶν παθῶν παρατηρεῖται τό φαινόμενον νά ἀμελῆται ὀλοσχερῶς ἡ ἰδεολογική πάλη καὶ αἱ παρατάξεις νά ἐπιδίδωνται εἰς ἕναν ἀμοιβαῖον ἀγῶνα ἀποκαλύψεων. Προβάλλουν ἐξογκωμένως, φυσικά, κάθε τί πού μπορεῖ νά προσάψη εἰς τούς ἄλλους μίαν κατηγορίαν. Ἐξιχνιάζουν ἀσημάντους λεπτομερείας καὶ μέ εἰδικά ἐπιτελεῖα ἀναζητοῦν ἐπιμόνως νά ἀνεύρουν σκάνδαλα, ἀδικίας, εὐνοίας, ἀποστασίας καὶ ὀτιδήποτε ἐπιλήψιμο θά χρειασθῆ εἰς τήν ἀδυσώπητον σύγκρουσιν τῶν ἀποκαλύψεων.

Ἡ προπαγανδιστική ἐκστρατεία τοῦ Λένιν πρό τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπαναστάσεως ἐστηρίζετο εἰς δύο θεμελιώδη μέσα προπαγάνδας. Εἰς τό σύνθημα καὶ εἰς τήν ἀποκάλυψιν, εἰς τήν ὁποίαν ἀπέδιδε ἀκατάβλητον δύναμιν.

Ἡ ἔννοια τῆς τελευταίας δέν περιορίζεται εἰς τήν ἀνακάλυψιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐπιβαρυντικῶν στοιχείων πού συνελέξαμεν διά τόν ἀντίπαλο. Ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τήν καθῶς ἐπιθυμοῦμεν ἐμφάνισιν μιᾶς καταστάσεως. Ἀποκαλύπτομεν δηλαδή μέ τόν ἰδικόν μας τρόπο πῶς ἀκριβῶς ἔχει ἡ πραγματικότητα, τήν ὁποίαν παρεποίησαν οἱ ἐχθροὶ διά νά ἐξαπατήσουν καὶ τούς ἰδικούς των ἀκόμη.

Ἐμπίπτει ἐπομένως εἰς τό νόημα τῆς ἀποκαλύψεως ἡ δημοσία ἀνακοίνωσις τῆς ἀληθείας ἐπί γεγονότων, τά ὅποια ἐκ λόγου προπαγανδιστικοῦ συμφέροντος οἱ ἀντίπαλοι παρουσιάζουν διαφορετικά.

Ἡ ὀργάνωσις τῶν ἀποκαλύψεων δέν εἶναι ὑπόθεσις ἐρασιτεχνῶν. Ἀπαιτεῖται ἡ συγκρότησις ἐνός ἐπιτελείου ἐμπίστων. Αὐτοὶ θά ἐπισημάνουν κατ' ἀρχήν καὶ θά ἀρχειοθετήσουν κάθε δυσμενῆ πληροφορία πού ἀφορᾷ εἰς πρόσωπα τῆς δημοσίας ζωῆς, εἴτε εἶναι φιλικά, εἴτε ὄχι. Θά ἐξετασθοῦν λεπτομερῶς καὶ κατ' ἐπανάληψιν αἱ ἐφημερίδες διά νά διευ-

κρινισθῆ ἢ κατὰ τό παρελθόν ἰδεολογική τοποθέτησις, καθὼς καὶ ἡ ἐν γένει δραστηριότης φίλων καὶ ἐχθρῶν. Τὰ μέλη τοῦ ἐπιτελείου πρέπει νά ὀσφραίνωνται, ποῦ πιθανῶς θά εὔρουν πληροφορίας, ὥστε νά συχνάζουν ἐκεῖ. Θά ἐρωτοῦν ἄτομα πού γνωρίζουν πρόσωπα καὶ πράγματα. Θά ἀνοίγουν εὐσχήμως συζητήσεις καὶ θά μηχανεύωνται κάθε τέχνασμα διὰ νά ἀντλοῦν στοιχεῖα. Τὰς ἐνεργείας των ὀφείλει νά χαρακτηρίξη ἡ βεβαιότης, ὅτι καὶ τό ἀπιθανώτερον εἶναι πιθανόν.

Τό ὑλικό πού τελικῶς θά συγκεντρωθῆ δέν κάνει ἐπ' οὐδενί λόγῳ νά χρησιμοποιηθῆ ὅποτεδήποτε ἢ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου. Ἡ μᾶζα δέν ἀγαπᾷ τὰς ἀπροκλήτους ἐπιθέσεις. Ἐάν ἄνευ εὐλόγου αἰτίας ἀποκαλύψωμεν, ὅτι ὁ Χ ὑπῆρξεν καταχραστῆς καὶ ἐνόσον αὐτός δέν μᾶς ἔχει προκαλέσει, ὥστε νά δικαιολογητῆ ἡ ἐπίθεσις μας, τότε ἡ ἀποκάλυψις πίπτει εἰς τό κενόν.

Ἄπεναντίας ἂν εἶχε προηγηθῆ ἐχθρική ἐνέργεια τοῦ θιγομένου, τότε ἡ ἀποκάλυψις ἐνισχύεται ὑπερμέτρως καὶ θεωρουμένη ἀπό τὴν μᾶζα ὡς δικαία ἀντεπίθεσις ἀποδίδει σημαντικῶς. Ποτέ λοιπόν νά μὴν προβαίνωμεν εἰς ἀποκαλύψεις χωρὶς λόγον. Ἄλλως τε εἶναι πολὺ εὐκολον νά δημιουργήσωμεν οἱ ἴδιοι καταλλήλως τόν λόγον καὶ μέ ἀφορμὴν αὐτόν νά ἀποκαλύψωμεν.

31. Ἡ τελετή.

Ὡς γνωστόν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον καθιερώσει ἐορτὰς καὶ διαφόρους ἄλλας παρεμφερεῖς ἐκδηλώσεις τελετουργικοῦ χαρακτήρος. Ὅλοι αὐταὶ ἀπεσκοποῦν εἰς τὴν ἐπιδίωξιν πολιτικῶν σκοπῶν. Ἀκόμη καὶ αἱ καθαρῶς θρησκευτικαὶ δέν ἐκρατοῦντο μακρὰν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς.

Ἄναλόγως πρὸς τό θέμα τῆς ἐκδηλώσεως ἡ προπαγάνδα ἐπηρεάζει καὶ ἀντίστοιχα αἰσθήματα. Οὕτω μία στρατιωτικὴ παρέλασις ἐμπνέει αἰσθήματα ἰσχύος καὶ ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας. Αἱ ἀθλητικαὶ ἐπιδείξεις, ἐνθουσιάζουν διὰ τὴν ψυχο-

σωματική τελειότητα της φυλής. Αί πορεία εκφράζουν ενεργό συμπαράστασιν εις αίτήματα. Αί εκθέσεις τέχνης, βιομηχανίας, ιστορίας κ.τ.λ. φέρουν εις έπαφή τήν μάζα μέ τάς άνωτέρας δυνάμεις του έθνους τήν διαφωτίζουν και της δίδουν αυτόπεποίθησιν. Αί έθνικαί έορταί τονώνουν τον σύνδεσμον των ζώντων γενεών μέ τήν παράδοσιν. Πλήν τούτων των όποίων επιβάλλεται ή μόνιμος καθιέρωσις, υπάρχουν και άλλου είδους τελεταί πού χρησιμοποιούνται συμπωματικώς. Ό θάνατος π.χ. ενός ήρωος παρέχει άφορμήν διά τήν δημιουργίαν μιās τελετής, όπου μετά πάσης έπισημότητος θά προσφερθή εις τήν μάζα ένα ύποβλητικόν θέαμα.

32. Τό χρώμα.

Η έπιστήμη κατέχει σήμερα έπαρκείς άποδείξεις περί των σχέσεων των χρωμάτων και της ψυχικής διαθέσεως των ανθρώπων. Μάλλον οί συμβολισμοί των χρωμάτων (μαυροπένθος) δέν προήλθον αυθαιρέτως, αλλά έθεσπίσθησαν άφου προηγουμένως διεπιστώθη, ότι κατά κοινήν συνείδησιν εκφράζουν αυτό του όποιου κατόπιν έθεώρησαν έπίσημα σύμβολα.

Ό Ίπποκράτης θεωρείται ό ιδρυτής της χρωματοθεραπείας κατά τήν όποιαν επιτυγχάνεται ταχύτερα θεραπεία των άσθενών όταν τοποθετούνται εις περιβάλλον αναλόγου χρώματος. Τήν χρωματοθεραπεία παραδέχονται αί σύγχρονοι έπιστημονικαί άντιλήψεις. Ούτω εις τά νοσοκομεία, οί τοίχοι των θαλάμων των ύποτονικών χρωματίζονται μέ έρυθρόν χρώμα, ενώ των ύπερτασικών μέ κυανούν.

Τό κόκκινο χρώμα, παλαιέθεν, είναι τό χρώμα του αγώνος, της ακρότητος και του ψυχικού έρεθισμού. Προφανώς τάς ιδιότητάς του τάς χρεωστέι εις τήν άφύπνισιν πρωτογόνων ένστίκτων, πού φωλεάζουν εις τό ύποσυνείδητον και τά όποια εις τήν θέα του, βλέπουν τό αίμα, έξεγειρονται και έκσπούν. Εις μίαν άκρην εις τον βυθόν του ύποσυνείδητου ύπάρχει

ύπολανάουσα ή έντύπωσις ένός θύματος (είτε επί βωμού, είτε εις πάλην επιβιώσεως) έρυθροϋ από τό πλημμυρισμένο αίμα. Αύτή ή έντύπωσις όταν πρωτοεδημιουργήθη, συνωδέυετο από αισθήματα άγριότητος, μίσους και δυνάμεως. "Υστερα από εκατομμύρια χρόνια τό ξεθωριασμένο κατάλοιπον εκείνης τής έντυπώσεως πού δέν χάνεται, διότι ένδιάμεσα γεγονότα τό ανανεώνουν (Πόλεμοι) έπαναφέρει τά αρχικά αισθήματα, μόλις τό ύποσυνείδητο δεχθή τό «σήμα» τοϋ έρυθροϋ.

Τό κόκκινο χρώμα ώς κατακυριεύον τήν μάζα από άγωνιστικότητα υίοθετήθη ώς σύμβολον όλων σχεδόν τών έπαναστάσεων και κατ' έξοχήν τής έθνικοσοσιαλιστικής και τής κομμουνιστικής.

Άντιθέτως πρós τό κόκκινο, τό λευκόν συμβολίζει τήν ειρήνην, τήν άγνότητα, αλλά και τήν ήττα (λευκαί σημαίαι). Τό κίτρινο συμβολίζει τήν κακίαν (είναι τό χρώμα τών μισανθρώπων καχεκτικών). Τό πράσινο σημαίνει άρμονίαν, έλπίδα και γαλήνη (τό χρώμα τών φυτών). Τό μαϋρο είναι τό σύμβολον τοϋ πένθους (σκότος θανάτου).

33. Η ύπόσχεσις.

Η δημαγωγική δύναμις τής ύποσχέσεως εύρίσκειται εις τήν φαντασίαν τών όχλων. Αύτοί μόλις ακούσουν μίαν ύπόσχεσιν αυτομάτως, μέ τήν ύπερβάλλουσαν φαντασίαν των μεταφέρονται εις τήν θέσιν, εις τήν όποιαν θά έλθουν, όταν πραγματοποιηθή ή ύπόσχεσις πού τούς έδόθη.

Η προπαγάνδα δέν ένδιαφέρεται καθόλου διά τήν έκπλήρωσι τών επαγγελιών. Έκείνο πού τήν ένδιαφέρει είναι ή παροχή δελεαστικών ύποσχέσεων πού νά προεξοφλοϋν έν εύτυχές μέλλον, ώστε νά ένθουσιασθή ή μάζα και νά παρասυρθή.

Και δέν ένδιαφέρεται ή προπαγάνδα διά τήν έκπλήρωσιν τών ύποσχεθέντων, διότι και νά έκπληρωθοϋν ό όχλος δέν

πρόκειται νά γίνη περισσότερον ἰδικός μας ἀπ' ὅσον ἔγινε, ὅταν ἤκουεν τὰς ὑποσχέσεις. Θά εἶναι λάθος νά ὑποστηρίξη κανεῖς, ὅτι ὁ τηρῶν τὰς ὑποσχέσεις γίνεται δημοφιλῆς καί ἐξασφαλίζει τήν εὐνοίαν τοῦ πλήθους. Τό προπαγανδιστικῶς ὀρθόν εἶναι: νά παρέχῃς ἀφθόνους ὑποσχέσεις, νά τὰς ἐφαρμόζῃς, ἀλλά καί συγχρόνως νά τὰς ἀνανεώνῃς.

Εἶναι προτιμώτερον νά μήν ἐκπληρώσῃς ποτέ μίαν ὑπόσχεσιν προφασιζόμενος εὐλογοφανεῖς καί ἀληθοφανεῖς αἰτίας, πού ὅπωςδήποτε θά δικαιολογοῦν τήν ἀσυνέπεια, παρά νά τήν ἐκπληρώσῃς καί μετά νά μήν ἔχῃς νά δώσῃς ἄλλην. Ἄποτελεῖ κανόνα: Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ὑποσχέσεων ἐάν δέν ἀκολουθῆται μέ νέας ὑποσχέσεις ὑπερτέρας ἢ τουλάχιστον ἰσαξίας τῶν προηγουμένων εἶναι ἐπιζημία.

Κατά μίαν ἀποψιν αὐτό τό εἶχεν ἀντιληφθῆ καί ὁ Ἡράκλειτος εἰπών, ὅτι δέν εἶναι τό καλλίτερον νά ἐκπληροῦνται ὄλαι αἱ ἐπιθυμίαι τῶν ἀνθρώπων «Ἀνθρώποις γίνεσθαι ὀκόσα θέλουσιν οὐκ ἄμεινον» (110).

Ἡ ζημία μάλιστα βαίνει κατ' ἀναλογίαν πρὸς τήν ἐλάττωσιν τοῦ ποσοῦ τῶν ὑποσχέσεων, τό ὅποιον μειοῦται ἀκριβῶς, διότι ὠρισμένοι ἐξ αὐτῶν πραγματοποιοῦνται. Ὁ Κ. Μανιάδης ὁμιλῶν σχετικῶς μοῦ ἀνέφερεν τό ἀκόλουθον χαρακτηριστικόν παράδειγμα. «*Τό χωριό μου εἶχε ἀνάγκη ἀπό δρόμο, φῶς καί νερό. Τούς ὑποσχέθηκα νά τό φροντίσω. Στίς ἐκλογές μοῦ ἔδωσαν 600 ψήφους. Ἐκανα τόν δρόμο. Στίς δεύτερες ἐκλογές μέ ἐψήφισαν 400. Ἐφερα τό φῶς. Στίς ἐπόμενες ἐκλογές ἔλαβα 200 ψήφους. Τέλος ἐπῆγα καί τό νερό καί μέ ἐψήφισαν κατόπιν μόνον 100*».

Ἡ ἐξήγησις τοῦ περιστατικοῦ εἶναι ἀπλή. Μετά τήν κατασκευή τοῦ δρόμου, οἱ ἐπιθυμοῦντες αὐτόν ἔπαυσαν νά ἔλκωνται ἀπό ὑπόσχεσιν. Ἀπέμειναν οἱ θέλοντες τό φῶς καί τό νερό. Ἦλθε τό φῶς καί ἔφυγαν ἐκεῖνοι πού τό ἠθελαν. Ὅταν τέλος ἐτακτοποιήθη καί τό νερό, ἐπόμενονον ἦτο νά ἀποσκιρ-

τήσουν και οι τελευταίοι πού ἐψήφισον χάριν τῶν ὑποσχέσεων και ἀπέμειναν μόνον οἱ προσωπικοὶ φίλοι.

Ἡ διαρροή αὐτὴ θά εἶχεν ἀποφευχθῆ ἂν ταυτοχρόνως πρὸς τὴν ἐκπλήρωσι τῶν ὑποσχέσεων παρείχοντο νέαι ἢ ἂν μὲ ὥραϊα προσήματα εἶχεν ἀποτραπεῖ ἡ ἐκπλήρωσις των.

34. Ἡ ρητορικὴ.

Ἡ ρητορικὴ ἀποτελεῖ τὸ ἰσχυρότερον μέσον προπαγάνδας. Ὅλοι συμφωνοῦν ἐπ' αὐτοῦ, και ὁμολογοῦν ἀνεπιφυλάκτως, ὅτι χωρὶς τὴν ὁμιλίαν ἢ ἀξίαν τῆς προπαγάνδας θά ἐμειώνετο τουλάχιστον κατὰ 90%.

Τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ὁ σοφιστὴς Κόραξ εἰς κυκλοφορήσαν σύγγραμμά του ὑπὸ τὸν τίτλον «Τέχνη» ἐξήτασεν και καθώρισεν τοὺς νόμους τῆς ρητορικῆς τὴν ὁποίαν ἐχαρκτηρίσεν ὡς «Πειθοῦς δημιουργόν». Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον. Ὅλοι οἱ μεγάλοι δημεγέρται ἐπεισαν τοὺς λαοὺς νά τοὺς ἀκολουθήσουν διὰ τοῦ λόγου μὲ συνέπειαν «ὄλα τὰ μεγάλα κινήματα τῆς ἱστορίας νά ὀφείλωνται εἰς ρήτορας και ὄχι εἰς συγγραφεῖς» (Χίτλερ: «Ὁ Ἀγὼν μου»).

Βασικῶς αἱ ιδιότητες πού πρέπει νά διαθέτῃ ὁ καλὸς ρήτωρ χωρίζονται εἰς δύο κατηγορίας, εἰς ἐπικτήτους και ἐμφύτους.

α) *Ἐπικτήτοι*. Πρόκειται περὶ ιδιοτήτων τὰς ὁποίας και νά μὴν ἔχη κανεὶς δύναται νά ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἐντατικῆς ἀσκήσεως. Εἰς τὰς ἐπικτήτους καταλέγονται ἡ εὐφράδεια, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ὁποίας ὁ Δημοσθένης κατέβαλεν ἐπιπόνους προσπάθειας. Ἡ ἐμφάνισις, ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν. Ἡ μνήμη, διὰ τὴν ὁποίαν γίνεται δεκτόν, ὅτι ἐπιδέχεται διὰ καταλλήλου προπονήσεως σημαντικὴν βελτίωσιν. Ἡ φυσικότητα τῶν κινήσεων και αἱ χειρονομίαι, πού ἔχουν τὸ πλεονέκτημα νά δίδουν πλαστικότητα εἰς τὴν ὁμιλίαν. Ὁ χρωματισμὸς τῆς φωνῆς ἀναλόγως πρὸς τὴν στροφὴν τοῦ λόγου. Ἡ ψυχραιμία, ἡ ὁποία ἂν δὲν κυριαρχῆ προκαλεῖται ψυχολογικὸς κλονισμὸς μὲ ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Καὶ

τέλος ή καλή ἄρθρωσις καί ὁ καθῶς πρέπει τονισμός τῶν λέξεων, εἶναι πράγματα πού μαθαίνονται ὄχι δυσκόλως.

β) Ἐμφυτοί. Αὐτοί ἢ ὑπάρχουν ἢ δέν ὑπάρχουν. Νά μήν ὑπάρχουν καί νά δημιουργηθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποκλείεται. Ὅποιος ἐν προκειμένῳ δέν ἔχει τήν εὐνοίαν τῆς φύσεως ματαιοπονεῖ προσπαθῶν νά τήν ἀναπληρώσῃ, μέ ἀσκήσεις ἢ διαφορετικούς τρόπους. Θά σημειώσωμεν ὡς ἐμφύτους ιδιότητάς τήν δύναμιν ἀναβλύσεως ἰδεῶν καί τήν ἰκανότητα ταχείας διατυπώσεως τῶν σκέψεων. Ἄνευ αὐτῶν τῶν δύο εἶναι ἀπολύτως ἀκατόρθωτον νά ἀναπτυχθῇ ρητορική, ἔστω καί ἂν ὑπάρχουν ὄλα τά ἄλλα.

Εἰδικώτερον θά ἦτο ἐπωφελές νά προστεθῇ, ὅτι ὁ ρήτωρ ἀποτεινόμενος κατ' εὐθείαν πρὸς τά αἰσθήματα τῆς μάξης, πρέπει νά ἀποφύγῃ συστηματικῶς τήν παράθεσιν συλλογισμῶν. Ἡ ὀρθή τακτική εἶναι νά φέρῃ συνεχῶς εἰκόνας. Ἡ παράστασις εἶναι κάτι πού ἐπικοινωνεῖ μέ τό πλῆθος καί τό συγκινεῖ. Ἀπεναντίας οἱ συλλογισμοί κουράζουν καί ἀφήνουν ὄλους ἀδιαφόρους.

Ὁ Βάκων ἰσχυρίζετο, ὅτι ἡ «εἰκῶν εἶναι τά ἴχνη τῶν αἰσθημάτων πού μένουν εἰς τήν διάνοιαν μετά τήν κατάπανσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐρεθισμοῦ». Μέ τάς εἰκόνας λοιπόν ἀναζωογονοῦμεν ἐκεῖνα τά αἰσθήματα ἢ τουλάχιστον τά ὑποκινούμενα κατά κάποιον τρόπον.

Μεγάλη προσοχή θά δώσῃ ὁ ρήτωρ εἰς τήν χρησιμοποίησιν πλουσίου καί δυνατοῦ λεξιλογίου, καθῶς καί εἰς τήν δομήν τῆς ὁμιλίας. Αὐτή πρέπει νά ἀπαρτίζεται ἀπό συντόμους, ἡχηράς καί ὄσον τό δυνατόν αὐτοτελεῖς φράσεις. Ὁ κόσμος δέν παρακολουθεῖ μεγάλας παραγράφους, ἐπειδή δυσκολεύεται νά ἀφομοιώσῃ τό περιεχόμενό τους καί ὅπωςδήποτε ἀποκλείεται νά ἐνθουσιασθῇ μέ μία φράσι τῆς ὁποίας, ὅταν ἤκουεν τό τέλος εἶχε λησμονήσῃ τήν ἀρχήν.

Εἰς πᾶσαν περιπτώσιν ὁ ρήτωρ δέν πρέπει νά ἔλθῃ εἰς

σύγκρουσι μέ τό άκροατήριο. Καί νά διαφωνή ριζικώς θά πρέπει νά τό κρύψη. Νά έπιφυλαχθή όπωσδήποτε είς τήν έκφρασιν άντιθέτων άπόψεων πρός τάς έπιθυμίας τής μάξης. Μπορεί κάλλιστα, έν συνεχεία, μέ εύφυή χειρισμόν νά φέρη πολύ εύκόλως τόν κόσμον πρός τάς ιδικάς του άντιλήψεις. Αυτό θά τό κατορθώση όχι διά μιās, αλλά σιγά σιγά κατά τήν διάρκεια τής όμιλίας, σταδιακώς και έπιτηδείως.

Όσον όμιλεί θά προσπαθή νά μαντεύη άπό τάς άντιδράσεις, πού άλλας θά βλέπη και άλλας θά διαισθάνεται, τήν διάθεσιν του πλήθους, και άναλόγως θά συμβιβάξη και θά προσαρμοΰξη τούς λόγους του. Έπιτρέπονται και συνήθως έπιβάλλονται αί παύσεις κατά τό διάστημα τής όμιλίας. Αί παύσεις συμβάλλουν είς τήν δημιουργίαν κλίματος ύποβολής. Δέν πρέπει όμως νά παρατείνονται, ούτε νά έπαναλαμβάνονται συχνά, διότι άποσυνδέουν τήν έπαφήν ρήτορος-άκροατηρίου και χαλαρώνουν τήν μαζοψυχήν.

Γενικώς ό χρόνος τής όμιλίας έξαρτάται άπό τό θέμα. Πάντως νά μή καταπονήται εκ τής διαρκείας αυτού τό άκροατήριον και νά μήν άτονή ό παλμός. Χάριν τής ύποβολής, ή όμιλία άπαιτείται νά πραγματοποιήται πάντοτε βράδυ ή τουλάχιστον άπόγευμα. Αί όμιλίες τό πρωϊ έχουν κατά ένα ποσοστόν έξησφαλισμένην τήν άποτυχίαν, όσον γοητευτικός και νά θεωρηται ό ρήτωρ.

Η ρητορική άποτελεί αποκλειστικόν Έλληνικόν δημιούργημα. Από του Όμήρου ήδη είχεν διαπιστωθή ή αξία της και είχον άναγνωρισθή οι πρώτοι σπουδαίοι ρήτορες, όπως ό Νέστωρ άπό τήν γλώσσα του όποίου έρρεεν ή φωνή γλυκύτερα και άπό τό μέλι: «μέλιτος γλυκίων ρέει αύδή» («Ίλιάς» Α, 247).

Κατά τόν Γοργίαν ή ρητορική είναι ή τέχνη νά πείθωμεν είς τά δικαστήρια και είς άλλας μαζικάς συγκεντρώσεις: «ταύτης τοίνυν τής πειθοϋς λέγω, ώ Σώκρατες, τής έν τοίς δικαστη-

ρίοις καί ἐν τοῖς ἄλλοις ὄχλοις» (Πλάτων: «Γοργίας» 454). Καί διευκρινίζει ἀκολούθως ὁ Γοργίας, ὅτι ὁ ρήτωρ δέν ἔχει τήν ἱκανότητα νά διδάσκη τά δικαστήρια καί τούς ὄχλους περί τῶν δικαίων καί τῶν ἀδίκων, ἀλλά μόνον νά καταπείθῃ τούς δικαστάς καί τάς λαϊκᾶς μάζας: «Οὐδ' ἄρα διδασκαλικός ὁ ρήτωρ... ἀλλά πειστικός μόνον» (ἐνθ. ἀνωτ.). Ὁ Πλάτων ἐπίσης μᾶς ἀναφέρει εἰς τόν μνημονευθέντα διάλογον καί τήν γνώμην τοῦ Σωκράτους περί ρητορικῆς, τήν ὁποίαν ὁ ἡρωϊκός φιλόσοφος ἐθεώρει ἐμπειρικὴν δεξιολογίαν δυναμένην νά προκαλέσῃ κάποιαν εὐχαρίστησιν καί ἡδονήν: «ἐμπειρίαν χάριτός τινος καί ἡδονῆς ἀπεργασίας». Ὁ Ἀριστοτέλης παραδέχεται, ὅτι ἡ ρητορικὴ σκοπὸν ἔχει νά δημιουργήσῃ πειθῶ καί ὄχι νά μεταδώσῃ γνώσιν. Ὁ ἴδιος φιλόσοφος διαπραγματεύεται ἐπίσης τήν «ψυχαγωγικὴν» ἐπίδρασιν τοῦ λόγου καί κατὰ κάποιον τρόπον ἐθεώρει τόν ρήτορα, ὅπως ὁ Γοργίας «αἰχμαλωτιστὴν τῶν ψυχῶν» («Ψυχαγωγός») δυνάμενον διὰ τῆς πειθοῦς νά ἐπιβάλλῃ τήν θέλησίν του.

Τὴν ἐπιβολὴν τῆς θελήσεως τοῦ ρήτορος ἐπὶ τοῦ πλήθους εἶχον ἀντιληφθῆ οἱ Ἀρχαῖοι μας πρόγονοι, ὅτι ἦτο τόσον κυριαρχικὴ, ὥστε οἱ ὄχλοι τιθασσεύονται ἀγόμενοι καί φερόμενοι ἀπὸ τόν ρήτορα—δημαγωγόν ὅπως τά πλήθη τῶν ἀλόγων ζώων: «αἱ δέ τοιαῦται τιθασσεύσεις τῶν ὄχλων, οὐδέν ἀλόγων ζώων ἄγρας, καί βουκολήσεως διαφέρουσιν» (Πλούταρχος: «Πολιτ. Παραγγελμ.» 802).

Ἐκτός ὅμως τῶν θεωρητικῶν ἀναλύσεων οἱ ἀρχαιοέλληνες ἀνέδειξαν καί τούς διαπρεπεστεροὺς ρήτορας ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ὁρισμένοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ: Περικλῆς, ὁ ὁποῖος ἐχαρκτηρίζετο ὡς ὁ ἀφθαστος εἰς τὴν ρητορικὴν: «Περικλῆς πάντων τελειότατος εἰς τὴν ρητορικὴν γενέσθαι» (Πλάτων: «Φαῖδρος»). Δημοσθένης, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ὠμίλει ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλὰ πάντοτε ἔγραφεν τούς λόγους του. Αἰσχίνης, ὁ ὁποῖος καίτοι λόγῳ πενίας δέν ἐσπούδασεν εἰς ρητορικὴν

σχολήν έθεωρείτο ισάξιος του Δημοσθένους. Θρασύμαχος, τούτου διεσώθησαν σπουδαία ρητορικά παραδείγματα διά τούς μαθητάς του. Λυσίας, ούτος συνέταξεν άπολογίαν υπέρ του Σωκράτους και κατά του σοφιστού Πολυκράτους. Άνδοκίδης, ό όποιος κατά τον Πλούταρχον κατήγετο εκ του Όδυσσέως. Ίσαίος, ό όποιος διέπρεπεν εις τούς δικανικούς λόγους. Ύπερείδης, του όποιου κατά τον Πλούταρχον ό Άντίπατρος εκοπεν την γλώσσαν: «Ύπερείδου δέ και την γλώτταν εκτμηθήναι λέγουσιν» (Πλούταρχος: «Δημοσθένης»), διότι εξήτησεν από τούς Άθηναίους νά κηρύξουν τον πόλεμον κατά του εις Περσίαν εκστρατεύοντος Μεγάλου Άλεξάνδρου προκαλέσας ούτω την αγανάκτησιν και αυτού του Δημοσθένους. Άντιφών, ό όποιος έδίδαξεν εις τον Σωκράτην την ρητορικήν, καθώς και εις τον Θουκυδίδη. Δημάδης, ό όποιος διά τό θάρρος και την ρητορικήν του δεινότητα έθαυμάσθη υπό του Φιλίππου και του Άλεξάνδρου. Φωκίων, πού ήτο ό μόνος τον όποιον έφοβείτο ό Δημοσθένης, ό όποιος όταν έρητόρευε ό Φωκίων έλεγε: «*Η των έμών λόγων κοπίς παρέστη*» (Πλούταρχος: «Φωκίων»). Δείναρχος, όστις διά της ρητορικης έπλούτισεν και απέκτησεν δόξα. Ίσοκράτης, ό όποιος έδίδασκεν ρητορικήν μή δεχόμενος χρήματα από τούς Άθηναίους, διότι έδίδασκεν ως έλεγεν εκ καθήκοντος προς την Πατρίδα. Πλέον τούτων υπήρχεν και πληθος άλλων επιφανών ρητόρων, οι όποιοι ώθησαν την ρητορικήν εις άπρόσσιτα ύψη, εις τά όποια ουδέποτε εκτοτε ανήλθε εκ νέου.

Οί Άρχαιοέλληνες ρήτορες διήρουν τούς ύπ' αυτών εκφωνουμένους λόγους εις τρεις κατηγορίας.

α) *Δικανικοί*, όσοι άπηγγέλλοντο ένώπιον δικαστηρίων.

β) *Πανηγυρικοί*, ήσαν εκείνοι πού ανεφέροντο εις την έξύμνησιν ή κατάκρισιν προσώπων ή γεγονότων.

γ) *Συμβουλευτικοί*, εκαλούντο όσοι έξεφωνούντο εις συνελεύσεις, συγκεντρώσεις κ.τ.λ.

Ἐκεῖνο ὁμως τό ὁποῖον ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν καί πρέπει νά ἀναφερθῆ εἶναι τό γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐφεύρον ὄλους τούς ρητορικούς τρόπους (ἐπίδρασις φαντασίας ἐπί τοῦ λόγου) οἱ ὁποῖοι καί σήμερον χρησιμοποιοῦνται ἀπο τούς δυνατούς ρήτορας καί τούς ὁποίους ἀξίζει νά ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν εἶναι οἱ κάτωθι:

α) *Μετωνυμία*, κατ' αὐτήν λαμβάνομεν τήν αἰτίαν ἀντί τοῦ ἀποτελέσματος ἢ ἀντιστρόφως τό ἀπέτελεσμα ἀντί τῆς αἰτίας, π.χ. ἄσπρισαν τά μαλλιά μου, ἀντί ἐγήρασα.

β) *Συνεκδοχή*, κατὰ τήν ὁποίαν λαμβάνεται τό γενικόν ἀντί τοῦ εἰδικοῦ, ὁ ἐνικός ἀντί τοῦ πληθυντικοῦ, τό ὄλον ἀντί τοῦ μέρους ἢ καί ἀντιστρόφως π.χ. τό θάρρος τοῦ Ἕλληνοσ, ἀντί τῶν Ἑλλήνων πού ὑπονοεῖται.

γ) *Ἀντωνομασία*, κατ' αὐτήν μεταχειριζόμεθα τό πατρώνυμον ἀντί τοῦ κυρίου ὀνόματος.

δ) *Μεταφορά* κατὰ τήν ὁποίαν δέν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ κυριολεκτική σημασία τῶν λέξεων π.χ. ὁ ἀτσάλινος πολεμιστής, ἐδῶ τό «ἀτσάλινος» δέν σημαίνει ὅτι ὁ πολεμιστής εἶναι πραγματικῶς ἀπό ἀτσάλι, ἀλλά ὑπονοεῖ ὅτι εἶναι ἰσχυρός κ.τ.λ.

ε) *Ἀλληγορία*, κατὰ τήν ὁποίαν συντελεῖται πλήρης μεταφορά π.χ. «*Τῶν φρονίμων τά παιδιά πρὶν πεινάσουν μαγειρεύουν*».

στ) *Παρομοίωσις*, κατὰ τήν ὁποίαν συγκρίνονται καί παρομοιάζονται πρόσωπα πρὸς φαινόμενα π.χ. ταχύς, ὅπως ἡ ἀστραπή.

ζ) *Ἵπερβολή*, ἐνθα ἐξαίρεται ἡ φαντασία π.χ. κύματα σάν βουνά.

η) *Περίφρασις*, κατ' αὐτήν ἀντί μιᾶς λέξεως πρὸς ἔκφρασιν ἑνός νοήματος χρησιμοποιοῦμεν περισσοτέρας π.χ. ἦλθα κάτω, ἀντί κατήλθον.

θ) *Εὐφημισμός*, κατὰ τόν ὁποῖον μεταχειριζόμεθα, μίαν

λέξιν εις τήν άκρωσ αντίθετον σημασίαν πού έχει π.χ. οί ειρηνόφιλοι κομμουνισταί, όπου τό ειρηνόφιλοι έχει τήν έννοιαν τών πολεμοκαπήλων.

Έπίσης οί άρχαίοι Έλληνες έφεϋρον και τά ρητορικά σχήματα (μεταβολαί τής θέσεως τών λέξεων προς έκφραστικόν καλλωπισμόν τών νοημάτων) κυριώτερα τών όποίων είναι τά έξής:

α) Έπαναφορά, όταν συνεχείς προτάσεις αρχίζουν μέ τήν ίδιαν λέξιν.

β) Αντιστροφή, όταν συνεχείς προτάσεις τελειώνουν μέ τήν ίδιαν λέξιν.

γ) Έπάνοδος, όταν αί άρχικαί λέξεις τής προηγουμένης προτάσεως τίθενται εις τό τέλος τής έπομένης.

Καί έκτός αυτών προσεφέρθησαν εις τήν ρητορικήν τέχνην από τό Έλληνικόν πνεϋμα και ώρισμένα μέθοδοι έμφανίσεως τών διανοημάτων όπως:

α) Διαπόρησις, κατ' αυτήν ό ρήτωρ άπορεϊ τί πρέπει να ειπη ή να πράξη.

β) Έμφασις, όπου γίνεται φωνητικός τονισμός συλλαβών, λέξεων ή και φράσεων άκόμη.

γ) Ανακοίνωσις, όταν ό ρήτωρ καλεί τούς άκροατάς να του άπαντήσουν τί πρέπει να ειπη ή να πράξη. Κατ' αυτήν τήν μέθοδον ό ρήτωρ φέρει εις άμηχανίαν τό άκροατήριον και συμπεραίνεται ότι καλώς ένήργησεν, όπως ένήργησεν.

δ) Ηθοποιία, είναι ή άπομίμησις προσώπων ή συναισθηματικών καταστάσεων.

ε) Πρόληψις, όταν προλαμβάνει ό ρήτωρ και άπαντά εις έρωτήματα πού έμάντευσε, ότι θα του θέσουν οί άκροαταί.

στ) Προσωποποιήσις, όταν τά άψυχα έμφανίζονται ως ζώα π.χ. έρωτήσατε τά δρη να σās ειπουν διά τούς νεκρούς ήρωας κ.τ.λ.

ζ) Αναφώνησις, όταν έξωτερικεύεται φωνητικώς έντονον

αίσθημα.

η) *Ἀνθυποφορά*, όταν ὁ ρήτωρ θέτει ὁ ἴδιος ἀντιρρήσεις καί ἀπαντᾷ.

θ) *Ἀποστροφή*, όταν διεξάγεται συνομιλία μέ ἀπόντα ἢ νεκρόν ὑποτιθεμένου ὅτι εἶναι παρών.

Περαίνοντες ὑπενθυμίζομεν ὅτι οἱ ἀρχαιοέλληνες ἐφεύρον καί τήν γραπτήν ρητορικήν κατά τήν ὁποίαν ὁ λόγος ἐγράφετο (ὑπῆρχον μάλιστα ἐπαγγελματίαι λογογράφοι) καί ἐδιαβάζετο, ὅπου ἐπρεπε. Κατά τόν Ἴσοκράτην ὁ ἀναγιγνωσκόμενος λόγος μειώνεται πολύ ὡς πρός τήν ρητορικήν του ἀξίαν: «*ἔρημος γένηται καί γυμνός*» (Ἴσοκράτης: «πρός Φίλιππον»). Πάντως οἱ λόγοι οἱ ὁποῖοι διαβάζονται ἔχουν ἓν πλεονέκτημα: δίδουν τήν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι προϊόντα μελέτης καί περισκέψεως. Ἄλλ' αὐτό τό πλεονέκτημα οὐδόλως ἀντισταθμίζεται μέ τά μειονεκτήματά τους ἔναντι τῶν ἀπό στήθους ἐκφωνουμένων.

Αὕτη, ἐν ὀλίγοις, ὑπῆρξε ἡ συμβολή τῶν Ἑλλήνων εἰς τήν θεμελίωσιν καί τήν ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς. Πάντα δέ ταῦτα ἐγένοντο εἰς ἐποχὴν κατά τήν ὁποίαν οἱ σύγχρονοι «πολιτισμένοι» καί «ἀνεπτυγμένοι» λαοί ἐπήδων ἐπὶ τῶν κλάδων τῶν δένδρων ἐκβάλλοντες ἀνάρθρους κραυγὰς καί κατεβρόχθιζον ἀλλήλους, χορεύοντες ἀγρίως πέριξ τῶν πυρῶν.

35. Τό παράδειγμα.

Τό παράδειγμα ὑπερτερεῖ πολλῶν ἄλλων μέσων προπαγάνδας, διότι ὡς ζωντανή εἰκὼν πού εἶναι ἐπηρεάζει ἰσχυρῶς τήν φαντασίαν τῶν ὄχλων.

Ἡ ὑπερβολικῶς αὐτὴ εὐέξαπτος φαντασία μᾶς προφέρει τήν μοναδικήν δυνατότητα νά ἐπιτύχωμεν τόν σκοπόν μας δι' ἑνός ἀπλοῦ, ἀλλ' εὐφυοῦς ἐρεθισμοῦ τῆς. «*Μέ τό νά γίνω καθολικός, ἔλεγεν εἰς τό Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ὁ Ναπολέων, ἐτερμάτισα τόν πόλεμον τῆς Βανδέας. Μέ τό νά γίνω Μουσουλμάνος ἐπεβλήθην εἰς τήν Αἴγυπτον καί μέ τό*

νά γίνω Παπικός ἐκέρδισα τούς ιερεῖς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐάν ἐκυβέρνων ἕναν λαόν ἀπὸ Ἑβραίους θά ἔκτιζα ἐκ νέου τὸν Ναόν τοῦ Σολομῶντος». Μὲ τὴν ἀνωτέρω διήγησιν ὁ Βοναπάρτης μᾶς περιγράφει χαρακτηριστικῶς τὴν ἡδυνήθη νά κατορθώσῃ κεντριζὼν τὴν φαντασίαν τῶν ὄχλων.

Πάντως τὸ τέχνασμα τὸ ὁποῖον ἐφήρμοσεν εἶχε πραγματοποιηθῆ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Οὗτος δὲν ἐγένεν βεβαίως Μουσουλμᾶνος, ἀλλὰ εὐρισκόμενος εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐθυσίασεν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους Θεοὺς: «ἦκε εἰς Μέμφιν καὶ θύει ἐκεῖ τοῖς τε ἄλλοις Θεοῖς καὶ τῷ Ἄπιδι» (Διοδώρου Σικελιώτη: «Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη», Γ). Ὅμοίως καὶ εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἐθυσίασεν εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χαλδαίων, τὸν Βῆλον: «τά τε ἄλλα καὶ τῷ Βῆλῳ ἔθυσεν» (ἔνθ. ἀνωτ.).

Διὰ νά ἐντυπωσιασθῆ ἡ φαντασία τῶν ὄχλων χρειάζεται μία συναρπαστικὴ εἰκὼν. Μίαν εἰκὼν δίχως ἐπεξηγήσεις καὶ ἀναλύσεις. Ἀπλή, σαφής, συνολικὴ, ἐκφράζουσα κάτι τὸ συγκλονιστικόν, κάτι τὸ καταπληκτικόν. Τότε ἐξεγείρεται ἡ φαντασία τῶν ὄχλων καὶ τὰ πλήθη ποδηγετοῦνται ἀπὸ τὸν ἐρεθιστὴν τῆς φαντασίας των. «Ὅποιος γνωρίζει, γράφει ὁ Λέ Μπὸν εἰς τὴν «ψυχολογίαν τῶν ὄχλων», τὴν τέχνην νά προκαλῆ ἐντυπώσεις εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ὄχλων, αὐτὸς γνωρίζει τὴν τέχνην νά κυβερνᾷ».

Τὸ παράδειγμα λοιπόν, διὰ νά ἔλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας, δὲν εἶναι παρὰ ἡ παρουσία μιᾶς εἰκόνας. Ὅσον περισσότερον αὐτὴ ἡ εἰκὼν συναρπάζει, τόσο ἀποτελεσματικώτερα εἶναι ἡ ἀπόδοσις τοῦ παραδείγματος.

Ἴδου μία περίπτωσις: Ὅταν πρὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος οἱ Ἀθηναῖοι κατηθύνοντο πρὸς τὸν Πειραιᾶ, διὰ νά ἐπιβιβασθοῦν τῶν πλοίων, ὁ Θεμιστοκλῆς εἶδε δύο πετεινοὺς νά μάχωνται, μετὰ πείσματος. Τότε ἐσταμάτησεν τὴν πομπὴν καὶ εἰς ἐπήκοον ὄλων ἐφώνησεν: «Ἴδετε τὰ εὐγενῆ ζῶα μέ πόσον σθένος μάχονται καὶ δὲν ἔχουν πατριδα, οὔτε ἱερά,

οὔτε οἰκογενείας διά νά ὑπερασπίσουν». Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τήν ψυχολογίαν πού ἐπεκράτει καί τήν ζωντανήν εἰκόνα τοῦ παραδείγματος ἐν συνδυασμῶ πρός τούς ἐπιτυχεῖς λόγους τοῦ Θεμιστοκλέους, τό ἀπλοῦν αὐτό παράδειγμα ἐνεθάρρυνεν καί ἐνεδυνάμωσε τό ἠθικόν τῶν Ἀθηναίων.

Τό παράδειγμα ἐκτός τοῦ ὅτι προκαλεῖ ἐντύπωσιν μέ ὄλας τάς συνεπείας πού ἐξεθέσαμεν, ἐπί πλέον ἀποτρέπει κατὰ κάποιον τρόπον καί τήν πολεμικήν. Οὔτω, ἐμφανιζόμενος ὁ Στάλιν ὡς ἀρχηγός τῶν προλεταρίων ἐνεδύετο μέ ἐργατικά ἐνδύματα, ὥστε διά τῆς ἐμφανίσεώς του νά ἀφήνῃ νά ἐννοηθῇ, ὅτι διάγει βίον «προλεταριακόν», ἀποστερών εἰς τούς ἀντιπάλους του τήν εὐκαιρίαν νά τόν κατηγορήσουν, ὅτι ἄλλα λέγει καί ἄλλα κάνει.

Τό παράδειγμα ἐνδέχεται νά περιλαμβάνεται ἐντός ἄλλων μέσων προπαγάνδας (δημοσίευμα, ὁμιλία) ὅποτε ἐνισχύει σημαντικῶς αὐτά. Πιθανῶς ἀκόμη νά χρησιμοποιηθῇ καί αὐτοτελῶς ὡς σύνθημα π.χ. «Οἱ Θερμοπύλες ξαναζοῦν» (ἐρρίφθη κατὰ τήν διάρκειαν τῆς Γερμανικῆς προελάσεως, ὅταν ἡμέτερα τμήματα ἔφραξαν τόν δρόμον εἰς τάς Θερμοπύλας).

36. Ἡ τηλεόρασις.

Ἡ τηλεόρασις προφανῶς εἶναι ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων μέσων προπαγάνδας. Δέν μπορεῖ βεβαίως νά δημιουργήσῃ ὑποβολήν, διότι δέν ἀπευθύνεται εἰς συγκεντρωμένον σύνολον ἀτόμων, πλὴν ἐξαιρέσεων ὅπως εἶναι ἡ παρακολούθησις τηλεοράσεως ἀπό πλῆθος συγκεντρωμένον ἐντός ὠρισμένου χώρου. Εὐκόλως ὁμως δύναται νά διαμορφώσῃ κοινήν γνώμην. Κυρίως, ἡ ἰσχὺς τῆς ἐγκεῖται στό ὅτι ἀποτελεῖ ὀπτικοακουσικόν μέσον προπαγάνδας, τό ὅποιον ταυτοχρόνως ἀποτείνεται εἰς ἑκατομμύρια τηλεθεατῶν, στά ὅποια τήν ἴδια στιγμήν μεταδίδει εἰδήσεις, ἀπόψεις κ.τ.λ. μέ ἀποτελεσμα νά δημιουργοῦνται κοιναί ἐντυπώσεις, εἰς τεράστιον πλῆθος ἀτόμων.

Όπωςδήποτε ή τηλεόρασις έπληξε τόν κινηματογράφον, αλλά δέν τόν έξεμηδένισε ώς μέσον προπαγάνδας. Για νά παρακολουθήση κάποιος κινηματογράφον χρειάζεται ή σχετική προετοιμασία π.χ. μετακίνησις, συγκεκριμένη ώρα κ.τ.λ. ένω ή τηλεόρασις ύπάρχει εις όλας τάς οικίας και δέν απαιτείται ή παραμικρά προετοιμασία. Επί πλέον ή προπαγάνδα από τηλεοράσεως είναι χρονικώς ανεξάρτητος, άφου τό προπαγανδιζόμενον θέμα μπορεί νά μεταδοθή έπανειλημμένως και διά πολύν χρόνον, μέ πολλούς τρόπους.

Έννοείται ότι εκτός από τήν άμεσον προπαγάνδα ή τηλεόρασις αξιοποιείται και διά τήν έμμεσον, πρό παντός μέ τήν προβολή ταινιών, πού προβάλλουν τό προπαγανδιζόμενον θέμα.

Όμιλίαι, δηλώσεις, κριτική βιβλίων, συζητήσεις, παρουσιάσις γεγονότων, συνέδρια, άναμεταδόσεις εκδηλώσεων κ.τ.λ. αξιοποιούνται όλοκληρωτικώς υπό τής τηλεοράσεως. Η τηλεόρασις κατ' έξοχήν έπιτυγχάνει άριστα νά εκμεταλλεύεται τήν επικαιρότητα. Πράγματι ένω όλα τά μέσα προπαγάνδας έχουν ανάγκην ενός χρονικού διαστήματος, άλλα όλιγωτέρου, άλλα περισσοτέρου, διά νά εκμεταλλευθοούν συμβάντα τής επικαιρότητας, ή τηλεόρασις σχεδόν άμέσως, μόλις γίνονται τά αξιοποιεί προπαγανδιστικώς, τά εμφανίζει όπως τής συμφέρει, τά σχολιάζει όπως θέλει κ.τ.λ.

Έκείνα πάντως πού πρέπει νά έχη υπ' όψιν του ό προπαγανδιστής για τά τηλεοπτικά προγράμματα είναι γενικώς τά έξής: α) Νά παρουσιάζωνται από συμπαθητικά πρόσωπα ως επί τό πλείστον από γυναίκας. β) Νά εμπλουτίζωνται μέ εικόνας, στοιχεία κ.τ.λ. γ) Νά ύποστηρίζουν τό θέμα ανεγνωρισμέναι προσωπικότητες τών έπιστημών, τέχνης, πολιτικής κ.τ.λ. δ) Νά διαθέτουν ανάλογον μουσικήν επένδυσιν. ε) Νά άναζητοούν τήν δικαίωσιν εις ιστορικά προηγούμενα. στ) Νά άποφεύγεται ή συνεχής επανάληψις του ίδιου θέματος μέ τόν

αυτόν τρόπον, διότι αυτό κουράζει. ζ) Νά προβάλονται στάς ημέρας και ώρας μεγάλης ακροαματικότητας. η) Νά διαφημίζονται καταλλήλως, διά νά εξασφαλίσουν ένδιαφέρον παρακολουθήσεως από πολλούς κ.τ.λ.

Ἡ προπαγάνδα από τηλεοράσεως αντιμετωπίζεται ούσιαστικῶς μέ αντιπροπαγάνδα από τηλεοράσεως. Αυτό βεβαίως προϋποθέτει ὅτι θά ἔχωμεν ἰδικόν μας τηλεοπτικόν σταθμόν, εἰδάλως θά σπερούμεθα ἐνός ἰσχυροτάτου μέσου προπαγάνδας.

37. Ἡ ἀπεργία.

Ἡ ἀποχή ἀπό τήν ἐργασίαν ἀνέκαθεν ὑπῆρξε τρόπος διεκδικήσεως δικαιωμάτων. Ἡ ἀπεργία, κατά τό μέρος προβολῆς τοῦ αἰτήματος, ένδιαφέρει τήν προπαγάνδα καί συγκαταλέγεται εἰς τά μέσα της.

Ἡ ἀπεργία διακρίνεται εἰς:

α) *Στάσιν ἐργασίας*, κατά τήν ὁποίαν οἱ ἀπεργοῦντες παραμένουν εἰς τόν τόπον ἐργασίας των, ἀλλά δέν ἐργάζονται, δι' ὠρισμένον διάστημα, πού ἐκ τῶν προτέρων ἀναγγέλεται π.χ. δίωρος στάσις ἐργασίας.

β) *Ἀπεργίαν ὠρισμένου χρόνου*, κατά τήν ὁποίαν οἱ ἐργαζόμενοι ἀποχωροῦν ἐκ τοῦ τόπου ἐργασίας των καί προαναγγέλουν, ὅτι θά ἀπόσχουν τῆς ἐργασίας των διά συγκεκριμένον ἀριθμόν ἡμερῶν π.χ. διήμερος ἀπεργία, πενθήμερος κ.τ.λ. ἢ ἀπλῶς ὀρίζεται συγκεκριμένη ἡμέρα ἐνάρξεως καί λήξεως ἀπεργίας π.χ. ἀπό αὔριον, μέχρι τήν 15ην τοῦ μηνός κ.τ.λ.

γ) *Κυλιόμενη ἀπεργία*, κατά τήν ὁποίαν οἱ ἐργαζόμενοι φεύγουν ἀπό τόν χῶρον ἐργασίας των καί προαναγγέλουν, ὅτι ἀπέχουν τῆς ἐργασίας π.χ. διά δύο ἡμέρας, μετά τήν λήξιν τῶν ὁποίων ἂν δέν ἰκανοποιηθῆ τό αἴτημά των, τότε αὐτομάτως ἡ ἀπεργία παρατείνεται δι' ἄλλας δύο ἡμέρας καί οὕτω καθ' ἑξῆς.

δ) *Ἀπεργία διαρκείας*, κατά τήν ὁποίαν οἱ ἐργαζόμενοι

ἀποχωροῦν ἐκ τοῦ τόπου ἐργασίας των καὶ δηλώνουν, ὅτι δέν θά ἐπανέλθουν, ἂν δέν ἰκανοποιηθοῦν τὰ αἰτήματά των. Κηρύσσουν δηλαδή ἀπεργίαν ἐπ' ἀόριστον.

Ἐκ τῆς ἀπορίας συμμετοχῆς εἰς τὴν ἀπεργίαν ἔχομεν:

α) *Τὴν κλαδικήν*, ὅπου μετέχουν οἱ ἐργαζόμενοι ἐνός ἐπαγγελματικῆς κλάδου ἢ συναφῶν π.χ. ἰατροί, νοσοκόμοι κ.τ.λ.

β) *Τὴν γενικήν*, ὅπου μετέχουν ἀπὸ ὄλας τὰς ἐπαγγελματικὰς τάξεις.

γ) *Τὴν συμπαραστάσεως*, ὅπου μετέχουν τάξεις πού δέν διεκδικοῦν ἰδικὰ των δικαιώματα, ἀλλὰ συμπαρίστανται εἰς ἄλλας τάξεις αἱ ὁποῖαι ἀπεργοῦν.

Ἐκ τῆς ἀπορίας ἐκτάσεως ἔχομεν:

α) *Τὴν τοπικήν*, ἡ ὁποία κηρύσσεται εἰς μία, δύο πόλεις καὶ

β) *Τὴν ἐθνικήν*, ἡ ὁποία κηρύσσεται εἰς ὀλόκληρον τὴν χώραν (πανελλαδική).

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν παρατηρεῖται συχνῶς, ὅτι πρὸ τῶν ἐπαναστάσεων σημειοῦνται γενικαί, ἐθνικαί ἀπεργίαι διαρκείας, αἱ ὁποῖαι καταλήγουν εἰς ἀνατροπὰς ἐξουσιῶν.

Αἱ διαδηλώσεις, αἱ ἀπεργίαι καὶ αἱ καταλήψεις ἀποτελοῦν εἰδοποιητικούς τριγμούς τοῦ πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ οικονομικοῦ κατεστημένου. Ἡ προπαγάνδα, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ τὴν δημοσιότητα, φροντίζει ἀπὸ τὴν πλευρὰ της, διὰ τὴν ὀρθὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπεργίας.

Ἡ ἀπεργία εἶναι πλήρες σύστημα ἀγῶνος. Ἄπαιτεῖ ἡγεσίαν, ὀπαδοὺς, ὀργάνωσιν, αἰτήματα καὶ χρήματα. Ἐάν λείπη κάποιον ἀπὸ αὐτά, τότε ἡ ἀπεργία θά ἀποτύχη ἢ τουλάχιστον θά φυτοζωήσῃ.

Τὰ βασικά ὀργανωτικά στοιχεῖα κάθε ἀπεργίας εἶναι:

α) *Ἡ ἀπεργιακὴ ἐπιτροπὴ*, ἡ ὁποία εὐθύνεται διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀπεργίας.

β) *Ἡ προβολὴ τῶν αἰτημάτων*, τὰ ὁποῖα δικαιῶνουν τὴν

άπεργίαν εις τήν συνείδησιν τῆς κοινῆς γνώμης. Τήν προβολή πρέπει νά ἀναλάβουν οἱ προπαγανδισταί, οἱ ὅποιοι θά ἐπιλέξουν καί θά χρησιμοποιήσουν τά προσφορώτερα μέσα προπαγάνδας π.χ. τηλεόρασιν, ἔντυπα, τοιχοκολλήματα κ.τ.λ.

γ) Ἡ ὁμάδα περιφρουρήσεως τῆς ἀπεργίας, ἡ ὁποία θά ἀποτρέπη τὰς προκλήσεις, θά ἀντιμετωπίζη τοὺς ἀπεργοσπάστας κ.τ.λ.

δ) Τά βοηθητικά πρόσωπα, τά ὅποια δέν μετέχουν εις τήν ἀπεργίαν, ἀλλά ἀσχολοῦνται μέ τήν ἐπιτυχίαν τῆς ὁ καθείς εις τόν τομέαν του π.χ. δικηγόροι, δημοσιογράφοι, πολιτικοί κ.τ.λ.

Ἐκτός ἀπό τήν ἔντεχνον προβολήν ἡ προπαγάνδα φροντίζει διά τήν ἀποτροπήν τῆς ποινικοποιήσεως τῆς ἀπεργίας καί διά τήν ἀποφυγήν ἐπεισοδίων, τά ὅποια δυσφημοῦν τήν ἀπεργίαν καί δημιουργοῦν δυσμενές κλίμα εις βάρος τῶν ἀπεργούντων. Ἀκόμη ἡ προπαγάνδα μέ τήν κατάλληλον ἐνημέρωσιν ἐξουδετερώνει τόν δυσάρεστον ἀντίκτυπον τῆς ἀπεργίας πρὸς ὠρισμένον πλῆθος. Ἐπί παραδείγματι, μία ἀπεργία λεωφορείων ἐνοχλεῖ τοὺς ἐπιβάτας, οἱ ὅποιοι ταλαιπωροῦνται ἀπό τήν ἔλλειψιν μέσων μεταφορᾶς. Ἡ προπαγάνδα εὐρίσκει τρόπους ἀμβλύνσεως τῶν ἐνοχλημάτων, πού προέρχονται ἐκ τῆς ἀπεργίας. Ἡ πληροφόρησις τοῦ κοινοῦ, μέχρι τοῦ σημείου νά θεωρήσῃ τήν ἀπεργίαν συμπαθῆ, εἶναι στόχος τῆς προπαγάνδας τῶν ἀπεργῶν.

Πρὸς τοῦτο χρειάζεται τά αἰτήματα τῶν ἀπεργῶν νά εἶναι δίκαια ἢ ἔστω νά φαίνωνται δίκαια καί νά πραγματοποιηθῇ ἡ κατάλληλος προβολή των, ὥστε τό κοινό νά συμμαρισθῇ τόν ἀγῶνα τῶν ἀπεργῶν καί νά ἀδιαφορῇ διά τὰς τυχόν ἐνοχλήσεις του ἐκ τῆς ἀπεργίας. Ἐνημέρωσις καί προβολή εἶναι τό δίδυμον, ἐπί τοῦ ὁποίου βασίζεται ἡ προπαγάνδα τῆς ἀπεργίας.

38. Ἡ πορεία.

Πρόκειται περί ἐντυπωσιακῆς ἐνεργείας λόγῳ τοῦ πλή-

θους, πού συμμετέχει εις αὐτήν καί τῆς κινητικότητος πού παρουσιάζει.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ πορεῖαι συγχέονται μέ τὰς διαδηλώσεις, μολονότι προπαγανδιστικῶς καί ὀργανωτικῶς εἶναι ἄσχετοι. Μέ τὴν πορεία πραγματοποιεῖται ἡ ὀργανωμένη μετακίνησις ἀνθρώπων πρὸς ὠρισμένον χῶρον δι' ὠρισμένον σκοπόν.

Τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῆς πορείας εἶναι: α) *τό σημεῖον ἐκκινήσεως*, β) *ἡ διαδρομὴ καί* γ) *τό τερματικόν σημεῖον διαλύσεως*. Αἱ πορεῖαι συνήθως ἀρχίζουσι ἀπὸ συγκεκριμένον χῶρον (πλατεῖα, ἀνοικτὴ ἔκτασις κ.τ.λ.) καί κατὰ τὸ δρομολόγιόν των αὐξάνουσι ἀπὸ τοὺς προσερχομένους. Καλὸν πάντως εἶναι εἰς τὸν χῶρον ἐκκινήσεως (ἀφετηρία) νά συγκεντρωῦνται πολὺς κόσμος, ὥστε ἡ πορεία νά ξεκινήσῃ μέ ὄγκον. Ἡ ὥρα ἀναχωρήσεως πρέπει νά τηρηθῇ αὐστηρῶς, διότι ἀλλοιῶς θά σημειωθοῦν διαρροαί. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συγκεντρώσεως καί μέχρι τῆς ἐκκινήσεως τὸ πλῆθος ἐπιβάλλεται νά ἀπασχολῆται μέ προτρεπτικὴ μουσικὴ καί συνθήματα, ἐνῶ ταυτοχρόνως θά διανέμονται προκηρύξεις, ἐμβλήματα, αὐτοκόλλητα κ.τ.λ. Ἐννοεῖται ὅτι θά ἔχουν κατασκευασθῇ ὑφασμάτιναι ἀναρτήσεις (paneaux) πού θά πλαισιώνουν τὴν συγκέντρωσιν καί κατόπιν θά ἀκολουθήσουν τὴν πορείαν κατανεμημένοι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς.

Τὸ σύνθημα ἐκκινήσεως δίδεται ἐντόνως καί τὸ πλῆθος βαδίζει μαζικῶς πρὸς τὴν προκαθορισθεῖσαν κατεύθυνσιν. Ἡ διαδρομὴ πρέπει νά γίνεται μέ κάποιαν τάξιν, ὥστε νά διατηρῆται καθ' ὅλην τὴν διάρκειάν τῆς συνοχὴ καί περίπου ἰσομερὴς πυκνότης. Ἐάν ἡ διαδρομὴ εἶναι μακρὰ, τότε φροντίζομεν νά ὑπάρχουν σύντομοι στάσεις καί σταθμοὶ προσφορᾶς ἀναψυκτικῶν κ.τ.λ.

Ἀσφαλῶς ἡ διαδρομὴ πρέπει νά πραγματοποιηθῇ ἀπὸ κεντρικόν δρόμον εἰς τὸ ἓν μέρος αὐτοῦ, διὰ νά μὴ διακόπτεται ἡ κυκλοφορία αὐτοκινήτων, πρᾶγμα πού συμφέρει, διότι

έτσι θά βλέπουν περισσότεροι τήν πορεία. Μικράι ομάδες, αί όποιαι περιφρουρούν φωνάζουν κάπου-κάπου ήχηρά συνθήματα διά νά τηρούν τήν ψυχολογικήν έντασιν. Είς τά κομβικά σημεία (διασταυρώσεις, διελεύσεις από συνοικισμόν κ.τ.λ.) καί όπου εμφανίζονται περαστικοί άπλοί θεαταί κ.τ.λ. αί ομάδες εκείναι θά τούς μοιράζουσιν έντυπα κ.τ.λ.

Ή έπιλογή τής πορείας ώς μέσου προπαγάνδας πρέπει νά γίνεται μέ φειδώ καί προσοχήν, διότι άρκεϊ μία βροχή διά νά τήν καταστρέψη, μέ συνέπεια από προπαγανδιστικής άπόψεως νά ύπάρξη ζημία, αντί ώφελείας.

Τό τέλος τής πορείας γίνεται είς εύρύ χώρον, προβλέπεται κάποιος συντομώτατος χαιρετισμός καί τό πλήθος θά άφεθή έλεύθερον ή είς είδικάς περιπτώσεις θά έπιστρέψη άνοργανώτως. Ή κινηματογράφησις τής πορείας είναι άπαραίτητος διά τήν προβολήν της κατόπιν είς τήν τηλεόρασιν ή είς video, ώστε τά προπαγανδιστικά άποτελέσματα νά διατηρούνται είς τό μέλλον.

Ή πορεία περικλείει πολλές δυσκολίας. Είναι κοπιώδης, άρα θά τήν άποφύγουν οί ήλικιωμένοι, οί άδύναμοι κ.τ.λ., διαρκεϊ, άρα κινδυνεύει νά λιμνάση, άπειλείται από έκτόνωσιν, άρα μπορεί νά εϋτελισθῆ. Ή επί πλέον είναι εϋπρόσβλητος από τούς άντιπάλους, οί όποιοι πιθανώς νά ειρωνεύωνται τούς όδοιπόρους, νά σημειωθούν έπεισόδια κ.τ.λ.

Αί πορείαι πλήθους, διά τάς όποίας όμιλούμεν, διαφέρουν από τάς όμοιογενείς πορείας, όπου βαδίζουν μόνον νέοι ή μόνον γυναίκες κ.τ.λ. Μία πορεία νέων άνδρων έντυπωσιάζει όσον τίποτε άλλο. Διότι ή δύναμις άποτελεϊ πόλον ψυχικής έλξεως. Αϋταί αί πορείαι πού ένθυμίζουν παραστρατιωτικήν όργάνωσιν συνιστώνται, διότι διαμορφώνουν κλίμα δυνάμεως, τό όποϊον παντού καί πάντοτε ή μάζα θαυμάζει.

39. Ή κατάληψις.

Ή κατάληψις άποτελεϊ μαχητικήν εκδήλωσιν μέ προπαγαν-

διστικάς προεκτάσεις, διότι δι' αὐτῆς δημοσιοποιούνται ἐντό-
νως τὰ αἰτήματα τῶν καταληψιῶν.

Αἱ καταλήψεις δὲν μπορεῖ νά συμβαίνουν συχνῶς, οὔτε
ἀνευ σημαντικωτάτου λόγου καὶ προπαντός δὲν πρέπει νά
ὀξύνωνται μέχρι τοῦ σημείου οἱ καταληψίαι νά γίνωνται
ἀντιπαθεῖς. Πρὸς ἀποφυγὴν αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἢ κατάλη-
ψις συνιστᾶται νά πραγματοποιηῖται, δίχως νά προκαλῆ κοι-
νωνικὴν ἀναστάτῳσιν.

Ἡ κατάληψις ἐνός σχολείου ἀπὸ μαθητᾶς, ἐνός ἐργοστα-
σίου ἀπὸ ἐργάτας καὶ γενικῶς κάθε κατάληψις προξενεῖ τό
ἐνδιαφέρον τοῦ πλήθους, ἐφ' ὅσον δὲν διαρκεῖ ὑπερβολικῶς.
Πέραν ὠρισμένου χρόνου, ὁ ὁποῖος ὑπολογίζεται κατὰ τὰς
περιστάσεις, ἡ κατάληψις λιμνάζει καὶ παύει νά ἐπηρεάζῃ τὰς
μάζας. Ἐν μάλιστα παραταθῆ ἀκόμη, τότε τὰ προπαγανδι-
στικά ἀποτελέσματα εἶναι ἀρνητικά.

Ἡ ὀργάνωσις τῆς καταλήψεως προκειμένου περὶ δημοσίων
χώρων δὲν συναντᾶ πολλὰς ἀντιδράσεις. Ὁ θιγόμενος ἐδῶ
εἶναι τό κράτος, τό ὁποῖον ὡς γνωστόν ἀδιαφορεῖ. Ἀπεναν-
τίας ἡ κατάληψις π.χ. ἐνός ἐργοστασίου θά ἀντιμετωπίσῃ τὴν
ἀντίδρασιν τοῦ ἰδιοκτῆτου, ὁ ὁποῖος θά ἀγωνισθῆ νά τὴν
ματαιώσῃ ἢ, ἂν συμβῆ, νά τὴν διακόψῃ.

Κατ' ἀρχὴν ἡ κατάληψις ὀφείλει νά ἐπιδιώκῃ συγκεκριμέ-
νον σκοπόν. Αἱ ἀόριστοι ἐπιδιώξεις δὲν δικαιολογοῦν κατα-
λήψεις. Ἐν συνεχείᾳ καθορίζονται τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα
θά προβοῦν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐνέργειαν τῆς εἰσόδου καὶ κατα-
λήψεως τοῦ χώρου, κατόπιν καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θά διατη-
ροῦν τὴν κατάληψιν καὶ θά ἐξασφαλίζουσιν τὴν διατροφὴν,
ἐπικοινωνίαν, δημοσιότητα τῆς καταλήψεως, θά δίδουσιν ἀκό-
μη πληροφορίας εἰς τὰς ἐφημερίδας, τὴν τηλεόρασιν κ.τ.λ.
Τέλος κάποια ὁμάς ἀνανεουμένη, πρὸς ἀποφυγὴν κοπώσεως,
προορίζεται διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς καταλήψεως.

Τὴν ἡμέρα τῆς καταλήψεως ἡ ἐνέργεια θά ἐπιχειρηθῆ αἰφ-

νιδιαστικῶς. Ὁ χώρος θά πλαισιωθῆ μέ ἀναρτήσεις πινακίδων, ὅπου θά τονίζεται α) τό γεγονός τῆς καταλήψεως καί β) ὁ σκοπός τῆς καταλήψεως. Ἀπό εἰδικά συνεργεῖα θά διανέμονται ἔντυπα καί προπαγανδιστικό ὑλικόν εἰς τοὺς διερχομένους. Ἐπίσης ἐκπρόσωποι τῶν καταληψιῶν θά μεριμνήσουν, διὰ τὴν πληροφόρησιν τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως, ὥστε τό γεγονός νά λάβῃ τὴν ἐκτενεστέραν διάδοσιν.

Ἡ κατάληψις ἀποβλέπει ἀρχικῶς εἰς τὴν δημοσίαν προβολὴν τοῦ αἰτήματος καί κατόπιν εἰς τὴν ἱκανοποίησίν του. Μέ τὴν κήρυξιν τῆς καταλήψεως εἶναι βέβαιον, ὅτι τό αἶτημα προβάλλεται. Ἀπομένει ἡ ἱκανοποίησις του, ἡ ὁποία πιθανῶς νά ἐπιτευχθῆ, πιθανῶς ὄχι. Πάντως δέν ἐπιτρέπεται ἀναμένοντες τὴν ἱκανοποίησιν νά παρατείνωμεν τὴν κατάληψιν. Ἡ κόπωσις καί ἡ ἀποτελεμάτως θά ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ προπαγανδιστικοῦ πλεονεκτήματος τῆς δημοσίας προβολῆς. Τό ὀρθόν εἶναι ὀλιγοήμεροι δυναμικαί καταλήψεις καί ἀποχωρήσεις ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας. Ἐτσι διατηρεῖται ζωηρά ἡ ἐντύπωσις, προκύπτουν τὰ ὠφελήματα ἐκ τῆς ζυμώσεως καί δημιουργεῖται τό εὐεργετικόν κλίμα δυνάμεως. Τά άτομα τὰ ὁποῖα μετέχουν εἰς τὴν κατάληψιν συνδέονται συναισθηματικῶς μεταξύ των, περισσότερο ἀπό ὅσον συνδέονται εἰς τὰ ἄλλα μέσα προπαγάνδας, ὅπως ἡ συγκέντρωσις, ἡ διαδήλωσις κ.τ.λ.

Ἡ κατάληψις κινδυνεύει ἀπό ποινικοποίησιν. Αἱ καταστροφαί εἰς τόν χώρον καταλήψεως δυσφημοῦν τὴν ἐκδήλωσιν, καθὼς καί αἱ βιαιοπραγίαι. Ἀπεναντίας μία κατάληψις ἡ ὁποία θά ἀρχίσῃ καί θά τελειώσῃ, δίχως ἐλειτουργεῖν καί ζημίας θά ἀποδώσῃ εὐνοϊκά ἀποτελέσματα.

Ἡ προπαγάνδα τῆς καταλήψεως ἐπιδιώκει διὰ τῆς ἐνημερώσεως ἐπὶ τῶν αἰτημάτων νά κερδίσῃ τὴν λαϊκὴν συμπάρασιν, δίχως τὴν ὁποῖαν ὄλα αὐτὰ εἶναι καταδικασμένα. Ἄλλως τε δίχως τὴν μαζικοποίησιν δέν διεξάγονται κοινωνι-

κοί αγῶνες. Φυσικά πρωτοστατοῦν οἱ πρωτοπόροι, οἱ ὁποῖοι ἡγοῦνται, ἀλλά εἰς τούς κοινωνικούς αγῶνας, χρειάζεται ἀ-
παραιτήτως ἡ συμμετοχή τοῦ λαοῦ.

40. Ἡ διαδήλωσις (συλλαλητήριον).

Πρόκειται διὰ τό δυναμικώτερον μέσον προπαγάνδας, τό ὁποῖον πάντοτε προηγήθη τῶν μεγάλων ἐπαναστάσεων τῆς ἱστορίας. Ἀποτελεῖ μαχητικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ πλήθους, τό ὁποῖον διαμαρτύρεται, ἀγωνίζεται καί εἶναι ἔτοιμο νά προβῇ εἰς πράξεις βίας, κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς στιγμῆς.

Ἡ διαδήλωσις διαφέρει τῆς συγκεντρώσεως εἰς τοῦτο: Στὴν συγκέντρωσιν συναθροίζονται ἄτομα, διὰ νά παρακολουθή-
σουν μίαν ὁμιλίαν, δίχως περαιτέρω δραστηριότητος. Ἐνῶ
στὴν διαδήλωσιν, ἐνεργοῦν ὁμαδικῶς πρὸς ἐπίτευξιν συγκε-
κρισμένων σκοπῶν. Ἀσφαλῶς ἡ διαδήλωσις προϋποθέτει συ-
νάθροισιν ἀτόμων, ὄχι ὁμῶς διὰ νά παρευρεθῶν εἰς ὁμιλίαν,
ἀλλὰ διὰ νά μετὰσχουν εἰς ἐνέργειαν. Στὴν διαδήλωσιν τό
πλήθος, δέν εἶναι μόνον δέκτης, ἀλλὰ καί πομπός δραστηριο-
τήτων, πού ἐκκινοῦν ἀπὸ ζητωκραυγὰς καί καταλήγουν εἰς
βιαιοπραγίας.

Ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον αἱ διαδηλώσεις ὀδηγοῦν εἰς συγκρού-
σεις μέ τό κράτος (ἀστυνομίαν) ἢ ἀντιπάλους. Ὅδηγοῦν ἀκό-
μη εἰς καταστροφὰς (θραύσεις προθηκῶν) εἰς ἐμπρησμούς
(αὐτοκινήτων) εἰς ἀποκλεισμούς δρόμων (ὁδοφράγματα) εἰς
συμπλοκάς καί γενικῶς εἶναι βέβαιοι, ὅτι ἡ ἐξέλιξις μιᾶς
διαδηλώσεως εἶναι ἀβεβαία.

Ἐνίστε ἀναδεικνύονται περιστασιακοὶ ἀρχηγοί, πού κατευ-
θύνουν τούς διαδηλωτάς μέ τὰς γνωστάς συναισθηματικὰς
παρορμήσεις. Δυσκόλως αἱ διαδηλώσεις ἐλέγχονται βάσει
σχεδίου πού ἔχει προγραμματισθῆ καί πού ἐφαρμόζεται,
διότι εἰς τὰς διαδηλώσεις ἐπικρατοῦν ἀστάθμητοι παράγο-
ντες, οἱ ὁποῖοι ἐξώπτουν τὰ πλήθη καί τὰ καθοδηγοῦν θυελ-
λωδῶς. Ὡστόσοσον ὅταν ἀποφασισθῆ ἡ ὀργάνωσις διαδηλώ-

σεως επιβάλλεται αυτή νά πραγματοποιηθῆ ὠργανωμένως καί ὄχι τυχαίως.

Ὁργάνωσις διαδηλώσεως σημαίνει: Πρῶτον νά ὑπάρχη σοβαρόν θέμα, ὥστε νά ἀξίζη τόν κόπον νά κινητοποιηθῆ ἡ μάζα πρὸς διαδήλωσιν. Δεύτερον, νά ἔχη ἐξασφαλισθῆ ἡ προσέλευσις μεγάλου ἀριθμοῦ ἀτόμων, ἐπειδή διαφορετικῶς ἡ ἀποτυχία τῆς διαδηλώσεως θά μᾶς ζημιώσῃ σημαντικῶς. Τρίτον, οἱ ἐπί κεφαλῆς ἢ ὁ ἐπί κεφαλῆς τῆς διαδηλώσεως νά ἀπολαμβάνουν κοινῆς ἀναγνωρίσεως. Τέταρτον, νά ἐκπονηθοῦν τά κατάλληλα συνθήματα πρὸς αὔξησιν τοῦ πάθους τῆς μάξης. Πέμπτον, νά δροῦν μαχητικαί ὀμάδες πρωτοπόρων, πού θά παρασύρουν τό πλῆθος. Ἑκτον, νά ἔχουν ἐκ τῶν προτέρων προσδιορισθῆ μέ ἀκρίβειαν οἱ στόχοι τῆς διαδηλώσεως. Ἑβδομον νά συσταθοῦν ὀμάδες περιφρουρήσεως, ὥστε νά ἀποτραποῦν προκλήσεις καί ὑπονομευτική δραστηριότης ἀντιπάλων. Αἱ ὀμάδες περιφρουρήσεως λειτουργοῦν μέ καθωρισμένο τρόπον (δυναμικοί νέοι, διακριτικά μελῶν ὀμάδων, κατάλληλος θέσις, ἀνάθεσις σαφοῦς ἀποστολῆς κ.τ.λ.) πού δέν εἶναι τοῦ παρόντος. Ὁγδοον καί σπουδαιότατον εἶναι ἡ προετοιμασία τῆς διαδηλώσεως. Αὐθόρμητοι διαδηλώσεις ἐμφανίζονται μόνον ὅταν ὑπάρχουν συνταρακτικά γεγονότα (κῆρυξις πολέμου) ὅλαι αἱ λοιπαί εἶναι διαδηλώσεις, πού χρειάζονται ἀρίστην προπαρασκευήν. Ἄλλως θά ἀποτύχουν.

Ὁ χώρος τῆς διαδηλώσεως θά προσδιορισθῆ ἐν συσχετισμῷ πρὸς τό ἀναμενόμενον πλῆθος πού θά συγκεντρωθῆ ἐκεῖ. Μία τεραστία πλατεία, ὅπου θά συγκεντρωθῆ ὀλιγάριθμον πλῆθος θά ἐξατμίσῃ τήν διαδήλωσιν. Τό ἴδιον ὁμως πλῆθος εἰς μικράν πλατείαν μπορεῖ νά δώσῃ παλμόν καί ὀρμήν εἰς τήν διαδήλωσιν, ὅποτε πιθανῶς θά παρασυρθοῦν συμπαθοῦντες καί ἔτσι ἡ διαδήλωσις θά διογκωθῆ μέ ἀπροβλέπτους συνεπείας.

Εἰς τὴν διαδήλωσιν τὸ ἄτομον αἰσθάνεται νὰ πολλαπλασιάζεται ἡ δύναμις του μὲ τὴν δύναμιν τῶν πλησίον του. Ὁ ὄγκος τῆς μάξης τοῦ δίδει τὴν αἰσθησὶν ὑπερδυνάμεως, τὸν διεγείρει καὶ τὸν ὠθεῖ στὴν τέλεσι πράξεων, δίχως νὰ πολυεξετάσῃ ἂν εἶναι νόμιμοι ἢ παράνομοι, ἂν εἶναι βίαιαι ἢ εἰρηνικαί. Στὴν διαδήλωσιν τὰ φαινόμενα τοῦ ὄχλου παρατηροῦνται εἰς τὰ ἀκραῖα των χαρακτηριστικά.

Ὅταν στὴν πολιτικὴ ζωὴ ἀρχίζουσιν διαδηλώσεις τότε συμπεραίνομεν, ὅτι θὰ ἐπακολουθήσουν ἐσωτερικαὶ ἀναταραχαί, διότι αἱ συνεχεῖς διαδηλώσεις κάθε ἄλλο παρά κοινωνικὴ γαλήνη προμηνούν. Αἱ διαδηλώσεις ἀντιμετωπίζονται εἴτε ἀπὸ τὰς δυνάμεις καταστολῆς τοῦ κράτους, εἴτε ἀπὸ ἀντιδιαδηλώσεις τῶν ἀντιφρονούντων. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις θὰ χυθῆ αἷμα καὶ θὰ ὑπάρξουν θύματα, δυσάρεστον συμβάν, χρησιμώτατον εἰς τὴν προπαγάνδαν πού πάντοτε θέλει ἠρωας, γιὰ νὰ τοὺς προβάλη. Αἱ εἰρηνικαὶ διαδηλώσεις, ἂν καὶ δέν ἀποκλείωνται, κυριολεκτικῶς σπανίζουν.

Ἡ διαδήλωσις ἢ ὁποῖα: α) κινητοποιεῖ μάζας, β) ἔχει σημαντικὸν αἶτημα καὶ γ) κατευθύνεται ἀπὸ ἀξίας ἡγεσίας, καθίσταται ἀκατανίκητος. Τίποτε δέν τὴν σταματᾷ. Γράφει ἱστορίαν. Αὐτὰ τὰ γνωρίζουσιν οἱ προπαγανδισταὶ καὶ φροντίζουν νὰ ἀποτρέπουν τὴν ὀργάνωσιν διαδηλώσεων ἂν ὑποστηρίζουν τοὺς ἐξουσιαστάς ἢ νὰ διοργανώσουν διαδηλώσεις ἂν ὑποστηρίζουν τοὺς ἀνατροπεῖς.

Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ διαδήλωσις προηγεῖται κάθε ἐπαναστάσεως ἢ ἀνατροπῆς. Αὐτὴ ἀποτελεῖ πρόδρομον ριζικῶν ἀλλαγῶν, ἐφ' ὅσον ἀδιακόπως ἀκολουθεῖται ἀπὸ ἄλλας. Αἱ διαδηλώσεις συμβάλλουν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν.

41. Ἡ ἀναγραφὴ.

Αἱ ἀναγραφαὶ συνθημάτων, φράσεων, προτροπῶν κ.τ.λ. στοὺς τοίχους, εἰς μέσα μεταφορᾶς, εἰς δημοσίους χώρους, ἀκόμη καὶ εἰς πλαγιάς ὁρέων, ἐπιλέγονται διότι εἶναι ἀνέξο-

δοι και άμεσοι. Τώρα έγινε τό γεγονός, τώρα άμέσως και ή αντίδρασις εις αυτό, διά τών αναγραφών, πού πραγματοποιούνται δίχως τήν άναμονή έκτυπώσεων, συγκεντρώσεων κ.τ.λ. Ή άμεσότης τής αναγραφής τήν καθιστά άξιόλογον προπαγανδιστικόν μέσον.

Άτομα και όργανώσεις, πού δέν διαθέτουν χρήματα, καταφεύγουν στην αναγραφή ή όποία δέν στοιχίζει. Ή αναγραφή έχει ακόμη τό πλεονέκτημα, ότι μπορεί κάποιος νά διαδώση συνθήματα, άπόψεις κ.τ.λ. πού άπαγορεύονται. Κατά τήν διάρκειαν ξενικής κατοχής οι ύπόδουλοι έχουν τήν αναγραφή ως βασικόν μέσον προπαγάνδας. Γράφουν στους τοίχους ήθικοτονωτικά συνθήματα, μέ τά όποία ύπογραμμίζουν και ύπενθυμίζουν τήν αντίστασί των κατά του κατακτητού. Πράγματι οι έθνικοαπελευθερωτικοί άγώνες ήρχισαν τήν δρᾶσιν των μέ αναγραφάς.

Ή αναγραφή ακολουθει διά νά άποδώση άποτελέσματα ώρισμένους κανόνες, όπως: Όρθή έπιλογή του κειμένου, πού θά αναγραφῆ. Δηλαδή νά πρόκειται περί συντόμου δυναμικού μηνύματος, νά χρησιμοποιούνται ήχηραί λέξεις και φυσικά όσο τό δυνατόν ολιγώτεροι. Νά επιλέγωνται έπιφάνεια εύρυτάτης θέας, ώστε νά δούν τήν αναγραφήν πολλοί περαστικοί.

Τά γράμματα τής αναγραφής νά είναι πάντοτε κεφαλαία και εύδιάκριτα. Τό χρώμα των κατά προτίμησιν κόκκινο ή μαύρο και πρό παντός τό κείμενο νά μήν έχη όρθογραφικά λάθη. Διά λόγους καλής έμφανίσεως τής αναγραφής νά ύπαρχει συμμετρία τών γραμμάτων της και νά μήν παρουσιάζεται τό άποκαρδιωτικόν φαινόμενον νά ξεκινούν μέ μεγάλα γράμματα και κατόπιν νά τά μικραίνουν διά νά χωρέσουν στην έπιφάνεια, τήν όποίαν καλύπτουν.

Συνήθης αναγραφή είναι τό έμβλημα ενός κόμματος, κάποιας ιδεολογίας. Αυτή ή αναγραφή πρέπει νά γίνεται μέ

ἐπιμέλεια, διότι ἀλλοιώτικα τό κακοσχηματισμένο ἔμβλημα ἢ σύμβολον προκαλεῖ δυσαρέστους κρίσεις.

Ἡ ἀναγραφή ἀποδίδει ἐάν γίνεται ὠργανωμένως π.χ. κατὰ μῆκος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, εἰς ἐξόδους ἐθνικῶν ὁδῶν, λιμένας κ.τ.λ. Ἀναγραφαί εἰς στενοὺς δρόμους σὺν τοῖς ἄλλοις δεικνύουν καὶ ἔλλειψιν θάρρους, διότι ἐκεῖνοι πού τὰς ἔγραψαν ἐφοβήθησαν νὰ πράξουν τοῦτο εἰς πολυσύχναστα μέρη. Ὅπως δὴποτε πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ ρύπανσις ἰδιωτικῶν τοίχων, μνημείων, ναῶν κ.τ.λ. διότι ἔτσι ἐπισύρουν τὴν ἀγανάκτησιν.

Ἐν εἶδος ἐξύπνου ἀναγραφῆς εἶναι ἡ ἀπάντησις εἰς ἀναγραφὴν τοῦ ἀντιπάλου. Δίπλα ἀπὸ αὐτὴν ἢ κάτωθεν ἀναγράφεται ἡ ἀπάντησις, ἐφ' ὅσον βεβαίως πρόκειται περὶ εὐφυοῦς συλλήψεως. Εἰδάλλως καλλίτερον ἀπλῶς νὰ σβυσθῇ ἢ ἐχθρική ἀναγραφή, ἀλλὰ νὰ σβυσθῇ καλῶς.

Θεωρεῖται ἀποτελεσματικώτερον νὰ γίνωνται πολλαί ἀναγραφαί συγχρόνως καὶ ὄχι σταδιακῶς, καθ' ὅσον ἡ μαζικὴ ἀναγραφή δημιουργεῖ ζωηράν ἐντύπωσιν.

42. Ἡ ἀνακοίνωσις (δηλώσις).

Τὰ δημόσια πρόσωπα, αἱ ὀργανώσεις, τὰ πολιτικά κόμματα συχνῶς προβαίνουν εἰς δηλώσεις, ἀνακοινώσεις ἐπὶ συγκεκριμένων θεμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ κόσμος ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίξῃ τὴν ἀποψίν των.

Ἐπειδὴ αἱ ἀνακοινώσεις ἐκφράζουσιν τὴν ἐπίσημον γνώμην τοῦ ἀνακοινοῦντος πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ μὴ συγκρούωνται ἢ νὰ μὴ συγκρουσθοῦν μετὰ τὴν ἀλήθειαν, διότι αὐτό θὰ μειώσῃ τὴν ἀξιοπιστίαν του. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου ἐπιβάλλεται ἡ διατύπωσις τῶν ἀνακοινώσεων νὰ ἀφήνῃ περιθώρια διπλῶν ἐρμηνειῶν.

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ἀνακοινώσεις μᾶς δεσμεύουσιν καὶ ἂν κατόπιν ὑποχρεωθῶμεν δι' οἰονδήποτε λόγον νὰ τὰς διαψεύσωμεν μοιραίως θὰ δώσωμεν τὴν εὐκαιρίαν στὸν ἀντίπαλον νὰ

θριαμβολογήση εις βάρος μας. Ἐν ἐγκαίρως προβλέψωμεν, ὅτι θά ἀναγκασθῶμεν νά τάς ἀνακαλέσωμεν, τότε αὐτό πρέπει νά γίνη δεξιOTECHNİKῶς, ὥστε τουλάχιστον ἡ ἀνάκλησις νά προέρχεται ἀπό ἰδικήν μας πρωτοβουλίαν καί ὄχι ἀντικειμενικῶς. Δέν ἀποκλείεται εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις νά ἀνακαλῶμεν ἀνακοινώσεις ἐπιδεικνύοντες ταυτοχρόνως εἰλικρίνειαν καί εὐθύτητα. Ἡ μᾶζα ἐνίοτε ἐκτιμᾷ τήν ὁμολογίαν λάθους, ἂν αὐτή πραγματοποιηθῇ ἐντέχνως.

Γενικῶς ὅμως αἱ τροποποιήσεις, αἱ ἀνακλήσεις καί ἰδίως αἱ διαψεύσεις ἀνακοινώσεων εἶναι ἐπιζήμιοι.

Ἡ κατάχρησις ἀνακοινώσεων βλάπτει τό κῦρος των. Δέν μπορεῖ κάποιος μέ τό παραμικρό νά κἀνη ἀνακοινώσεις, ἔστω καί ὑπό τήν μορφήν τῶν ἀπλῶν δηλώσεων, διότι ἔτσι φθεῖρεται. Αἱ ἀνακοινώσεις συνεπῶς δέν γίνονται χάριν τῶν ἀνακοινώσεων, ἀλλά διότι πρόκειται νά λεχθῇ κάτι ἐνδιαφέρον, κάτι σοβαρόν. Ἀποτελεῖ παγίαν τακτικὴν φθορᾶς τοῦ ἀντιπάλου νά τόν παρασύρωμεν εἰς συνεχεῖς ἀνακοινώσεις. Ἐγκάθετοι δημοσιογράφοι σκοπίμως ρωτοῦν καί ξαναρωτοῦν γιά διάφορα ζητήματα. Τό θέαμα τοῦ πολιτικοῦ, πού τόν πολιορκοῦν μέ προτεταμένα τά μικρόφωνα καί τόν βομβαρδίζουν μέ ἀπιθάνους ἐρωτήσεις εἶναι πλέον κλασσικόν. Πλήν τῆς φθορᾶς κάποτε θά διαπράξῃ τό σφάλμα, πού κάποιος θά τό ἐκμεταλλευθῶν. Ὅποιοι ὀμιλεῖ, δι' ὄλα καί συνεχῶς, παγιδεύεται στήν πολυλογία του.

Ἡ δημοσιότης εἶναι φυσικά καλή, χρήσιμος, ὠφέλιμος. Ὅχι ἡ ἄμετρος, ἀλλά ἡ σύμφωνος πρός τήν προπαγάνδα (ἐπίκαιρος, σοβαρόν θέμα). Πάντως δυσκόλως οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται, ὅτι κάθε δημοσία ἐμφάνισις δέν εἶναι δημοσιότης. Συνήθως τούς παρασύρει ἡ γοητεία τῆς προσκαιροῦ προβολῆς (στήν τηλεόρασι, στόν τύπον κ.τ.λ.) καί ὑποκύνουν. Ἐτσι, δίχως οὐσιαστικόν λόγον δηλώνουν, ἀνακοινῶνουν, ἀγνοοῦντες τήν σκοπιμότητα τῆς σιωπῆς.

43. Η πρόκλησις (provocation).

Ἀναφερόμεθα τώρα εἰς τό σκοτεινότερον μέσον τῆς προπαγάνδας, τό ὁποῖον ταυτοχρόνως χαρακτηρίζεται ἀνήθικον. Τοῦ ἀξίζει αὐτός ὁ χαρακτηρισμός. Ἄλλά δέν ἀρκεῖ διὰ νά ἀποτρέψῃ τήν ἐφαρμογήν του. Ὅλοι καταδικάζουν τήν πρόκλησιν, ἀλλά καί ὄλοι τήν χρησιμοποιοῦν ἢ ἔστω τήν ἀνέχονται.

Ἡ πρόκλησις ἀποβλέπει στό νά παρασύρῃ τόν ἀντίπαλον νά πράξῃ κάτι πού θά τόν ζημιώσῃ. Κλασσικόν παράδειγμα ἔχομεν εἰς τάς συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις κ.τ.λ. ὅπου ἄνθρωποι τοῦ ἀντιπάλου ἀναμειγνύονται μέ τούς μετέχοντας, παριστάνουν ὅτι εἶναι ὁμοϊδεάται καί προβαίνουν εἰς καταστροφάς, πυρπολήσεις κ.τ.λ. πρὸς τάς ὁποίας παρασύρουν (μιμητική τάσις τοῦ ὄχλου) τούς συγκεντρωθέντας, μέ συνέπεια νά δυσφημισθῇ ἡ ὄλη ἐκδήλωσις, νά ποινικοποιηθῇ ὁ πολιτικός ἀγών, νά διαλυθῇ ἡ συγκέντρωσις λόγω ἐπεισοδίων καί νά καταδικασθοῦν ὑπό τῆς κοινῆς γνώμης αἱ πράξεις τῶν συγκεντρωθέντων, αἱ ὁποῖαι πραγματικῶς ἔγιναν ἀπό ἀντιπάλους.

Τήν τεχνικήν τῆς προκλήσεως τήν γνωρίζουν ἄριστα αἱ μυστικάι ὑπηρεσίαι, Ἑλληνικάι καί ξέναί, αἱ ὁποῖαι τοποθετοῦν πράκτοράς των εἰς ὄλας τάς πολιτικάς παρατάξεις καί εἰς ὄλας τάς ὀργανώσεις, τούς ὁποίους μεταχειρίζονται, ὅταν τούς χρειασθοῦν.

Δέν σκοπεύω νά ὑποδείξω τρόπους προκλήσεως, διότι τοῦτο ἀντιτίθεται εἰς τάς ἀρχάς μου, ἀλλά τούς γνωρίζω καί δυστυχῶς ἔχω προσωπικῶς ὑποφέρει ἀπό αὐτούς.

Παλαιότερον, ἀλλά καί τώρα ἐφαρμόζεται ἡ πρόκλησις, μέ σκοπόν τήν δυσφήμησιν πολιτικῶν κινήσεων, ἰδίως τῶν ἐθνικιστῶν. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐπιστρατεύουν τύπους τοῦ ὑποκόσμου, τούς δίδουν χρήματα καί τούς παρακινοῦν νά παριστάνουν τούς... νεοναζί. Τά ὑποκείμενα αὐτά διαπράττουν

ποινικά αδικήματα, πράξεις βίας κ.τ.λ. πού έν συνεχεία οί καθοδηγηταί των τά φορτώνουν στην ιδεολογίαν του έθνικισμού.

Ή προσεκτική παρακολούθησις ώρισμένων έκδηλώσεων μάς οδηγεί εις την έπισήμανσιν του προκαλούντος, του περιβοήτου agent provocateur. Εις τάς συγκεντρώσεις και πρό παντός εις τάς διαδηλώσεις, ό ρόλος των προκαλούντων είναι νά έκτρέψουν τάς διαδηλώσεις εις δυσφημηστικάς πράξεις. Τό πρώτον λοιπόν πού πρέπει νά προβλέψωμεν είναι αί ομάδες περιφρουρήσεως τής συγκεντρώσεως, διαδηλώσεως κ.τ.λ. νά άπομονώνουν άμέσως, όποιον επιδίδεται εις δυσφημηστικάς πράξεις. Αύτός είναι τουλάχιστον ύποπτος προκλήσεως και του άρμόζει ανάλογος μεταχειρίσις.

Ή πρόκλησις μπορει νά γίνη έντός οίουδήποτε άλλου προπαγανδιστικού μέσου π.χ. ραδιοφωνικού σχολίου, δημοσιεύματος, άνακοινώσεως κ.τ.λ. Όταν ό σχολιάζων, ό δημοσιεύων, ό άνακοινώνων κ.τ.λ. έλέγχεται από τόν αντίπαλον και σχολιάζει, δημοσιεύει, άνακοινώνει κ.τ.λ. όπως τόν έχουν καθοδηγήσει και δυσφημεί την παράταξιν εις την όποιαν προσποιείται ότι άνήκει.

Αί προκλήσεις δέν είναι πάντοτε τόσον όφθαλμοφανείς όπως, όταν εις μίαν διαδήλωσιν ό προκαλών καταστρέφει αυτοκίνητα, διά νά τόν μιμηθούν και άλλοι διαδηλωταί και τελικώς νά κατακριθή ή διαδήλωσις, από την κοινήν γνώμην. Ύπάρχουν διά των έφημερίδων και τής τηλεοράσεως προκλήσεις επιδέξιοι, τάς όποιás μόνον έμπειροι δύνανται νά έντοπίσουν. Ό τυποποιημένος φανατισμός, ό ύφέρπων λαϊκισμός, ή βαυκαλίζουσα αισιοδοξία αποκρύπτουν έντέχνως την πρόκλησιν.

44. Τό ψήφισμα.

Αυτό έχει περιορισμένη προπαγανδιστική δύναμιν, αλλά εις ώρισμένας περιπτώσεις διαθέτει αξιόλογον αντίκτυπον.

Τό ψήφισμα είναι ή δημοσιοποιήσις κάποιας αποφάσεως ομάδος ανθρώπων υπέρ σκοποῦ. Συνήθη είναι τά ψηφίσματα διαμαρτυρίας τά ὁποῖα ἐκδίδουν μετά ἀπό συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, πορείας, συνέδρια κ.τ.λ. καί τά ὁποῖα κατὰ κανόνα ἐπιδίδουν ἐν σώματι ἐκεῖ ὅπου ἀπευθύνονται π.χ. πρεσβείας, ὑπουργεῖα κ.τ.λ. Πάντως ἐκδίδονται καί ψηφίσματα διά περιφορᾶς τῶν κειμένων τῶν πρὸς ὑπογραφήν.

Ἐάν τό ψήφισμα ὑπογράφεται ἀπό ἐπιστήμονας, καλλιτέχνας καί ἄλλας προσωπικότητας ἀσφαλῶς ἀξίζει προπαγανδιστικῶς. Ἡ δημοσίευσίς του εἰς τὰς ἐφημερίδας μέ τήν παράθεσιν τῶν ὑπογραφῶν τῶν ἐγκρινάντων τό ψήφισμα τό διαδίδει ἐκτενέστερον, διατηρεῖ τόν θόρυβον καί προκαλεῖ τήν προσοχήν τοῦ πλήθους, τό ὁποῖον πάντοτε ὑπολογίζει τήν γνώμην τῶν προσωπικοτήτων, πού ἐκτιμᾷ ἢ συμπαθεῖ.

Σημειώνομεν, ὅτι τά ψηφίσματα πρέπει νά μὴν εἶναι μακροσκελῆ ἢ ἀκαταλαβίστικα κείμενα, ἀλλά σαφῆ μέ λακωνικὴν διατύπωσιν καί νά ἔχουν: α) τό ἱστορικόν τοῦ θέματος, β) τό αἰτητικόν. Δηλαδή νά ἐξηγοῦν τό παρελθόν καί τό παρόν τῆς ὑποθέσεως, πού ὑποστηρίζουν καί νά καταλήγουν μέ τό αἷτημα τῆς ἱκανοποιήσεώς της.

Ἡ ἀξία τοῦ ψηφίσματος εὐρίσκεται περισσότερον εἰς τό ποῖοι τό ὑπογράφουν καί ὀλιγώτερον εἰς τό τί λέγει. Ἡ ποσότης τῶν ὑπογραφῶν δέν παρέρχεται ἀπαρατήρητος. Σπουδαιότερα ὁμως εἶναι ἡ ποιότης των, ἡ ὁποῖα τοῦ ἔξασφαλίζει κύρος.

Ἐπιδεκτικὰ ψηφισμάτων εἶναι κατ' ἔξοχήν τά γενικά ζητήματα π.χ. υπέρ ἀπελευθερώσεως ἀλυτρώτων, διά καλλιτέρας συνθήκας ἀπονομῆς δικαιοσύνης κ.τ.λ. Αὐτονόητον εἶναι ὅτι τό ψήφισμα δέν φέρει ἀποτέλεσμα, ἀλλά συντελεῖ, ἔστω ἐλαχίστως, ἐάν ἀκολουθητῆται ἀπό ἄλλα ἀποφασιστικά μέσα προπαγάνδας. Μᾶλλον ἔχει ὑποβοηθητικόν χαρακτῆρα καί ἀποβλέπει εἰς τό νά προσδώσῃ σοβαρότητα στήν προπαγανδισο-

μένην υπόθεσιν άφου τήν ύποστηρίζουν μέ τήν ύπογραφήν των γνωσταί προσωπικότητες.

Ώστόσοσον ύπάρχουν περιπτώσεις όπου τό ψήφισμα παραμένει ίσως τό μοναδικόν μέσον προπαγάνδας. Έπί παραδείγματι, μία διαμαρτυρία Έλλήνων εις τόν ΟΗΕ δέν μπορεί νά γίνη μέ πορεία, διαδήλωσιν κ.τ.λ. εις τήν έδραν του ΟΗΕ εις Ν. Ύόρκην, αλλά μέ άποστολήν ψηφισμάτων, προς τά μέλη και τά όργανα του ΟΗΕ.

Ψηφίσματα εκδίδουν τά νομικά πρόσωπα, όπως δήμοι, κοινότητες, πανεπιστήμια, τά όποια σέλλονται όπου άπευθύνονται και όπωςδήποτε λαμβάνονται ύπ' όψιν.

Ύπάρχουν ψηφίσματα περιέχοντα ήθικήν καταδίκην και αντίθετως άλλα περιέχοντα ήθικόν έπαινον. Όλα πάντως έχουν άπαραιτήτως συγκεκριμένην επιδίωξιν και συγκεκριμένον άποδέκτην. Ψηφίσματα μέ άσαφείας, δίχως πλήρη όνοματεπώνυμα, χωρίς χρόνον και τόπον εκδόσεως και μέ άόριστα αίτήματα είναι άνευ αξίας.

Εις πολλά μέσα προπαγάνδας επιτρέπεται ή κατάχρησις. Ειδικώς εις τά ψηφίσματα άπαγορεύεται άκόμη και ή απλή επανάληψις. Τό ψήφισμα εκδίδεται άπαξ, άλλοιώς χάνει τό νόημά του και τας συνεπείας, πού ένδεχομένως επιδιώκει.

45. Η συνέντευξις.

Η συνέντευξις δίδεται άτομικώς ή και μαζί μέ άλλους κυρίως στην τηλεόρασι, τας έφημερίδας, τό ραδιόφωνο. Η επιτυχία της εξαρτάται εκ τής καλής προετοιμασίας και εκ τής πλήρους γνώσεως του θέματος περι του όποιου θά συζητήσουν.

Συνήθως αί συνεντεύξεις είναι προπαρασκευασμένα και αποβλέπουν εις τήν προβολήν του παρουσιαζομένου. Έδω έπομένως δέν ύπάρχουν προβλήματα. Όταν όμως πρόκειται δι' άληθή ζωντανή συνέντευξιν, τότε χρειάζεται προσοχή.

Βασικώς δύο πράγματα πρέπει νά προσέξη ό δίδων τήν

συνέντευξιν. Πρώτον, νά κατέχη τό ζήτημα καί δεύτερον, νά ξέρη νά τό ύποστηρίξη.

Συνιστάται νά μή έπιτρέπη διακοπάς, ώστε οί θεαταί ή οί άκροαταί του νά μποροϋν νά σχηματίζουν γνώμη. 'Ακόμη νά έλέγχη τήν συζήτησιν λέγων αυτό πού θέλει καί νά μή παρασύρεται νά άπαντά μονίμως, όταν καί όπως έπιθυμή ό έρωτών. Συμφέρει νά μή διστάξη νά διακόπη ό ίδιος καί νά έπιμένη νά έκφράση τήν άποψίν του, δίχως τούς χρονικούς περιορισμούς, πού τόσον συνηθίζουν νά βάζουν οί δημοσιογράφοι ή οί τηλεπαρουσιασταί. Είναί άναμφισβητήτως προτιμώτερον νά δώση τήν έντύπωσιν του μαχητικού, παρά χάριν τής δήθεν όμαλης έξελίξεως τής συνεντεύξεως νά δώση τήν έντύπωσιν του ένδοτικού, του ύποχωρητικού.

Στήν συνέντευξιν, πρό παντός στήν τηλεόρασιν, κρίνονται ταυτοχρόνως ή προσωπικότης καί αί θέσεις τών παρουσιαζομένων. Συνεπώς ή καλή έξωτερική εμφάνισις (ένδυμασία, κόμμωσις κ.τ.λ.), ό άνετος τρόπος του όμιλείν, ή πειστική έκθεσις τών έπιχειρημάτων, αί χειρονομίαί καί τό ύφος παίξουν σημαντικόν ρόλον.

“Οποιοσ δέν είναι βέβαιος διά τόν έαυτόν του νά μή μετέχη εις συνεντεύξεις, όπου όλα έξαρτώνται πολλάς φορές από μίαν φράσιν. 'Η άυτοπεποίθησις καί ό άυτοέλεγχος άποτελοϋν προϋποθέσεις έπιτυχίας.

Στάς συνεντεύξεις άποδεικνύεται περιτράνως, ότι δέν αρκει νά έχης δίκαιον, αλλά πρέπει νά γνωρίζης νά τό υπερασπίξης. 'Ο εμφανιζόμενος στήν συνέντευξιν πηγαίνει εκεί διά νά νικήση καί όχι διά νά ένημερώση τό κοινόν. Αί χλιαραί άντικειμενικότητες δέν κερδίζουν τά πλήθη. 'Απαιτοϋνται όξεις ύποκειμενισμοί μέ στόχο τά συναισθήματα πού δημιουργοϋν.

45. 'Η διακήρυξις (διάγγελμα).

'Η διακήρυξις άποτελεεί κείμενον δημοσιοποιήσεως ιδεών.

Όταν ή διακήρυξις εκδίδεται από άνωτατον πολιτειακόν παράγοντα καλείται διάγγελμα.

Ή διακήρυξις και τό διάγγελμα άπευθύνονται πρός όλόκληρον τόν λαόν και άναφέρονται εις θέμα ύψιστης σημασίας ή έάν εορτάζεται έθνική επέτειος ή επί τῷ νέῳ έτει.

Τό κείμενον δέν πρέπει νά υπερβαινή τήν μία σελίδα. Ή διατύπωσις του όφείλει νά είναι βεβαιωτική και προτρεπτική. Δηλαδή διαπιστώνει ώρισμένα πράγματα και παρακινεί εις ώρισμένην συμπεριφοράν. Ύποδείγματα διακηρύξεως έχομεν από τήν Άρχαίαν Έλλάδα, όπου συνέβαιναν συνταρακτικά πολεμικά γεγονότα και κάθε τόσο έπρεπε οί πολιτικοστρατιωτικοί ήγέται τών Έλλήνων νά άπευθύνωνται πρός τόν Έλληνικόν λαόν.

Τό λεξιλόγιον τών κειμένων όφείλει νά είναι κατανοητόν. Αί φράσεις νά μή έχουν συλλογιστικήν δομήν, διά νά άφομοιώνωνται άμέσως από όσους τās διαβάσουν ή τās ακούν, δίχως νά χρειάζεται διανοητική λειτουργία. Ή διακήρυξις μεταδίδει μέ τās λέξεις αισθήματα και δι' αυτό επικαλείται καθιερωμένας γενικάς έννοιαs, τās όποιαs ούδείς άμφισβητεί π.χ. πατρις, θρησκεία, έλευθερία κ.τ.λ. Αί δήθεν «διανοητικάί» διακηρύξεις δέν γίνονται άντιληπταί από τά πλήθη και άπορρίπτονται υπό τήν προπαγάνδα. Τά κοινῶs λεγόμενα «κουλτουριάρικα» κείμενα ταιριάζουν μόνον εις περιθωριακούς τύπους και άμφιβάλω, άν και αυτοί τά άντιλαμβάνονται. Ή μάζα έχει ανάγκην άνεγνωρισμένων άληθειῶν, διότι μόνον αύταί τήν συγκινούν.

Αί διακηρύξεις άνατρέχουν εις τά «ριζώματα» διά τά όποια ήδη ώμιλήσαμεν. Αί φυλετικά καταβολαί διεγείρονται, όταν έρεθίζονται αί προαιώνιοι αξίαί, αί όποιαί είναι ιδεολογικού χαρακτήρος. Όπως άπεφάνθη ό καθηγητής Δ. Βεζανής οί Έλληνες θυσιάζονται διά τήν ιδέαν του Έλληνισμού και όχι «διά μερίσματα και τόκους, ισοζύγια και γιδοπρόβατα».

Ἐπομένως ὅταν τὰ κόμματα καὶ οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ διακηρύσσουν ἐπὶ οἰκονομικῶν θεμάτων οὐσιαστικῶς δὲν διακηρύσσουν, ἀπλῶς ἀνακοινώνουν. Ἄλλον σκοπὸν ἐπιδιώκει ἡ διακήρυξις καὶ ἄλλον ἢ ἀνακοίνωσις. Ἡ ἀνακοίνωσις ἀποκλείεται νὰ συνεγείρη ὑπὲρ ἀγῶνος, ὅπως κάνει ἡ διακήρυξις. Παράδειγμα ἐγερτηρίου σαλπίσματος μέσα ἀπὸ διακήρυξιν ἔχομεν στὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἰω. Μεταξὰ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν: «*Σήκω ἐπάνω Ἑλληνικὴ Νεολαία, δὲν ὑπάρχει διὰ σέ ἄλλη πραγματικότης παρά ἡ Ἑλληνική...*».

Ἐννοεῖται ὅτι τὰς διακηρύξεις προσέχει ὁλόκληρος ὁ λαός. Ἄλλως τε τὰ μέσα προπαγάνδας τὴν μεταφέρουν παντοῦ. Ἄρα πρέπει νὰ ἐκδίδεται μετὰ ἀπὸ βαθεῖαν μελέτην καὶ ὄχι ἐκ τοῦ προχείρου. Ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν θὰ προκαλέσῃ ἀντανακλᾷ ἐπὶ τοῦ κύρους τοῦ διακηρύσσοντος, γεγονός τό ὁποῖον ἐκμεταλλεύεται ἡ προπαγάνδα. Μὲ ἄλλα λόγια διὰ τῆς διακηρύξεως προβάλλεται ὁ διακηρύσσων.

47. Ἡ ποινικοποιήσις.

Ὁ πολιτικός ἀγὼν διεξάγεται: α) *νομίμως*, β) *παρανόμως* καὶ γ) *ἐν μέρει νομίμως, ἐν μέρει παρανόμως*.

Ἡ προπαγάνδα διαφοροποιεῖται ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων. Δηλαδή ἄλλοιῶς σχεδιάζεται διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν νόμιμον πολιτικὸν ἀγῶνα, ἄλλοιῶς τὸν παράνομον καὶ ἄλλοιῶς τὸν ἀνάμεικτον, πού ταυτοχρόνως εἶναι νόμιμος καὶ παράνομος.

Ἐδῶ ἀναφερόμεθα μόνον εἰς τὸν νόμιμον πολιτικὸν ἀγῶνα καὶ τονίζομεν, ὅτι ἂν κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συμβοῦν ἀξιόποινοι πράξεις αὐτό τὸν ζημιώνει.

Ἐπομένως συμφέρει νὰ καταγγέλωνται αἱ παρανομίαι τοῦ ἀντιπάλου καὶ νὰ ὀδηγηθῆται εἰς τὰ δικαστήρια. Ἡ ποινικοποιήσις τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἀντιπάλου ἰσοδυναμεῖ μὲ δυσφήμησίν του.

Εἰς τί συνίσταται ἡ ποινικοποιήσις;

Συνίσταται εις κατηγορίας διά πράξεις βίας (ξυλοδαρμοί, καταστροφαι γραφείων κ.τ.λ.), οικονομικά σκάνδαλα (δωροληψία, ακάλυπτοι έπιταγαι κ.τ.λ.), προσβολάς τής προσωπικότητος (παραβίασις άλληλογραφίας, τηλεφωνικού άπορρητου κ.τ.λ.) και άλλα άτιμωτικά άδικήματα. Ή προπαγάνδα ένδιαφέρεται όχι διά τό δίκαιον ή άδικον τής κατηγορίας, αλλά διά τόν θόρυβον πού γίνεται. Φυσικά άν τελικώς υπάρξη δικαστική καταδίκη, τότε ή προπαγάνδα δικαιώνεται, άν υπάρξη άθώωσις τότε μακροπροθέσμως ή προπαγάνδα διαψεύδεται, αλλά βραχυπροθέσμως έκανε τήν πολιτικήν ζημίαν εις τόν αντίπαλον.

Κατά τήν ποινικοποίησιν τής δράσεως του άντιπαλου προέχει τήν υπόθεσι νά κινη τό κράτος, ή λεγομένη ανεξάρτητος δικαιοσύνη, όποτε άφ' ενός μέν ό αντίπαλος θά έχη έναν ακόμη έχθρόν (τό κράτος) προς αντιμετώπισιν άφ' έτέρου δέ έμεις ως άμέτοχοι θά εκφράζωμεν τήν λύπην μας διά τό δυσάρεστον γεγονός, θά ευχώμεθα νά μή καταδικασθούν οι αντίπαλοί μας, αλλά βεβαίως τί νά κάνωμεν; "Ο,τι άποφασίση ή δικαιοσύνη.

Προς έπίτευξιν τούτου καλόν είναι τας καταγγελίας, μηνύσεις κ.τ.λ. νά μή τας υποβάλωμεν επισήμως ως παράταξις, αλλά ιδιωτικώς, δηλαδή κάποιο άτομο, πού τάχα ένδιαφέρεται διά τήν νομιμότητα, τήν δημοσίαν τάξιν κ.τ.λ. και έμεις κατόπιν νά δίδωμεν τόν αντίπαλον βοράν εις τήν προπαγάνδαν μας.

Είναι αλήθεια ότι ή δικαστική έμπλοκή διασύρει τούς πολιτικούς. Ή μετάβασις εις ανακριτικά γραφεία, αι ένοχλητικά έρωτήσεις των δημοσιογράφων, ή άρνητική δημοσιότης εις τήν τηλεόρασιν, ή έξουθενωτική διαδικασία εις τό ακροατήριον, ή έξέτασις του ιδιωτικού βίου και όλα αυτά πλύν τής δυσφημίσεως, ταλαιπωρούν και τόν κατηγορούμενο, ό όποίος ουσιαστικώς έξουδετερώνεται από πολιτικός αντίπαλος, δ-

σον διάστημα διαρκεί ή δικαστική περιπέτειά του.

Έάν μάλιστα τήν υπόθεσιν αναλάβη κάποιος δικαστής μέ ύστεροβούλους φιλοδοξίας, τότε θά τής δώση διαστάσεις, ώστε άργότερον νά έξαργυρώση τάς ένεργείας του πολιτικώς ή άλλωίωτικά. Έτσι θά διευκολυνθή άκόμη περισσότερο ή προπαγάνδα μας και θά μεγιστοποιηθοϋν τά άποτελέσματά της. Παρόμοια περιστατικά συνέβησαν συχνότατα εις τόν δημόσιον βίον τής Ελλάδος και δέν νομίζω ότι θά έκλείψουν, όσον εύρίσκονται δικασταί πρόθυμοι νά έξυπηρετήσουν τό έν ή τό άλλον κόμμα.

Συμπεραίνομεν λοιπόν ότι ή προπαγάνδα μας όφείλει νά έπαγρυνη, διά νά όδηγή εις τά δικαστήρια (δέν άρκοϋν άπλαϊ κατηγορίαι) τόν πολιτικόν της αντίπαλον, μόλις διαπισώση ή ύποπτευθή παρανομίας του. Ό διασυρμός άρχικώς και ή ένδεχομένη καταδίκη του κατοπιν θά ζημιώσουν τόν ίδιον τόν αντίπαλον προσωπικώς, αλλά κυρίως θά βλάψουν τήν πολιτικήν παράταξιν, εις τήν όποιαν άνήκει.

Έν τέλει πρός άποφυγήν τών συνεπειών τής ποινικοποιήσεως πρέπει: α) άμέσως ή παράταξις νά διαχωρίση τήν θέσιν της από τόν παρανομήσαντα, β) νά έπιταχύνη τάς διαδικασίας, ώστε νά μή διατηρηται επί μακρόν ό ζημιογόνοσ θόρυβος, γ) νά αναλάβη ό παρανομήσας προσωπικώς τάς ευθύνas του.

Έάν ό παρανομήσας ή οι παρανομήσαντες άποτελοϋν τήν ήγεσίαν του άντιπαλου, ύποχρεωτικώς τότε όλόκληρος ή παράταξις θά καλύψη τήν ήγεσίαν της και θά συνδέση τήν τύχη της μαζί της. Εις τήν περίπτωσιν αυτήν συνιστάται ή ευθεία άντεπίθεσις. Δηλαδή: α) οι θιγόμενοι θά όμιλήσουν περί σκευωρίας, β) θά στραφοϋν άκόμη έναντίον δικαστών, γ) θά συντονίσουν τόν φιλικόν τύπον, τηλεοράσεις κ.τ.λ πρός τήν γραμμήν ότι «μάς συκοφαντοϋν». Παρ' όλα αυτά είναι βέβαιον ότι οι ποινικοποιηθέντες πολιτικοί θά ζημιωθοϋν,

τουλάχιστον προσκαίρως.

48. Τό συνέδριον.

Δέν νοεΐται πολιτική παράταξις, δίχως νά ὀργανώνη συνέδρια. Πρόκειται περί σημαντικῆς προπαγανδιστικῆς, ἀλλά καί ὀργανωτικῆς ἐκδηλώσεως, κατά τήν ὁποίαν βασικῶς λαμβάνονται τελικαί ἀποφάσεις: α) ἐπί θεμάτων *ιδεολογίας* καί β) ἐπί θεμάτων *ὀργανώσεως*. Συνηθίζεται κατά τά κομματικά συνέδρια νά διεξάγωνται ἐκλογαί ἀναδείξεως ὀργάνων τοῦ κόμματος.

Εἰς τό συνέδριον ἡ προπαγάνδα καί ἡ ὀργάνωσις τοῦ κόμματος δίδουν ἐξετάσεις. "Ὅλα πρέπει νά εἶναι τέλεια. "Ὅλα πρέπει νά ἔχουν προβλεφθῆ. Τίποτε δέν πρέπει ν' ἀφεθῆ εἰς τήν τύχην.

Τά κυριώτερα ζητήματα, τά ὁποῖα ἀπασχολοῦν τήν προπαγάνδα σχετικῶς μέ τό συνέδριον εἶναι: α) Ἡ πλήρης κάλυψις του ἀπό τά μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως, ὥστε νά ἐξασφαλισθῆ εὐρεία δημοσιότης. β) Ὁ κατάλληλος χώρος συγκλήσεώς του, ὥστε νά παρέχωνται ὅλαι αἱ δυναταί διευκολύνσεις εἰς τοὺς συνέδρους (ὀπτικοακουστικά μέσα, ἀνεσις θέσεων, ξέδρα προεδρείου, ἐστιατόριον, ἰατροί, κ.τ.λ.). γ) Ἡ τυπικότης τῆς διαδικασίας, ὥστε νά ὑπάρξῃ ὑποδειγματική τάξις (σειρά προτεραιότητος ὁμιλητῶν, χρόνος διανομῆς ἐντύπων, προμήθεια γραφικῆς ὕλης, μεταφρασταί, θέσεις προσκεκλημένων κ.τ.λ.). δ) Ὁ διάκοσμος τοῦ χώρου (ἀναρτήσεις, συνθήματα, φωτογραφίαι, ἐμβλήματα κ.τ.λ.). ε) Ἐπιλογή χρόνου διεξαγωγῆς καί διάρκειας τοῦ συνεδρίου. Ἐχει σημασίαν τό συνέδριον νά γίνῃ εἰς κατάλληλον χρόνον. Αὐτό θά ἐξαρτηθῆ ἀπό τὰς κρατούσας πολιτικὰς συνθήκας. Ἐάν τό συνέδριον πρέπει ὀπωσδήποτε νά γίνῃ ἐντός ὠρισμένης προθεσμίας, τότε ἐντός αὐτῆς νά ἐπιλεγῆ ὁ καταλληλότερός χρόνος. Ἐπίσης ἡ διάρκεια ὀφείλει νά εἶναι βραχεῖα. Συγκεκριμένως ὅσο χρειάζεται. Εἰς τά συνέδρια ἀπαγορεύεται ἡ ἀδράνεια. Τό

πρόγραμμα πρέπει νά τελή υπό χρονικήν πίεσιν. στ) Παράλληλοι έκδηλώσεις. Κατά τήν έναρξιν, τήν διάρκειαν και τό τέλος τοῦ συνεδρίου ἐπιβάλλεται νά υπάρξουν δι' ἐλάχιστον χρόνον παράλληλοι έκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι θά ἐξουδετερώουν τήν κόπωσιν τῶν συνέδρων και θά ἐλαφρύνουν τήν ἀτμόσφαιραν ἐργασίας, πού ἐπικρατεῖ (π.χ. μουσικόν διάλειμμα, σύντομος δεξίωσις, γνωριμία μέ ξένους προσκεκλημένους, σύντομος κινηματογραφική παράστασις, παρουσία νεολαίας κ.τ.λ.). ζ) Ἡ διακήρυξις τοῦ συνεδρίου και ἡ ἀνακοίνωσις τῶν πορισμάτων του, χρειάζεται νά πληροῦν τάς προϋποθέσεις καλῆς συντάξεως ὡς πρός τό περιεχόμενον και τήν διατύπωσιν των. η) Ἡ τελετή ἐνάρξεως και λήξεως τοῦ συνεδρίου ἐπιβάλλεται νά πραγματοποιοῦνται μέ ἐντυπωσιακήν μεγαλοπρέπειαν, καθ' ὅσον ἡ ἐντύπωσις τῆς ἀρχῆς και τοῦ τέλους ἐπηρεάζει περισσότερον ἀπό κάθε ἄλλην.

Τά συνέδρια διεξάγονται μεταξύ περιορισμένου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων, συνήθως στελεχῶν ἐνός κόμματος, ἀλλά παρακολουθοῦνται ἀπό πολλοῦς ἐνδιαφερομένους και φυσικά ἀπό τοῦς ἀντιπάλους, οἱ ὁποῖοι ἀναζητοῦν ἀδυναμίας, λάθη, ἐσωτερικάς ἀντιθέσεις κ.τ.λ. διὰ νά τάς ἐκμεταλλευθοῦν προπαγανδιστικῶς.

Οἱ ὁπαδοί τοῦ κόμματος περιμένουν μετά ἀπό τό συνέδριο κάτι νέον, κάτι δυναμικόν. Δι' αὐτό ἡ προπαγάνδα εἰς κάθε συνέδριον βάζει διαφορετικά συνθήματα, χρώματα, στόχους ὥστε νά δημιουργῆ εἰκόνα ἀνανεώσεως, ἰσχυροποιήσεως, ἐνότητος. Εἰς τά συνέδρια δίδεται ἡ εὐκαιρία ἀμέσου προσωπικῆς ἐπικοινωνίας τῶν στελεχῶν ἀπό ὄλην τήν ἐπικράτειαν. Συσφίγγονται οἱ συντροφικοί δεσμοί και ἀποχωροῦν μέ αἰσθήματα αἰσιοδόξου ἀγωνιστικότητος. Ὅπωςδήποτε τά συνέδρια χαρακτηρίζονται ἀπό ἐσωστρέφειαν, διότι ἀναφέρονται εἰς ἐσωτερικά προβλήματα, εἰς κριτικάς και εἰς προτάσεις διὰ τό μέλλον, πράγματα τά ὁποῖα ἀπασχολοῦν ἰδιαιτέ-

ρως τήν προπαγάνδα.

49. Ἡ ἡμερίς.

Διά τῆς ἡμερίδος γίνεται διαφώτισις, ιδίως εἰς στελέχη τῆς πολιτικῆς παρατάξεως. Κατ' αὐτήν ἢ ὅποια συνήθως πραγματοποιεῖται εἰς κεντρικόν ξενοδοχεῖον καί διαρκεῖ ἀπαραιτήτως ὀλόκληρον τήν ἡμέραν ἀναλύεται κάποιον πολιτικόν θέμα, πού μᾶς ἐνδιαφέρει.

Εἰς τοῦτο χρειάζεται προσοχή. Τό θέμα τῆς ἡμερίδος ἐπιβάλλεται νά εἶναι ἕν καί ὄχι πολλά καί ποικίλα. Ἐν θέμα τό ὅποιον θά ἐξαντληθῆ διεξοδικῶς. Ὅσοι παρευρεθοῦν στήν ἡμερίδα θά ἀποχωρήσουν καί θά ἔχουν πλήρη γνώσιν τοῦ θέματος, τό ὅποιον ἀνελύθη λεπτομερῶς εἰς βάθος καί εἰς ἕκτασιν.

Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἡμερίδος περιλαμβάνει τά ἑξῆς: α) Ἀξιόλογον χώρον διεξαγωγῆς της. β) Παροχή ὄλων τῶν διευκολύνσεων εἰς τούς συμμετέχοντες (τηλέφωνα, σημειώσεις κ.τ.λ.). γ) Λογικόν ρυθμόν ἐξελίξεως τῶν ἐργασιῶν (ἢ ταχύτης εἶναι εἰς βάρος τῆς κατανόησεως). δ) Τήρησιν τοῦ ὄραρίου των ὀμιλητῶν. ε) Διακοπαί πρὸς ἀναψυχήν τῶν μετεχόντων (κατά κανόνα: ἔναρξις 9.00, διακοπή 11.00, ἐπανάληψις 11.30, γεῦμα 14.00, ἐπανάληψις 18.00, διακοπή 20.00, ἐπανάληψις—ἀνακεφαλαίωσις 20.30—22.00 δεῖπνον). στ) Διευθύνων τήν συζήτησιν καί τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις. ζ) Πρόβλεψις τεχνικοῦ ἔξοπλισμοῦ (μικρόφωνα, κινηματογραφῆσεις, προβολαί διαφανειῶν κ.τ.λ.). η) Ἐπιβλητικὸς διάκοσμος τοῦ χώρου (ἐμβλήματα, ἀναγραφαί, συνθήματα, σημαῖαι κ.τ.λ.).

Ἡ ἡμερίς θά παρακολουθηθῆ ἀπὸ δημοσιογράφους, τηλεοράσεις κ.τ.λ. Κατὰ τήν ἔναρξιν της θά διανεμηθοῦν ἐνημερωτικά ἔντυπα, διά νά πληροφορηθῆ τό κοινόν τό γεγονός.

Τά πορίσματα τῆς ἡμερίδος (πιθανῶς νά εἶναι ἐμπιστευτικά) πρέπει νά δημοσιευθοῦν εἰς εὐπαρουσίαστον ἔντυπον, τό ὅποιον θά δοθῆ εἰς τούς μετέχοντας καί θά ἐκδοθῆ ἀνακοι-

νωθέν τύπου. Τόσον ή έναρξις, όσον και ή λήξις τής ήμερίδος θά έχουν πανηγυρικόν χαρακτήρα.

Η όργάνωσις χρησιμοποιείται κυρίως εις τήν έσωτερικήν προπαγάνδαν και άποσκοπει εις τήν πλήρη ένημέρωσιν στελεχών και εις τήν σύσφιξιν τών μεταξύ των σχέσεων. Δι' αυτό καλόν είναι νά κατασκευασθούν ώραία άναμνηστικά τής έκδηλώσεως, τά όποια θά πάρουν μαζί των οι λαβόντες μέρος εις τήν ήμερίδα.

Αί ήμερίδαι δυνατόν νά τελούνται δύο-τρεις φορές τό έτος, έφ' όσον ύπάρχει άντικείμενον και φυσικά τάς παρακολουθούν διαφορετικά στελέχη ύπεύθυνα εις διαφορετικούς τομείς π.χ. όργάνωσις, ιδεολογία, πληροφόρησις, προπαγάνδα κ.τ.λ. Έπομένως αί ήμερίδες γίνονται διά τήν ίσχυροποίησιν τών στελεχών επί ενός θέματος. Είναι πρό παντός έκδηλώσεις έσωτερικής διαφωτίσεως.

50. Η συκοφαντία – ψεύδος.

Η συκοφαντία και τό ψεύδος παρουσιάζονται εις τήν ιδιωτικήν ζωήν συνεχώς, άρα ύπάρχουν και εις τήν δημοσίαν. Δικαίως ή άδίκως ή προπαγάνδα έχει συνδεθί μέ τό ψεύδος και όχι σπανίως μέ τήν συκοφαντίαν. Αυτή ή σύνδεσις δυστυχώς δέν στερείται άληθείας. Διότι συνεχώς οι προπαγανδισται καταφεύγουν εις τό ψεύδος και συνιστούν τήν χρησιμοποίησιν τής συκοφαντίας, διά νά πλήξουν τούς αντιπάλους των.

Τό ψεύδος και ή συκοφαντία στοχεύουν άλλοτε άτομα, άλλοτε *ιδεολογίας*. Τά παραδείγματα συκοφαντήσεως προσώπων και ιδεολογιών είναι πολλά, άτελείωτα. Άλλως τε εις τήν έποχήν μας έχουν τόσο ύποβιβασθί τά πολιτικά ήθη, ώστε συνηθίζεται ή συκοφαντία· και τό χειρότερον ή μάζα άρέσκειται νά ακούη συκοφαντίας.

Η πλέον επικίνδυνος συκοφαντία είναι εκείνη, ή όποια άφήνει διάχυτον τήν ψευδή κατηγορίαν. Θέλουν π.χ. νά συκοφαντήσουν τόν Α, ότι είναι κλέπτης. Δέν τό λέγουν ευθέως

καί ρητῶς ὅτι ὁ Α εἶναι κλέπτης, ἀλλά τό διαχέουν. Δηλαδή «*Ἐάν ὁ Α εἶναι κλέπτης; δέν τό γνωρίζομεν. Πάντως κάποτε κάτι ἠκούσθη σχετικόν... ἀλλά δέν ἐνθυμούμεθα καλῶς...*». Κατ' αὐτόν τόν τρόπον διαδίδεται ὑπούλως ἡ ψευδῆς κατηγορία, ἐπί τῆς ὁποίας θεμελιούται ἡ συκοφαντία.

Μέ συκοφαντίας προσπαθοῦν νά δικαιολογήσουν ἐγκλήματα π.χ. συκοφαντοῦν τόν Καποδίστρια ὡς δικτάτορα, τύραννον, διά νά δικαιολογήσουν τούς δολοφόνους του.

Εἰδικῶς εἰς τήν συκοφάντησιν τῶν ἰδεολογιῶν λέγονται τά πλέον ἀπίθανα πράγματα. Ἐδῶ ἡ τηλεόρασις παίξει βασικόν ρόλον συκοφάντου. Τό θέαμα τῶν τηλεοράσεων, αἱ ὁποῖαι διασύρουν ὑπολήψεις εἶναι ἐπονείδιστον. Ἀλλά δέν τούς νοιάζει. Ἄρκει νά ἐπιτύχουν τόν σκοπόν τους. Ἐξ ἄλλου ὀστεροῦν ἀπό τόν συκοφαντούμενον τό δικαίωμα τοῦ διαλόγου. Ἡ συκοφαντία καρποφορεῖ εἰς τόν μονόλογον. Διαφορετικῶς ὑπάρχει κίνδυνος νά στραφῆ κατά τοῦ συκοφάντου.

Ἡ συκοφαντία εἶναι πρᾶξις ἀναξία ἀξιοπρεποῦς ἀνθρώπου. Γίνεται ὁμως περισσότερο γλοιώδης, ὅταν ὁ Α συκοφάντης ἐξαπολύει συκοφαντίας εἰς βάρος τοῦ Β ὡς προερχόμενος ἀπό τόν Γ. Εἰς αὐτάς τās περιπτώσεις μεταφέρει καί διαδίδει συκοφαντίας, τās ὁποίας τάχα εἶπεν ὁ Γ διά τόν Α. Ἐνίστε ὡς πηγὴν προελεύσεως ὁ Α συκοφάντης κατονομάζει ἀπροσδιόριστα πρόσωπα (ἤκουσα εἰς τό λεωφορεῖον) ὅποτε ἡ συκοφαντία ἀποκτᾷ δύναμιν φήμης, διαδίδεται ἀστραπιαίως καί ἀποκτᾷ δημοσιότητα, μέ ὄλας τās δυσμενεῖς συνεπειάς διά τό θῦμα τῆς.

Προσφιλή θέματα εἰς τούς συκοφάντας εἶναι ἡ ἠθικὴ καί ἡ νομιμότης τοῦ θύματός των. Ἡθικῶς τόν διαβάλλουν ὡς δράστην ἀτιμωτικῶν πράξεων καί νομικῶς τόν ἐκθέτουν ὡς παρανομοῦντα. Τοῦ καταλογίζουν πράξεις, τās ὁποίας δέν ἔκανε καί λόγους, τούς ὁποίους δέν εἶπε.

Μέ τās συκοφαντίας ποινικοποιοῦνται πολιτικοὶ ἀγῶνες

καί πολιτικοί οδηγούνται εις ανακρίσεις καί δικαστήρια. Ἔτσι ἡ συκοφαντία ἀποδίδει τὰ ἀποτελέσματά της, διότι διά κάποιον μεγάλο διάστημα ὁ ἀντίπαλος ἀχρηστεύεται.

Ἡ ἐξαπόλυσις συκοφαντιῶν εἶναι εὐκόλος ὑπόθεσις καί δέν χρειάζεται ἰδιαιτέραν τεχνικήν. Ἡ προπαγάνδα περιορίζεται εἰς τήν διάδοσιν τῆς συκοφαντίας. Τουναντίον ἡ ἀντιμετώπισις της εἶναι ὑπόθεσις δύσκολος καί ἐκτός τῶν ἄλλων ἀπαιτεῖ ψυχραιμία καί δυνατά νεῦρα.

Μία τακτική ἀποκρούσεως συκοφαντιῶν εἶναι ἡ ἐξῆς: α) Προσδιορίζεται μέ ἀκρίβεια τό περιεχόμενον τῆς συκοφαντίας καί μέ τὰ ἰδικά μας μέσα προπαγάνδας τό ἀντιπαραθέτομεν πρὸς τὰ ἀληθῆ γεγονότα. β) Ἐντοπίζεται ἡ πηγή συκοφαντίας ἢ ἔστω εἷς συκοφάντης, ὁ ὁποῖος καί μνηύεται. Ἡ ὑποβολή μνηύσεως δημοσιοποιεῖται εὐρέως. γ) Οἱ ὠφελούμενοι ἐκ τῆς συκοφαντίας καταγγέλονται—ἀσχέτως ἂν τοῦτο ἀληθεύῃ—ὡς ἠθικοὶ αὐτουργοί. δ) Ὁ συκοφαντούμενος ἀντεπιτίθεται ὅπου μπορεῖ, διά νά μετατοπίσῃ τό ἐνδιαφέρον τῆς μάξης ἀπὸ τήν συκοφαντίαν εἰς τήν ἀντεπίθεσιν τήν ὁποίαν κάνει. Ἄν δέν ὑπάρχῃ ἀντικείμενον πρὸς ἀντεπίθεσιν, τότε ἡ προπαγάνδα μας ἐπικεντροῦται εἰς τήν καταγγελίαν τῶν ἀντιπάλων ὡς συκοφαντῶν καί ψευδομένων. Προσάπτομεν τόν χαρακτηρισμόν τοῦ συκοφάντου εἰς τόν ἀντίπαλον, διότι τό πλῆθος προσέχει τὰς συκοφαντίας, ἀλλά περιφρονεῖ τοὺς συκοφάντας. ε) Ὁ συκοφαντηθεὶς πρέπει προσωπικῶς ὁ ἴδιος μέ σκληράς ἐκφράσεις νά ἀπορρίψῃ τήν συκοφαντίαν, νά κατονομάσῃ τήν πηγὴν της καί ἂν εἶναι δυνατόν τόν ἴδιον συκοφάντην, καθὼς καί τοὺς ὠφελουμένους ἀπὸ τήν συκοφαντίαν. Μία συνέντευξις καί δηλώσεις πρὸς τόν τύπον εἶναι ἀναγκαῖα. Ὡστόσο νά προσέχῃ τό ὕφος του. Ἡρεμον, ἀποφασιστικόν, ἄνετον. Οἱ ἐκνευρισμοὶ βλάπτουν, διότι ὑποκρύπτουν ἐνοχίην.

Ἢ ὅταν ἡ συκοφαντία εἶναι μικρά ἢ δέν ἔχει πολιτικὰς ἐπι-

πτώσεις, τότε καλλιτέρα απάντησις είναι ή σιωπή. Μόνον εάν ή συκοφαντία είναι σοβαρά πρέπει νά απαντηθῆ, διότι αλλιώς ή σιωπή ἐκλαμβάνεται ως όμολογία.

Βεβαίως αν τά διαδιδόμενα είναι αληθῆ, δέν έχομεν συκοφαντίαν. Τότε ό «θιγόμενος» πρέπει νά σιωπήσῃ καί νά αποχωρήσῃ ἐκ τῆς πολιτικῆς παρατάξεως, πού ἀνήκει διά νά μή ἐπεκτείνεται ή δυσφήμησις εἰς τήν παράταξιν καί εἰς τήν ιδεολογίαν της.

Οί τίμοι πολιτικοί ἀρνοῦνται τό ψεῦδος καί τήν συκοφαντίαν, ως μέσον πολιτικῆς προπαγάνδας, διότι στεροῦνται ἠθικῆς βάσεως. Ἀλλά οί τίμοι πολιτικοί σπανίζουν.

14. ΤΑ ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΑ ΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΑ

Υπάρχει μία τάσις εις τήν κοινωνιολογίαν κατά τήν ὁποίαν τά ἐπιτεύγματα τῆς προπαγάνδας δύνανται νά ἐξηγηθοῦν διά τῆς θεωρίας τῶν ἐξηρημένων ἀνακλαστικῶν.

Ίδρυτής τῆς ἀνωτέρω θεωρίας φέρεται ὁ Ρώσος φυσιολόγος Παυλώφ, τιμηθεὶς τό 1904 διά τοῦ βραβείου Νόμπελ. Συμφώνως πρός τάς ἀπόψεις του ὁ ἄνθρωπος ἀντιδρᾷ ἀναλόγως τῶν ἐρεθισμῶν τοὺς ὁποίους δέχεται ἀπό τό περιβάλλον ἐντός τοῦ ὁποίου ζῆ καί κινεῖται.

Γεννᾶται λοιπόν τό ἐρώτημα: μήπως δυνάμεθα νά ἐλέγξωμεν τοὺς ἐρεθισμοὺς, ὅποτε ἐλέγχομεν καί τάς ἀντιδράσεις μέ συνέπεια νά εἴμεθα εις θέσιν νά ρυθμίζωμεν τάς ἀνθρωπίνους ἐνεργείας; Ὁ Παυλώφ ἀπαντᾷ: ἐν μέρει ναί. Κατά τήν γνώμην του ὑπάρχουν ὠρισμένα ἀνακλαστικά (νευρική λειτουργία συνδέουσα ἐρεθισμὸν—ἀντίδρασιν) τά ὁποῖα εἶναι ἀνεπίδεκτα ἐλέγχου, διότι αἱ συνθήκαι τοῦ περιβάλλοντος, αἱ ὁποῖαι τά δημιουργοῦν δέν ἐξαρτῶνται ἀπό τόν ἄνθρωπον καί ἄλλα τά ὁποῖα εἶναι ἐφικτόν νά κατευθυνθοῦν, διότι αἱ συνθήκαι αἱ ὁποῖαι τά προκαλοῦν ἐξαρτῶνται ἀπό τήν ἀνθρωπίνην θέλησιν. Τά τελευταῖα τά ἀπεκάλεσεν ὁ Παυλώφ ἐξηρημένα ἀνακλαστικά καί ἀπέδειξεν τήν ὑπαρξίν τους, διά τοῦ περιφήμου πειράματος τοῦ σκύλου.

Τό πείραμα ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἔλαβεν ὁ Παυλώφ ἕναν σκύλον, τόν ἀκίνητοποιήσεν καί τοῦ ἐπαρουσίασεν ἕν τεμάχιον κρέατος. Ὁ σκύλος ἐγλείφθη. Κατόπιν ἐπαρουσίασεν ὁ Παυλώφ

πάλιν τό κρέας συνδέοντάς το αὐτή τήν φοράν μέ τήν ταυτόχρονον κλήσιν ἑνός κώδωνος. Ὁ σκύλος ἐγλείφθη ἐκ νέου καί συνέχισεν νά γλείφεται, ὡσάκις ἐνεφανίζετο τό κρέας τό ὁποῖον, ὅπως ἐλέγχθη, συνωδεύετο πάντοτε ἀπό κωδωνισμῶν.

Εἰς μίαν στιγμὴν ὁ Παυλώφ κτυπᾷ τόν κώδωνα χωρὶς νά δείξῃ εἰς τόν σκύλον τό κρέας. Ὁ δέ σκύλος καίτοι δέν εἶδε τό κρέας ἐγλείφθη κανονικῶς, ὡσάν νά τοῦ τό εἶχαν παρουσιάσῃ ξανά. Τοῦ λοιποῦ μάλιστα ἤρκει ἀπλῶς ἡ κρούσις τοῦ κώδωνος διὰ νά γλείφεται καί τοῦτο διότι εἰς τό μυαλό του ὁ κωδωνισμός συνεδέθη μέ τήν ἐμφάνισιν τοῦ κρέατος, ἡ ὁποία οὐσιαστικῶς προξενεῖ τήν ἀντίδρασιν τοῦ γλειψίματος. Ἡ θέα τοῦ κρέατος ἀποτελεῖ διὰ τόν σκύλον πρωτογενῆ ἐρεθισμῶν (ἄμεσον σῆμα) διὰ τοῦ ὁποίου πραγματοποιεῖται ἡ προαναφερθεῖσα ἀντίδρασις. Ἡ κλήσις τοῦ κώδωνος ἡ συνδεθεῖσα μέ τήν θέα τοῦ κρέατος ἀποτελεῖ διὰ τόν σκύλον δευτερογενῆ ἐρεθισμῶν (ἔμμεσον σῆμα) διὰ τοῦ ὁποίου πραγματοποιεῖται ἡ ἰδία ἀντίδρασις ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη εἰς τήν περίπτωσιν τοῦ πρωτογενοῦς ἐρεθισμοῦ μέ τήν διαφοράν, ὅτι ὁ δευτερογενῆς ἐρεθισμός δέν διατηρεῖ διαρκῶς τήν ἀποτελεσματικότητά του. Ὁ κωδωνισμός δηλαδή ὀλίγον κατ' ὀλίγον χάνει τήν ἀξίαν του, ὡς τρόπον τινά ὑποκατάστατον τῆς θέας τοῦ κρέατος, ἐάν κατά καιρούς δέν συνδέεται μαζί της. Χρειάζεται μέ ἄλλα λόγια κάπου κάπου ἀνανέωσις τοῦ πρωτογενοῦς ἐρεθισμοῦ, ἦτοι μόνις κρούωμεν τόν κώδωνα νά ἐμφανίζωμεν συγχρόνως καί τό κρέας, οὕτως ὥστε νά ἐπιτυχάνωμεν μέ τήν ἀπλή κλήσιν τοῦ κώδωνος νά γλείφεται ὁ σκύλος.

Μία ἐφαρμογή τῆς θεωρίας τοῦ Παυλώφ συναντᾶται εἰς τήν ἐμπορικὴν προπαγάνδαν (διαφήμισις) ὅπου π.χ. «διὰ νά ἐπαινεθῇ κάποια σόδα, ἡ διαφήμησις παίρνει ὡς σῆμα μία ὠραία κοπέλλα ἀναφαινομένη εἰς τό μέσον τῶν φυσσαλίδων. Βεβαίως δέν ὑπάρχει κανεὶς λογικὸς δεσμός μεταξύ τῆς σό-

δας Χ και της ωραίας κοπέλλας. Σκοπεύεται αποκλειστικῶς νά συνδεθῆ μαζί της ὁ μέλλων πελάτης εἰς τρόπον ὥστε –διὰ νά ἐπαναλάβωμεν τὴν σύγκρισιν μέ τόν σκύλον– νά γλείφεται τοῦ λοιποῦ μόνον μέ τό ἄκουσμα τῆς σόδας Χ, ἡ ὁποία θά τοῦ ὑπενθυμίξῃ ἀμέσως τὴν εἰκόνα τῆς ωραίας κοπέλλας πού ἀναδύεται ἀπό τό κύμα». (Ντομενά: «Ἡ πολιτική προπαγάνδα»). Εἰς τὴν πολιτικὴν προπαγάνδα ἐκ παραλλήλου θά ἀπανηθητῆ ἐφαρμοζομένη ἢ θεωρία τοῦ Παυλώφ μέ τὰ ποικίλα σύμβολα (Σβάστικα, Σφυροδρέπανο κ.τ.λ.) τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὰ σήματα τῆς ἰδεολογίας πού ἐνσαρκώνουν. Μέ τούς χαιρετισμούς, τούς ὕμνους, τὰ συνθήματα κ.τ.λ.

Πάντως θά πρέπει νά παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐάν εἰς τό πείραμά μας ἐξακολουθήσωμεν νά διοχετεύωμεν δι' ἑνός κανονικοῦ ρυθμοῦ τούς ἐρεθισμούς πρὸς τόν σκύλον τότε τό «γλείψιμον δέν πρόκειται νά ἀυξηθῆ. Ἀπεναντίας μάλιστα θά ἐπιτύχωμεν λήθαργον τῶν ἀνακλαστικῶν λειτουργιῶν, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά ἐπεκταθῆ εἰς ὀλόκληρον τόν ὄργανισμόν καί νά παράγῃ μιά κατάστασιν ὑπνώσεως» (ἐνθ. ἄνωτ.). Εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν τὴν ὁποῖαν συνήθως ὀνομάζουν «μουδιασμένη συνείδησι» ὁ σκύλος ἀποχαυνωμένος ἀδρανεῖ τελείως καί δέν ἀντιδρᾷ ὄχι μόνον εἰς τό ἔμμεσον σῆμα (κωδωνισμός) ἀλλὰ οὔτε καί εἰς αὐτό τοῦτο τό κρέας (ἄμεσον σῆμα) ὅταν τοῦ τό ἐμφανίσουν.

Τό αὐτό δύναται νά συμβῆ καί ὅταν ὁ ἐρεθισμός ὑπερβαίνει ὠρισμένο σημεῖο ἐντάσεως. Οὔτω τό πτηνόν εὐρισκόμενον αἰφνιδίως πρὸ ἑνός ἐρπετοῦ χάνει κάθε ἀνακλαστικόν καί ἀκίνητοποιεῖται παραλῦον. Εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποῖαν τὰ ἐξηρητημένα ἀνακλαστικά μέλλουν νά ἐφαρμοσθοῦν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, τότε τὰ ἔμμεσα σήματα στέλλονται κυρίως διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ λόγου. Ἔχομεν δηλαδή τὰ λεγόμενα λεκτικὰ σήματα, αἱ λέξεις τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν τούς δευτερογενεῖς ἐρεθισμούς. Πρωτογενεῖς ἐρεθισμοὶ ἐδῶ

είναι τὰ γεγονότα πρὸς τὰ ὅποια ὀφείλουν νά ἀντιστοιχοῦν διὰ τῆς ἐπαληθεύσεως τὰ ἔμμεσα σήματα, ὥστε νά ἀνανεώνεται ὁ πρωτογενὴς ἐρεθισμὸς διὰ νά διατηρηῆ τὴν ἀξίαν του τὸ ἔμμεσον σῆμα (δευτερογενὴς ἐρεθισμὸς).

Κατὰ μίαν λαϊκὴν μας ἱστορία εἰς βοσκὸς ἐφώναξεν «βοήθεια ὁ λύκος μου τρώει τὰ πρόβατα», ὅσοι τὸν ἤκουσαν ἐδέχθησαν σῆμα καὶ ἔσπευσαν πρὸς βοήθειάν του. Ἄλλὰ ἐκεῖνος ἐψεύδετο, διότι οὐδεὶς λύκος ὑπῆρχεν, καὶ οἱ σπεύσαντες ἀπεχώρησαν. Μετ' ὀλίγον ὁ βοσκὸς ἐπανέλαβεν τὴν ἐπίκλησιν, ὅποτε πάλιν ἔσπευσαν πλησίον του, ἀλλὰ ἐκ νέου ἀπεδείχθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ψεύδους. Ὅταν ὁμως τὴν τρίτην φορὰν πού πράγματι ἐνεφανίσθη λύκος ὁ βοσκὸς ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν οὐδεὶς προσῆλθεν, διότι τὸ λεκτικὸν σῆμα μὴ ἐπιβεβαιωθέν προηγουμένως ἐν τῇ πράξει (ὑπαρξίς λύκου) εἶχεν ἀχρηστευθῆ.

Τὸ ὅτι εἶναι δυνατόν διὰ λέξεων νά προκληθοῦν ἀντιδράσεις, χωρὶς νά εἶναι ἐξ ἀρχῆς ἀπαραίτητον τὸ γεγονὸς δὲν ἀφήνει ἀδιάφορον τὴν προπαγάνδαν, ἢ ὅποια διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἐνδεδειγμένων λέξεων ἐπιδιώκει νά προξενήσῃ τὰς ἐπιθυμητὰς εἰς αὐτὴν ἀντιδράσεις, τὰς ὁποίας κατόπιν ἐξασφαλίζει διὰ τῆς ἐπαληθεύσεως, ἔστω καὶ μερικῶς τῶν λέξεων διὰ τῶν πράξεων.

Ἄναμφισβητήτως ἡ θεωρία τῶν ἐξηρητημένων ἀντανεκλαστικῶν ἐξηγεῖ πολλὰ πράγματα πού ἀφοροῦν εἰς τὴν προπαγάνδαν καὶ πρὸ παντός εἰς τὸν μηχανισμόν τῆς δημιουργίας ἀντιδράσεων. Δέν τὰ ἐξηγεῖ ὁμως ὅλα, οὔτε ἀκόμη τὰ περισσότερα. Διότι ὁ συναισθηματικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου, ἀπροσπέλαστος καὶ μυστηριώδης δέν ἔχει μέχρι σήμερον ἐπιστημονικῶς ἀναλυθῆ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νά ὑπολογίζονται ἐξ ὠρισμένων ἐρεθισμῶν, ὠρισμέναι ἀντιδράσεις.

Ἄλλως τε τὰ ἐξηρητημένα ἀνακλαστικά ἰσχύουν ὡς βιολογικὸν φαινόμενον τοῦ νευρικοῦ συστήματος, τὸ ὅποιον ἐπε-

κτεινόμενον εις τὰς ψυχικὰς λειτουργίας δὲν καλύπτει παρά ἓν μέρος αὐτῶν καὶ τοῦτο μᾶλλον συμπτωματικῶς, παρά κατὰ ἐπιστημονικὴν ἀναγκαιότητα. Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ σκύλου καὶ γενικῶς τῶν ζώων, ὅπου δὲν ὑπάρχει ὁ πολύπλοκος ψυχικός βίος, τὰ συναισθήματα, τὸ πνεῦμα, ἡ διάνοια, ἡ ἠθικὴ κ.τ.λ. τὰ ἐξηρητημένα ἀνακλαστικά ἔχουν ἀπόλυτον ἐφαρμογὴν. Εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅμως ἰσχύουν σχετικῶς κατὰ τὸ ποσοστὸν τῆς ζωικῆς ὄντοτης (ἔνστικτα) πέραν τῆς ὁποίας εἶναι ἀνίκανα νὰ ἔχουν κάποια ἀποτελεσματικὴν σημασίαν.

Ἡ θεωρία ἐπομένως τοῦ Παυλώφ παρά τὴν θεμελιώδη σπουδαιότητά της δὲν δίδει πλήρη ἀπάντησιν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς κυριαρχικῆς ρυθμίσεως καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν σχέσεων ἐρεθισμοῦ—ἀντιδράσεως. Οὐδεμία θεωρία πρᾶττει τοῦτο. Καὶ ἴσως οὐδέποτε εὐρεθῆ τρόπος πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος ἐν τῇ πράξει. Ἄν μάλιστα συμβῆ κάτι παρόμοιον τότε θὰ ἐπέλθῃ τελεία μηχανοποίησις τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ὄλαι αἱ ἐνέργειαι ὡς προϊόντα ἀντιδράσεων θὰ κατευθύνωνται, διὰ καταλλήλων ἐρεθισμῶν καὶ ἡ ζωὴ στερουμένη τοῦ ἀπροόπτου, τοῦ ἀγνώστου καὶ τοῦ ἀπροβλέπτου θὰ χάσῃ κάθε ἀξίαν.

15. Η ΠΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΕΓΚΕΦΑΛΟΥ

Ἡ πλύσις τοῦ ἐγκεφάλου περί τῆς ὁποίας ἔχει γίνει πολὺς λόγος βασίζεται εἰς τὴν ἔντασιν τοῦ νευροψυχικοῦ συγκροτήματος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀνεκάθεν ἦτο γνωστόν, ὅτι ἡ ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας ὑπερφόρτωσις διὰ καταλλήλων σημάτων προκαλεῖ ἀλλοιώσεις τῆς ψυχικῆς φυσιογνωμίας τῶν ἀτόμων, καθὼς καὶ τοῦ τρόπου συμπεριφορᾶς των. Αἱ μεταβολαὶ αὐταὶ φθάνουν μέχρι πλήρους ἀπωλείας τοῦ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως καὶ τελείας ἔξαφανίσεως τῆς προσωπικῆς βουλήσεως.

Παρεμφερῆ περιστατικὰ ἐπεσημαίνοντο εἰς στρατιώτας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πολέμων, ὅπου οἱ ἐρεθισμοὶ ἐκ τῶν γεγονότων προεκάλουν ψυχοσωματικὰς ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι ἤρχιζαν ἀπὸ τὸν ἐκνευρισμὸν ἢ τὴν ἀκράτειαν οὔρων καὶ ἠδύναντο νὰ καταλήξουν εἰς τὴν παραφροσύνην ἢ τὴν τελείαν παράλυσιν.

Ἡ ἐμπειρία αὐτὴ ὠδήγησεν εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι διὰ νὰ ἐπιβάλη κανεὶς τὴν θέλησίν του κυριαρχικῶς ἐπὶ ἐνός ἄλλου καὶ διὰ νὰ τὸν ἐξουσιάσῃ, μέχρι σημείου νὰ ἐνεργῇ ὅπως τοῦ ἐπιτάσσουν, δέν εἶναι ἀπαραίτητος ἡ χρῆσις σωματικῶν βασάνων. Ἡ ψυχικὴ καταπόνησις, ὑποστηρίζεται ἀπὸ ἕναν σοβαρὸν ἀριθμὸν εἰδικῶν, φαίνεται ὡς ἀποτελεσματικωτέρα τῆς σωματικῆς κακοποιήσεως. Ἐπὶ πλέον, ἰσχυρίζονται οἱ ἴδιοι, ἡ ψυχικὴ κατανόησις ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τό στοιχεῖον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, διότι ἐπιτυγχάνει ἐκεῖνο τό ὁποῖον θέλο-

μεν, δίχως νά θίγεται ή σωματική άκεραιότης ή ή υγεία του θύματος.

Ἐξετάζοντες ὁμως ἀντικειμενικῶς τάς ἀνωτέρω ἀπόψεις δέν νομίζομεν ὅτι εὐσταθοῦν. Διότι κατά ποίαν λογικήν ὁ βασανισμός του σώματος εἶναι ἀπάνθρωπος, ἐνῶ ὁ βασανισμός τῆς ψυχῆς ἀνθρωπιστικός; Ἐάν εἰς τήν μίαν περίπτωσιν κινδυνεύει ή σωματική υγεία, εἰς τήν ἄλλην κινδυνεύει ή ψυχική καί ἐδῶ ἀκριβῶς ἀναιρεῖται ή πεποίθησις, ὅτι ή ψυχική καταπόνησις εἶναι ἀποτελεσματικώτερα τῆς σωματικῆς, διότι προβαίνοντες εἰς πλύσιν ἐγκεφάλου ἀνά πάσαν στιγμὴν ἀπειλεῖται ὁ ὑποβαλλόμενος εἰς αὐτήν νά τρελλαθῆ, ὅποτε καί ὁ ἄνθρωπος κατεστράφη, ἀλλά καί ἡμεῖς ἐχάσαμεν τήν εὐκαιρία νά του ἀποσπάσωμεν αὐτό τό ὅποιον μᾶς ἐνδιέφερε.

Ἄρα ή πλύσις του ἐγκεφάλου δέν εἶναι ἀποτελεσματικώτερα τῶν σωματικῶν βασάνων. Μολαταῦτα ἔχει ἀξίαν κατά τοῦτο: Μᾶς ἐπιτρέπει νά καταστήσωμεν ὑποχείριόν μας τό θῦμα διά μεγάλο χρονικό διάστημα καί νά πράττη ὅπως ἐπιθυμοῦμεν π.χ. ὁμολογεῖ εἰς δίκας. Αὐτό, πράγματι, εἶναι ἕν πλεονέκτημα τῆς πλύσεως του ἐγκεφάλου, ἐναντι τῆς σωματικῆς βίας τῆς ὁποίας τά ἀποτελέσματα διαρκοῦν, ὅσο διαρκεῖ ή ἀσκησίς της ή ή ἀπειλή ἀσκήσεώς της.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ή τεχνική τῆς πλύσεως του ἐγκεφάλου ἐφαρμόζεται ὡς ἔξῃς. Κατ' ἀρχήν ὁ συλληφθεῖς τίθεται ὑπό ἀπόλυτον ἀπομόνωσιν. Ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς οἰαδήποτε ἐπαφή καί ἐπικοινωνία μέ τόν ἔξω κόσμον. Ὁ μονήρης περιορισμός ὀλίγον κατ' ὀλίγον του δημιουργεῖ μίαν κατάστασιν ἀνυπομονησίας. Ὁ κρατούμενος διερωτᾶται πόσο θά διαρκέση ή ἀπομόνωσίς του. Τί σκοπεῦουν νά του κάνουν. Τί συμβαίνει εἰς τούς ἰδικούς του. Τό μέλλον του προβάλλει ἄγνωστον καί τήν ἀνυπομονησίαν διαδέχεται ή ἀνησυχία. Σημειῶνομεν ὅτι ή ἀπομόνωσις πρέπει νά εἶναι πλήρης. Οὐ-

δείξ τόν επισκέπτεται, οὔτε δι' ἀνάκρισιν καί ὁ κρατούμενος οὐδέποτε ἐξέρχεται τοῦ δωματίου, ὅπου εἶναι ἐγκλεισμένος δι' οἰονδήποτε λόγον. Ἀκόμη καί ἡ τροφή τοῦ παρέχεται εἴτε μέ μηχανικόν τρόπον, εἴτε ὅταν κοιμᾶται τήν ἀφήνουν πλησίον του. Ἡ ἀπομόνωσις θά συμπληροῦται καί μέ τήν ἀπόλυτον σιωπὴν καί τό σκότος.

Ὁ ἄνθρωπος ὅταν μείνη ἀπολύτως μόνος μέ τόν ἑαυτόν του, ἀσυναίσθητως βυθίζεται εἰς μίαν τυραννικήν ἐνδοσκοπήσιν. Ἀγωνιώδεις παραστάσεις ἀναδύονται ἀπό τό ὑποσυνειδητόν του. Ἡ φαντασία του κατακλύζεται ἀπό εἰκόνας Δαντικῆς κολάσεως. Μαρτυρικά γραμμικά σχήματα τόν πιέζουν ἀσφυκτικῶς. Ἡ ἀναπνοή του ἀκούγεται ὡς ὑπόκωφος βόμβος καί οἱ κτύποι τῆς καρδιάς του ὡς βαθύς γδοῦπος.

Τήν κατάστασιν αὐτήν θά τοῦ τήν ἐπιτείνουν μέ διάφορα ἄλλοπρόσαλλα πράγματα. Οὔτω θά τοῦ διακόπτουν τόν ὕπνο (οὐδέποτε θά τόν ἀφήσουν νά κοιμηθῆ μέ γαλήνη) μέ ἕναν ἐκκωφαντικόν συριγμό ἢ κάτι παρόμοιο. Πότε θά τοῦ προσφέρουν ὑπερβολικὴν ποσότητα φαγητοῦ, πότε καθόλου. Ἄλλοτε θά ἀνάβουν ἐκτυφλωτικά φῶτα, ἄλλοτε θά ἐπικρατεῖ ἀδιὰ πέραστον σκότος. Αἰφνιδίως θά προκαλεῖται ἀνυπόφορος θόρυβος καί μετὰ θά ἀκολουθῆ νεκρικὴ σιγή. Κάποτε θά τόν εἰδοποιοῦν νά ἐτοιμασθῆ δι' ἀνάκρισιν, χωρὶς οὐδέποτε νά τόν καλοῦν. Κατὰ καιροῦς θά μεταβάλεται καί ἡ θερμοκρασία ἀπό ὑπερβολικὴν ζέσθην, εἰς ὑπερβολικό ψῦχος. Ἐπίσης δέν ἀποκλείεται ἐκτός τῶν ἀνωτέρω καί πολλῶν ἄλλων παρεμφερῶν νά γίνεται καί χρῆσις χημικῶν οὐσιῶν ἐντὸς τῆς τροφῆς του, ὥστε νά βλέπῃ ἐφιάλτας, νά ἔχῃ παραισθήσεις κ.τ.λ.

Ἡ ὅπως περιεγραφή ἀπομόνωσις συνεπάγεται διὰ τό θῦμα, πρῶτον τήν ἀπώλειαν τῆς αἰσθήσεως τοῦ χρόνου καί δευτέρον τήν ἀμφιβολία διὰ τήν διανοητικὴν του ἰσορροπίαν. Μοναδική του ἐπιθυμία εἶναι νά τελειώσῃ αὐτὴ ἡ ἀγχώδης ἀνα-

μονή.

Εἰς τὴν ταχεῖαν ἢ ἀργὴν ἐπίτευξιν αὐτοῦ συντελεῖ κατὰ πολὺ καὶ ἡ γενικώτερα κατάστασις τοῦ θύματος. Ἡ ὑγεία, ὁ χαρακτήρ, ἡ ἡλικία, ἡ ὑπαρξίς οἰκογενείας καὶ ἄλλα σχετικὰ ἀμβλύνουν ἢ ἀναλόγως, ὀξύνουν τὴν διάθεσιν πρὸς ἀντίστασιν. Πάντως κατὰ κανόνα θά ὑποκύψῃ. Ἐκτός ἂν εἶναι γενναῖος καὶ τυχερός, ὅποτε μπορεῖ νά καθυστερήσῃ νά λυγίσῃ ἢ καὶ νά νικήσῃ. Καὶ τοῦτο δύναται κατὰ τό διάστημα τῆς ἀπομονώσεως νά τό ἐπιτύχῃ μέχρις ὠρισμένου ὁρίου καὶ ἐνόσον εἶναι ἰσχυρός χαρακτήρ ἀπασχολούμενος συνεχῶς. Νά μὴν ἀφήσῃ νά καταληφθῇ ἀπὸ ἀγωνία διὰ τό αὔριον. Νά μὴ δυσπιστῇ πρὸς τοὺς φίλους του, ὅτι τόν ἐγκατέλειψαν. Νά διατηρῇ ἀκμαῖον τό ἠθικόν του προσπαθῶν νά συνθέσῃ ποιήματα, αἰνίγματα κ.τ.λ. Νά ἀδιαφορῇ διὰ τόν χρόνον (ἂν ἐξη σημασία δι' αὐτόν καὶ δέν θέλει νά τόν χάσῃ, τότε θά κάνῃ μιὰ ἀμυχή εἰς τό δέγμα του καὶ θά ὑπολογίξῃ ἐν τριήμερον διὰ τὴν ἐπούλωσίν της, ὅποτε θά τὴν ἀνανεώσῃ) καὶ προπαντός νά μὴν ἀφεθῇ νά καταληφθῇ ἀπὸ νοσταλγίαν. Πρὸς τοῦτοις νά ἐπιβάλλῃ εἰς τόν ἑαυτόν του τὴν λήθη ἀγαπητῶν προσώπων καὶ ἀναμνήσεων. Συνιστῶνται ἐπίσης καὶ αἱ ἀσκήσεις γυμναστικῆς.

Παραλλήλως πρὸς αὐτά θά δώσῃ καὶ αὐτός τὴν ψυχολογικὴν του μάχην. Θά συλλάβῃ ἓνα σχέδιο δράσεως καὶ θά τό θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν. Θά ὑποκριθῇ ὅτι ὑποφέρῃ, ὅτι δέν ἀντέχει πλέον, θά ζητήσῃ ἔλεος καὶ θά κάνῃ ὅτιδῆποτε ἄλλο μηχανευθῇ διὰ νά παραπλανήσῃ τόν ἀντίπαλο καὶ νά τόν πείσῃ ὅτι εἶναι «ὠρῖμος». Ὑπάρχουν πολλοὶ οἱ ὅποιοι ἐγλύτωσαν ἔτσι.

Ἡ πλύσις ἐπομένως τοῦ ἐγκεφάλου δέν εἶναι ἀναντιμετώπιτος, ὅπως νομίζουν μερικοί. Ἡ κατάρρευσις δέν εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀναγκαία, ἀλλὰ εἶναι συνάρτησις πολλῶν παραγόντων, πλείστοι τῶν ὁποίων εἶναι τυχαῖοι ἢ ἐξαρτῶνται

ἀπό τό θῦμα.

Γενικῶς ὅμως διά νά ἡττηθῇ ὁ «ἀνακριτής» πρέπει ὁ «ἀνακρινόμενος» νά ἔχη τύχη καταλλήλου ἐκπαιδεύσεως καί κυρίως νά μή δώση τήν μάχην ἀντιστάσεως βασιζόμενος εἰς τήν ψυχοσωματικήν του ἀντοχήν, ἀλλά εἰς τήν πανουργίαν του. Ἐπί τοῦ προκειμένου ἀποτελεῖ κανόνα, ὅτι οὐδεὶς θά ἀντέξῃ ἂν σθηριχθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τήν ψυχοσωματικήν του ἀντοχήν. Διά νά ἀνταπεξέλθῃ θά πρέπει νά μεταχειρισθῇ τήν πονηρίαν καί τήν εὐφυΐαν μέ τήν ὁποίαν εἶναι προικισμένος.

Ὅταν, διά νά ἐπιστρέψωμεν, ὁ «ἀνακριτής» ἀντιληφθῇ, ὅτι τό θῦμα περιήλθεν εἰς κατάστασιν ἀπογνώσεως διατάσσει τήν διεξαγωγήν κανονικῆς ἀνακρίσεως. Κατ' αὐτήν τό θῦμα δέχεται μίαν ἔντονον ἐπίθεσιν διεξαγομένην κατά ἀνελέητον μέθοδον ὑπό ἐχθρικωτάτου ἀνακριτοῦ. Τρομεραὶ κατηγορίαι ἐκτοξεύονται ἐναντίον του, χωρὶς ὅμως συγκεκριμένην ἀπόδειξιν. Ὁ ἀνακρινόμενος ὑβρίζειται, χλευάζεται, κατεξευτελίζεται. Ἀκριβῶς ὅταν κατόπιν τῆς ἀνωτέρω ἀνακρίσεως τό θῦμα μέ σπασμένα τά νεῦρα κυριεύεται ὑπό πανικοῦ, ἐπεμβαίνει ἄλλος ἀνακριτής ὁ ὁποῖος εἶναι τελείως διαφορετικὸς τοῦ πρώτου. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ νέου ἀνακριτοῦ εἶναι ἡ οἰκειότης, ἡ φιλική διάθεσις, ἡ ἐπιθυμία νά βοηθηθῇ ὁ ἀνακρινόμενος, ἡ εὐγένεια καί κατ' ἔξοχὴν ἡ πολύωρος συζήτησις διά τό παρελθόν τοῦ θύματος.

Ἀπὸ ἐκεῖ διά τεχνικῶν ἐρωτημάτων θά ἀναπηδήσῃ κάτι πού θά ἀντιπροσωπεύῃ διά τό θῦμα μίαν ἐνοχήν. Τήν ἐνοχήν αὐτήν θά τήν πάρῃ ὁ «κακός» ἀνακριτής ὁ ὁποῖος θά τήν ὑπερβάλῃ. Θά μετατραπῇ εἰς πύρινο εἰσαγγελέα. Θά τήν συνδυάσῃ μέ τά πλέον ἀπίθανα καί θά δημιουργήσῃ μία κόλασι διά τόν ἀνακρινόμενον.

Ἐπαναλαμβανόμενον αὐτό ὄσας φορές πρέπει καί συμπληρούμενον μέ ἐπί πλέον ψυχολογικὴν πίεσιν ἀσκουμένην διά τῆς ἐναλλάξ καί κατ' ἐπανάληψιν πλήξεων τῶν δύο πόλων τοῦ

νευροψυχικού συστήματος (εις τό ένα ανήκουν τά αισθήματα χαράς, ἐλπίδος, αἰσιοδοξίας, εὐχαριστήσεως καί εις τόν ἄλλον τά αισθήματα, ἀπελπισίας, ἀπαισιοδοξίας, μελαγχολίας) μοιραίως ἐπιφέρει τήν ὀλοκληρωτικήν κατάρρευσιν. (Ἡ ἐναλλάξ πλήξις τῶν δύο πόλων καλεῖται «πόλεμος τῶν νεύρων»).

Τό θῦμα μεταβάλλεται εις ἄβουλον πρόσωπον. Εἶναι ἐπιδεκτικόν κάθε ὑποβολῆς. Εἶναι ἔτοιμον νά δεχθῆ ὅτιδήποτε καί πρόθυμο νά ὑπακούσῃ καί νά πράξῃ ὅ,τι διαταχθῆ. Ὑπό αὐτάς τάς συνθήκας δέν ὑπάρχει ἐνώπιόν μας εἷς ἄνθρωπος, ἀλλά μία ἀξιοθρήνητος ὑπαρξις μέ τό ἀπλανές βλέμμα. Μία ἀξιολύπητος ζωή πρό τῆς ὁποίας μόνον ἓνα κτήνος θά σταθῆ ἀσυγκίνητον.

Ἡ πλύσις τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι μία ἐφεύρεσις διά τήν ὁποίαν θά πρέπει νά ἐντρέπεται ἡ ἀνθρωπότης.

Σχετικῶς, σημειώνομεν ὅτι εις τά ἀποτελέσματα πού ὀδηγεῖ ἡ πλύσις τοῦ ἐγκεφάλου, ὀδηγεῖ ὁμοίως καί ἡ χρησιμοποίησις ὠρισμένων φαρμάκων, τά ὅποια ἔχουν τήν ιδιότητα νά ἀναστέλλουν τήν προσωπικότητα καί νά ἀποχαυνώνουν τόν ὄργανισμόν πού τά ἔλαβε.

Κατά μίαν γνώμην θά ἡδυνάμεθα νά κατατάξωμεν εις τήν «πλύσιν τοῦ ἐγκεφάλου» καί ὠρισμένας ἐνεργείας αἱ ὁποῖαι δέν τείνουν εις τό νά μεταβάλουν τό ἄτομο εις ἄβουλο ὄργανισμόν, ἀλλ' ἀπλῶς εις τό νά ἐξαφανίσουν τήν παλαιά προσωπικότητα καί νά δημιουργήσουν μία νέα, διαφορετικῆς συστάσεως τῆς προηγουμένης.

Πρός τούτοις ἡ μεταβολή τῶν ὄρων διαβιώσεως, εἰδικοί ἐρεθισμοί καί ἀνάλογος ἐντατική ἀπασχόλησις ἐπιτυγχάνουν τήν μεταβολή τῆς προσωπικότητος, ἡ ὁποία διά νά διατηρηθῆ χρειάζεται χρόνον, ὥστε νά γίνῃ συνήθεια πού ὡς «*δευτέρα φύσις*» θά ὑποκαταστήσῃ τήν ἤδη ὑπάρχουσαν κατά τά ἐπίκτητα σημεῖα αὐτῆς. Οὕτω δύναται νά ἐπιτευχθῆ ἀλλαγῆ

ιδεολογίας, δημιουργία φανατισμοῦ ὑπέρ προσώπων ἢ ιδεῶν, ἀλλαγὴ τρόπου συμπεριφορᾶς κ.τ.λ.

Κάτι παρόμοιον συμβαίνει μὲ τοὺς νεοσυλλέκτους εἰς τὸν στρατόν. Ἐκεῖ συντελεῖται μία πλήρης μεταστροφή τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ἑνὸς νέου τύπου προσωπικότητος, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρχε προηγουμένως. Ἐνόσον παραταθῆ ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ, τότε οἱ συμμετέχοντες εἰς αὐτὴν ἀλλάζουν τελειῶς ὡς πρὸς τὰς συνηθείας, τὴν συμπεριφορὰν καὶ τὰ ἐπίκτητα στοιχεία τοῦ χαρακτήρος των.

Αὐτὰ πράγματα εἶναι ἀληθῆ καὶ συμβαίνουν, ἀλλὰ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν μὲ τὴν «*πλύσιν τοῦ ἔγκεφάλου*». «*Μαζικὴ πλύσις ἔγκεφάλου*» δὲν ὑπάρχει. Πρόκειται ἀπλῶς περὶ μιᾶς ἐλεγχομένης, τεχνητῆς ἀναμορφώσεως τῆς προσωπικότητος, χωρὶς νὰ καταστρέφονται τὰ θεμελιώδη ψυχικὰ καὶ διανοητικὰ χαρακτηριστικά της, ὅπως γίνεται μὲ τὴν «*πλύσιν τοῦ ἔγκεφάλου*».

Διὰ τῆς ἀναμορφώσεως τῆς προσωπικότητος τὸ ἄτομον διατηρεῖ ἀπολύτως τὴν ψυχοδιανοητικὴν ὄντότητά του, ἀλλὰ διὰ καταλλήλου ψυχοσωματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐμφανίζει ὠρισμένα ἐπιθυμητὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα οὐδὲν ἔξολοθρεύουν τὸν ἰδιαιτέρον προσωπικόν χαρακτήρα, ἀπλῶς τὸ ἐντάσσουν εἰς ἓν γενικόν πλαίσιον.

Τοῦναντίον διὰ τῆς «*πλύσεως τοῦ ἔγκεφάλου*» συνθλίβεται ἡ ψυχοδιανοητικὴ προσωπικότης καὶ τὸ ἄτομο ἀκολουθεῖ π.χ. μιᾶν ἰδεολογίαν ὅχι διότι πιστεύει ἐνσυνειδήτως εἰς αὐτήν, ἀλλὰ διότι διετάχθη νὰ πιστεῦῃ καὶ ὑπετάγη εἰς τὴν διαταγὴν ἐλλείψει προσωπικότητος δυναμένης νὰ ἐξετάσῃ ἢ νὰ ἀντιδράσῃ.

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἀναμόρφωσις τῆς προσωπικότητος δὲν ἀποτελεῖ βαθμίδα τῆς κλίμακος πού ἄγει εἰς τὴν «*πλύσιν τοῦ ἔγκεφάλου*». Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἐννοιῶν εἶναι εἰδοποιός, ποιοτικὴ. Πῶς νὰ τὸ κάνωμεν, εἰς τὴν

οικογένειαν, εἰς τό σχολεῖον, εἰς τόν στρατόν ὅπου ὁ ἄνθρωπος μεταβάλλεται, δέν μεταβάλλεται διά τῆς «πλύσεως τοῦ ἔγκεφάλου», ἀλλά διά τῆς ἀναμορφώσεως τῆς προσωπικότητος.

16. ΗΤΤΟΠΑΘΕΙΑ

Ἡττοπάθεια καλεῖται ἡ ἐπιθυμία πρὸς ἦτταν. Ὁ καταλαμβανόμενος ὑπὸ ἦττοπαθείας αἰσθάνεται κυριολεκτικῶς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐγκαταλείψῃ κάθε προσπάθεια ἀγῶνος καὶ νὰ παραδοθῇ. Κατὰ κανόνα ἡ ἦττοπάθεια, τῆς ὁποίας εἶναι περιττόν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν σημασίαν, προέρχεται ἀπὸ:

α) Δ ε ι λ ί α. Αὕτη ἐπιφέρει ἦττοπάθειαν ἐκ λόγων ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον χαρακτῆρος. Τὰ δειλά άτομα δέν αἰσθάνονται ἀπλῶς τὸν φόβον, ὅπως ἄλλως τε συμβαίνει καὶ μέ τὰ γενναῖα, ἀλλὰ κατακυριεύονται ὑπὸ τοῦ φόβου, ὁ ὁποῖος ἀποναρκῶνει κάθε δύναμιν καὶ θολώνει τὴν σκέψιν. Οἱ φοβισμένοι δειλοὶ εἶναι ἱκανοὶ δι' ὅλα προκειμένου νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀναμέτρῃσιν ἢ ὁποία τοὺς τρομοκρατεῖ. Αὐτοὶ θεωροῦν ἐξ ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἐκ τῶν προτέρων κάθε ἀγῶνα χαμένο. Εὐτυχῶς ὅμως τὰ δειλά άτομα αὐτοῦ τοῦ παθολογικοῦ εἶδους δέν ἐκπροσωποῦν ἀξιοπρόσεκτον ποσοστόν, ἐντὸς τοῦ λαοῦ.

β) Σ υ μ φ έ ρ ο ν. Ἡ ἰδιοτέλεια ἔχει νὰ παίξῃ καὶ ἐδῶ κάποιον ρόλον. Οἱ διάφοροι κερδοσκόποι φροντίζουν χάριν τοῦ κέρδους νὰ ὑποσκάπτουν τὴν πίσιν εἰς τὴν νίκην καὶ νὰ διοχετεύουν τὴν καταλυτικὴν ἦττοπάθειαν. Κυρίως εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν συγκαταλέγονται ὅσοι ἐκ τῆς ἀποφυγῆς τοῦ ἀγῶνος πλουτίζουν π.χ. ἐμπορικὸι ἀντιπρόσωποι εἰδῶν προελεύσεως ἐκ τοῦ ἀντιπάλου κράτους κ.τ.λ. καθὼς καὶ ὁ οἰκονομικῶς εὐάλωτος τύπος. Οὗτοι συνήθως γίνονται φο-

ρείς διαβρώσεως του μαχητικού φρονήματος του λαού,

γ) Ἰ δ ε ο λ ο γ ί α. Ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα ἥττοπάθεια περιβάλλεται ἰδεολογικόν μανδύα. Τό ἄν ὁ μανδύας αὐτός εἶναι εἰλικρινῆς ἢ ὄχι δέν μᾶς ἐνδιαφέρει. Ἀρκεῖ πού οὕτως ἢ ἄλλως τό ἀποτέλεσμα, ἢ ἐπιθυμία δηλαδή τῆς ἥττης, εἶναι τό ἴδιο. Εἰς τήν κατηγορίαν τῶν ἥττοπαθῶν λόγω πολιτικῆς ἢ κοινωνικῆς ἰδεολογίας ἀνήκουν καί οἱ ἥττοπαθεῖς ἐκ θρησκευτικῆς πίστεως ἢ ἐκ λόγων, ὅπως τούς ὀνομάζουν, συνειδήσεως.

Ἐπειδή ἡ ἐξεταζομένη μορφή ἥττοπαθείας προσφέρει εἰς τό ἥττοπαθές ἄτομον πλήρη ἠθική κάλυψιν, καθ' ὅσον οἱ προτεινόμενοι λόγοι ἥττοπαθείας, σχετίζονται μέ ἰδέας δέν θεωροῦνται εὐτελεῖς, ὅπως θά ἐθεωροῦντο ἄν ὑπῆρχεν συμφέρον ἢ δειλία, ἢ προπαγάνδα μεριμνᾷ ὥστε νά ὑπονομεύη τήν ἀγωνιστικήν θέλησιν τῶν ἀντιπάλων διά τῆς διαδόσεως ἥττοπαθῶν ψευδοϊδανικῶν, ὅπως εἰρηνοφιλία, «ἀνθρωπισμός» κ.τ.λ.

Τέλος σημειώνομεν ὅτι εἰς τήν ὑπ' ὄψιν κατηγορίαν ἥττοπαθῶν ἀνήκουν καί οἱ ὀπαδοί τῆς ἰδεολογίας τήν ὁποίαν πρεσβεύει τό ἐχθρικόν κράτος καί τήν ὁποίαν τοποθετοῦν ὑπεράνω τῶν ἐθνικῶν των συμφερόντων. Οἱ κομμουνισταί π.χ. δέν πολεμοῦν καί μεταδίδουν τήν ἥττοπάθειαν, ὅταν αὐτό συμφέρει εἰς τό Διεθνή Μαρξισμόν.

Ἐπί τοῦ προκειμένου ἡ 28ῆ Ὀκτωβρίου 1940 ἀποτελεῖ χαρακτηριστικόν παράδειγμα, διότι τότε τό ΚΚΕ ἀπεφάσισεν καί ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως, ὅτι δέν σκοπεύει νά ἀμυνθῆ ὑπέρ τῆς πατρίδος, κατηγόρησεν μάλιστα ὡς ὑπεύθυνον τοῦ πολέμου τόν Ἰ. Μεταξά. Ἡ προδοτική στάσις του ὠφέιλετο εἰς τό γεγονός ὅτι τήν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Γερμανία καί ἡ Ρωσία εἶχαν συνάψει συνθήκην φιλίας καί ἐπομένως τό ΚΚΕ ὑπόδουλον εἰς τήν Μόσχαν ἐπεθύμει νά ὑποστηρίξῃ τά συμφέροντα τῶν Σοβιετικῶν παρά τῆς Ἑλλάδος.

δ) Π ρ ο δ ο σ ί α. Βεβαίως πᾶσα μορφή ήττοπαθείας δέον ὅπως ἐν τελευταία ἀναλύσει ἐκλαμβάνεται ὡς προδοσία. Πλήν ὅμως τώρα ἀναφερόμεθα εἰς τοὺς ἐμμίσθους ἢ ἀμίσθους (αὐτοὶ προέρχονται συνήθως ἀπὸ πρόσωπα τὰ ὁποῖα διατηροῦν δεσμούς συμπαθείας πρὸς τὴν ἀντίπαλον χώραν εἴτε διότι ἐσπούδασαν ἐκεῖ, εἴτε διότι ἡ σύζυγός του κατάγεται ἀπὸ ἐκεῖ κ.τ.λ.) πράκτορας τοῦ ἐχθροῦ, οἱ ὁποῖοι ἐκτελοῦντες τὰς διαταγὰς του ἐργάζονται παντὶ τρόπῳ πρὸς ἀποσύνθεσιν τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἡμετέρων.

Οὗτοι γνωρίζουν καλῶς ποῖα μέσα θά χρησιμοποιήσουν εἰς τὴν κάθε περιπτώσιν διὰ τὴν διάδοσιν τῆς ήττοπαθείας. Εἰς τοὺς δειλοὺς ἐπισημαίνουν ὡς φόβητρον τὴν ἐχθρικήν ἰσχύν. Ἐξαγοράζουν τοὺς ἰδιοτελεῖς ἢ τοὺς ὑπενθυμίζουσιν τὴν οικονομικήν των ζημίαν ἐκ τοῦ ἐνδεχομένου τῆς ρήξεως. Εἰς τοὺς θρησκευομένους ἐπικαλοῦνται τὰς θρησκευτικὰς ἐντολὰς κ.τ.λ.

ε) Ἐ κ φ υ λ ι σ μ ὁ ς. Ὅχι ὀλίγας φορές ἀσχέτως τῶν ἀνωτέρω ἀναπτύσσεται ἡ ήττοπάθεια ἡ ὀφειλομένη εἰς τὸν ἐκφυλισμὸν ὠρισμένης διαβρωθείσης μερίδος τῆς κοινωνίας. Πράγματι παρατηρεῖται ὅτι λόγω ἐκφυλισμοῦ ὠρισμένα άτομα πιστεύουν ὅτι αἱ ἀξίαι διὰ τὰς ὁποίας θά διεξάγωμεν τὸν ἀγῶνα ἔχουν ἀπωλέσει τὴν σπουδαιότητά των καὶ κατ' ἀκολουθίαν δέν εἶναι ἀνάγκη νά τὰς ὑπερασπίσῃ κάποιος, καὶ πολὺ περισσότερο νά διακινδυνεύσῃ τὴν ζωὴν του δι' αὐτάς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ παρηκμασμένη αὐτὴ μερίς τῆς κοινωνίας περιλαμβάνει διάφορα παράσιτα, μηδενιστὰς, ἀναρχικούς κ.τ.λ.

στ) Λ ο γ ι κ ῆ. Ὅταν ὁ ἀγὼν ὀρθολογιστικῶς κρινόμενος ὑπολογίζεται χαμένος, τότε ἡ λογικὴ ἀπαιτεῖ νά ἀποφευχθῇ ἡ σύρραξις ἢ ἡ ἤδη ἐκσπάσασα νά σταματήσῃ, ὥστε νά ἀποτραπῇ ἡ ἀλλέως ἀναπόφευκτος ήττα, ἡ ὁποία θά προκαλέσῃ μεγαλυτέρα ζημίαν ἀπ' ὅσῃν ὠρισμένοι συμβιβασμοί.

Τὴν σκέψιν αὐτήν, ἡ ὁποία δικαιολογεῖ τὴν ἥττοπάθειαν, δύνανται νά τὴν κάνουν ἔθνη τὰ ὁποία ἀγωνίζονται μόνον ὅταν εἶναι βέβαια πῶς θά νικήσουν καὶ τὰ ὁποία μόλις διαπισώσουν ὅτι δέν ὑπάρχει τοιαύτη βεβαιότης παραιτοῦνται τῆς συνεχίσεως τῆς πάλης. Τουναντίον ἔθνη, ὅπως τὸ Ἑλληνικόν, τὰ ὁποία ἐκ τῆς Ἱστορίας των συνάγεται ὅτι δέν ἀγωνίζονται διὰ τὴν νίκην, ἀλλὰ διὰ τὴν δόξαν («Θά νικήσωμεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς Ἕλληνας ὑπὲρ τὴν νίκην ἢ δόξαν» Ἰ. Μεταξᾶς) οὐδέποτε ἀνέχονται οἰανδήποτε ἥττοπάθειαν, ἔστω καὶ ἂν ἐκ τῆς λογικῆς ἐξετάσεως τῶν δεδομένων ὁ ἀγὼν εἶναι χαμένος. Ἴσως χαθῆ ἢ νίκη, ἀλλὰ διὰ τῆς θυσίας κερδίζεται ἢ δόξα, γεγονός πού προέχει διὰ τὰ ἔθνη πού ἢ μεγαλωσύνη τους «δέν μετριέται μέ τὸ στρέμμα – μέ τῆς καρδιάς τὸ πύρρωμα μετριέται καὶ μέ αἷμα», ὅπως λέγει ὁ ποιητής.

Ἡ προπαγάνδα ἥττοπαθείας μεταχειρίζεται πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ της ὅλα σχεδόν τὰ μέσα ἐν καιρῷ εἰρήνης, ὅποτε δύναται νά διαθέτῃ καὶ τύπον καὶ ραδιόφωνον διαδίδουσα μέσῳ αὐτῶν ἥττοπαθεῖς ἰδεολογίας ἢ προβάλλουσα τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ κ.τ.λ. καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἐξακολουθεῖ μέ τὴν πάντοτε πρόσφορον εἰς αὐτήν μέθοδον τοῦ ψιθύρου.

Ἡ δέουσα ἀντίδρασις ἐναντίον της εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις πάσης διαλυτικῆς τοῦ σθένους τῶν ἡμετέρων ἰδεολογίας, ἡ ἐντατικὴ προπαγάνδισις πρὸς τόνωσιν τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ θάρρους των καὶ ἡ ἀδίστακτος θανάτωσις τῶν ἐνσυνειδήτων φορέων καὶ διαδοσιῶν τῆς ἥττοπαθείας.

17. Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΜΕΙΟΨΗΦΙΩΝ

Μόλις παρατηρήσωμεν τήν πολιτικὴν συγκρότησιν μιᾶς χώρας θά διαπιστώσωμεν, ὅτι ὑπάρχουν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τήν ἀσκησιν τῆς ἐξουσίας δύο κατηγορίαι ἀνθρώπων: Οἱ ἐξουσιάζοντες καί οἱ ἐξουσιαζόμενοι.

Ἡ σημερινή πραγματικότης ἐπιβάλλει νά παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπὸ οἰονδήποτε σύστημα διακυβερνήσεως ἐκείνοι πού κυβερνοῦν ἀποτελοῦν πάντοτε μίαν μειοψηφίαν καί μάλιστα ἀσήμαντον. Ἄφ' ὅτου ἡ ἄμεσος δημοκρατία τοῦ ἀρχαίου κράτους-πόλεως ἔπαυσε πλέον νά λειτουργῆ, τό μεγάλο πλήθος ἐτέθη ὀριστικῶς μακρὰν τῆς ἀρχῆς. Ὁ ρόλος τῶν μαζῶν ἐν σχέσει πρὸς τήν κυβέρνησιν τῆς χώρας εἶναι παθητικῶς θετικός ἢ ἀρνητικός. Μὲ ἄλλα λόγια αἱ μᾶζαι ἢ δέχονται ἢ ἀρνοῦνται τοὺς ὀλίγους πού κυβερνοῦν. Αἱ ἴδιαι οὐδέποτε θά κυβερνήσουν. Καί εἰς τὰς περιπτώσεις ἀκόμη κατὰ τὰς ὁποίας αἱ μᾶζαι μεταστρέφονται ἐναντίον μιᾶς κυβερνήσεως καί ὅταν αὐτὴ ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τήν ἐξουσίαν πάλιν δέν ἀναλαμβάνουν αἱ ἴδιαι τήν ἀσκησιν τῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἀπλῶς τήν μετατοπίζουν ἀπὸ τήν ἐκπεσοῦσαν μειοψηφίαν εἰς κάποιαν νέαν.

Ὅ,τι καί νά γίνῃ λοιπόν θά κυριαρχοῦν αἱ μειοψηφίαι, ὅπως μέχρι τώρα ἐκυριάρχουν. Τό δέ πρόβλημα τῆς ὀρθῆς πολιτικῆς θά ἔγκειται εἰς τήν ἐξεύρεσιν τῶν καλλιτέρων ὀλιγῶν (élite) τῆς ἐκλεκτῆς δηλαδή μειοψηφίας, ἢ ὁποία θά εἶναι εἰς θέσιν νά ἐκφράξῃ ἐπαξίως τήν γενικὴν θέλησιν τῆς ἐθνι-

κῆς ὀλότητος.

Ἐάν ἡ ζωὴ ἀπεμάκρυνεν τὰ πλήθη τῆς ἐξουσίας οὐδόλως σημαίνει ὅτι ἐκεῖνα ἀπεδέχθησαν, συναισθηματικῶς τουλάχιστον, τὸν παραγκωνισμόν των. Αἱ μᾶζαι ἐπιθυμοῦν νά ἀσχοῦν ἐξουσίαν ἢ νά νομίζουν ὅτι ἀσχοῦν. Καί τοῦτο διότι εἰς κάθε ἄνθρωπον ὑπαγορεύεται ἐκ τοῦ ὀρμεμφύτου τῆς ἐπιβολῆς ἢ τάσις πρὸς κυριαρχίαν ἔναντι τῶν ὑπολοίπων. Ὡς ἐκ τούτου συνειδητῶς ἢ ἀσυνειδήτως, ἐμφανῶς ἢ ἀφανῶς αἱ μᾶζαι ἀναπτύσσουν μίαν ψυχολογίαν ἀντιδράσεως ἔναντίον ὄλων ὄσων ἐξουσιάζουν. Ἡ ἀντίδρασις αὐτὴ ἢ ὁποία εἶναι φυσικὴ καὶ συναντᾶται ὑπὸ ποικίλας καὶ πολλὰς μορφάς (διαμαρτυρίαι, ἀνυπακοαί) μένει δίχως πρακτικόν ἀποτέλεσμα, διότι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ δέν συνιστᾶ τίποτε περισσότερον ἀπὸ μίαν παθητικὴν στάσιν.

Μολταυτὰ κυφορεῖται ἐν ἐπαναστατικόν πνεῦμα. Ὡρισμένη διάθεσις πρὸς ἀνατροπὴν τῆς ἐπικρατούσης ὀλιγαρχίας ὀσφραίνεται διάχυτος. Τὸ ἐκρηκτικόν ὕλικόν εἶναι προετοιμασμένον. Ἐφ' ὅσον ὀμως λείπη ἢ ἡγεσία πού θά ὀργανώσῃ καὶ θά κατευθύνῃ, ἢ μᾶζα ἀρκεῖται εἰς τὸ νά σαλεύῃ τὸν ἀκίνδυνον ὀγκον τῆς. Ἡ ἡγεσία-ἐναυσμα δέν πρόκειται νά ἀπουσιάσῃ ἐπὶ πολὺ, διότι ἐντὸς τῶν σπλάγχων τοῦ πλήθους κινεῖται μιά μειοψηφία διάφορος καὶ ἀντίθετος ἐκεῖνης πού κυβερνᾶ καὶ ἢ ὁποία διακατέχεται ἀπὸ τὸν πόθον νά δραστηριοποιηθῇ μέ σκοπὸν τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς.

Ἀνακεφαλαιώνοντες ἐν συντομίᾳ, διακρίνομεν εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν μᾶς χώρας α) τὴν μειοψηφία πού ἐξουσιάζει, β) τὴν παθητικῶς ἐπαναστατικὴν πλειοψηφίαν καὶ γ) τὴν ἐνεργητικῶς ἐπαναστατικὴν μειοψηφίαν.

Μεταξὺ τῆς μειοψηφίας πού ἐξουσιάζει καὶ τῆς ἐνεργητικῶς ἐπαναστατικῆς μειοψηφίας διεξάγεται εἰς ἀμείλικτος ἀγών. Ἐκάστη τούτων, σὺν τοῖς ἄλλοις (ὀργάνωσις, ἐκπαίδευσις), προσπαθεῖ κατὰ κύριον λόγον νά παρασύρῃ μέ τὸ

μέρος της τήν παθητικῶς ἐπαναστατικὴν πλειοψηφίαν. Ἐάν τό ἐπιτύχη ἡ ἐξουσιάζουσα μειοψηφία, τότε ἐξασφαλίζει τήν ἰθύνουσα θέσιν της. Ἐάν τό ἐπιτύχη ἡ ἐπαναστατικὴ μειοψηφία, τότε μοιραίως ὀδηγούμεθα εἰς ἐπανάστασιν καί ἀνατροπὴν τοῦ κατεστημένου.

Οὐσιαστικῶς ἐπομένως ἡ πάλι ἀναπτύσσεται μεταξύ τῶν μειοψηφιῶν. Ἡ ὅλη δηλαδή ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῶν κοινωνιῶν εἶναι ὑπόθεσις προσωπικοτήτων καί ὄχι μαζῶν. Ἡ παρατήρησις τοῦ Γκαίμπελς «*αἱ προσωπικότητες γράφουν τὴν ἱστορίαν, αἱ δὲ μᾶζαι ἐπιθέτουν τὴν σφραγίδα τῆς γενικότητος*» ἔχει πλειστάκις καί ἄνευ οὐδεμίας ἐξαιρέσεως ἐπαληθευθῆ ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα.

Αἱ μᾶζαι ἀποτελοῦν τὴν εὐπλαστον ὕλη, τὴν ζύμην, τὴν ὁποίαν θά πλάσῃ ὅπως θέλει ὁ ἐπιδέξιος καί ἰκανὸς ἡγέτης. Χωρὶς τὴν δημιουργικὴν πνοὴν τῶν προσωπικοτήτων αἱ μᾶζαι θά ἦσαν ἄνευ σημασίας ἀγέλαι καί φυσικά οὐδεὶς λόγος περὶ πολιτισμοῦ θά ἦδύνατο νά γίνῃ.

Ἐχουσα ὑπ' ὄψιν της τὰ ἀνωτέρω ἡ προπαγάνδα, ἐνόσον ἀσκήτῃ πρὸς ὄφελος τῆς ἐξουσιαζούσης μειοψηφίας, φροντίζει νά δημιουργῇ εἰς τὴν παθητικῶς ἐπαναστατικὴν πλειοψηφίαν τὴν πεποιθῆσιν ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ πού κυβερνᾷ. Μὲ πολλὰ τεχνάσματα (ἐκλογαί, δημοψηφίσματα, συνέδρια κ.τ.λ.) ἀποπειρᾶται νά προκαλέσῃ εἰς τό πλῆθος τὴν ψευδαίσθησιν, ὅτι ἡ ἀσκουμένη ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπ' αὐτοῦ. "Ὅτι ἐκεῖνοι πού κυβερνοῦν δέν εἶναι ἄλλοι παρά αὐτὴ ταύτη ἡ μᾶζα, τῆς ὁποίας συνήθως οἱ ἡγέται ἐμφανίζονται ὄχι μόνον ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς πλειοψηφίας, ἀλλὰ ὡς ἐντολοδόχοι αὐτῆς, καίτοι εἶναι πασιφανές ὅτι ἡ μᾶζα οὐδέποτε δύναται νά ὀρίζῃ ἐλευθέρως καί ἐν παντί ἀντιπροσώπους, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ διαχειρίσις τῶν κοινῶν καί πολὺ περισσότερο νά διατάξῃ τοὺς «ἐντολοδόχους» ἡγέτας της. Ἄρεσκόμενος ὁμως ὁ ὄχλος εἰς τὰς ψευδαισθήσεις ἰκανοποιεῖται μὲ τὴν αὐταπάτην,

ὅτι ἐξουσιάζει καὶ οὕτως ἐκτονοῦται ἢ ἀντιδραστική πίεσις.

Ἐναντιοτρόφως ὅταν ἡ προπαγάνδα ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἐπαναστατικῆς μειοψηφίας μεριμνᾷ, ὅπως προξενῆ εἰς τὸ πλῆθος τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι τοῦ σφετερίζονται τὴν ἐξουσίαν. Ὅτι τύραννοι καὶ δικτάτορες καταπνίγουν τὴν θέλησιν τῆς πλειοψηφίας καὶ καταπιέζουν τὸν λαό, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ σωθῆ αὐτός καὶ τὰ συμφέροντά του θὰ πρέπει νὰ ταχθῆ ὑπὲρ τῆς παρατάξεως πού θὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν ἐξουσίαν. Καὶ ἀσφαλῶς ἡ παρατάξις αὕτη εἶναι ἐκείνη τῆς ἐπαναστατικῆς μειοψηφίας.

Οὕτως ἔχει ὁ ρυθμὸς τῶν δύο ἀντιπάλων προπαγανδῶν ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἐπιτύχῃ ὅποια διαθέτει μεγαλυτέραν εὐφυΐαν καὶ συστηματικωτέραν ὀργάνωσιν. Ἐάν κερδίσῃ ἡ ἐπαναστατικὴ μειοψηφία καὶ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν αὐτομάτως αἱ ἀντιπαλοὶ προπαγάνδαι θὰ ἀνταλλάξουν ρόλους. Καὶ τὸ παιγνίδι θὰ ἐπαναλαμβάνεται αἰωνίως εἰς τὸ μέλλον, ὅπως τόσας φορές ἐπανελήφθη εἰς τὸ παρελθόν.

Ἐναντιοτρόφως ἡ ἀναλλοίωτος χαρακτηριστικὸν τῶν δύο μειοψηφιῶν εἶναι τὸ ἀσυμβίβαστόν των. Ἀποκλείεται ἀσυζητητὶ νὰ ὑπάρξῃ περιπτώσις συναλλαγῆς μεταξὺ των. Ὅταν ἡ μία παρουσιάζεται ὡς δρᾶσις, ἡ ἄλλη θὰ παρουσιάζεται ὡς ἀντίδρασις. Πρόκειται περὶ ἀκαταλύτου φυσικοῦ νόμου πού οὐδεμία θεωρία εἶναι ἰσχυρὴ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐφαρμογὴν του. Κάποτε μάλιστα αἱ ἐχθρικαὶ μειοψηφίαι ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀξιῶν καὶ ἰδανικῶν, ἀλλὰ διαφωνοῦν εἴτε εἰς τὰ μέσα πρὸς πραγματοποίησίν των εἴτε ἀνακύπτουν ζητήματα φιλοδοξιῶν, εὐγενῶν ἢ μὴ. Πάντως εἶναι βέβαιοι: οὐδέποτε θὰ συμφωνήσουν. Ὑπ' αὐτάς τὰς συνθήκας ἡ σύγκρουσις θὰ ἐκτυλιχθῆ εἴτε εἰρηνικῶς (προπαγάνδα) εἴτε δυναμικῶς (βία).

Κατὰ τὴν ἱστορικῶς ὀρθὴν γνώμην ὁ ἀποτελεσματικώτερος τρόπος διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος προσδιορίζεται ἐκ τῆς ἐπιτυχούς συνθέσεως προπαγανδᾶς-βίας. Ἡ μάχη πρέπει νὰ δοθῆ

ταυτοχρόνως και εις την δέουσαν αναλογίαν, τόσον ψυχολογικῶς, ὅσον και ὑλικῶς. Τελικῶς ὁ ικανώτερος και τυχερώτερος θά νικήσῃ.

Ἐάν ὁμως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νά ἐκλέξωμεν μεταξύ τῆς προπαγάνδας ἢ τῆς βίας, ὅπωςδήποτε προτιμωτέρα εἶναι ἡ δευτέρα. Ἡ βία εις τὰς κοινωνικὰς σχέσεις ἀποτελεῖ μία πραγματικότητα πού ὁποῖος τήν παραβλέψῃ δέν θά ἐπιτύχῃ τίποτε ἄλλο παρά νά ζημιωθῇ. Ἡ βία μάλιστα πρέπει νά ἀσκηθῇ ὅταν, λόγω ἰσχύος, εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι θά συντρίψωμεν τόν ἐχθρόν και νά μὴν ὑποπέσωμεν εις τό ὀλέθριον σφάλμα τῆς ἐπαναπαύσεως ἐπὶ τῆς δυνάμεώς μας. Νά μὴ λησμονῆται ποτέ ὅτι δύναμις, πού δέν ἐκδηλοῦται ἀδυνατεῖ. Ἄλλως τε ὁ ἐχθρός πάντοτε θά ἐπωφεληθῇ τῆς ἀδρανείας μας διά νά ἰσχυροποιῆται μέ ἀποτέλεσμα –ἂν δέν ἠττηθῶμεν εἰρηνικῶς– νά εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νά ἀναμετρηθῶμεν ἐναντίον του ὅταν γίνῃ ἰσχυρός. Διατί λοιπόν νά μὴ τόν ἐξολοθρεύσωμεν ὅταν εἶναι ἀκόμη ἀσθενής; Ἐπιείκεια θά ἦτο δυνατόν νά ἐπιδειχθῇ ἐνόσον ὑπάρχῃ ἡ περίπτωσις νά στραφῇ ὑπέρ ἡμῶν. Ἀλλά αὐτό ὅπως ἐλέχθη ἀποκλείεται. Ἄρα ἐπιβάλλεται ἡ ἐξόντωσις του ὅταν αὐτή εἶναι δυνατή και δέν ἀποτελεῖ πολιτικόν σφάλμα.

«Ὁ ἰσχυρός εἶναι ἰσχυρότερος ὅταν μόνος». Αὐτά τὰ λόγια ἔβαλεν ὁ Χίτλερ ὁ ὁποῖος κάτι ἐγνώριζε ἀπό ἀγῶνας, ὡς τίτλον εις ἓνα ἐκ τῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου του και εἶχε δίκαιον, ἀσχετῶς ἂν ἄλλοι ἀπό τήν ἦτταν του ἔμειναν μόνοι.

18. Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑΣ

Ἡ προπαγάνδα δέν ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν ἐρασιτεχνῶν, ἔστω καί ἂν αὐτοί εἶναι ταλαντοῦχοι. Ἀσφαλῶς θά πρέπει οὔτοι νά χρησιμοποιηθοῦν ἀλλά τό κράτος θά διαπράξῃ σφᾶλμα ἂν ἀρκεσθῇ μόνον εἰς τὰς ὑπηρεσίας των.

Ἡ προπαγάνδα ἀπαιτεῖ συνέχειαν καί συνέπειαν, πράγματα τά ὅποια μόνον ἐπαγγελματίαι ἐμπειροί εἰς τήν προπαγανδιστικὴν τεχνικὴν δύνανται νά τῆς προσφέρουν.

Δέν πρόκειται ἐδῶ νά ἐξετάσωμεν τόν τρόπον τῆς ὁργανώσεως ἑνός προπαγανδιστικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐκεῖνο τό ὅποῖον ἐπιθυμοῦμεν νά τονίσωμεν εἶναι ὅτι, πρῶτον ἐπιβάλλεται ἡ λειτουργία ἑνός καί μόνον ὀργανισμοῦ ἐπιφορτισμένου μέ τήν διεξαγωγὴν τῆς προπαγάνδας. Ὁ ὀργανισμός αὐτός ἀκολουθῶν νέα δεδομένα καί νέας μεθόδους δράσεως θά ἐξασφαλίζῃ τήν ἐνότητα ἐπιδιώξεως καί παραλλαγὴν τρόπων προβολῆς τοῦ προπαγανδιζομένου ζητήματος.

Καί δεῦτερον χρειάζεται προσοχή εἰς τήν στελέχωσιν. Τοῦτο εἶναι τό σοβαρώτερον ὄλων. Τά πρόσωπα εἰς τά ὅποια θά ἀνατεθῇ ἡ ἀποστολή τῆς προπαγανδίσσεως ἰδεῶν ὀφείλουν κατ' ἀξιολογικὴν σειρὰν νά χαρακτηρίζωνται ἀπό:

α) Πίσιον πρὸς τήν προπαγανδιζομένην ἰδέαν. Ὁ πιστεύων εἰς μίαν ἰδέαν εὐρίσκει εὐκόλως τρόπους διαδόσεώς της, διότι ἡ πίστις κεντρίζει τήν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν καί ἐμπνέει. Τοῦναντίον ὁ μὴ πιστεύων περιορίζεται εἰς ὅσα γνωρίζει καί οὐδόλως πιέζει κάπως τόν ἑαυτὸν του διὰ τήν

ἐκπύνησιν πρωτοτύπων σχεδίων δράσεως. Ἄλλως τε ὁ πιστεύων ἔχει καὶ τό μέγα πλεονέκτημα τοῦ φανατισμοῦ ὑπέρ τῆς ιδέας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ κατὰ τὴν προπαγάνδισιν αὐτῆς. Οὕτω διὰ τὸν πιστεύοντα ἡ ιδεολογικὴ προπαγανδιστικὴ πάλη δέν ἀποτελεῖ ἀγγαρεία ἢ ἀπλῶς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα, ἀλλὰ καθῆκον, βίωμα, ἡδονήν.

β) Ἐμπιστοσύνην. Ἀποτέλεσμα τῆς πίστεως πρὸς τὴν προπαγανδιζομένην ιδέαν εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη τὴν ὁποίαν ἔχομεν πρὸς τὸν πιστεύοντα. Ἡ ἐμπιστοσύνη ὀλοκληροῦται διὰ τοῦ ἐλέγχου τῆς προσωπικότητος τοῦ ὁπαδοῦ (Νά μὴν εἶναι φλύαρος, ἀφελής κ.τ.λ.).

Πρῶην ἀντίπαλοι τῆς ιδεολογίας μας θά πρέπει νά χρησιμοποιοῦνται ἐφ' ὅσον διαθέτουν ἰκανότητας, ἀλλὰ μόνον ὡς ἐκτελεστικά ὄργανα καὶ οὐδέποτε νά εἶναι αὐτοὶ οἱ ὅποιοι θά ἀποφασίζουσιν, θά σκέπτωνται καὶ θά ρυθμίζουσιν κατευθύνσεις. Ἡ ψυχολογία τῶν ἀνανηψάντων εἶναι διαφανῆς. Μισοῦν—ἄν εἶναι εἰλικρινεῖς— τὴν πρῶην ιδεολογίαν τους, ἀλλὰ δέν ἀγαποῦν τὴν ἰδικήν μας. Κατὰ κανόνα μετεστράφησαν ὄχι διότι διέγνωσαν τὴν ὀρθότητα τῶν ιδεῶν μας, ἀλλὰ διότι ἀντελήφθησαν τό ἐσφαλμένον τῶν ιδεῶν τους ἢ διὰ λόγους προσωπικούς, ἰδιοτελείας κ.ἄ. Ἀδιαφόρως τῶν λόγων ἀνανήψεως τυγχάνει ἀναμφισβήτητον, ὅτι οὐδέποτε τά ἄτομα αὐτά θά διακριθοῦν ἀπό παλμόν καὶ πάθος διὰ τά ἰδικά μας ἰδανικά, τά ὅποια ὀψίμως υἰοθέτησαν.

Διὰ νά μὴ ἔχομεν λοιπόν καμμίαν δυσάρεστον ἐκπληξιν μᾶς συμφέρει νά χρησιμοποιοῦμεν τοὺς ἀνανήψαντας διὰ πληροφορίας, εἰς τὴν μαύρην προπαγάνδαν καὶ νά μελετῶμεν τρόπον ἐργασίας των διὰ νά εἰσερχώμεθα εἰς τό πνεῦμα τοῦ ἀντιπάλου. Πολύ δέ περισσότερον νά ἀποφεύγωμεν τὴν ἐξ αὐτῶν προβολήν καὶ προπαγάνδισιν τῶν ἰδανικῶν μας. Εἰς αὐτό οὐδέποτε οἱ ἀνανήψαντες θά ἐπιτύχουν διότι τοὺς λείπει ἡ πρωταρχικὴ πίστις καὶ ἡ μακροχρόνιος διαπαιδαγώγησις,

άλλά ούτε και επιτρέπεται να γίνεται αυτό, διότι δεικνύομεν αδυναμίας αναμένοντες να διαφωτισθώμεν επί των ιδεωδών μας από τούς πρώην αντιπάλους μας.

Ἐπίσης εἶναι λανθασμένη καί ἡ ἀντίληψις κατὰ τήν ὁποίαν εἷς ἀνανήψας π.χ. κομμουνιστής, εἶναι ἄξιος ὡς γνωρίζων τόν κομμουνισμόν νά ἐκπαιδεύσῃ τούς ἐθνικόφρονας ἀντικομμουνιστικῶς. Ἀκολουθοῦντες αὐτήν τήν λογικήν θά ἔπρεπε νά ἐκαλοῦντο εἰς τό Ἄρσάκειον παρθεναγωγεῖον πρώην πόρνοι, διότι ὡς γνωρίζουσαι τήν ἀνηθικότητα θά θεωροῦνται ἄξιοι νά διδάσκουν τήν ἠθικήν.

γ) Μόρφωσις ἡ ὁποία ἐνδιαφέρει ἐφ' ὅσον ἀνάγεται γενικῶς εἰς τόν ἐγκυκλοπαιδικόν τομέα καί ὅπωςδήποτε εἰδικῶς νά ἀναφέρεται εἰς τήν ψυχολογίαν, κοινωνιολογίαν καί εἰς ὄλους ἐκείνους τούς κλάδους τῶν γνώσεων οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τάς λεγομένας Πολιτικές Ἐπιστήμας. Ὁ προπαγανδιστής ἀπαραιτήτως ὀφείλει νά κατέχη τούς νόμους πού διέπουν τήν κοινωνίαν, νά γνωρίζῃ τούς μηχανισμούς ἐξελίξεως καί πρό παντός νά εἶναι βαθύς γνώστης τῆς ἱστορίας καί τῶν ιδεολογιῶν.

δ) Ἐργατικότης. Ἡ προπαγάνδα ὡς σύλληψις καί ἐφαρμογή στραγγαλίζεται ἀν τοποθετηθῆ εἰς τά ὠράρια καί τούς ἄλλους τύπους πού ρυθμίζουν τήν ἐργασίαν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Ὁ προπαγανδιστής δέν θά ἐμπνευσθῆ ἀν κλεισθῆ εἰς ἐν γραφεῖο. Πρέπει νά κυκλοφορῆ μέ τόν κόσμον. Νά παρατηρῆ. Νά ἐξετάξῃ. Νά ἀναζητῆ κάτι ἀγνωστο. Πρέπει νά περνοῦν ἀπό τά μάτια του ἢ νά αἰσθάνεται ἄλλεπαλλήλους ἐντυπώσεις. Πιθανῶς ἕνα χρώμα, μιὰ μορφή, κάποιος θόρυβος νά κἀνῃ νά ἀναβλύσῃ ὀρμητικῶς ἀπό μέσα του μιὰ ἰδέα, κάτι φαινόν. Μόλις αὐτό συνειδητοποιηθῆ ἀρχίζει ἀμέσως μετά ἡ ἀξιοποίησις του. Τότε ὁ προπαγανδιστής ἀπομονοῦται, κλείνεται εἰς τόν ἑαυτόν του καί ἀγωνίζεται διά τήν ὀριστικήν ἐκφρασίαν τῆς ἐμπνεύσεώς του.

Διά νά ἐπιτύχη τοῦτο μπορεῖ νά ἐργάζεται κοπιαστικῶς ἐπί μακρόν. Νά σκέπτεται. Νά γράφῃ. Νά σκίζη ὅ,τι ἔγραψε. Νά γράφῃ ἐκ νέου. Νά καταφεύγῃ εἰς πηγάς καί νά καταπλακῶνεται ἀπό ἕναν ὄγκο πνευματικῆς καί ὑλικῆς ἐργασίας μέχρις ὅτου εὔρη τήν λύσιν. Καί τότε τό ἐπιτυχές σύνθημα, ἡ ἔξυπνος προκήρυξις, ὁ εὔστοχος ἐλιγμός, ἡ ἀποστομωτική ἀπάντησις θά ἀποτελοῦν δι' ἐκείνον τήν μεγάλην ἀνταμοιβήν τοῦ ἰδιορhythμου μόχθου.

ε) Τ α λ έ ν τ ο ν. Χωρίς αὐτό ὅλα τά προηγούμενα εἶναι ἄχρηστα. Ἀλλά καί τό ταλέντον χωρίς τά προηγούμενα οὐδεμίαν πρακτικὴν ἀξίαν ἔχει. Διότι ἡ προπαγάνδα μέ τήν αὐξανομένην ἀνάπτυξιν, προϋποθέτει ὀργάνωσιν, μεθόδουσιν, σύστημα. Τό ταλέντο δίδει τήν ιδέαν, ἀλλά ἂν δέν τύχῃ τῆς καταλλήλου ὀργανωτικῆς διεργασίας δέν θά καρποφορήσῃ.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ἡ μισελληνικὴ προπαγάνδα ἐπιδιώκει νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Νεολαίαν μικρόψυχον, δειλὴν, μαλθακὴν...

Ἡ Ἱστορία τῆς Φυλῆς ἀπαιτεῖ ἡ Ἑλληνικὴ Νεολαία νὰ εἶναι ἡρωϊκὴ, ἰδεολόγος, σκληρά!

Αἱ φωτογραφίαι ποὺ ἀκολουθοῦν στέλλουν κάποιο μήνυμα, εἰς ὅσους αἰσθάνονται ἑλληνικά.

*Μικρασιατική έκστρατεία. Τριήμερος νικηφόρος μάχη κατά της
Τουρκικής άμυνας εις Κάλε Γρότο (16-19 Αύγούστου 1921).
Πίναξ Γ. Προκοπίου.*

Έλληνοϊταλικός πόλεμος. Προέλασις. Πίναξ Α. Αλεξανδράκη.

Έλληνοϊταλικός πόλεμος. Ο λαμπρός στρατός. Πίναξ Ά. Άλεξάνδρακη.

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Λαϊκή λιθογραφία. Στο βάθος τὸ ὄνειρο τοῦ Στρατοῦ μας: ἡ Ἁγία Σοφία.

Μικρασιατική έκστρατεία. Μέχρις Έσχάτων. Πίναξ Γ. Προκοπίου.

Η ΕΛΛΑΣ ΟΔΗΓΟΣ

Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος. 8 Ὀκτωβρίου 1912 ἔφοδος τῶν ἐν-
ζώνων στὴν μάχη τῆς Δεσκάτης. Λαϊκὴ λιθογραφία.

ΑΣΠΑΣΜΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ
ΕΛΛΑΔΑ

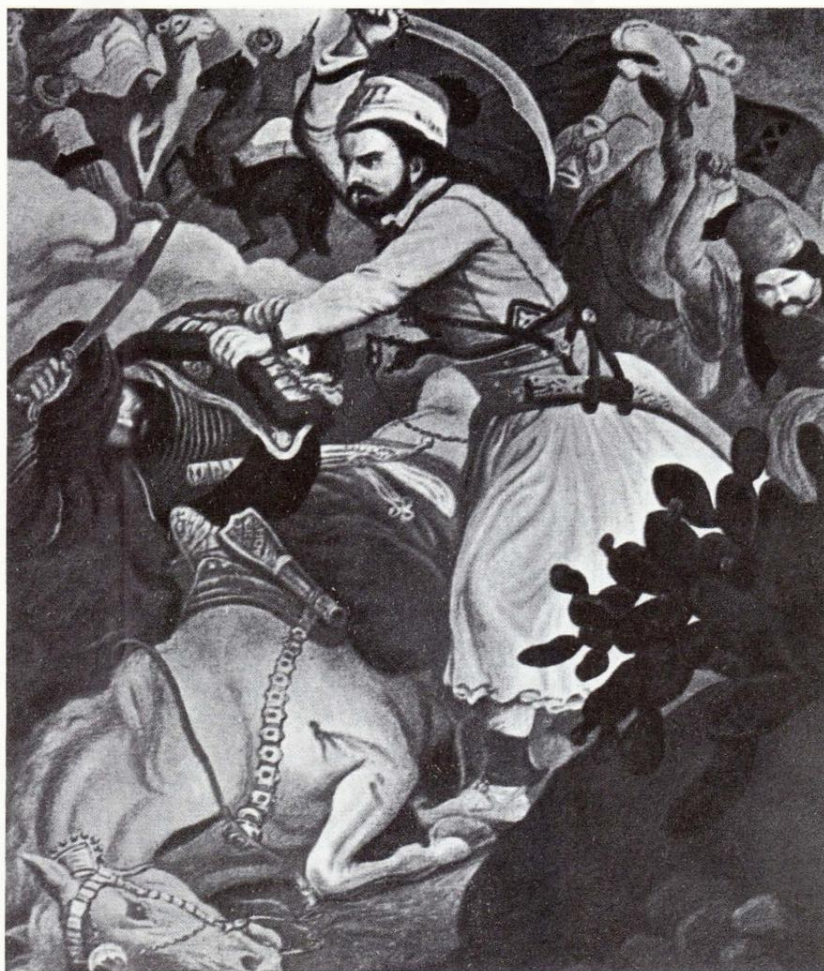
Ἄνοιξε, μάννα μας γλυκειά,
τὴν ἄφθαρτη καρδιά σου
κι' ἀγκάλιασέ τα τὰ φτωχά,
τὰ μαῦρα τὰ παιδιά σου.

Σφίξε μας, μάννα, σφίξε μας.

Γυμνά, ξαρματωμένα,
σὰ νᾶτανε κατάδικα,
σὰν νᾶταν νικημένα,
ἔρχονται μὲς στὸν κόρφο σου.

Δῶσε μας τὴν εὐχή σου
καὶ σβύσε πᾶσα μας πληγή
μ' ἓνα θερμὸ φιλί σου.

Ἄρ. Βαλαωρίτης

1821. Ό Δ. Πλαπούτας μαχόμενος. Πίναξ φόν Ές.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΛΟΧΟΝ

Στροφή α΄.

Ἄς μὴ βρέξη ποτὲ
τὸ σύννεφον, καὶ ὁ ἄνεμος
σκληρὸς ἄς μὴ σκορπίσῃ
τὸ χῶμα τὸ μακάριον
πὸν σᾶς σκεπάζει.

β΄.

Ἄς τὸ δροσίζῃ πάντοτε
μὲ τ' ἀργυρᾷ τῆς δάκρυα
ἢ ροδόπεπλος κόρη·
καὶ αὐτοῦ ἄς ξεφυτρώνουν
αἰώνια τ' ἄνθη.

γ΄.

ὦ γνήσια τῆς Ἑλλάδος
τέκνα· ψυχὰι πὸν ἐπέσατε
εἰς τὸν ἀγῶνα ἀνδρείως,
τάγμα ἐκλεκτῶν Ἡρώων,
καύχημα νέον·

ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΕΜΠΡΟΣ!

«.....

Κάτω τὰ μίση! κάτω τὰ πάθη!

Τ' ἄρματα κάτω τῆς προδοσίας

Τρίζουν οἱ τάφοι πέρα ἀπ' τὰ βάθη

τῆς Μικρασίας.

Τὰ κόκκαλά μας γι' ἄρματα ἀδράχτε

'Αητοὶ πετάχτε»

Γ. Δελῆς

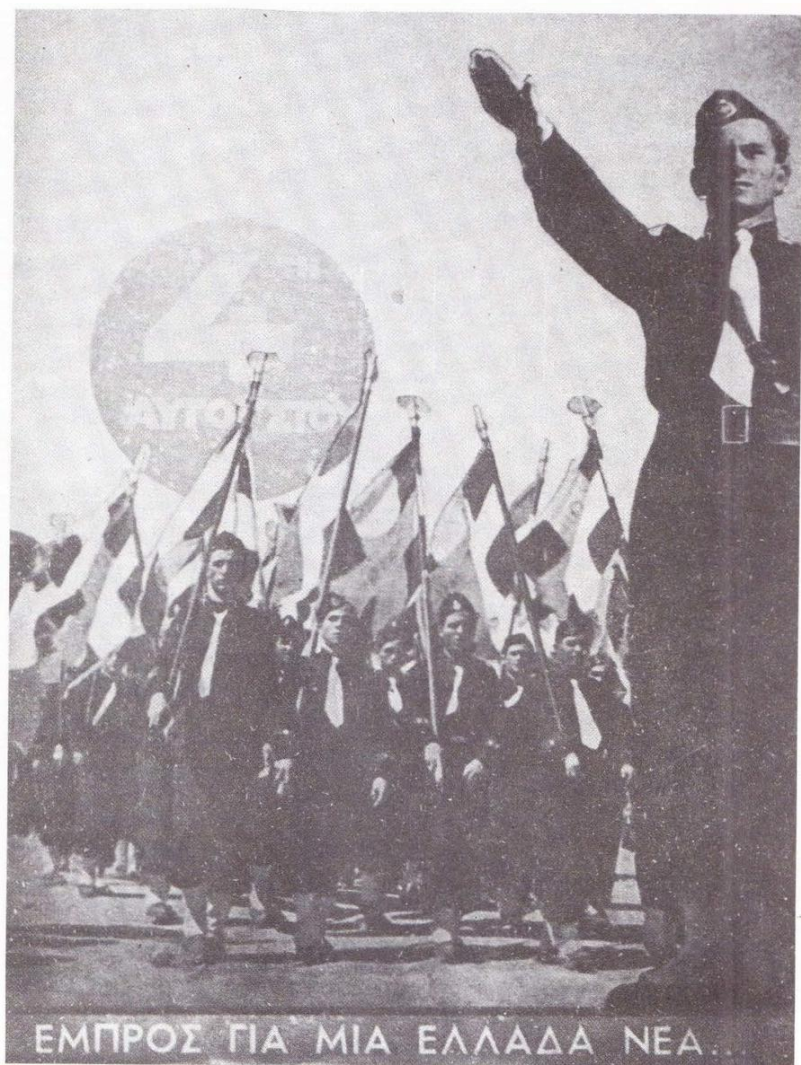
Ἡ Νεοκρασία

ΑΡ. ΦΥΛ. 8 (11)
23 ΝΟΕΜ. 1940

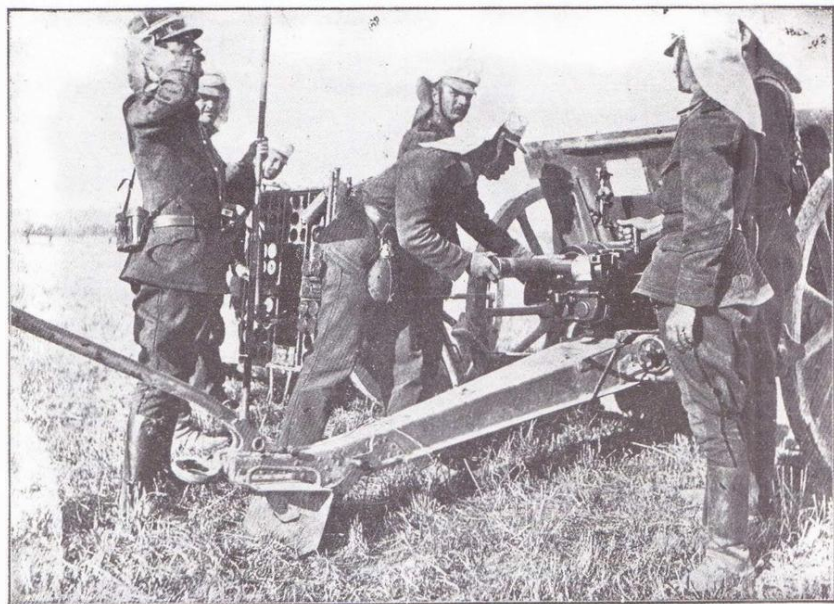
μεθύστε με τ' ἀθάνατο κρασί
τοῦ Εἰκοσιένα! Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

ΕΜΠΡΟΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΛΛΑΔΑ ΝΕΑ...

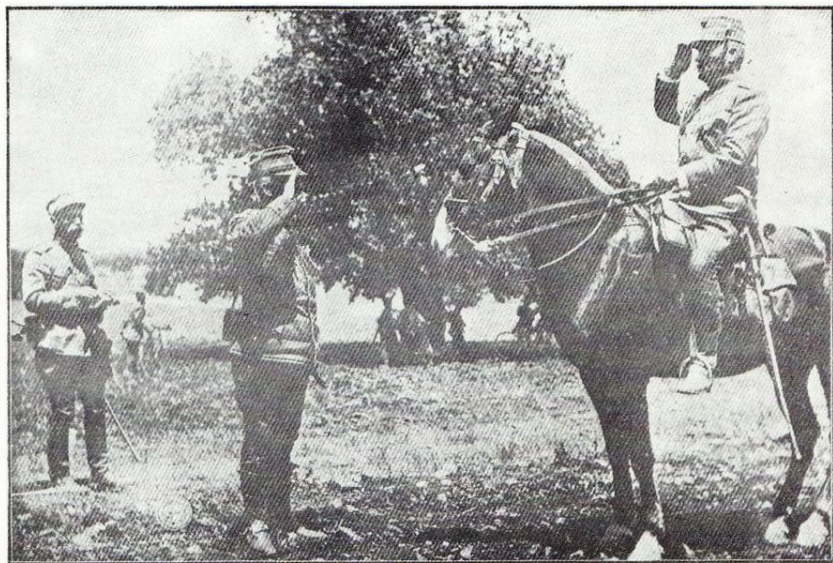
1912. Ο ΣΤΡΑΤΟΣ!

Έφοδος! Πίνυξ Δ. Μπισκίνη

1912. Η ΣΗΜΑΙΑ!

1912. Ο ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ! Αναφορά ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Παράστασις Ἀξιωματικῶν ποῦ γράφουν Ἱστορία. Ἐφίπος ὁ Συνταγματάρχης Σβορώνος, Διοικητὴς τοῦ 20 Συντάγματος Πεζικοῦ. Θὰ πέσῃ μαχόμενος στὴν πρώτη γραμμὴ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν στὰ «Στενὰ τῆς Πέτρας».

ΕΡΓΑ ΚΩΣΤΑ ΠΛΕΥΡΗ

1. ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ (Άναφορά στα Έλληνοπερσικά)
2. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ (τεύχος Α')
3. Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ
4. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ
5. Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ
6. ΕΛΛΗΝΕΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ
7. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ
8. ΠΟΙΑ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ;
9. Η ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ
10. Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΗΣ
11. Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
12. ΓΚΑΙΜΠΕΛΣ (Άποσπάσματα από τό ήμερολόγιόν του, για τόν πόλεμον του 1940- 41. 'Η αλήθεια για τήν «Άντίσταση»)
13. ΑΣ ΜΙΛΗΣΟΥΜΕ ΓΙΑ ΕΒΡΑΙΟΥΣ
14. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ (τεύχος Β')
15. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ - Θεωρία καί εφαρμογή
16. ΣΚΑΚΙ - ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
17. ΜΕΤΑΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ
18. ΚΡΙΤΙΚΗ ΙΔΕΩΝ
19. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ
20. ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ (Βιογραφία)

Έξιηντλήθι

Έξιηντλήθι

(Υπό Έκδοση)

Χρήσιμος εργασία για την τεχνική της προπαγάνδας. Μὲ σαφή τρόπο περιγράφονται αἱ ἀρχαί, πού διέπουν τὴν προπαγάνδα, τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα αὐτὴ ἀσκεῖται καὶ τὸ ψυχολογικὸ κοινωνιολογικὸ ὑπόβαθρο πάνω στὸ ὁποῖο στηρίζεται.

Ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις τῶν ἰδανικῶν, τῆς διαφωτίσεως καὶ ζυμώσεως, τῶν διακρίσεων τῆς προπαγάνδας, τῆς ἀντιπροπαγάνδας, τῶν στρατηγημάτων, τῶν ἐξηρημένων ἀνακλαστικῶν, τῆς πλύσεως τοῦ ἐγκεφάλου, τῆς ἠττοπαθείας, τῆς πάλης τῶν μειοψηφιῶν καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς προπαγάνδας.

Ἡ μελέτη τοῦ βιβλίου αὐτοῦ προσφέρει στὸν ἀναγνώστη τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσῃ τὴν προπαγάνδα καὶ τοὺς μηχανισμοὺς της. Εἶναι λοιπὸν ἀπαραίτητο ἐφόδιο γιὰ τὸν πολιτικοποιημένο ἄνθρωπο καὶ τὸν ἀσχολούμενο ἢ ἐνδιαφερόμενο γιὰ τὰ κοινά.

ἐκδόσεις - βιβλιοπωλεῖον

**ΝΕΑ
ΘΕΣΙΣ**

Ἰπποκράτους 69α - 106 80 ΑΘΗΝΑΙ • Τηλ.: 3634932 • Fax: 3617592